

009997

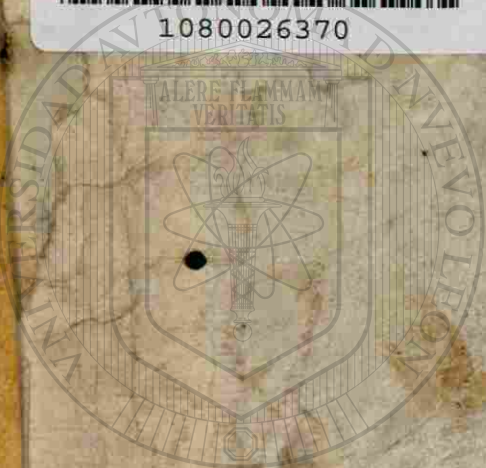
PN235

V3

c.1

1080026370

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
CAPILLA ALFONSINA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

2/10/83 MICROFILMADO R-37

Como un recuerdo del honor
que me hizo S.S.T. El Sr Obispo
de León Sr don Eusebio Valverde
Teller, visitandome, la tarde del
dia 28 de sep de 1938.

Tizapán D.F.

Reuena Gómez de Orozco.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
CAPILLA ALFONSINA BIBLIOTECA UNIVERSITARIA

Re 116-37 MICROFILMADO 11/2/83

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

DE ARTE
RHETORICA, ET POETICA
INSTITUTIONES
A PATRE PETRO MARIA
La Torre à Societate Jesu
OLIM ELABORATÆ:

NUNC VERO

A P. JOSEPHO MARIANO VALLARTA
eiusdem Societatis

Accessione quadam locupletatæ:

ADJECTA QVOQUE

DE LATINÆ ORATIONIS ELEGANTIIS
APPENDICVLÆ

Commodiores factæ:

AD EORVM VSVM,

Qui in Regali, & Antiquiori Divi Ildefonsi Collegio
Mexicano Literarum Studiis
operam navant,

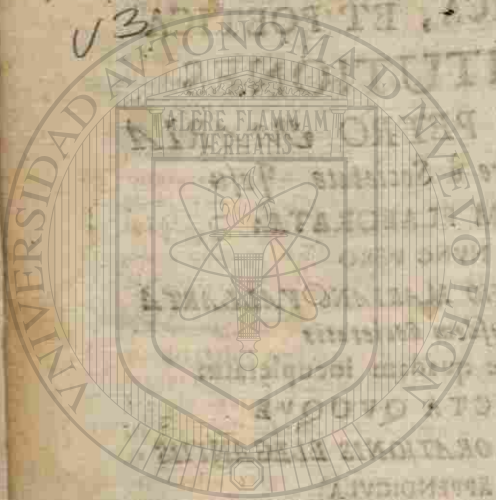
~~~~~

Mexici, M. DCC. LIII.

Typis, & sumptibus eiusdem Collegij
Superiorum facultate.

PN235

V3

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

LECTORI.

ARTEM RHETORICAM JUVENTVTI IMPRIMIS commodam edi, jamdiu optaverant multi; quorum nos votis fieri satis posse, credidimus, si, quam Petrus La. Totre Paormi olim scripsit, ederemus: quippe, quod ille prafatur, condere talem conatur est, ut in utraque Elo. quentia brevissimis praeceptis Tyrones instrueret. Primum itaque uno, eodemque volumine non artem modò Orato. riam, Poeticamque, sed illas etiam, quae seorsù desiderantur, Eloquentiam verò affinitate quadam attingenti, de Epistolis conscribendis, de Dialogo, Historia, & Elogio complexus est. Tum in hisce tractandis addiscentium se utilitati ac commodavit: quare praeceptiendi genus adhibuit, quod doctrinae difficultatem, quia magna ijs est, qui primò ad Elo. quentiae limen accedunt, cum peritorum ab optimis Au. thoribus exemplorum copia, tum etiam sermonis facilitate temperavit. Nos, qui ista videbamus, ut est facile cuiquam inveniatis addere, posse in eandem commoditatem aliquid adhuc conferri, arbitrati sumus. Quaedam ideo addidimus, multis in locis rescripta, quae ex alijs collegimus, ac velut gemmas esse duximus, nitorem operi allaturas; omnia autem, ut opusamer, discitibus utilia futura. Ac, quae eadem de causa Francisci Sylvi de Latinae Orationis Elegantijs Progymnasmatum pro appendice adiecit: quae verò selectis exemplis breviora, & praeceptionum seriato ordine ad usum fecimus aptiora. Tu nostrae Studiorum Juvenis, voluntati fave: ac siquid te amor tangit verae Eloquentiae, indicem istum habe, qui quò contendere possis, te docebit.

ERRO.

0009997

ERRORES CORRIGE.

Pag. 28. lin. 2.	Persona,	Personā
pag. 48. lin. 11.	fieri,	fieri.
pag. 49. lin. 23.	perjeram;	perjeram;
pag. 50. lin. 2.	att. 5.	att. 6.
pag. 58. lin. 7.	athletis,	athletis;
ibid	athleta,	athleta
pag. 64. lin. 14.	Sapientes,	Sapiente.
pag. 78. lin. 13.	podraga,	podagra
pag. 96. lin. 26.	quereris,	quereris
pag. 98. lin. 11.	redemit,	redemit.
pag. 100. lin. 30.	oratoribus,	orationibus
pag. 104. lin. 20.	profecisse,	profecisse.
pag. 116. lin. 8.	zua,	zui.
pag. 124. lin. 14.	genere,	genero.
pag. 128. lin. 9.	obstentand.	obstentandū;
pag. 143. lin. 5.	famulique,	famulaque.
pag. 152. lin. 15.	quæ,	quas.
pag. 173. lin. 36.	videndum	vivendum.
pag. 179. lin. 33.	hac,	hic.
Inst. Poet. p. 46 l. 22.	aspera flectit	aspera flecti
pag. 84. lin. 31.	lib. 22,	lib. 2.

LIBER PRIMVS

DE SOLVTA ORATIONE.

IBRVM hunc in quinque dividam Institutiones; Prima de ijs ager, quæ generatim ad Rhetoricam pertinent. Secunda de Epistolatum Artificio. Tertia de Aphthorij Progymnasmatibus. Quarta de Rhetoricæ Partibus singillatim. Quinta de singulis Orationum generibus, juxta tria quoque genera dicendi.

INSTITVTIO I.

De ijs, quæ generatim ad Rhetoricam pertinent.

CAPVT I.

Rhetorica Natura.

CIC. lib. de Inuent. cap. 10. de Rhetorica hæc habet: *Oscium eius videtur esse dicere appositè ad persuadendum.* Quare Rhetoricam sic definiat: *Ars appositè dicendi ad persuadendum.* Est autem Ars, quod constat quibusdam præceptis, quæ si ritè servaveris, nunquam non ejus finem assequere. Additur illud, *Dicendi appositè ad persuadendum*: quia Rhetoricæ finis est, rem non modo argumetis confirmare; sed quod Dialectica quoque efficit, quæ rationum pondere

ERRORES CORRIGE.

Pag. 28. lin. 2.	Persona,	Personā
pag. 48. lin. 11.	fieri,	fieri.
pag. 49. lin. 23.	perjeram;	perjeram;
pag. 50. lin. 2.	att. 5.	att. 6.
pag. 58. lin. 7.	athletis,	athletis;
ibid	athleta,	athleta
pag. 64. lin. 14.	Sapientes,	Sapiente.
pag. 78. lin. 13.	podraga,	podagra
pag. 96. lin. 26.	quereris,	quereris
pag. 98. lin. 11.	redemit,	redemit.
pag. 100. lin. 30.	oratoribus,	orationibus
pag. 104. lin. 20.	profecisse,	profecisse.
pag. 116. lin. 8.	zua,	zui.
pag. 124. lin. 14.	genere,	genero.
pag. 128. lin. 9.	obstentand.	obstentandū;
pag. 143. lin. 5.	famulique,	famulaque.
pag. 152. lin. 15.	quæ,	quas.
pag. 173. lin. 36.	videndum	vivendum.
pag. 179. lin. 33.	hac,	hic.
Inst. Poet. p. 46 l. 22.	aspera flectit	aspera flecti
pag. 84. lin. 31.	lib. 22,	lib. 2.

LIBER PRIMVS

DE SOLVTA ORATIONE.

IBRVM hunc in quinque dividam Institutiones; Prima de ijs ager, quæ generatim ad Rhetoricam pertinent. Secunda de Epistolatum Artificio. Tertia de Aphthorij Progymnasmatibus. Quarta de Rhetoricæ Partibus singillatim. Quinta de singulis Orationum generibus, juxta tria quoque genera dicendi.

INSTITVTIO I.

De ijs, quæ generatim ad Rhetoricam pertinent.

CAPVT I.

Rhetorica Natura.

CIC. lib. de Invent. cap. 10. de Rhetorica hæc habet: *Oscium ejus videtur esse dicere appositè ad persuadendum.* Quare Rhetoricam sic definio: *Ars appositè dicendi ad persuadendum.* Est autem Ars, quod constat quibusdam præceptis, quæ si ritè servaveris, nunquam non ejus finem assequere. Additur illud, *Dicendi appositè ad persuadendum*: quia Rhetoricæ finis est, rem non modo argumetis confirmare; sed quod Dialectica quoque efficit, quæ rationum pondere

omnino præse. ac uide proponit, quia illa enucleet; amplificet, & ad suadendum apte componat sed & audientium voluntatem ad rem eandem amplectendam inclinare: hoc enim sibi uult illud Persuadere, uti ex Ciceron. ad Atticum colliges: *Hoc mihi non modo confirmari, sed etiam persuasit.*

Dixeris autem appete, ut confirmes. atque persuadeas, cum & novis cognitionibus, firmisque rationibus auditores tuos erudieris, eosque verborum delectus, ac dicendi culta ratione delectaris, atque amplificatione, & affectuum concitatione adducis in sententiam tuam trahere: quæ tria sunt Rhetoricæ munera, Docere, Delectare, Movere.

Præcepta verò Rhetoricæ dicuntur nunquam non assequi finem Artis, ut ritè seruentur; non quòd Orator persuadeat semper; hoc enim audientium vitio aliquando non obtinuerit: sed quòd si ritè servaverit, nunquam non appositè ad persuadendum dixerit: quòd Rhetoricæ munus est, quo nunquam illa privati dicitur.

CAPVT II.

Rhetoricæ Materia.

Quæcumque res, qua de quaestio aliqua, vel sermo potest institui, ea deum Materia est, circa quam Rhetorica versatur. Cum autem id fieri de rebus omnibus possit, fit, ut Rhetoricæ materia nullis limitibus circumscribatur. Atque hoc interest ceteras Artes, & Eloquentiam, quòd illa certis finibus continetur; sic materia Artis pingendi sunt figurae, medendi morbi, neque aliud præterea: Rhetorica verò, veluti campi Dominatio, quamcumque partem excurrat, in materiam quoque Disciplinæ cuiuslibet, cui in eloquendo præsidio est, & ornemento.

Materiæ autem huius duo sunt genera: alteram Infinitum, siue *Universum*, quod Græci *Theſim* vocant; *Finitum* alterum, seu *Singulare*, quod illi vocant *Hypothesim*. The-

sis est, quæ rei, loci, temporis, alijve adjunctis non alligata, solum universale quaerit; ut si agatur. *An studijs litterarum danda sit opera?* Hypothesis verò est, quæ habito ad hæc adjuncta respectu, singillatim aliquid quaerit: ut si quaeratur. *An ab adolescente ingenue nãbenda sit opera studio litterarum?*

Rursus materia hæc tribus dicendi generibus tota continetur: hæc sunt *Deliberativum*, *Judiciale*, *Demonstrativum*, quod & *Exornativum*, siue *Epididicium* dicitur. *Deliberativum* genus ea complectitur, quæ ad suasionem; vel Dissuasionem pertinet: *Judiciale*, quæ ad Accusationem, siue Defensionem: *Demonstrativum*, quæ ad Laudem, aut Vituperationem.

CAPVT III.

Rhetoricæ partes.

Quinque sunt Rhetoricæ, siue Eloquentiæ partes: *Inventio*, *Dispositio*, *Elocutio*, *Memoria*, *Pronunciatio*.

Inventio est: Rerum excogitatio, quæ in Oratione siue ad rem proponendam, siue ad firmandam, atque suadendam dici debent.

Dispositio est: Rerum inventarum in ordinem distributio.

Elocutio est: Rerum dispositarum per verba, atque sententias idoneas expositio.

Memoria est: Re totius concinnè exposita recordatio.

Pronunciatio est: Vocis, atque gestus apta moderatio in re, percepta jam memoriter, recitanda.

His autem omnibus Orator indiget: oportet enim invenire quid dicat, inventa disponere, disposita verbis ornare, post mandare memoriæ, tum ad exitum agere. De his partibus quæ veluti membra sunt Eloquentiæ, singulatim dicam infra. 4.

CAPUT IV.

Rhetorica Subsidia.

Quatuor potissimum subsidia Eloquentia comparantur: *Natura, Ars, Exercitatione, & Imitatione.*

Natura praeat acce, & celere ingenium, ubi etiam & ad res apte disponendas natum, felicem memoriam, vocem facilem, & canoram, vires firmas, apertam demum conformationem oris, & corporis tones.

Ars certa tradit precepta, quae Viri sapientes longa *Natura* animadversione, atque usu edocui, tradiderunt, quibus dona *Naturae* excolit, ac perficit.

Exercitatio quidquid *Naturae* vel *Ars* adepti sumus, confirmat, auget, & efficit, ut ad usum facilius revocetur. *Es* triplex est: *Lectionis, Descriptionis, & Memoriae.* *Lectionis* est, cum lectissimum aliquem Auctorem legimus, & quidquid *Artis* in eo est adnotamus: *Descriptionis*, cum sapè aliquid mentē scribimus: *Memoriae*, cum memoriter aliquid ediscimus de nobis scriptis, vel alicui.

Imitatio prestat, ut optimis Auctoribus, quos intente lectissimo saepe versabimur, similes efficiamur in dicendo. Quoniam verò *Imitatio* utilis est omnibus, Tyrionibus verò omnino necessaria, aliquid de ea fusius addo.

1. Itaque ne multos simul Auctores, sed unum, vel alterum felices quem imiteris, illamque praestantissimum in Oratoribus sit Cicero: in Poetis Virgilius, quos qui principes negat esse omnium, nondum capie in hac arte proficere.

2. Optimo Auctore tibi propositò, non sanè omnia, sed optima quaeque ejusdem felices ad imitandum; illa leges, ac releges in scribendo, ut facilius stylum Auctoris assequaris; illique, quam proximè possis, accedas. Horum autem nobilium locorum, Ciceronis praesertim, ut in promptu ea semper habeas, dabo complura, ubi de Figuris est agendum.

3. Haec ut non modo loca, quae per figuras efferuntur, sed quicquid in Auctore boni est, facias tuum, excerpere opus est ab eodem quicquid in legendo notatu dignum videris; phrasas vividiores, verba quaecumque nova, novoque sensus, sive flexu usurpata; ordiendi formulas, continuandi, transeundi, laudandi, exaggerandi; sententias praeterita, similitudines, acutiora dicta, ceteraque omnia ornamenta sermonis; quae in commentariis disposita, servato litterarum ordine, confluunt, ex quibus ad usum in tempore depromas.

4. Non ita servanda est imitatio, ut more Phitaci, non nisi alieno ore loqui velis, is omnia repudians, quae apud Auctores non inveniunt: haec enim indigna est Rhetore servitus. Quin & aude ultra progredi, & de tuo penu aliquid adde, & vince etiam, si potes, quos imitaris: facile enim est, ut vetus habet proverbium, inventis adderes. Quod ut facilius assequare, atq; infestum simul tyronibus scopulum vires, exscribendi scilicet Auctorum fragmenta, non imitandi, multiplicem recte imitandi viam doceo.

1. Auctoris sententiam vel per amplificationem dilates, vel contrahas in pauca. Virgilius 1. *Geor.* dixerat: *Prima Ceres ferro mortales parrere terram instruit, Locum* hunc sic amplificat Ovidius 5. *Metam.*

Prima Ceres unco glebas dimovis aratro:

Prima dedit fruges, alimenta que mitia terris:

Prima dedit leges: Cereis sunt omnia munus.

Contrà quae fusc de Caesare dixerat Cic. pro Marcella *Bellicae* laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere Ducibus, communicare cum mililibus, ne propria sint Imperatorum. 1. At verò huius gloriae, Caesar, quam es paulò ante adeptus, socium habes neminem: eorum hoc, quantumcumque est, quod certè maximum est, totum est, inquam, tuum. Nihil sibi ex ista laude Censorio, nihil Praefectas, nihil cohorti, nihil turma decerpit; deoibus carminibus Recedunt quidam conclusit.

Gloria vicendi juncta est cum milite, Caesar:

Caesar, parcendi gloria tota tua est.

1. Ex Graecis Auctoribus deprompta, Latina facias, vel ex alterutris venacula. Cicero Demosthenem in Orationibus imitatus est, Catonem in Dialogis, in Topicis Aristotelem; Homerum Virgilius in Aeneide, in Georgicis Hesiodum, Theocritum nostrum in Eclogis expressit. Ex nostratibus etiam Tullius Virgilium, & alios, Segnerius Ciceronem imitari in multis conati sunt.

3. Quae Oratores scripserunt, in carmen converitas, vel coarctat. Cicero, cum pro Rabirio diceret, in conditum adversariorum clamorem & sublelliis ortum exaudivimus: Nihil me (ait) clamor ille commovet, sed consolatur, cum indicet, esse quae Nam Cives imperitos, sed non multos. Nunquam, mihi credite, Populus Romanus, qui sileat, Consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur. In hanc eandem sententiam Silius Italicus lib. 7. Fabium Maximum inducit allequentem ad milites, qui adversus Annibalem importunis clamoribus praelium postulabant.

Fervida si nobis corda, abruptumque putassent

Ingenium Patres, & si clamoribus, inquit,

Turbati faciem mentem; non ultima rerum,

Nec deplorati mandassent Mortis habenas.

4. Servatis iisdem verbis, atque periodo, sententiam immutes, verba in aliam sensum transferendo: ita exordium 1. Caesari. Quaeque tandem, &c. facile in inveritatem adversus peccatores convertas, qui patientia Dei abutuntur. Illud etiam Philip. 1. Non placet M. Antonio Consulatui meus, &c. poteris in hunc modum imitari: Non placet Lutero Paupertas, ultro suscepra: at placuit Apostolis, ut eos primos nominem, qui columen sunt, atque firmamentum Christianae Religionis: placuit Augustino, cuius semper in Ecclesia vixet auctoritas: placuit summis viris Hieronymo, Basilio, duobus Gregorijs, Antonio, Francisco, quos qui reprehendas, a Christo necesse est, desecisse. Sed quoniam illos,

quos

quos nominavi, tot & talibus Viris Christiana Resp. orbatu est. veniamus ad eos, qui religiosi in Ordinibus vivunt. &c.

5. Recitata sententia, verba immutes vel omnia, vel magna saltem ex parte. Dixit apud Virg. lib. 4. Aeneid. Dido:

Non tibi Diva parens, generis nec Dardanus au-
tor.

Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanaque admovent ubera sygret.

Locum hunc sic imitatur Ovidius.

Te lapis, & montes, innataeque rupibus altis
Robora, te saxa progenere fera:

6. Immutata sententia, atque verbis, figuris, periodos, totumque orationis ductum imitare. Cic. Phil. 1. Hodie non descendit Antonius. Cur? Dat natalitia in hortis. Cur? Neminem nominabo: putatote eum Phormionem alicui, tum Gnatonem, tum Ballionem. O seditatem hominis flagitiosam! &c. in verba haec imitaberis. Nodum hodie in Scholas venit Rufinus. Cur? domi se inclusum continet. Quid ita? Ego vero non dico: credite eum ad meridiem usque dormire. O rem indignam! o ignaviam singularem!

Ceterum hac in re postremum hoc moneo: Non te pudeat (adolecentem loquor) ex probatis Auctoribus aliquid aperte furari, ita ut formulas atque, membra, & partem etiam periodi rebus tuis inseras. Id tyronebus laudi tribuitur, quod maturo homini vitio vertetur: sic senem Centronem (ut ait quidam) ex aliena purpura contexes, daturus paulo post, quam tuam tuam facile feceris.

INSTITUTIO II.

De Epistolarum artificio.

CAPUT I.

Quid sit Epistola. & quae ejus partes.

Epistola est Scripta animi sententia ad absentes. Epistolis namque utimur, ut animum nostrum absentibus aperiamus. Quatuor sunt in praesentia Epistolae partes: Proloquium, Exordium, Negotium, Clausula.

Proloquium id est, quod statim in Epistola fronte scribitur (nempe cum latine litterae dantur) cum ejus nomen, qui scribit, tum ejus, ad quem scribitur, hoc ferè modo *M. T. Cicero Serv. Sulpicio S. D.* Quod quidem Proloquium quàm esse possit varium, ac multiforme, in Ciceronis Familiaribus observare licet.

Exordium rei tractandae viam sternit, legentis animum nobis conciliando, qua ratione, dum de singulis eam Epistolis edocebo. Hoc Exordium utimur, cum ad eos scribimus, quibuscum nullas aut vix ulla nobis familiaritas intercedit; cum verò ad familiares scribimus, vel eos, quibus in Epistola irascimur, ex abrupto exordimur: hoc est paucissimis, vel certè nullis sote negotium praemissis verbis, negotium ipsum statim exponimus.

Negotium pars est Epistolae potissima. In ea rem breviter, & dilucidè exponimus; servatis ijs, quae de singulis Epistolis tradam inferius: rationes etiam, quae rem, ubi opus fuerit, conferemus, breviter proponemus.

Clausula brevissima est aliquando, in Familiaribus praesentibus. *Habes iam, quae te scribere cupiebam. Vale.* Aliquando longiuscula, in qua obsequium nostrum amico exhibemus; nostrumque, vel alieno nomine illi, vel alijs salutem, dicimus. Solemus etiam Christiani amicis superne

bonae, Dei gratiam apprecari, ut v. g. *Venite sospitet. Te, tuoque omnia fortunet Deus.* Post confectas litteras, aut continuas, aut separatas lineas locus, in quo datae illae sunt, notatur, in casu status in loco; deinde dies, ac mensis per Kalendas computando; ac demum annus: e. g. *Mexici (Argétopoli) X. Kal. Junias M. DCC. LII.*

Subscriptionem Latini usi non sunt: cum verò patrio sermone litteras dederis, vide, quid usus ferat. Eundemque observa, ut obvolucra jam Epistolae superscribas cum ejus nomen, ad quem est deferenda, tum locum, ubi ille commorabitur.

Iam verò virtutes quatuor servet Epistola: Decentiam, Epistolae Viri
Claritatem, Brevitatem, & Venustatem.

Decens erit, si eam cultum, atque habitum induet, quem rerum, & cum cui, tum ejus, ad quem scribitur, ratio postulat: observantiae enim plena sit, si Principi; gravis, si Subjecto scribas: jocosa in ludicris, in serijs levis; aliter Seni, aliter Juveni scribitur.

Brevis erit, si primo nihil in rebus habeat, quod reddendū; ac deinde in verbis eloquentiam nihil ostentet, sed necessitate omnia metiatur. Ne ita tamen brevitate colat, ut obscura sit, vel amicos contemnere videatur. Adolescentibus verò, quibus haec scribis, Auditorum, ut ad copiam inclinent potius in scribendis Epistolis, quàm ad brevitatem: atque enim maturior paulatim supervacaneam ubertatem depascet.

Clara erit, si nihil proponet, quod agere capiatur: si verba, atque loquendi modos adhibeat, quae non sicut à quotidiano loquendi usu remota: si partes omnes ita disponat, ut nullam pariat dubitationem, & obscuritatem.

Venusta erit, si nativo rerum colore, candidaque dicendi simplicitate rem explicet: si proverbij, tempestive, Veterum dictis, factisque, sententijs, argutijs, salibus gratiam legentis occupet.

Stylus tenuis sit, illaboratus, & facilis, in Familiaribus

bus praestitum, in quibus nullo opus est artificio: ut enim à familiari colloquio, ita à familiaribus Epistolis omnem hanc cutem abesse convenit: grandiores itaque figuras, & longiores periodos reseruit, incilis contentus. Quod si hominis, ad quem scribimus, gravitas, aut rei tractanda magnitudo id petat, stylus esse poterit cultior.

CAPUT II.

De singulis Epistolarum Generibus.

ARTICVLVS I.

Epistolæ Deliverativi Generis.

Suasoria, & Dissuasoria.

Exordium. Capta primum Amici benevolentiam, aut necessitudinem, quæ inter vos sit, commemorando, communemve patriam, similia studia, beneficia, virtutes ejus, ac merita; aut si dicas, non te tuæ, sed amici utilitati velle consulere; causas itidem indica, quæ te ad scribendum impulerunt.

Negotium. Rem breviter propone, quam voles Amico suadere. Consilium confirma rationibus, quæ ab his sepiem capitibus petendæ sunt: à Possibili, Necessario, Honesto, Utili, Tuto, Facili, atque Tucundo. Quod si rem dissuadere velis; eam his capitibus opponi probabis. At non capita hæc omnia in unaquaque Epistola sunt desumenda, sed quæ commodissima esse, censebis.

Suasorias Epistolas habes Lib. 2. Ep. 18. *Officium meum.* Lib. 4. Ep. 7. *Esti eo.* & Ep. 8. *Neque monere.* & Ep. 9. *Esti perpauci.* L. 8. Ep. 16. *Exanimatus sum.* Dissuasorias verò L. 10. Ep. 26. *Leti tuis.*

Responsio ad has Epistolas.

Exordium. Amici in te benevolentiam lauda.

Negotium. Ejus consilium commenda, teque illud capturum pollicere, collaudatis ejus rationibus. Quod si

si parere Amico nequiveris, modeste id ipsum expone; tum rationes adde, quæ te ab ejus consilio retrahunt, ejusque ad rationes responde. Gratias demum age, suæque consilio usum te in reliquis promitte.

Consolatoria.

Exordium. Dolorem tuum declara, quem ex adversis Amici rebus excepisti. Ejus enim fortitudinem, atque constantiam in adversis rebus commendare potes, neque cum esse, qui indigeat consolatione.

Negotium. Rationes affer, quæ valeant dolorem imminuere: ut quod hæc sit humanæ vitæ conditio, ut multis malis sit obnoxia; quod malum diuturnum esse nequeat; quod tam grave revera non sit, ut ille censeat; quod commoda etiam aliqua pariat; quod inevitabile fuerit, & extra culpam acciderit; quod Dees homines sibi carissimos adversis rebus premit, ut meritis eum lenior; vel demum ex eo, quod laudabile sit quammaxime divinæ voluntatis consilio acquiescere, doloremque nostrum ratione temperare. Juvat etiam illustrium Virorum exempla proponere, qui patres casus æquo animo sustinuerint. Demum hortare, ut forti animo sit, mentemque ab hac molestiis distrahat ad hilariora.

Lib. 4. Ep. 5. *Pestequam.* Lib. 5. Ep. 16. *Esti, nunc.* & Ep. 17. *Non oblivione.* & Ep. 18. *Esti ego.* Lib. 6. Ep. 1. *Esti es.*

Responsio ad Consolatoriam.

Exordium. Age Amico gratias ob præstitum tibi officium.

Negotium. Magnum te solatium ex amici litteris cepisse citio: rationum ejus momenta te versaturum animo, ut dolorem omnino excludas, alitima, gratoque te animo futurum.

Lib. 4. Ep. 6. *Ego vero.* Lib. 5. Ep. 13. *Quamquam ipsa*

Petitoria.

Exordium. Amici in te benevolentiam, atque humanitatem

nitatem collauda. Merita erga illum tua, promissa etiam tibi ab eo facta, siqua sunt, modeste commemora.

Negotium. Quid petis, breviter expone; facile id esse, atque honestum proba; tibi etiam valde utile, vel necessarium. Excusato petendi licentiam: spem tibi esse firmam, siam rei obtinendae significas, gratumque animum pollicere.

Lib. 3. Ep. 1. Cum; & contra Lib. 5. Ep. 12. Coram me. Lib. 6. Ep. 16. Si mihi tecum.

Responsio ad Petitoriam.

Exordium. Testare, acceptas litteras magnam tibi laetitiae causam attulisse, quod occasionem Amico gratificandi obtulerint.

Negotium. Velle te, dicito, Amico gerere morem: dolere tamen, rem illam levem esse ad Amici benevolentiam, & merita. Simile studium in reliquis promitte. Quod si neganda sit res, tuam primum in Amicum benevolentiam exaggera: testator tamen, dolere te, quod Amico gratificari non possis: statimque validas affer rationes, quae te dimovent à te concedenda: paratum te tamen esse proficere ad reliqua exequenda, quae videri.

Commendatoria.

Exordium. Amicitiam tuam cum Amico commemora, ejusque in te benevolentiam, & humanitatem. Laudes ejus, quem commendatum vis, propone, quibusq; ei nominibus devincis.

Negotium. Eundem amplissimis verbis Amici patrocinio, fideique committere: quantum id dignum sit Amici humanitate, & meritis commendati hominis ostende. Statum antiquum pollicere, non tuum modò, sed ejus etiam, quem commendasti; quos uno beneficio devincturum te existimet.

Lib. 1. Ep. 3. Aulo L. 2. Ep. 6. Nondum erat. L. 6. Ep. 7. Cum d. Cecina. L. 7. Ep. 5. Vide quam mihi.

Responsionis artificium ad hanc Epistolam idem est, quod responsionis ad Petitoriam.

Coma

Communicatoria.

Consilium ab Amico petimus hac Epistola super te aliqua facienda, vel omittenda.

Exordium. Dic, multum te fidere Amici prudentiae, ejusque in te benevolentiae.

Negotium. Rem propone, de qua dubitas. Momenta rationum expende, quae sunt ab utraque parte. Consilium ab Amico pete, quod te ut omnino optimum, sequaturum ostende.

Responsio ad Communicatoriam.

Exordium. Quod tantum tibi deferat Amicus, gratias age.

Negotium. Consilium tuum profer; rationesque indica, quae in eam te sententiam adducunt. Rem tandem ejusdem Amici prudentiae relinque.

ARTICVLVS II.

Epistolae Generis Judicialis.

Accusatoria.

Exordium. Ex abrupto incipere optimum est, dolorem tuum explicando, quem ex Amici facione cepisti.

Negotium. Rem ipsam, quam doles, exaggera; atque illa omnia, quae momentum criminis, & pondus addunt, expone. Ne in idem in posterum dilabatur, Amicum commone; atque ut errorem suum corrigat, & compenset: te id certo sperare, dic, ab homine prudentissimo, suaeque fama studio si mo.

Lib. 8. Ep. 12. Pudet me. Lib. 11. Ep. 1. Litteras tuas.

Responsio ad Accusatoriam.

Si obiectum crimen verum est, hac ratione respondendum.

Exordium. Amici in te benevolentiam collauda.

Negotium. Fatere commissum crimen: teque ejus modicis obtemperaturum in posterum, promitte.

Quod

Quoddam iniuste crimen iniustum est, responsionis artificium dabit.

Excusatoria.

Exordium. Hominiis amicis monentis benevolentiam commendat.

Negotium. Nullam esse culpam asserere; vel certe tantam non esse, ut creditur. Rationibus id evince. Nulla probatur esse culpa, si crimen iuste in alium rejicis; si quod obijciatur, dicis, probati non posse; si accusatorum exaggeras improbitatem; quibus si fides statim habenda esset, nullus certe innocens inveniretur; si ex aliquo capite ostendiste te non commisisse. Minuitur autem, si ex imprudentia, vel inconsiderantia commissum dicis, si coactus, si ex animi impetu. Negato demum, te illa expostulatione cepisse offensionem ullam; quod ex homine tui studiosissimo profectum scias; tamen amicis monenti deinceps obtemperaturum te, profiteri.

Lib. 3. Ep. 7. *Pluribus verbis.* & Ep. 8. *Etsi quantum.* Lib. 5. Ep. 2. *Si tu, exercitusque.* Lib. 11. Ep. 27. *Non dum satis.*

Deprecatoria.

Aliquem deprecamur hac Epistola, ut nobis, vel alteri pro admissio crimine velit ignoscere.

Exordium. Amici humanitatem, facilitatemque laudat.

Negotium. Crimen tuum, vel aliter aperte fatere; dolorem Amici dolere te dicito, quem ex eo crimine cepit. Crimen tamen, ut potes, extenua, quibus ex capitibus tui Excusatoriam posse, docuimus. Implora clementiam ejus, studiumque servandae ejusdem amicitiae, & emendationem pollicere.

Expostulatoria.

Querelam continet ad Amicum de intermissis litteris, aut quod in aliquo ab amicitiae legibus defecisse videatur.

Exordium. Ex Amici laudibus, vel certe joco aliquo procedat, ut subsequens querela leniatur.

Nes

Negotium. Id, unde doles, modestè propone; injuriam factam esse amicitiae ostende; rationibus confirma; te nihil tale ab Amico temere potuisse, dicito; sperare tamen, tale aliquid eum in posterum non committurum.

Lib. 3. Ep. 6. *Cum meum.* Lib. 5. Ep. 7. *Si tu.*

Disputatoria.

Exordium. Amici ingenium collauda; reque multum dic, illi tribuere.

Negotium. Rem, de qua est quaestio, in medium profer; tuam sententiam aperire rationes propone, quae in eam sententiam te ire compellant; contraria argumenta dissolve. Amicum demum roga, ut, quid ei contra occurrat, liberè exponat, suumque judicium proferat.

ARTICVLVS III.

Epistola Generis Demonstrativi.

Nunciatoria, seu Narratoria.

Exordium. Benevolentiam tuam in Amicum commenda, mora, quae te impulerit ad ea significanda, quorum notitiam utilem Amico, vel jucundam fore censuisti.

Negotium. Rem ipsam breviter expone, & dilucide, uti de Narratione deinde videbimus.

Lib. 1. Ep. 2. *Idibus Januari.* & Ep. 5. *Tametsi nihil.* Lib. 2. Ep. 11. *Non potuit.* Lib. 4. Ep. 12. *Etsi scio.* Lib. 5. Ep. 6. *Cum ad me.*

Eucharistica.

Exordium. Beneficium Amici ingenium extolle.

Negotium. Beneficii magnitudinem exaggera; quod cito tibi collatum sit; quod uberius, quam aulus fueris, petere, vel expectare; quod aliquo conferentis incommodo; quod maximo tuo commodo, atque utilitate; quod ultro, & te non petente; quod nullo tuo merito; quod post habitis multis omnino dignis; quod praeter expectationem &c. Gratias deinde quam amplissimas age, gratum animum pol.

pollicere, neque te anquam tanti beneficij futurum im-
memorem.

Lib. 3. Ep. 13. *Quasi derivarem.* Lib. 10. Ep. 4. *Gra-
tissima.* Lib. 15. Ep. 11. *Grata tibi.*

Responsio ad Eucharisticam.

Exordium. Gratum Amici animum collauda. Gratia-
rum actionem, dic, prætermittere liceat.

Negotium. Collatum beneficium extenua, nihil te non
quam facturum, dic, quod aut Amici merita, aut tuam in
eum benevolentiam, aut sua in te beneficia exæquet. Pro-
mitte, te majora daturum, si ad feret occasio.

Lib. 3. Ep. 11. *Grata tibi.*

Gratulatoria.

Exordium. Tuam benevolentiam in Amicum, atque
necessitudinem, per quæ magnus cumulus ad tuam lati-
tiam accessit. Amici felicitate, dic, te ad gratulatio-
nem compulisse.

Negotium. Bonam, quod Amico obvenerit, extolle: im-
pam esse, testator, ejus merito: ubi tum Dignitatis v. g.
tum Amici ipsius laus institui potest: vora deinde, pro-
cesque adde pro Dignitatis, vel boni, quodcumque sit
diuturnitate.

Lib. 2. Ep. 9. *Primum* Lib. 14. Ep. 7. *te, & pietatis.* &
Ep. 8. *Maxima.* & Ep. 9. *Marcellum.* & Ep. 12. *Et mihi.*

Officiosa.

Nihil negotij continet hæc Epistola: sed tota in eo
est, ut amicitiam foveat per humanitatis officia.

Exordium. Tuam in Amicum benevolentiam commenda.

Negotium. Amicum hortare, ut tuâ operâ, & familia-
ritate utatur, ut ad te quam sapissimè scribat. Tuum of-
fende Amici visendi desiderium; teque memorem, dic,
eorum beneficiorum, quæ ipsi referis accepta. Officium
denique tuum eidem defer.

Lib. 6. Ep. 10. *Ego quanti.* Lib. 9. Ep. 8. *Quantum
meum.*

Festorum dierum Apprecatoria.

Exordium. Familiaritatem, vel officium tuum, quo
Amico obstrictus es, commemora.

Negotium. Festos illos dies Amico faustissimos appre-
care. Te Deum orate, dic, ut tuis votis adjuvat; eamque
Amico felicitatem, quam optas, impetiator. Ceterum
hæc Epistola plurimum artificij ab Officiosa desumit.

Ad eam ut respondeas, vide, quæ in responsione ad
Eucharisticam dicta sunt.

Dedicatoria.

Epistola hæc Libris, qui in lucem eduntur, præmitti
solet, atque illos alicui dedicat, ejusque patrocinium
Auctori comparat.

Exordium. Causas expone, quæ te ad opus tali Viro di-
cendum adduxerunt. Hæc possunt esse, summa in ea re, de
quæ in opere agitur, Hominis eruditio; Humanitas, qua
Viros eruditos complectitur; Necessitudo, qua illi ob-
strictus es; Auctoritas etiam, quæ spem optimi patrocini
tibi facit adversus Zelos omnes conquiriti. Hic apertè ho-
minis laudatio contextitur, ex Genere, Dignitatibus, at-
que Virtutibus.

Negotium. Librum quantâ possis demissione, atque
studio devovere: qualis sit explicæ, & quò tendat: commoda
etiam enumera, quæ speras ex illo in omnium utilita-
tem oritura. Libro satis cautum esse, dices, si vir sibi tan-
tus patrocinetur. Hominem denique ora, ut illud ob-
sequentis aotmi indicium benignè suscipiat; laudemque
patrocinium ab opere, atque à te ipso nunquam dimo-
veat. Epistola hæc longior reliquis esse potest, stylumque
cultiorem postulat, sensusque graviores, & qui magis in-
genium sapiant.

Porro tyronum commodo credo consulendum, si
quædam hic subnectantur

Exordienae Epistola formula.

EGO, etsi nihil habeo, quod ad te scribam, scribo tamen, ut tuas eliciam.

Cum ad scribendam lat. cessimus h.ij.
Scire cupio, quid agas, ac certior per te fieri, num Miror quid sit, quod tu mihi litteras mittere intermississimus sis.

Cum ad ditare excusamus.
Jamdiu igooro, quid agas, nihil enim scribis. Miror, cur me accules, cum tibi id facere non liceat: nam

Minime mirum debet tibi videri, nihil me scripsisse de Non committam posthac, ut accusare me de litterarum negligentia possis.

Cum respondemus.
Ego ad te scripsi, quam vellem, sed Accepi litteras tuas, quibus ad me scribis; Quod minus expectare veniebat litterarum tuarum, hoc mihi jucundiores fuerunt.

Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod Libentissimè legi tuas litteras, in quibus jucundissimum mihi fuit, quod cognovi, meas tibi redditas esse.

Cum petimus.
Legi tuas litteras, ex quibus intellexi Cum & mihi consilium essem, quanti te facerem. & quam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi à te petere;

Coram me tecum eadem hæc agere sæpe conantem deteruit pudor quidam pece fabriciticius, quæ nunc exprobram absens audacius

De tua fide, & benevolentia in nos nisi persuasum esset nobis, non scripsissemus hæc tibi; quæ profecto, quando istum animum habes, in optimam partem accipies.

Si de tua in me voluntate dubitarem, multis à te verbis peterem, ut

Cum gratias agimus.
Immortales tibi ago gratias, agamque, dum vivam. Etsi libenter petere à te soleo, tamen multo libentius gratias tibi ago, cum

Licet

Licet eodem exemplo sapius tibi hujus generis litteras mittam, quibus gratias agam, quod feci in alijs, nunc etiam faciam

Maxima sum læticia affectus, cum audiui, te N. Cum factum esse, cumque honorem tibi Deum fortunare volo, atque à te pro tua dignitate administrari.

gratiamur.
Gratulor tibi, mi N. verèque gratulor, nec sum tam stultus, ut usura falsi gaudijs ferri velim.

Primum tibi, ut debeo, gratulor, lætorque tum præsentis, tum etiam sperata tua dignitate, seriùs, non negligentia mea, sed ignorantia rerum omnium.

Gratulabor tibi prius (ita enim rerum ordo postulat) deinde ad me convertar.

Cum consolamur.
His quidem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse, & audio, & spero, etsi non sapientissimi, ac amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam, atque etiam puto.

Pro amore nostro, rogo, atque oro, te colligas, & qua conditione omnes homines, & quibus temporibus nati sumus, cogites.

Siquidem & lacrimis, & tristitia te tradidisti, doleo; quia doles, & angere; nec possum, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, non accusare. Quid enim?

Cum hortamur.
Si interest, id quod sapientes arbitrantur, litteris te, ut instituiti, atque fecisti, navare operam, nihil videris melius, neque laudabilius, neque honestius facere potuisse.

Mirabiliter, mi N. lætor, mea consilia, measque sententias à te probari de

Quod mihi pro summa erga te benevolentia magnæ curæ est, ut quam amplissima dignitate sis, molestè tui te

Considerandum tibi etiam, atque etiam, mi N. diligenter puto, quid facias. Mibi veniunt in mentem hæc

IN

INSTITUTIO III.

De Aphthonij Progymnasmatibus.

EX quatuordecim Aphthonij Progymnasmatibus, quæ Tyronibus proponuntur, quatuor duntaxat explicabo, *Fabulam*, *Narrationem*, *Descriptionem*, & *Chriam*. De reliquis aliquid dicendum veniet in 4. vel 5. Institutione.

CAPUT I.

De Fabula.

ARTICVLVS I.

Quid sit, ejusque utilitas.

Fabula est sermo falsus veritatem effingens. Sermo scilicet, qui, etsi falsus, & fictus, tamen acti vera esset, coarctat.

Triplitem habet utilitatem, siquidem oportune adhibeatur: Delectat, Docet, ac Movet. Delectat, quod rei imitatio placere solet magis, quàm res ipsa. Hinc maximè valet ad attentionem conciliandam. Et quidem Demosthenes, cum de rebus gravissimis apud Athenienses ageret, illos oscitantes, aliisque distractos lepidè quidam fabellâ de Aselli umbra ad attentionem revocavit.

Docet etiam: in ea enim veluti ohi oculos ponit Orator, quæ vitia sint fugienda, quæ procuranda virtutes, quid in re dubia discernendum sit. Tanta in hoc fabulæ vis est, ut dicitur Magister eruditurus homines, quorum gratia in terras venerat, sine Paraboli non loqueretur: quò ad rudem Populorum captum, & Palæstrarum consuetudinem seculo accommodaret.

Movet denique quàm maximè; & ad incendendam multitudinem imperitiam valet plurimum: rem enim aperte explicat, & quid in ea boni, quid mali sit, declarat.

The

Themosticles fabellâ de Vulpè Muscis obsidè persuasit Atheniensibus, ne Magistratus mutarent. Cave tamen, ut ita frequens sit usus fabulæ, ut Oratorem dedecet, vel Audientium gravitatem, vel materiam, de qua dissertis: quare in Concionibus sacris omnino à fabulis poetarum abstinere.

ARTICVLVS II.

Fabula partes, & artificium.

Cum Fabulâ utamur ad vitam audientium rectè instituendam, non illam modo enarrat Orator, in quo delectat tantum, non erudit; sed Admonitionem aliquam narrationi addit, ad quam confirmandam, vel explicandam Fabula spectet. Quæ quidem Admonitio, si Fabulæ præmittitur, *Præfabulatio*, si verò postposita, *Affabulatio* vocatur.

Fabule verò Narratio sit Brevis, Perspicua, *Fuenda*, atque *Probabilis*: quæ Probabilitas, sive Verisimilitudo Fabulæ comparatur; si talia cuique verba, mores, vel facta assignamus, qualia pro suo ingenio dicere, nec facere ea, quæ proponimus. Sic Vulpis est appingenda calliditas, Leoni generositas, Lupo rapacitas, Agro maxime suetudo &c. Ceteras Narrationis Virtutes addiscere sequenti Capite.

ARTICVLVS III.

Quotuplex sit Fabula.

Triplex est: Rationalis, Moralis, & Mista. Rationalis, quæ etiam Parabola dicitur, fingit hominis dictum, vel factum quidpiam. Sit pro exemplo Phædrus Fabula 14. lib. 3.

*Puerorum in turba quidam ludentem Atticus
Ætopum nucibus cum vidisset, restitit;
Et quasi delirum risit: quod sensit simul
Dersor potius, quàm deridendus senex;*

Art

Arcum retensum posuit in media via:

Heus (inquit) Sapiens, expedi quid fecerim

Concurre populus. Ille se corquet diu;

Nec quaestioni positam causam intelligit.

Novissimè succumbit. Tum victor SOPHUS:

Cito rumpes arcum, semper si tensum habueris.

At si laxaris, cum voles, eris utilis.

Sic lusus animo debet aliquando dari.

Moralis, quæ & vocatur Apologus, verba rebus affigih vocis expertibus. Moralem fabulism habuit Menecius Agrippa ad Romanam Plebem, quam conspiratio excidium Patrum fabella cum Patribus consiliavit. Accipe illam ex Livio. Dec. 1. lib. 2.

Tempores quo in homine, non in nunc, omnia in unum consensiebant, sed singulis membris suam cuique consilium, suis sermo fuerat, indignatas reliquas partes sua curâ suo labore, ac ministerio renari omnia queri; ventrem in medio quietum nihil aliud, quam datis voluptatibus frui, conspici inde, ne manus ad os ibum ferrent, neque os acciperet datum, nec dentes confiterent. Hac ita dum ventrem sane domare vellent, ipse uni membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse: inde apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse; ne magis alia, quam alera eum reddentem in omnes corporis partes hanc, quo vivimus, vigemusque, diversum pariter in venas mature confecto cibo sanguinem. Comparando hinc quam intestina corporis sedulo similis esset ira plebis in patres, flasse mentes hominum.

Mista Rationalem simul, & Moralem componit, homines, relique alias rationis expertes inter se colloquentes inducendo. Huiusmodi est, quam habet Horatius Epist. 10. Lib. 1.

Cervus Equum pugna melior communibus herbis

Pellebat, donec minor in certamine longo

Imploravit opes hominis, frantumque recepit.

Sed postquam victor violens discessit ab hoste,

Non

Non Equitem dorso, non frantum depulsi ore.

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis

Libertate caret, Dominum vebet improbas, atque

Serviet aeternum, qui parvo nesciet uti.

CAPUT II.

De Narratione.

ARTICVLVS I.

Quid, & Quotplex sit.

Narratio est Rerum gestarum, aut quasi gestarum expositio. Additur illud quasi gestarum, ut fabulosam quoque narrationem complectatur Definitio.

Triplex autem est: Poetica, Historica, & Oratoria. Poetica est, qua Poeta res fictas verisimiliter exponit. Huiusmodi sunt Poëmata, & Dramata omnia. Historica est, qua res gestas memoriâ dignas Historicus enarrat. Oratoria est, qua Oratores live in rebus forensibus, live in quavis alia declamatione utuntur. Hoc autem inter Historicam, atque Oratoriam narrationem interest, quod Historicus rem præse, succè, ac brevibus verbis enarrat, quin recodae ad concitandos affectus: Orator rem amplificat, figuris exornat, accuratè perpendit, ac varios ciet in auditoribus motus animi.

ARTICVLVS II.

Narrationis contextenda Ars

Premittitur quandoque Narrationi quadam veluti ad illam preparatio, quæ ad eam exaudiendam excitet Auditorum animos. Cic. pro Rose. Amer. hinc Narrationi præmittit. Forsitam quæretis, quis iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac tantos viros impediât, quominus pro capite, & fortunis alterius, quænam modum consueverat, eam sam velint dicere? Quæ res est ista? Bona Paris &c.

Narratio autem facillius contextetur, siquidem ratio

hanc

habeatur. 1. eius, qui rem gessit, qua nempe fuerit aetate, sexu, conditione: 2. rei gesta, bonane sit, an mala; parva, vel prae mio digna: 3. Loci, in publico, an in privato; in sacro, an in profano: 4. Instrumentorum, aue manu, an gladio, an alio, operat: 5. Finis, gestae res sita publicum bonum, an ad vindictam, an ad defensionem: 6. Modus, sermone, an per jocum, studiose, an negligenter; an vi, aut fraude: 7. Temporis, diuisionem, an nocturno; festo, an profesto. Quae ad iuncta completitur versiculus ille

Quis, Quid, Vbi, Quibus auxilijs, Cur,
Quomodo, Quando.

Atque ea quidem si in re exponenda considerentur, Narratio etiam amplissima facile conscribetur: non quod singula in singulis Narrationibus debeant expendi, aut quo ordine illa digesti, sed ea tantum proponantur, quae ad rem nostram maxime facient.

Valde etiam ad Narrationem contexendam iuvat, si eam antea conceperis quam brevisiurè; pra notatis tantum capitibus simplici stylo, sine ulla arte, vel amplificatione: tum vero adiectis cuique capiti adjunctis, facile erit, angustam rem illam amplificare, atque Narrationem copiosius pertractare. Exemplo rem declaro.

Cesar egregius adolescent, cum timeretur Antoni reditus, alio exercitum comparavit suis sumptibus. Haec se junct ample autem ab adiunctis Cic. Philip. 3. Caesar adolescent, pene potius puer, incredibili, ac divina quadam mente, atque virtute, tum, cum furor arderet, Antoni, cumque eius a Brundisio crudelis, et pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, nec opinantibus quidem nobis, quia fieri non posse videbatur, fortissimum exercitum in victo genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit: quamquam non sum usus eo verbo, quod saeculi: non enim effudit, sed in salutem Reip. collocavit.

2. In re narranda, eam temporis rationem serva, qua res evenit, aut qua fingitur evenisset: ut in Chronologia, quae dicitur, quicquam pecces.

3. Par

3. Partes narrationis inter se ut necessas, quaedam sunt particulæ, quas adhibere commodè possis. Ea aliquoties ad ultimum. At, At vero, Autem, Cum vero, Dum, Ecce, Eodem modo, Ergo, Porro, Hic, Illic, Haud mora, Jam, Jam vero, Postquam, Interim, Itaque, Postquam, Postremo, Quia, Repente, Sed, Vbi, Verò, Vix, Vix, &c. quæ si aptè ponantur, satis perspicuam reddunt narrationem. Haec quædam apposite distribuuntur in hoc fragmento Curtianæ narrationis. Itaque Rex ad deditionem metu posse compelli, ratus, Oxartem iussit nationis ejusdem, sed ditionis suæ, qui spoderet Duci, ut traderet Peram. Interim ad augendam formidinem, et cunctas admovebantur, et excessiva tormentis tela emicabant: Itaque verticem Peræ omni alio presidio damnato petiverunt. At Oxartes, &c.

ARTICVLVS III.

Narrationis Virtutes.

Quatuor sunt Narrationis Virtutes: Brevisitas, Perspicuitas, Probabilitas, & Suavitas. Brevis erit, 1. Si nihil frustra repetet. 2. Si narrandi initium non altius sumet, quam par est. 3. Si puerilem, & luperduam eira cum loquutionem effugiet. 4. Nihil dicet, quod ad rem non faciat. 5. Minimas res, & inutiles adjuncta neglexerit. Hostem insequitur, sinistra comprehendit, eduxit dextra gladium, attolens, laeus perfodit, interfecit, quid hoc putidius? An non satis fuisset dicere: Hostem insequutus gladio interemit? Cave dum tamen, ne nimia brevitate in illud Horatianum incidas, Brevis esse laboro, obscurus fio.

Perspicua erit, & clara, 1. Si verba usitata usurpet, neglectis obscurioribus. 2. Si rem non interruptè coarctet. 3. Si confusas periodos, atque amano perurbatas, & longinquas vitet: in quo facile peccant Tyrones, qui postquam illa verba à sua sede derubarunt, ut ad ea ordinanda integra pagina percutienda sit, Elegantiā se fecisse dicunt. 4. Si cum longior est narratio, utatur partitione.

D

tione ut Cic. pro Quint. Ostendam proximam causam non fuisse, cur d. Prætor postularet, ut bona Quinti possideret; deinde, ex edicto se possidere non potuisse: postremo, non possedisse.

Probabilis erit, 1. Si nihil narret, quod periculosum non conveniat aut temporis, vel loco. 2. Si Orator ipse sit, non prohibeatis, & fidei. 3. Si rei expositio quendam habeat simplicitatis, atque candoris imitationem, sine fūco, & ambagibus. 4. Si adjecta loci, temporis, aliisque persequatur: ex quibus maxime probabilitas petitur. 5. Si ad rem firmam admodum probatissimorum hominum, eum opus sit, testimonium accersat.

Summis erit, 1. Si verba usurpet lecta, nitida, atque sonantia. 2. Si stylum accomodet rei v. g. læta jucunde, tristia miserabiliter, atrocia invidiose, parva pressè, magna prolixè effuset. 3. Si varios animi motus intulerit, casus inopiaros, atq. festivos. 4. Si quosdam inter se colloquentes inducat: in quibus loquutionibus hæc verba adhibemus: *Ait, Inquit, Respondet, &c.* quibus, ut notant aliqui, participia elegantè præmittuntur: sic Curtius Obsequitans Alexander, simulq. ad confertos cuneos protegens manus: Certandum, inquit.

ARTICVLVS IV.

Narrationis Ornamenta.

Primum esto, si pro præterito præsens aliquando usurpet; quod Historicis vulgare est, non ratum Oratoribus. Cic. pro Amer. Interea iste Americus venit in prædia huius invadit: hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno saneti iusta solvisset, nudum efficit domo, atque foris patriis, Dissique penatibus præcipitem exturbat: ipse amplissima pecunia sic domum.

Alterum esto, si plura conglobentur iuncta, super prelo verbo finito. Cic. Verri. 6. Iste (Verres) unumquodque vas in manus sumere, laudare, mirari. Rex gaudere, Prætor Populi Rom. satis jucundum, & gratum illud esse convivium: posteaquam inde discessum est, cogitare iste nihil aliud, nisi quem.

quemadmodum Regem in Provincia spoliatum, expilatumque dimitteret, supple cepit.

Tertium esto, si plura participia, aut verba ejusdem temporis conglobentur. Cic. pro Amer. Pater occisus, nefarie domos obfessa, ab inimicis bona empta, possessio direpta, filij vita infesta, sæpe ferro, atque insidijs appetita.

Quartum esto, si varijs Figuris exornetur. Et sanè Figurarum termè omnes admittit, sed præcipuè Hypotyposim, qua res non tam audiri, aut legi, sed & oculis usurpari videtur. Exclamationem, qua vehementior animi motus significatur, & excitatur attentio. Suggestionem, qua auditorum animos suspensos aliquandiu tenemus, & incertos, quid simus dicturi. Communicationem, qua consilium ad alios petimus. Dialogismum, qua plures homines colloquentes inducimus. Sed de Figuris solus Instit. 4. Cap. 3.

ARTICVLVS II.

Narrationis Exemplum.

Selectissima Historicæ Narrationis exempla sunt in Livio Certamen inter Horatios & Coratios; Sabinarum raptus; Audax Mutij Scævole facinus; Caenense prælium; Annibalis iter in Italiam per Hispaniam, atque Galliam. Io. Cæsare Pharsalica pugna. Io. Sallustio Pagonæ etiam adversus Catilinam. Io. Curtio triplex Alexandri de Dario victoria; Obfidio Tyri atque Petreæ; Abdalonymæ eventus; Mors Alexandri. Ex his seligo Scævole facinus adversus Porcenam. Etruscorum Regem, qui Romam obsidebat. Refert illud Livius lib. 2. his verbis.

C. Mutius, adolescens nobilis, cui indignum videbatur, Populum Rom. servientem, cum sub Regibus esset, nullo bello, neq. ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eandem Populum ab eisdem Etruscis obsideri, quorum sæpe exercitus fuderat. Itaque magno, audacique aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, abditio intra vestem ferro proficiscitur. Vbi eo venit, in confertissima turba prope regium tribunal constitit. Ibi cum stipendium sæpe militibus daretur, & scriba cum Rege sedens

Jedens poti serē ornata multa ageret; eumque milites vulgo adirent, timens sciscitari, uter Persona esset, ne, ignorando Regem, semetipso inpererit; quiesceret, quod temere traxit fortuna. Iarinus, scribam pro Rege obviat. Videntem inde quā perperidam urbem et aenio mucrone sibi ipse fecerat riam, eum, cunctis ad clamorem facto, comprehensum: regis satellites traxissent, ante tribunal Regis destitutum; tum quoque inter tantas fortissimas vias et uenans magis, quam metuens: Romanus sum, inquit. **C**eteri. Cui Mariam rogavit: hostis hostem eccidit, deest solus; neque ad priorem minus animi est; nam ad eadem fecit. **E**t facit. **E**t pater fortis romanus est. Neque unus in te igitur animus; sed longus post meo dō est idem perentium decur: preinde in hoc discernens si iacet, accingens; ut in singulis horas capite de pueris tuo. Cui Rex final ita inreusus, peritioque acriter: circumdārēque minit abundus jubet; nisi exproperet propter, quas insidiarum sibi minas per ambo ges faceret. **E**t tunc, inquit, ut sentias, quam vile corpus sit is, qui vognam gloriam petant. Dextramque accenso ad sacrificium sociulo iussit; quam cum velut alienatō ab sensu tot. veret animo, prope attonitus miraculo Rex, cum ab sede sua profluisset, amoris et ab altavibus iuvenem iussit: Tu vero abis, inquit, ut te magis quam in pō hostilia ausus. Foberem te malle virore spes supro mea patria ista virtus faceret: nunc iure belli liberum te, iactum, iuxiatumque hinc dimittis. Tum Muris, **E**t

Oratoriae Narrationis exempla multa habes apud Ciceronem. Absolutissimam omnium Milopiarum reputo. Soti & alia ejusdem probatissima; ut Dolus malus, quo Pythios Syracusanus Canio ita posuit Lib. 3. de Officiis. Vita, & crimina Oppidici pro Clientio. Qua ratione Conjuratorem Catilinae detexerit Cat. 3. Sed Verrorū potissimum hūc Narrationibus abundant. Vnam lege Verr. 4. candelabri, quod Rex Syriæ Antiochos donum Jovi Capitolino destinaverat, furtum factum à Verre, cum Antiochos cum eo candelabro Syraculis esset.

Jam Historicam, Oratoriam; Poeticamque Narrationem

nam hoc differt, quod Historica sermē simplex sit, & contraria; Oratoria sit oratio; neque ita adducta; Poetica verborum licentia sit liberior. Quod ut exemplo ostendam, ex Farniani Stradae Propositionibus illud subdo.

1. Expugnata jam Nicosia, Urbe satias Cyprī opulentissimā, & sexaginta hominum millibus frequente, Massaphos rerum successu serox, Urbis reliquias prædabunda militi donat. Desiderati dicuntur in ea cade verius quam pugna supra quindecim millia Cypriorum, capti ad viginti millia. Pteroris insula caput Salaminam, muneris loco, mittitur ad Urbis Praefectum. Ex manubijis, atque omni præda Massapho pretiosa quæque servantur: ille navigia duo, & ingenium Myoparonem spoliis onerat. In primis vero egregias forma psellas tota serē insula conquistas Myoparoni imponit, traditque omnia quadringentis pratorianis militibus Selimo Imperatori comportanda: sive ut essent argumentum victoriae, sive ut colemento sibi conciliaret ambiguum. Principis animi. Rehebatur eo Myoparonem inter captivas Cyprī puella nobilis, quæ secum reputans, quid evenisset Patriæ de suis, quid sibi in Selami potestate eveniturum esset; magnum quid animo agitare caput. Et iam è porta ad duo milliaria processerant, cum milite vitratum pulverem extrahente ad usum tormentorum, intervenit inibi puella cum lumine. Enim vero nulla putandi facinoris oportunitatem, ardente in anima flamma, respiciens modo Patriam, modo Celum propius repente profilit, ac deliberata morte ferocior, ingenti sane ausu inter ea receptacula ignem jactis. Emigrit illico feralis flamma, magnoque fragore avulsa à sedibus suis tabulata, atque in altam excessu, rapuere simul eadem vi semivisa hominum corpora: permixtaque & conglobata omnia, in aquam decidere miserabili sonito. Ceteri, aut collii inter se & consauciati, aut incensi exceptique undis expirare. Nec se intra Myoparonem continet clades. Fragmentis hominum, tabularumque ex alto latē decidentibus, corripit ignis proxima navigia; horaque minus spatio, quantum erat tū Regno con-

quisitum praeda, hominumque, quatuor exceptis, ex quibus rei series deum cognita, in oculis insula, Mustapha ipso inspectante, consumptum est. Sic non captivorum, sive hostium odio, sive amore pudicitiae, praesenti certe consilio eadem opera O barbari Ducis ambitionem fregit, et se, suosque subtraxit ferrugini, atque dedecori.

Narra-
tio Ora-
toris.

2. Insuperat jam sese in Urbem Othomannicus exercitus, et suapte ingenio serox, et victoria licentia, concepitque populationis ingenti spe furens, ac praeceps, cum ad illatam Christianae reueladem omnium maximam, ne quid miseriarum deesset ultra, Mustapha Ducis indulgentia, subducuntur civium bona militum praeda, acque libidine. Disipiebatur Urbi, insula caput, in quam Regni opes, atque arma confluerant delitias sedes, et quondam hospitium gratiarum, voluptuaria ac beata hominum natio, immanis hostium truculenti sismorum furor, ac rabie cedebatur: sturbat per fora, ac vias cada-veribus oppletas interfectorum sanguis: non etati, non generi, parcebatur: et quod sine commiseratione dici nequit, ara passim ac templa, scilicetque imagines indignis sancti modis polluebantur: matrone nobiles, puellaeque, ac sacra Deo virginis et gynaecii, ac penetralibus ad omnem barbarorum libidinem sedisum rapiiebantur: civium fortuna, templorum suppellex, captivorum corpora, sacra, profanaque omnia, rapinas cedens, ludibria distrabebantur, conculcabantur, violabantur: Mustapha ad augendum iis, qui superaverant, civibus terrorem, circumduci per urbem, superbe inibi, Danubii Praetoris caput, mox ad Salamina Praefectum deportari. Ipse interea quantum erat tota Urbe, ac Regno gemmarum, auri, argenti que cum calari, tum radiis, vestem praeterea opere vario, ac signa complura demum praecipuos quosque captivorum, et praesentium forma puellarum greges duabus Onerariis ac Myoparone impoita delinio Imperatori Byzantium dono gloriante mit-tit. Fix solverant et portu naves spoliis onusta, cum in magna captivorum lamentatione, ac feminarum in primis eiulatu respiciantium inde Patriam, ultimumque salutarium; una puelliarum reperta est, quae sortis animo, ac stante vultu, faci-

uit

nus est aggressa omnium saeculorum memoria predicandum. Haec ut erat integritatis amantissima, ad unum timebat scilicet, id unice Deum rogabat, ne periclitanti pudicitiae opem ferret, confirmaret sibi eam mentem, quam dederat ad eam diem, auferret a se corrumpereque, siquid erat formae, cuius gratia perveris amabatur, aut saltem vitam auferret, ac spiritum, quo spoliari potius quam pudore, non cupiebat miedo, sed etiam ardentissime flagitabat. Et vero audita preces: nam dum classarius ollae sulphurati pulveris ex usu procurat, forte, illae Fango prateritae accensa face, statimque succendi sibi animum sentiens immissa e calo flamma; neque enim aliunde crediderim conflagrasse tam generosum pectus. Pedit darsi jam sibi mitem, ac locum, quo rem momento transigeret, jaceret extremam omnium aleam, seque semel ab infami iugo, ac meretricio dedecore, quod infra nihil ei accidere poterat, vindicaret. Ergo propior miles facta nihil tale cogitans, ad ea locuta menta manu etiam strenueque admoia (o fortitudinem puella inauditam! o manum! o mentem!) medio ingri pulveris iterovo subiecit facem. Enimvero, flamma celeriter concepta, omnia terro simul incendio conflagravit, simul ingenti tonitruo dissiliente navigio, alij veluti tormentis muralibus in altam sublati, alij aut vapore praefocati, aut igne combusti, tabulisque una fumantibus impliciti, in aquis perquam miserris modis extincti sunt. Demum transmissio pariter igne in proximas onerarias, grassante incendio perturbata pice, adipeque illiga, ingentes ille machina laxatis compagibus, ac distrahitis toto equore fragmentis conciderunt. Atque in hunc modum opes tot annorum spatio collectae, ac Cyprii flos nobilitatis, prospicientibus e Nicosense litore civibus, praegem suorum tanquam in scena lamentantibus, vorare inter undas incendio celerrime dissiparunt. Et tu quidem puella nobilis, vita Patria, ruinam, ulla tuorum noem, restituxisti ea flammam tot facer libidinis, intercessisti captivorum servituti, oppulsi hostium avaritiam, praconiumque victoria, exemplum, denique defensione, fortiter pudicitiae posteris reliquisti.

Posto

Postquam res Cypri, sedemque evertere Regni
Odyssia potuere acies, ceciditque superba
Nicolia, atque omnis mores Cybetera tellus;
Mustaphus bello victor truculentius ardet,
Accallitque animos, ciuesque, urbemque remittit
Militis arbitrio. Et pradam poscentibus addit.
Invadunt urbem, & quidquid modo caeca nocendi
Præterisse vabies, subitaque insania cadis,
Hoc inblans prada repetit furiosa cupido.
Et strages, non pugna fuit. Pars altera ferro,
Altera pars jugulis agit. Insuperabilis ipse
signa moris Ducit, sed turque ante ora suorum
Prætoris caput ostentat: simul egumacircum
Il vagus, attonitumque replet terroribus urbem.
Non ita sanguisueum quassat Bellona flagellum
Ægidis objecta, si quando in pralia Mavors
Bistonas immittit, cogitque assurgere, valles
Ossibus albescentes, & captes sanguine campos.
At spolijs, quæcumque (Duce namq̃ illa temore
Cura magis) tota rapere & divite Cypri,
Tres obstrant latus prætoriosa merce carinas.
Vestes argento intextas, desossa talenta
Insecti, sacrique auri, signa aspera gemmis,
Crateraque auro solidos, capere vaque Regni
Agmina nobilium, pueros atque ote puellas
Jugenuo, multo vigilandam milite pradam
Navibus imponunt. Ipse hac monumenta triumphi
Tbreicio mittit. Mustaphus dona Tyranno.
Jamque relinquebant portum, ventoque secundo,
Odyssias vexilla dabant errantia lunam.
At fugiunt pappes, retroque remarmurat unda.
Ista salo, buroqueque albescent aquora sulcos.
Littore stant longo matres, & rapta per undas

Pignora cara vident: nec quid solventibus optene
Inveniant: quid enim prodest, per carula cursum
Poscere felicem, ventosque orare ferentes?
Scilicet ut faciles contingere mania Thracum
Detur, & immitti longum servire Tyranno.
Naufragium, Caurosque truces, sinemque malorū.

Orarent potius; refugit tamen ista petentum
Mollis amor, teneroque micans in pectore sensus.
Suspensis igitur votis, sine fine querelas,
Quod superest, fundunt, & questu littora cōplent.

Nec minus ingenti sulcata per aquora luctu
Responsant naves, & semineo ululatu
Cuncta sonant, reperuntque incerta littora voces
Illæ, quæ geminas inter sublimior alto
Innabat pappis, velisque capacibus omnem
Hauribat boream, & magna se mole ferebat;
Fortè vehebatur præstanti corpore Virgo
Cypria: plorantes hæc inter sola puellas
Sicca genas, alto facinus sub corde premebat.
Nec tacuit: portu nam vix egressa, dolentes
Affari, & dictis lenire ita cepit amicus:
Quid juvat, o socia, crimineque, & pectora palmis
Dilacerare modis non proficientibus: aut me
Credula spes fallit, grande aut aliquid canis intus
Insidens animo Nomen. Sequar ominentia.
Quidquid id est, certè magnam est, quod rendere
audum

Mens agitat mibi, nec segni contenta querela est:
Talìa conanti similibus, similisque furenti
Cypria, sed miseris non exaudiat, canebat.

Est locus extremis subducta in parte earinis;
Quo grandes ex ære globos, & pulveris ollas

Sulphurei, plumbique moras tabulata coercent,
 Hic miles dum nitra manu liventia tractat.
 Affuit & Virgo, subitoque in pectore flamma
 Exarsere nova, secumque En, inquit, apertus.
 Libertati aditus, faciam quod Numine dextro
 Jam dudum meditor: misero via nulla pudori
 Jam superest, turpes nisi flamma absumere flamas,
 Et nivibus sterare meis incendia. Quantum
 Heu peragam stragis, strages super ipsa futura!
 Sed peragam: sic igne juvat succendere peccus.
 At vos o flamma, vicina pabula mortis,
 Accipite hanc animam, meque his arcete periculis,
 Et sceleris pariam, donec licet, addite Calo.
 Interea extinxisse nefas laudabor, & hosti
 Pradam avertisse, & cineres satiasse meorum.
 Sic memoras, satoque instante ferocior odie
 Jam lucem, dextraeque facem, quam forte gerebas,
 Sustulit accensam, Divisque in vora vocatis,
 Restitit ancipiti similis, dein concita rursus
 Quid cessas, anime, increpitas, quando IPSA vo-
 cat res?
 Ah pereat mecum, mihi si quid amabile forma est:
 Atque Helenâ saltem castâ flagret aquore Cyprum.
 Nec plura his, jaculata facem stetit. Illicet arsit
 Exemplo fulgur, tonitruoque exterrita pinus
 Evomuit flammatarum undas, & fragmina calo
 Sustulit avulsa diffecta mole carina.
 Nec tantum, ruptis quoties fornacibus Aethra
 Horrendum sonat, accensas liquefacta per auras
 Saxa volant, picusque ambusta nimbis arena
 Pellitur, atque imo discluditur insula fundo:
 Horrifico quantum tabulata excussa fragore
 Aëre dissiliunt, truncisque cadavera membris,

Seminiceſque artus, & grandes orbe molaves,
 Flagranteſque trabes nube obvolvuntur eadem,
 Et calo confuſa gemunt, magno inde ſonore
 Pracipitant, pelagus ſtridenti extinguit in unda
 Nec verò ſtetit hic ſtrages, ſed tempore eodem
 Africus incumbens pelago, tadasque volantes,
 Pracipiteſque globos & ſaxa reciproca longe
 Detulit, & ſocias ſubeuntes pone carinas
 Involvit flammis: illo piceo unguine pingues
 Accipiunt inimicum ignem, ſatiliſque ſatiſcunt
 Clade amba. Furit immiſſis Vulcanus habentis
 Tranſtra per, & liquidis manantia robora ceris,
 Avulſaſque trabes diſterminat equore toto,
 Triſtes reliſquias. Fluitat capſiva ſupellex,
 Scuta virū in, galeaque, & Cyprigaza per undas,
 Signaque raptâ Ducum, tranſfixaque peſſora remis,
 Et ſingultantes extis ſumantibus artus.
 Quin etiam exſtinti paſſim ſuper aquore piſces
 Ex illo viſi, tabulaeque in gurgite vaſto
 Innantes, & adhuc incendia ſola ſerentes.
 Multa quoque ad terras ſemiuſtis corpora formis
 Venerunt, alius eſeſt amentia ſurentis,
 Impletantque ſinus deſerto in littore marum:
 Quae dubios artus, incertaque membra legentes
 Sed caras tamen exuvias, vos terque, quaterque
 Invidere, quibus cum libertate cadente
 Contigit oppetere, & patria ſuperſeſſe negatum eſt.
 Tu verò ante alias fortunatiſſima Virgo,
 Quae dudum ingratis latuiſti ignota ſub undis,
 Tempore jam ex iſto, ſi quid mea carmina poſſunt,
 Emerges me vate, tuncque in ſacula nomen
 CYPRI, A deſenſi dabit argumenta pudoris,
 Et piſcas inter numeraberis Heroinas.

Poëticæ Narrationes frequentes habes apud omnes Poëtas (his enim Poëta maxime delectantur) sed præsertim apud Virgilium: ut *Georg. Lib. 4. Vers. 125. de Sene Corycio: Æn. Lib. 2. Vers. 506. de Pirami morte, & Vers. 299. de Laocoonte à serpentibus interempto: Lib. 3. Vers. 388. de Polyphemo.*

CAPVT III.

De Descriptione.

Descriptionem inter, ac Narrationem videtur interesse, quod hæc, res quænam gesta sint, exponit commemorando; illæ, quem admodum gesta res sit, aut quæ ipsa sit, quasi proprijs coloribus exprimit, atque ob oculos ponit. Atque ea quædem, quæ de Narratione præcepimus, in Descriptione etiam faciendâ oportet considerari; si tantum, quot Descriptio fieri modis possit, accedat.

Fit itaque 1. per *Causas*, eum, quæ ex materia facta res est, quæ describitur, quæque est forma, aut figura, à quo etiam *Authore*, quem in finem, exponitur. Quas causas, vel omnes, vel quasdam exponendo, luculenter describi res quæpiam potest. En ex *Massæ Scelopi* descriptione: *Nova subtilitatis sunt & operis admirandi talis æ, oblongum in tubum, & equaliter teretem, ex ære fusili figurata: quæ non funibus, aut nervis intente singula mittunt spicula, sed inextinguatâ præcisâ ratione, ad applicitos tenui ob tergo foramine igniculos, multiplici cum incremento rapiendos, certo præterit vitæ, ac sulphurei pulveris modulo temperata, insertos ore patente ferreos ex arte globos, eatenasque, & alia obturamenta, fulminum instar flammis eluctantibus, horrendo cum fragore contorqueant.*

2. Per *Effecta*. *Cic. Tuscul. Quæst. 1. 5. Philosophiam ab Effectis describit: O vita Philosophia dux! o virtutum indagatrix! expultrix vitiorum! quid veni modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset! Tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo*

primo domicilij, deinde coniugij; tum litterarum, & vocum communione iunxisti: tu inventrix legum, tu magistra morum, & discipline fuisti &c.

3. Per loca rei naturam explicantia. *Cic. pro Domo sua. Quid Sergius? Armiger Catilina, stipator sui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus injuriarum, fori depopulator, percussor, lapidator, obfessor Curie.*

4. Per Similitudinem: lepidè *Cicero Accusatorum ingenium à Similitudine describit pro Amerino. Facile patimur esse quamplurimos Accusatores, quod innocens, si accusatus sit, absolvi potest; nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. Anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, ut significant, si fures venerint. At fures internoscere non possunt; significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestie sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est caucior. Quod si luce quoque canes latrent, cum Deos salutatam aliqui venerint; opinor ipsi crura suffringantur, quod acres sunt etiam tum, cum suspitio nulla sit. Simillima est Accusatorum ratio. Alij vestrum Anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij Canes, qui latrare, & mordere possunt, &c.*

5. Per ea, quæ tuoc sunt, cum res est, quam desertam volumus. *Cic. pro Lege Agraria sic miseram Reipublicam describit. Ego qualem acceperim Rempublicam, quivites intelligo, plenam sollicitudinis, plenam timoris; in qua nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent; imprecari expectarent. Omnia turbulenta consilia contra hunc Reipublicam statuta, contra vestrum otium partim iniuri, partim nobis Consulibus designatis inita esse dicebantur. Sublata erat de foro fides, non illi aliquo novæ calamitatis, sed suspensione, ac perturbatione iudiciorum: novæ dominationes, extrordinaria non imperia, sed regna quærî putabantur.*

6. Ex habitu, cultuque corporis, aut ex vultu, vel gesta. Utumque præstat *Cic. pro Sextio, Pisonem desertum beas: Alter, o Di j boni! quam teter incedebat! quam tris-*

culentur: quoniam terribili aspectu: animum aliquem te ex barbaris illis exemplum imperij veteris, imaginem antiquitatis, columen Resp. dixeris intueri. Vestitus asper, nostra hac purpurâ plebeâ, ac pene fuscâ: capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum imaginis formandæ causâ, Duumviratum gerebat, septeliam sublaturns videretur. Nam quid ego de supercilio dicam? quod tum hominibus non supercilium, sed pignus Resp. videbatur: tanta erat gravitas in oculo, tanta frontis contractio, ut in illo supercilio Respub. tanquam Atlante Cælum niti videretur.

7. Per Enumerationem partium, quod utilissimum est. Cic. in Verrem. Or. 6. Syracusar sic describit: Urbem Syracusas maximam esse græcarum Urbium, pulcherrimamq. omnium sæpe audistis: nam & sita est cum munitis, tum et omni aditu, vel terra, vel mari præclaro ad aspectum; & portus habet propè in edificatione, aspectuque Urbis inclusos: qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu coniunguntur: eorum conjunctione pars oppidi, quæ appellatur, Insula, mari distincta, angusto ponte rursus adiungitur. Ea tanta est Urbs, ut ex quatuor Urbibus maximis constructa dicatur: quarum una est ea, quam dixi, Insula, quæ duobus portibus cincta, in utriusque portus ostium, aditumq. protecta est. In ea Domus est, quæ Regis Hieronis fuit. In ea sunt ædes sacræ complures; sed duæ, quæ cæteris longè antecellunt, Dianæ una, & altera Minervæ. In hac Insula extrema est fontis aquæ dulcis, cui nomen Arethusa, incredibili magnitudine, plenisq. piscium, qui fluitu totus operiretur, nisi mutatione, ac mole lapidum à mari disjunctus esset. Altera autem est Urbs, &c.

8. A moribus, si homo describendus est. Vt Cic. pro Cælio Catilinam describit: Illa vero in illo homine mirabilia fuerunt comprehendere multos amicitias, tuere obsequio, cum omnibus communicare, quod habebat, servire temporibus suorum omnium pecuniarum, gentium labore corporis, scelestæ etiam, si opus esset, & adulterii, versare suam naturam, & regere tempus, atque bioc, & illis torquere, & flaturis cum tristitia

bus ferere, cum remissis iucundè, cum senibus graviter, cum sapientioribus audaciter vivere.

9. Per munera, & officia rei. Cic. in Pisonem Consulatum ita describit: Animo Consulem esse oportere, consilio, fide, gravitate, vigilantia, toto denique munere Consulatus. Ego Consulem esse putem, qui Senatum in Rep. esse non putavit? Et sine eo consilio Consulem numerem, sine quo Romæ Reges quidem esse potuerunt? ... quæ latrones igitur, si quidem vos Consules? qui prædones? qui hostes? qui proditores nominabantur? Magnum nomen est, magna dignitas, magna majestas Consulis. non capiunt angustie pectoris tui, non recipit levitas ista. &c.

10. Per proprietates, & quæ accidunt rei. Pisonem, & Clodium describit Cic. pro Sextio: Quid dicam Consules? Hocine ut ego appellem nomine (Tribuni plebis) eversiones, huius Imperij, proditores vestra dignitatis, hostes bonorum omnium: qui ad delendum Senatum, assidendum equestrem ordinem, extinguenda omnia jura, atque instituta Majorum, se illis fascibus, cæterisque insignibus summi honoris, acque Imperij ornatos esse arbitrabantur?

CAPUT IV.

De Chria.

ARTICVLVS I.

Quid sit, & quod duplex Chria.

Chria est Copiosior facti, vel dicti alienius laude digni commemoratio. Triplex ea est: Verbalis, Activa, Mista.

Verbalis sententiam explicat sapienter ab aliquo prolatam: qualis est illa Ciceroonis: Improbo bene esse non potest. aut Terentij Crescit in adversis virtus.

Activa insignis aliquod factum exponit ut illud Ælopi, qui iustus convivium apparare rebus optimis instructum, nihil, nisi linguas involuit: & iterum possit rebus iustas convivium instruere, linguas iterum attulit. Quo

Quo facto id docuit, nihil linguâ melius esse, si bona, ni-
hil pejus, si mala sit.

Missa Activam simul, & Verbalem complectitur, factum quoddam cum sermone conjunctum exponendo, ut Plato munditiei studiosissimus cum Diogene Philosophorum foetidissimorum ad convivium vocasset, hic Iulientis pedibus taperem calcans, quo cubiculi pavimentum sternebatur, *Calco*, inquit, *Platonis fastum*: cui Plato: *Calcas sed alio fastu*. Quo responso Diogenis superbitum reprehendit, quippe qui ex ipso laudis contemptu laudem captaet.

ARTICVLVS II.

Chris. Pares.

Chris, quæcunque ea sit, octo sunt partes: Laudatio, Paraphrasis, Causa, Contrarium, Simile, Exemplum, Testimonium Veterum, & Epilogus.

Laudatio pro exordio est. In ea laudes continentur Auctoris facti illius, vel sententiae, quam exponimus, ut hac ratione dicto ipsi, vel facto pictum, & veneratione quædam accedat. Laus autem illa t. ne longius, ne fida, ne meritis sit superior; avetter, enim auditorum animos, qui illud se fabellis existimabunt. 2. Sententiae congruat, vel facto, quod commemorare institimus: ne, si ad mores illud pertineat, ab arte bellica Auctor, vel musica, vel à corporis viribus commendetur.

Laudationis hujus concedenda multa sunt capita: poterit enim Auctor laudari 1. Per iocilla quaedam, quae suadem ejus contineant, ut si de Cicerone diceret: Cicerone, splendidissimus ille Curia Sol, fortis Rex, Oratorum Princeps, pene potius alumnus, ac Patens eloquentia: ille animorum triumphator &c. 2. à præclarè factis; 3. à Virtutibus, quibus ornabatur; 4. à certo quodam virtutis genere, ad quod sententia, factumve pertinet; 5. à Comparatione aliqua, per quam Auctor alijs in eo laudis genere antefertur. Ac de laudandi quidem arte Iust. 4. sermo nobis erit copiosior.

Paraphrasis (ut Græca ipsa vox indicat) Factum, aut
Seneriam uberius explicat, atq; interpretatur. Quod si Fac-
tum expendat, ut amplificare id fiat, ne illud jejuna,
adstrictaque clausula comprehendat, sed ex adjunctis,
(quod de Narratione docuimus) inspicit, admittitur,
exornet: qua etiam ante Amplificationem Rerum Inst. 4.
edocuebimus. Dicitur autem, præter quæ de Verborum am-
plificatione eadem 4. Inst. dicam, dilatare optime potest
singulas ejus voces explicando: e.g. in Dido illo, *An-
daces fortuna juvat, qui sine Andaces explicat*, qui periculis;
quantivis gravior illa sit, fortis æ animo, alacriq; commit-
tuntur qui, incurat licet in magnam aliquam difficulta-
tem, quod constituent, tamen aggrediuntur: quos nullus
labor terret, nulli casus retardant, nullus timor dejicit;
sed spes potius quædam semper erigit, & cupiditas præ-
clara laudis impellit. Tum *Fortuna* quæ sit, Dea illa, va-
ria semper, & commutabilis, quæque nullo unquam con-
silio regitur, sed quasi saxo inlitans globoso, atq; volubili,
in quam vult patrem, sese deflectit. Postremo qui *adjuvat*,
in quam vult patrem, sese deflectit. Postremo qui *adjuvat*,
quod scilicet inter discrimina, inter arma ruetur, ac pro-
regit, capis favet, obices amovet, quæque inita sunt
consilia, ad exitum usque optatum perducit.

*Causa rationem assertit dicti ejus, aut facti, quod per-
trahamus: sit v. g. Christi tunc Sententia illa Sceleris.
Etiam sine Magistro vita addisuntur: Causa ejus in promptu
est naturæ hominum pravitatis, qua sit, an nullo licet au-
ctiore, se præceptore, præsentis tantum dulcedine adlecti
in vita ultra dilabamur.*

Contrarium petit, et contrarium ejus, quod dicit, Sententiam confirmari. Scilicet infinitus est numerus, inquit Salomon; et contrarium dices, sapientem numerum oppido esse exiguum, proinde ut in quovis hominum cetero vere sapientem aliquem difficile invenias.

*Simile aptam aliquam exponit similitudinem, qua
res proposita excutitur, atque illustratur: v.g. Sententiam
Platonis, Beatum terrarum orbem futurum, si Reges sapere ce-
pissent.*

possent. illustrabis, si dicēs: Quemadmodum navis, quæ scientissimo gubernatore utitur, optime eorum coëscit, salvaque in portu collocatur: ita quæ à viro sapientissimo Resp. administratur, tum pacis, tum belli tempore tranquillitate floreat, ac vigeat, necesse est.

Exemplum, aliquod adducendum est, quo ea, quam petramus, res comprobetur. Dixerat Famianus Strada, Principes nunquam soli peccant: adducere in exemplum potest, quod, Nero ut erat remulentissimus Imperator, Roma tota id temporis in popinas abiisse videbatur.

Testimonium ex pars est, in qua Scriptoris veteris auctoritate res nostra confirmatur. Ita in sententiam istam Pecunia obediunt omnia, uterpabis præclaram illam Virgilij exclamationem,

..... Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

Epilogus brevi quadam, atque apta verborum conclusione, quæ per Christum reliquam dicta fusiis sunt, monitione quadam adjecta, comprehendit.

ARTICVLVS III.

Transitiouum formula.

Transitioues ex sunt, quibus singuli inter se Christiani capta connectuntur: nihil ipsis tyrodi difficultati datione quare ut facilitati consulam, aliquas subdo.

Ad Pa. Ita est professio. Atque id quidem quæ sit verum, raphra attendite. Nam... Quid hoc aliud est, nisi quod... *sim.* Planè ita se res habet... Nimirum.

Ad pa. Quod si rei hujus causam à me querās, eam esse dicam &c... Rogas, unde hæc tanta facilitas oritur vitia addiscendi? non aliam ego causam dederō, nisi &c... *raphra.* Neque verò mirum est, tam facile addisci vitia; nam *sim.* &c... Atque mihi rei hujus causam investigantis, ea

Ad Ca. videretur esse potissimum, quod, &c.

Ad raphra. Facile itaque est in prauos mores dilabi: ac conerà *Contra.* quàm difficile est bonos inducere... Atò miserrimam *sim.* *Ad raphra.*

ho,

hominum condicionem! quid facilius vitio addiscimus! quid contrà virtute difficilius?... Atque utinam a quæ saltem ad virtutem, atque ad vitium propenderemus! verum virtuti, atque vitio nihil potest esse commune. Vix summo nisu ad virtutem pervenimus.... Nihil contrà homini difficilius, nihil magis ab homine conjunctum est, quàm Virtus.

Quemadmodum enim saxum pondere suo raptim nullo etiam impellente, ad ima ruit; ita etià ad vitia, nullo docente, propriamus.... Eodem verò quod in Fluminibus experimur, ut, nisi contineantur aggere, sua sponte dilabuntur; hoc etiam &c.... Videte quanto nisu, quanta contentione opus est, ut saxum ex alto decidens medio cursu sistamus: pari, mihi credite, diligentia, ne prolabamur in vitia, contendendum est.... Si ex veritate, magis, quam ex opinione velimus rem asseruare, et quæ alia est natura hominum ad vitia proclivitas, nisi quam habent ad centrum saxa, ad mare flumina, ignis ad cælum?

Testes hoc loco appellare possem primos Parentes hominum, qui cum non haberent à quibus ediscere vitia, à recto tamen virtutis tramite aberrarunt, ut ipsi me.... Experti sunt maximo suo malo, quod dicimus, primi Parentes hominum.... Verum neque hic exemplis indigemus ad rem hæc Sole clariorem confirmandam, dum primus hominum nobis exemplo est.... Neque id unquam novum illi videri debet: nonne id omnium hominum Patres expertus est?

Neque verò aliud significare voluit Salomon, cum dicit: &c.... In eadem erat sententia sapientissimus hominum Salomon, &c.... Audite jam quid in eadem sententiam Salomon dixerit &c.... Sed quid plura distulimus? en quàm præclare Salomon eandem hanc sententiam suo testimonio confirmavit, &c.

Quæ cum ita sint, quis jam asserat, extra periculum esse quemquam, ac in vitia prolapsurum &c.... Jam *sim.* ad *Ad raphra.* Epilogus

possent. illustrabis, si dicēs: Quemadmodum navis, quæ scientissimo gubernatore utitur, optime eorum coëscit, salvaque in portu collocatur: ita quæ à viro sapientissimo Resp. administratur, tum pacis, tum belli tempore tranquillitate floreat, ac vigeat, necesse est.

Exemplum, aliquod adducendum est, quo ea, quam petramus, res comprobetur. Dixerat Famianus Strada, Principes nunquam soli peccant: adducere in exemplum potest, quod, Nero ut erat remulentissimus Imperator, Roma tota id temporis in popinas abiisse videbatur.

Testimonium ex pars est, in qua Scriptoris veteris auctoritate res nostra confirmatur. Ita in sententiam istam Pecunia obediunt omnia, uterpabis præclaram illam Virgilij exclamationem,

..... Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

Epilogus brevi quadam, atque apta verborum conclusione, quæ per Christum reliquam dicta fusiis sunt, monitione quadam adjecta, comprehendit.

ARTICVLVS III.

Transitiouum formula.

Transitioues ex sunt, quibus singuli inter se Christiani capta connectuntur: nihil ipsis tyrodi difficultati datione quare ut facilitati consulam, aliquas subdo.

Ad Pa. Ita est professio. Atque id quidem quæ sit verum, raphra attendite. Nam... Quid hoc aliud est, nisi quod... *sim.* Planè ita se res habet... Nimirum.

Ad pa. Quod si rei hujus causam à me querās, eam esse dicam &c... Rogas, unde hæc tanta facilitas oritur vitia addiscendi? non aliam ego causam dederō, nisi &c... *raphra.* Neque verò mirum est, tam facile addisci vitia; nam *sim.* &c... Atque mihi rei hujus causam investigantis, ca-

Ad Ca. videretur esse potissimum, quod, &c. *Ad raphra.* Facile itaque est in prauos mores dilabi: ac conerà *Contra.* quàm difficile est bonos inducere?... At o miserrimam *sim.* *ho,*

hominum condicionem! quid facilius vitio addiscimus! quid contrà virtute difficilius?... Atque utinam a quæ saltem ad virtutem, atque ad vitium propenderemus! verum virtuti, atque vitio nihil potest esse commune. Vix summo nisu ad virtutem pervenimus.... Nihil contrà homini difficilius, nihil magis ab homine junctum est, quàm Virtus.

Quemadmodum enim saxum pondere suo raptim nullo etiam impellente, ad ima ruit; ita etià ad vitia, nullo docente, propriamus.... Eodem verò quod in Fluminibus experimur, ut, nisi contineantur aggere, sua sponte dilabuntur; hoc etiam &c... Videte quanto nisu, quanta contentione opus est, ut saxum ex alto decidens medio cursu sistamus: pari, mihi credite, diligentia, ne prolabamur in vitia, contendendum est.... Si ex veritate, magis, quam ex opinione velimus rem assequi, et quæ alia est natura hominum ad vitia proclivitas, nisi quam habent ad centrum saxa, ad mare flumina, ignis ad cælum?

Testes hoc loco appellare possem primos Parentes hominum, qui cum non haberent à quibus ediscere vitia, à recto tamen virtutis tramite aberrarunt, ut ipsi me.... Experti sunt maximo suo malo, quod dicimus, primi Parentes hominum.... Verum neque hic exemplis indigemus ad rem hæc Sole clariorem confirmandam, dum primus hominum nobis exemplo est.... Neque id unquam novum illi videri debet: nonne id omnium hominum Patres expertus est?

Neque verò aliud significare voluit Salomon, cum dicit: &c... In eadem erat sententia sapientissimus hominum Salomon, &c... Audite jam quid in eadem sententiam Salomon dixerit &c... Sed quid plura distulimus? en quàm præclare Salomon eandem hanc sententiam suo testimonio confirmavit, &c.

Quæ cum ita sint, quis jam asserat, extra periculum esse quemquam, ne in vitia prolabatur? &c... Jam *sim.* ad *Te.* vero Epilogum

verò, si ita res se habet, neminem esse puto heberem adeo, atque stupidum, qui summo labore, studio, diligentia & virijs sibi non caveat &c. . . . Facendum igitur est, ei, qui bonos mores suos minime depravari desiderat, vigilandum esse, ne, &c. . . . Cum igitur tam facile vitij inestiam or, relinquatur id unum, ut nobiscum ipsi separemus, quantum diligentia opus sit, &c, &c.

ARTICVLVS IV.

Breve Chris Verbalis Exemplum.

Exemplum, quod subiecto, ut ad conscribendam expeditius Christum Tyrones deducam; in Activam etiam, & Passivam adhibere licebit; quod eadem omnium sit ars, eadem leges.

Lenda
tio.

Cum eruditissimo cuique id maxime laborandum sit, ut sapientiam suam non sterilem quodammodo, parumque fructuosam esse patiarur, sed ad aliorum etiam utilitatem tradat; nec inem ego esse arbitror, qui hac in laude cum Salomone hominum sapientissimo confertur. Is enim & omni doctrinae genere fuerat divino quodam, & singulari beneficio amplissime eruditus; & sapientia tot insignia monumenta, ut posteris essent usui, nobis reliquit. Et sane ea legimus in ejus libris divina monita, quae ad omnem honestatem informare eum valeant, qui illos serio versetur: sed illud in primis fore nobis utilitari existimo, quod Prov. c. 3. protulit, cum diceret: *Amicus stultorum similis efficitur.*

Para
phras.

Atque ita est profectio: si enim illorum familiaritate utaris, qui mores suos vitijs turpissimis coruperunt; neque quid in quaque re honestum, bonumque sit perspiciunt, sed libidine tantum feruntur: si horum literi adhaereas, atque ex amicitia lege apertum, ut dicitur, pectus videas, tumque ostendas; probe scito, brevi fore famam inter vos consistorum consensionem, paria studia, concordem voluntatem; utque adeo in omnem cum illis societatem, viciorum turpissimè venias.

Nec

Neque verò rem suo pondere inspicere volenti tam erit, istam esse peccatorum morum communionem in amicitiae conjunctione: tanta enim est ingenitum in animis hominum ad malum propensio, ut exemplo nullo opus sit ad scelera quaeque perpetranda. Quare si stimulus amicorum accedat, qui depravatis saepe quae verborum, quae factorum exemplis ad omnem ipsi nos improbitatem compellant, quantum in illam proclivius, ac vehementius feramur, necesse est: nihil est exemplo efficacius ad suadendum: facile enim itur ea via, quam multi terunt: quod si hac incedunt ij, quibuscum nobis sunt res, consilia, voluntatesque communes, & nos eadem ire oportebit.

O miseram itaque hominum conditionem, dum aliorum vitia tam facile induimus! At contra quam difficile est honestissima amplecti proborum exempla, etiam si cum ijs amantissimè, conjunctissimèque vivamus? Quam multi sunt, qui ingenuos inter adolescentes, inter honestissimos homines enutriti, eam tamen sectantur vitia rationem, quae longe abhorreat ab eorum familiarium institutis: & quamvis maxime ad inferendos bonos mores probitas amicorum pertineat, tamen per pauci inveniuntur illi, quos ex consuetudine etiam, atque usu quotidiana amicorum virtus, probitasque pervadat.

Ac mihi quidem rem attentius consideranti videbitur Virtus valetudinis bonae naturae imitari; vitia verò agriudinis. Ut enim nemo unquam rger visus est convalescere, quod eorum familiaritate usus fuerit, qui bene valent, cum multis quotidie noverimus, qui, quo familiares sui tenebantur, eodem ipsi morbo ex eorum consuetudine laborant; sic etiam vix quemquam invenies, bonorum usu ad meliorem frugem rediisse; multos contra bene moratos, qui depravatorum hominum inducti familiaritate eadem impurissimam rationem vitæ didicerint.

Et, multa eum liceret ex omni ordine exempla con-

Exemplum.

globare, Salomonem nunc ego ipsam produco: qui quamvis sapientiâ suâ maximâ communis, quod tamen esset cum mulieribus amaret, familiariterque versatus, quorum religio in multiplicium deorum cultu continetur, eo venit amentia, ut falsis quoque dijs templa, sinagae existeret, eosque sacrorum religione coluerit. Quid etiam alter ille Salomon, Augustinus? Perditorum, faretur se hominum societate, ita e bonis moribus excidisse, ut cum virtutibus sodalibus iridebatur, probitatis se puderet omnis, atque honestatis.

Neque verò id Salomoni solum paruit, quem Deo *Testimo* institutore Sapientiam adeptum esse comperimus, sed & *nin Ve-* prudenti cuique viro, Ethnicis etiam hominibus obsequium non fuit. Id enim Deos suos rogabat Appollonius Tyaneus, ut bonos nosceret, malos vitaret. Id unum quodque commonebant Philosophi omnes; ne cum privati hominibus consortiones iniret, ut inuas dissociaret.

Epile- Cum itaque improborum hominum consuetudine *gus* nihil bonis moribus inveniri possit perniciosius, molestius nihil, id unum nobis reliquam est, ut sapientissimo edocti Salomonis monito, diligenter cum animis nostris consideremus, in quas venire amicitias debeamus, quas verò devitare: ita fiet, ut & animum vitij expediamus, & virtutum ornamenta possumus comparare.

INSTITUTIO IV.

De singulis Rhetoricæ partibus.

CAPVT I.

De Inventione.

HAGNUS ad Eloquentiam prolusimus, nunc ejus Partes explicandas aggredimur. Quarum princeps inventio est; oportet enim in Oratione quæpiam condenda

da excogitare primò, tibi probandum quid propones; deinde, quibus comprobēs, argumenta; ac tertio rationem tractandorum animi affectuum, idem ut persuadeas. De his itaque hoc caput erit.

ARTICVLVS I.

De Inventionis Propositionis.

PROPOSITIO est Summa rei, quam tota Oratione probandam assumimus, e. g. Ineundum est prelium. Parcendum est reo. Sapientia ceteris bonis omnibus est anteferenda. Atque id maxime est laborandum, ut omnibus numeris ea sit absoluta: in qua scilicet, velut in parvo semine, totius Orationis dignitas, ratioque continetur.

Itaque, quæ ea conque sit, his virtutibus ornatur.

Sit 1. Clara, & quidem ita, ut nullo labore intelligatur: quare omniò obvijs verbis proponatur, quemadmodum ista: *Vitantes sunt improborum societates.*

Sit 2. Brevis: non itaque amplificetur, aut exorietur: sed ijs rejectis omnibus, quæ supervacuæ esse possunt, brevibus verbis tota concludatur.

Sit 3. Una, & Simplex: quod de Poëmate inelamat Horatianam præceptum:

Denique sit quodvis, simplex dumtaxat, & unum;
Atque Una erit, si unica constet, simplicique sententia; e. g. *Opranda sunt magis animi ornamenta, quam corporis.* Quare *Problema* quod dicitur, seu quæ utramque partem disputat, minus apta videtur esse Orationi quælior: si enim e. g. propositus, *sine pax ferienda, an bellum ineundum;* atque utramque probes partem, neutram statuas, aut gemina, aut certe nulla erit Oratio. Deinde *Simplex* ut sit, omnia Orationis totius argumenta in eam, ut in scopum collineat, sive ea eadem una ex illis singulis concludatur.

Sit 4. talis, quæ tractari copiose, utpote facunda argumentorum, & ornari facile possit.

Sit 5. *Conveniens* ætati, conditioni, moribus Oratoris; ca

eademque loco, tempore, atque auditoribus, ne caput eorum superet, in quo maximè peccaret, accommodata.

Sic 6. *Vitilis*, quæ præsertim à sacris Oratoribus usurpatur. Vitilitatem autem habere solent propositiones, quæ non in sola cognitione versantur, ut *Modestia* prælatæ hominem ornât, sed ed spòs, ut aliquid efficiatur, v. g. *Evangelizandum* sunt perverse cupiditates.

Sic 7. *Nova*, in genere præsertim Exorativa, ut novitate ipsa percellat. Multimodis autem inusitata, & nova fieri poterit. *Propositio* etiam *trita*, vulgarisque: ut 1. ad comparationem si sedigatur; *trita* illa est: *Plur sibi nocet magis quam hosti*. 2. Si reducat ad *Paradoxum*, ut si eadem illa fiat ejusmodi, *Plur se ipsum ferit*. 3. Si absolute quæ enunciât, ad aliam quam piam traducatur affirmationem, illam e. g. *Scipio maximè patriam, etiam exul, adamavit, sic effretes; Dubium Scipio fecit, fueritne suus amor in patriam major, cum tot ejus hostes subegit, an cum in exilium pulsus, lubens paravit.*

ARTICVLVS II.

De Argumentorum Inventioni:

Argumentorum Inventio est Rerum verarum, aut verisimilium excogitatio, quæ causam probabilem reddant. At unde hauriri debent res istæ, quibus causæ probabilitas comparetur? Undenam argumenta ista delumenda sunt? Id ut doceant Rhetores, capita omnia, ex quibus probari quicquam potest, in quasdam sedes distribuunt: quos *Locos communes*, *Topicos*, & *Oratorios* appellarunt.

Horum Locorum duo sunt genera: primum est eorum, qui *Intrinsici* vocantur; quod re ipsi inhærent: alterum eorum, qui vocantur *Extrinsici*; quod à re secundum sunt, & remoti. *Intrinsici* sexdecim sunt: *Definitio*, *partium Enumeratio*, *Notatio*, *Genus*, *Species*, *Coniuncta*, *Similitudo*, *Dissimilitudo*, *Comparatio*, *Repugnantia*, *Contrarietas*, *Al-*

Justitia, *Antecedentia*, *Consequentia*, *Causæ*, & *Effecta*. Sex sunt *Extrinsici*. *Præjudicia*, *Fama*, *Tormenta*, *Tubiles*, *Insurgendum*, *Testes*. Locos hosce singulatim exponam, & de singulis quid sit, eorumque usum edocebo.

DE LOCIS INTRINSECIS

Definitio.

EA est Oratio, quæ quid res sit, explicatur. Itaque naturæ rei explicatur, quidque et commune cum alijs sit, quid unicè proprium quærat. Et Logici quidem addunt etiam *Genus* duotaxat, & *Differentiam* rei adhibent, quod deficiant; Orator liberius, & ornatus proprias quasque rei amplectitur potestates, siue eam per proprietates etiam, & accidentia definire solet: Logica est hominis ista Definitio: *Animal rationis particeps*, quæ ita texeret Orator: *Animal providum, sagax, acutum, memor, plenum rationis, atque consilij, quodque adeo imago quædam Dei est, atque ad immortalitatem natum.*

Est itaque Oratoria Definitio quædam potius Descriptio. Quæ proinde fieri tot modis potest, quot facienda Descriptionem docuimus, præsertim cum amplificari magis, quam confirmari res postulet. Est enim usus ille primus Definitionis, ut cum, res quid sit, noverimus, tum quoque, ipsi quid conveniat, aut non conveniat, constituamus. Ut si hominem, ostendere velis, caducis rebus perjeram delectari, eam esse definit ad immortalia progenuit, cum ratione utatur, & libertate. Vel, ut invicem non esse sapientem probes, cum esse, dicas, qui dolet alieno bono, id quod sapientes maximè fugiunt. Sic quoque Cicero pro Mil. ex hoc loco probat, non à Milone Clodium, sed Milonem à Clodio habitum odio: *Quis enim odisset Clodium Milo segetem, ac materiam glorie suæ? Ille erat, ut odisset, primum defensor salutis meæ, deinde vexitorem furoris sui, domitorem armorum suorum, postremo etiam accusatorem suum.*

Adhiberi etiam Definitio solet quæ commodissime

in Amplificatione ad rem exaggerandam, laudandam, vituperandam. Relege Isth. 3. Cap. 3. & Isth. 4. Cap. 2. Att. 3.

Definitionem eleganter adhibet Cicero excludendo primo per Ironiam, vel Interrogationem id, quod res non est, veram deinde rei naturam edoceendo. Ita, ut Pisonem probet non fuisse Consulem: Quid? (inquit) tu in lictoribus, in toga, in praetexta esse Consulatam putas? Animo Consulem esse oportet, consilio, fides, gravitate, vigilantia, cura, toto denique munere Consulatus. Similem in pro Domo sua à nom. 89. habet Populi R. Definitionem.

Enumeratio partium.

Ea est Oratio, qua totum in suas partes distribuitur: v. g. Aetatem hominis in Pueritiam, Adolescentiam; Virtutem in Temperantiam, Iustitiam, &c.

Hoc Loco nemur i. cum partes quod adlini omnes, totum affirmamus. Cic. pro Manil. Summum esse Imperatorem Pompejum probat, quod in eo essent virtutes omnes Imperatoriae, Scientia rei militaris, Virtus, Auctoritas, Felicitas. In eadem Virtutem Pompeji ut probet, res ejus praclare gestas enumerat, ab illis verbis: Testis est Italia, &c. Post reditum ad Quirites, jucunditatem ex reditu suam ut exaggeret, enumerando ostendit, omnia vitæ commoda multo sibi fuisse cariora, postquam sibi sunt restituta.

2. Cum ad negandum totum, partes omnes negamus, Cic. Phil. 4. negaturus, Antonium ab ullo Consulem existimari, sic habet: Negat hoc Brutus Imperator Consul designatus, natus Reip. civis, negat Gallii, negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Quis igitur illum Consulem, nisi latrones putant?

3. Cum ad aliquam affirmandam ex partibus, quarum necesse est alterutra esse, alias negamus. Venit ad me, non die, non sub ortum, vel occasum Solis; ergo noctu. Cic. Phil. 2. caesam quareos, cur Antonius esse voluerit ejus inimicus, Quid putem? ait: Contemptumne me? Non video, nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea

mea

mediocritate ingenij quid despicere possit. Antonius. An in Senatu facillime de me detrahi posse credidit; qui Ordo clarissimis Civibus bene gesta Reip. testimonium multis, mihi uni conservare dedit? An deicere mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium est: quid enim plenius, quam mihi, & pro me, & contra Antonium dicere? His rejectis unam partem assumit. Illud profecto est: non existimavit, sui similibus probari posse, se esse hostem Patrie, nisi mihi esset inimicus.

Loci istius usus & ad Orationis totius economiam mirè valet, ut in pro Leg. Manil. & ad refellendum quoque maxime facit. Caveat tamen Orator, ne ipartem aut addat superfluas, aut necessarias praetermittat: ac ne eodem semper tendere omnes partes recenseat.

Notatio, & Conjugata.

Notatio, seu Etymologia locus est, qui è vocis potestate, aut origine quid deducit, quod similis probet, certe delectet: Ut si Senatum dilaudes, quod à Senibus dicitur. Cic. Ferr. 6. Verrem rapacem Everriculum appellat.

Ad Notationem nominis pertinent Anagrammata; ut si Corpus vituperando Porcus à te dicatur esse. Sed levia sunt ista.

Conjugata sunt, quæ ab eodem orta vocabulo variè commutantur: v. g. Sapient. Sapere, Sapienter. Venusta est Hyperbole Non est improbus, sed ipsa improbitas. Cic. Phil. 11. Quos ego orno? nempe eos, qui sunt ornamenta patrie. Sed ingeniosè admodum ex hoc loco laudat Cæsarem pro Marcello: Ceteros quidem omnes victores... vicerat; hodierna vero die te ipsum viciisti. Nam cum ipse victorie conditione vici omnes occidisset, clementia tua iudicio concessi sumus. Recte igitur unus invictus es, à quo ipse etiam victorie conditio, usque devicta est. Parum hic locus probat; nonnulli exornat.

Genus, & Species.

Genus quidpiam est multis commune, quæ simul in aliquo alio differunt; quæ quidem multa Species sunt: sic

Nit

Virtutem esse ad Iustitiam, Prudentiamque extenditur.

Loci hujus visura in eo est, quod, Generi quicquid tribuitur, species quoque tribui, necesse est: quare optimè argumentaberis: *Virtus est amanda: ergo Temperantia.* Cicero pro Archia *Poeta* Poetas laudat, ut Archiam commendat; *Caterarum rerum studia, & doctrina, & preceptis, & arte constare; Poetam naturā ipsā valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodam spiritu affari.* Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat Poetas, quod quasi Deorum aliquo dono, ac munere commendati nobis esse videantur. Sit igitur, *Judices, sanctum apud vos hoc Poetae nomen, quod nulla unquam barbaria violavit Saxa, & solitudines vocis respondent: Bestiae sepe immanes cantu flebantur, atque consistunt; nos insipienti rebus optimis non poetarum voce moriamur? Hovetum Colophonij civem esse dicunt suum, Chij suum vendicant, Salaminij repetunt, permulti alij preterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poeta fuit, post mortem etiam expetunt; nos hanc vitam, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?*

Tractatur in primis, cum ab Hypothesi ad Thesin revocatur Oratio: quod si tum fiat, cum in Thesi, quae dicatur, affari suppetant, maximè erit virtuosum. Quid enim opus est, Iustitiam ut laudes, in Virtutis laudes effundi? Sed iurabit fortasse Genua contemplari, ut multa inventantur, quae non quidem in Genere, sed ad Speciem adiecta pertrahantur.

Similitudo, & Dissimilitudo.

Similitudo est Rerum ceteroquin disparium quāpiam convenientia; & convenientium aliquo rerum diversitas ea est Dissimilitudo. Mortis Somnus similis est, quod sensum homini interdicit; sed idem est dissimilis, quod sensum omnino Mortis extinguit, intermitte Somnus tantum, ac veluti sopit.

Locus à Simili, finitius rem confirmat, certè explicat, & delectat, atque adeo perloadet. Adhiberi autem potest 1. sic ut utraque pars similitudinis distincte collocetur.

tor. Cic. ad Quinct. Fr. Epist. 1. *Ut gubernatores optimi vim tempestatis, sic sapientissimi viri fortuna impetum saepe superare non possunt.* Et in Catil. 1. *Ut saepe homines acri gravi morbo, cum astu, febrique iactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevati videntur, deinde multo gravius, vehementiusque afficiuntur: Sic morbus, qui est in Rep. (Catilinae conjuratio) relevatus istius paenae, vehementius viris reliquis ingravescet.*

2. Ita, ut quae propria sunt illius rei, à qua similitudinem petimus, in rem nostram traducta efferramus. Cic. in Vatini. *Repente te, tanquam serpens à latibalis, oculis eminentibus, inflato collo, cum dis cervicibus intulisti.*

3. Sic ut ex ipsa similitudine fiat Allegoria. Cic. pro Quinct. *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, cum etiam telum adversarius nullum jecerit: hoc est, tum respondere cogar, cum nulla facta sit accusatio.*

4. Exemplum à Simili petendo: quemadmodum illud est è Sacra Pagina: *Vade ad formicam, & piger.* Et illa in Q. Curtio ad Alexandrum communitio: *Quid? tu ignoras, arbores magnas diu crescere, una hora extirpari? Leo quoque minimarum avium fit pabulum: & ferrum rubigo consumit.*

Ad Similitudinis quoque Locum pertinent Fabulae, de quibus Instit. hac cap. 1. sermo nobis fuit.

Ac Similitudines ut invenias, t. quare, quānam sit res illi similis, quam explicatam voles Ita si Virtutem probes in adversis rebus collodis, aurum inventes, quod igne perispicitur. 2. Vitae notione loquutionum metaphorarum. Amorem ardere dicimus, eo amore similem igni, cuius instat rapide agit, ac fertur, neque se continet, ac latere potest. Projectum hominem Effrahem vocamus, scilicet equo indomito similem.

At cavendum, ne vitiose fiat Similitudines, vel quia crebrae, vel quia hyperbolicae, vel quia scurriles, ac sordidae, vel quia in amplis rebus minutae, vel demum quia auditorum menti, conditionique non accommodatae.

Dif-

Disimilitudinis hic usus est, cum, aliquid ut laudemus, vel improbemus, rem dissimilem adducimus, quam dum extollimus, illam deprimimus; vel contra. Cic. Phil. v. Non placet M. Antonio Consulatus mensura placuit P. Servilio, ut cum primum nomen ex illius temporis Consularibus, qui proxime est mortuus: placuit Q. Lutatius, cuius semper in hac Rep. vires auctoritas placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortensio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, C. Figalo, D. Salustio, L. Murena, qui cum erant Consules designati placuit idem, quod Consularibus, M. Catoni. Maxime vero Consulatum meum Cn. Pompeius proxit, qui ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus, et gratulans, meo beneficio Patriam se visurum esse dixit. Sed quid singula commemoro? Frequentissimo Senatus sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non ut parerem gratias ageret, qui non mihi vitam suam, liberos, fortunam, Rempublicam referret acceptam.

Alter est usus, ut inter duo dissimilia, quod uni competit, negetur alteri. Cic. pro Murena. Si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum hac de re posset iudicare, condemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret: petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio Respublicae, ut minuatur contra suum furorē Imperatorum copia. Idem ne igitur delecti ex amplissimis ordinibus sapientissimi viri iudicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis Reipublicae iudicaret?

Comparatio.

Comparatio est, cum duo, vel plura in tertio aliquo conferimus, quod illis commune sit: ut, cum quatuordecim, Vter in arte dicendi praestantior fuerit, Cicero, an Demosthenes?

Tria argumentorum genera praebeat hic Locus.

Primum est à Majori ad Minus. Cum à negatione rei magis verisimilis (hoc enim Majus vocamus) negandam minus verisimilem inferimus. Si integer exercitus urbem hanc expugnare non potuit, multo minus paucæ admodum turmæ poterint. Cic. pro Amer. Etenim si Jupiter Cypri Max, ejus natus, et arbitrio caelum, terram, mariamque

reguntur, sepeventis rebus prioribus, aut immoderatis tempestatibus hominibus nocuit, urbes deleuit, fruges perdidit: ac contra commoda, quibus utimur, lucem, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque imperiti videmus; quid miramur L. Syllam, cum solus Rempublicam regeret, orbemque terrarum gubernaret, Imperique maiestatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, omnia animadvertere non potuisse? Et pro Milone: Nisi eam esse inuictos, ut cum tuos fontes, vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis pures clausos esse oportere.

Alterum est à Minori ad Majus: cum ex affirmatione rei minus verisimilis magis verisimilem deducimus. Si Legio hac integrum deleuit exercitum, multo magis paucas turmas superabit. Cic. pro lege Man. Majores vestri saepe Mercatoribus iniuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium Rom. millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbiunt, Corinthum Patres vestri totius Graeciae lumen extinxerunt, esse voluerunt: vos inultum eum Regem esse patiemini, qui Legatum Populi Rom. Consularem vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem, Cirium Romae immunitam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis?

Tertium est à Pari, cum contendimus, ut, quod in re una valet, valeat etiam in re pari. Qui caelo fruuntur, virtute omnes, tolerantia, labore illud adepti sunt: & nos igitur hac via oportet illuc contendamus. Cic. pro Sylla. Ista consuetudo, si patefacta per me est, tam pater Hortensio, quam mihi: quem cum videas honore hoc, auctoritate, virtute, consilio praeditum non dubitasse, qui innocentem Syllam defenderet, quero, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit?

Comparatio valet etiam ad amplificandum vel ad exaggerandum. Cic. Verr. 6. O Praclarum Imperatorem, nec iam cum M. Aquilio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipionibus, Marijs conferendum.

Repugnantia, & Contraria.

Repugnantia illa sunt, quæ inter se non congruunt. Sunt autem *Privantia*, quæ habitus rei sunt, & ejus privatio, ut Mors, & Vita; Probum, & Improbum esse. A quibus argumentorum somitur, si adesse unum probamus, eò quod alterum absit: v. g. Probus est; non igitur amat turpitudinem, esset enim, si amaret, improbus.

Sunt *Adversa*, quæ inter se plurimum differunt, ac simul uni inesse non possunt, ut Virtus, & Vitium; Sapientia, & Stultitia.

A quibus sic arguemur, si contraria ipsis tribuamus. Ita Cicero: si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur. & bonitatem, si malitiam. & *Philip. 2.* quod eodem facto quis patricida, & liberator Reip. esse non possit, arguit Antonium: Attende, paulisper Antoni, cogitationem, quæ sobrii hominis punctum temporis suscipe. Etenim ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut à te arguor, socius, nego quiddam esse medium. Consisteat eos, nisi liberatores Populi Rom. conservatoresque Reip. sint, plus quam secarios, plus quam homicidas, plus etiam, quam parricidas esset: siquidem est atrocius Patrie parentem, quam suum occidere. Tu homo sapiens, & considerate, quid dicis? Si parricida, cur honoris causa à te sunt in hoc ordine semper appellatus? Cur Me Brutus, te referente, legibus est solutus? Cur provincia Cassio, & Bruto data? atque hæc à te. Non igitur homicida. Sequitur, ut liberatores tuo iudicio sint, quandoquidem tertium nullum est. Quid est? num conturbo te?

Jam Contraria illa dices esse, quæ concurrere omnino possunt, sed ita tamen discrepant, ut raro conjungantur: ut contumelijs afficere, quem ames, ita dices, Filii est; ergo Patrem non interfecit: quem locum tractat Cic. pro Ameri. Et pro Sylla: Sed quid? Ego qui Catilinam non laudavi, qui teo Catiline Consul non adui, testimonium de conjuratione dixi in alios; adeo ne vobis alienus à sanitate, adeo obliuis constantia mea; adeo immemor rerum à me

gestarum esse videor, ut, cum Consul bellum gesserim cum conjuratis, nunc eorum duces conservare cupiam, & animum inducam, cuius nuper ferrum residerim, flammamque refluere vim, ejusdem nunc causam, vitamque defendere.

Relata hæc pertinent, eaque sunt, quæ se ita respondent, ut sine altero alterum esse nequeat; ut Pater, & Filius; Dare, & Accipere. Id habent Relata, ut unus si adfit, constitatur, alterum quoque adesse. Cic. pro Marcello: Ex quo profecto intelligi potest, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Et scipe, ut uni convenit, te oporteat, quod alteri convenit. Cic. pro Leg. Manili. hortatur ad bellum Romanos, ne degeneres sicut à Majoribus: Sed pro vestri imperij gloria, &c.

Adjuncta.

Adjuncta (vulgò Circumstantiæ) ea sunt quæ rem, de qua agitur, ferè comitantur. In tres dividuntur classes. 1. Adjuncta Corporis, ut Genus, Natio, Patria, Sexus, Ætas, Educatio, Habitus, Valetudo, Robur, Forma, Conditio, Facultates. 2. Adjuncta Animi, ut Indoles, Studia, Affectus, Ingenium, Virtutes, Vicia. 3. Adjuncta Rei, ut Locus, Tempus, Occasio, Calus, Instrumenta, Modus, Signum, Socij.

Adjunctorum usus est 1. ad describendum, Cicero. Catilina. 2. Catilinae socios à Patrijs describit: Nihil cogitant, nisi cades, nisi incendia, nisi rapinas. Patrimonia sua profusa derunt; fortunæ suas obligaverunt. Mores, eos iam pridem fides desicere nuper cepit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet: qui accumbentes in convivij, vino laudandi, confecti cibo, fertis redimitis, unguentis oblitæ erulant sermonibus suis eadem bonorum, atque urbis incendia.

2. Ad exaggerandum Cic. Phil. 2. ab adjunctis loci, & personarum: Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum vis in Hippie nuptijs exhibueras; ut tibi necesse esset in Populo Rom. conspectu vomere postidire. O rem non modo visum sedam, sed etiam auditum! Si inter canam, in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset;

quis non turpe duceret? In catu vero Populi Rom. negotium publicum gerens Magister Equitum, cur incitare turpe esset, is romens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.

3. Ad probandum Cic. pro Sextio eum probum ostendit à genere: Parente P. Sextio natus est, iudices, homine, ut plerique meministis. & sapientes, & sancto, & severo. Et pro Sylla, à loco, & tempore: probat, in conjurationem non concessisse: Si secum Catilina societate sceleris conjunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antonio non erat? Hoc tempore, cum arderet accerrime conjuratio? . . . Vbi fuit Sylla, Cornelium Romæ ino longè abfuit. Fionium, à vultu: tempus esse conjicit, pro Roscio: Nonne ipsum caput, & supercilia illa penitus abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? . . . Qui incircoscio capite, & supercilijs semper rasis, ne ullum pilum boni viri habere videatur.

Quare cum tam obor sit locus ille, quod ex adiutoris tenuitas, aut magnitudo rei concilietor, Orator in re sua sedulo illa consideret, ac circumspiciat; ut utroque, memoriæ juvande causa illò Versiculo, Quis, Quid, Vbi, &c. quem explicuimus suprà de Narratione.

Antecedentia, & Consequentia.

Antecedentia sunt, quibus positis, alia consequuntur; à quibus sic ideo argumentamur: natus homo es; ergo morieris aliquando. Scelus admisit: igitur penas luat.

Consequentia illa sunt, quæ rem necessariò consequuntur: itaque ex illis positis rem deducimus: Cicariū eem gerit: ergo plagam accepit.

Sed Antecedentia ad Causam, Consequentia ad Effectum licet annumerare: de quibus jam dico.

Causa.

Causa id est, à quo aliquid est, aut fit: ita causa morbi est intemperantia, vulnus mortis. Quatuor vulgò numerantur. 1. Efficiens, sive auctor rei, ut Sol locus causa est. 2. Materia ex qua res est, & componitur: sic ferrum gladij, Corpus hominis sunt causa. 3. Forma, per quod scilicet

scilicet res ita est, ut à rebus alijs distinguatur, & differat: sicut animus est hominis forma, quod per eum est ratione utens animal: figura autem forma est statui. 4. Finis cuius gratia res fit, ut victoria finis est belli gerendi, finis hominis vita sempiterna.

Causa Efficiens, usus. 1. est, ut eà commendat, Effectus commendetur: Librum scripsit Tullius: Latine ergo, atque eloquenter conscriptus est Cic. pro Marcello eum. 5: Marcellus, & multi alij, aut errore, aut impulsu, aut fato Pompeium in Casarem sunt secuti: igitur excusandi.

2. Ad refellendum, cum ut obiectam causam negemus, veram assignamus. Cic. pro Cluent. eum. 1: Oppianicus adolescens ex crudelitate, & intemperantia mortuus est: ergo non propinato veneno. Sic, quæ Natura, quæ Cælis, quæ Fortunæ Effecta dici solent, in Deum refundit Christianus Orator, ad excitandos animos, qui Numine facile regi volunt.

4. Ex Causis conglobatis oritur gravis quædam amplificatio. Cic. 2. in Verr. Argunt eum præcipitem pene Civium Rom. quos partim securis percussit, partim in vinculis necavit, partim in crucem sustulit. Rapiunt eum ad supplicium Dei patris, quod iste unus inventus est, qui è complexu parentum abruptos filios ad necem duceret. Religionem verò violatæ, simulæ, etque Deorum, quæ latent in tenebris ab isto retrajæ, atque abdita, confidere ejus animum, sine furore, atque amentia non sinunt. Ex 2. Cæcil. 1: Nihil te nocturnum presidium Palatij, nihil Urbis Vigilia, nihil timor Populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munusculum habendo Senatus locut, nihil horum ora, vultusque moverunt. Cum tamén metus hæc plures causæ, nisi in audacissimo homine, esse deberent.

Ex Materia laus, aut vituperatio petitur. Corpus hominis vix quiddam est: cur ergo nos superbo iactemus? Cic. invidiam de consule Verri, valæ, quæ iactulæ, ex argento, auro, & gemmis commendat. Verr. 5.

Ex Forma quoque petitur rei commendatio: Ut haec enim Orestis commendat ex forma, Coporis

Pro:

Proindeque cum spectent animalia cetera terras
 Os homini sublime dedit, cælumque tueri.

Cic. 1. Offic. Si considerare velimus, quæ sit in hominis natura (nempè ab animo) excellentia, & dignitas, intelligemus, quam turpe sit diffuere mollitie, & delicate, ac mollior vivere; quamque honestum sit parce, continenter, severè, sobrie. Et prodest, quod animus hominis nunquam moriatur, conficit sibi mortem non timendam. Quid? eam mortemne fugiebam? An erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? Tam eram rudis, tam ignarus rerum, tam expertus consilii, & ingeni? nihil audieram? Nihil videram? Nihil ipse legendis, quarendoque cognoveram? Nesciebam inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alij diceret, animos hominum, sensusque resingui; alij autem tum maxime mentes sapientiam, atque sortium virorum, cum e corpore excessissent, sentire, ac vigere?

Describendo etiam Forma adhibetur. Cic. 4. in Verri de Dianæ Statua: Erat admodum amplum, & excelsum. Si gnum cum stola. Verumtamen inerat in illa magnitudine etas, atque habitus virginalis: sagitta pendebat ab humero: sinistra manu retinebat arcum; dextera ardentem facem præferebat.

Finè utimur 1. cum facti finem nullam esse ostendimus, ut illud negemus. Sic Cic. pro Amerino à num. 40. molis contendit, nullum in Amerino finem patricidij posse produci. Contrà pro Milone insidiarum Miloni Clodii probat, quod multos insidiandi fines Clodius, nullo habuit Milo, à num. 32.

2. Cum à fine bono factum laudamus, à malo arguimus. Cic. pro Ligar. Tuberonem urget à fine: Quid enim, Tubero, tuus ille districtus gladius agebat? &c.

3. Cum à fine bono ad rem aggrediendam hortamur. Cic. Philip. 8. Quæ causa iustior est belligerendi, quam servituti depulso? in qua etiam si non sit molestus dominus, tamen est inferrimum, posse, si velit. Atque inde est, quod in sua

suadendo, aut utilem, aut decoram, aut iucundam, aut necessariam rem esse, consideramus.

4. Etiam à fine ira argumentamur: Homo factus est ad vitam beatam: ne ergo gulum satiet, ne &c.

Effecta.

Effecta ea sunt, quæ ex Causis oriuntur; atque adeo totidem eorum sunt genera, quot Causarum, singulis eorum sua Effecta respondent.

Eorum usus 1. est, cum Causam ab Effectis laudamus, aut reprehendimus. Cic. de Senect. voluptatem hominibus capitalem pestem ostendit: Hinc, inquit, patriæ proditio, hinc Rerum, everfiores, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat: nullum denique scelus, nullum magnam facinus esse, ad quod suscipiendum non amor voluptatis impelleret. Act. de Oratore commendat Eloquentiam: Neque verò mihi quidquam prestabilius videtur, quam posse dicendo genè hominum cætos, mentes allicere, voluntates impellere quò velit, unde autem velit deducere. Quid aut tam admirabile, quam ex infinita multitudinè hominum existere unum, qui id, quod omnibus naturæ sit datum, vel solus, vel cum paucis facere possit? aut tam iucundum cognitu, atque auditu, quam sapientibus sententijs, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolitæ? Aut tam potens, tamque magnificum, quam Populi motus, iudicium religionis, Senatûs gravitatem, unius oratione converti? Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quam opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, periculis liberare?

Ex Effectis, pro Leg. Manil. conficitur, bellum cum Mithridate grave esse, & periculosum. Ex fructus, ac delectatione Poëteon, Archiam probat, etsi civis non esset, ostendendum fuisse. Sic etiam: Poterat Milo Clodium interficere, si vellet, non tamen interfecit: ergo noluit.

DE LOCIS EXTRINSECIS

Præiudicium est iudicium antea factum, sententiaque prius lata in causa simili: quam ubi proficere, ad

eandem ferendam Iudices tuos impelles. Facilius id obtinebis, si & eandem esse tunc questionem ostendes, & aliorum Iudicum, qui primam sententiam tulerunt, integritatem commendabis. Refelles verò præjudicia, si probaveris, injuste tunc latam sententiam, vel disparem nunc esse questionem.

Fama est Sermo in vulgus dispersus sine certo auctore. Hac uteris cum ad aliquid confirmandum famam ipsam vocaveris: infirmabis verò cum nullo fundamento nisi dicas: præsertim cum lape dei famæ initium malignitatis, credulitas iocundorum.

Tormenta sunt cruciatus, per quos veritas extorqueatur à reis. Hoc loco uteris, si reum inter tormenta suum criminis falsum iam esse dices. Minuitur verò ejus vis, si contendes, cruciatuum acerbitatem falsum crimen extorsisse.

Tabule sunt Testimonia omnia scripto exarata: ut Leges, Testamenta, Contractus, Codicilli, Chirographa, quæ ad rem firmandam afferri poterant. Locus hic probatur: nullius esse roboris, si tabulæ ostendantur aut non esse, aut nulla auctoritate conditæ, aut certe vitiatæ, aut corruptæ.

Usurandum est Affirmatio rei alicujus Deo in resem appellato. Admititur jurjurando fides, cum probatur juranti non esse credendum, quod ejus vita impia sit, aut assueti perjuris.

Testes sunt Qui de re, voce, vel scripto testimonium ferunt, quorum auctoritas quantum erit major, tanto firmitus erit argumentum à testibus petiti. Ad hunc Locum spectant testimonia, quæ petuntur ab auctoritate SS. Patrum, Theologorum, Philosophorum, Historicorum &c. Præsertim Testimonia divina eruta à Sacris Literis, Apostolicis traditionibus, à Decretis Pontificum, &c. quorum loco apud Ethnicos fuerunt Oracula, Auspicia, Somnia, &c. Testium fides confirmatur, si illos nullius esse auctoritatis ostendes, si nã vel invidi, vel

spe

spe lucri ad id testimonium adactos dices; si pugnantia eos loqui demonstrabis; si graviores testes oppones.

De Locorum Oratoriorum usu.

Placet exemplum cum Juvenio huc adducere, ut quo, modò argumenta ex singulis locis sumi possint, Tyro facile videat.

Sic igitur laudanda Eloquentia: duces argumentum primo à definitione. Est ars persuadendi, seu ars tractanda & movenda voluntatis. Quid nobilissimum? quid hominum generi utilius? A partium enumeratione. Ingenia puerorum format, juvenum cupiditates coarctet, consilia senum regit. A genere. Quantum artes liberales mechanicis antecellunt, tantum ipsi liberalibus adiret Eloquentia. A specie. Quid enim præclarior quam tenere dicendo hominum cetum? quam in foro dominari, in sacris concionibus vitia profigere? &c. A simili. Finge tibi peritum belli ducem, qui aciem prudenter inservat, fortiter sustineat hostem, inflex cedenti, victum abiectumque proterat: talem puta esse præstantem Oratorem. Vide ut explicat arma victricis sacandæ, ut, &c. A dissimili. Quid mirabilius infante puero, qui necdum formare voces per ætatem possit? quid homine cæco? &c. A causis. Deus auctor Eloquentiæ, finis ejusdem, privata felicitas, & publica: materia, quidquid est, de quo dici commodè, elegantèrque possit: forma, sermo politus, actio concinna, &c. Ab effectibus. Negotiorum maximorum tractatio, patrocinium innocentie, secleratorum licentia compressa, Eloquentie sunt effectus. Ab adjunctis. Vide hunc oratorem cum de superiore loco verta facit: pendens omnes à dicentis ore, furens inhibet, maestos consolatur, inimicos conciliat, &c. A Contrario. Invere contra plebeculam seditione aliqua concitatam, si nemo impetum insana multitudinis dicendo regit, quo non prorumpet, impotens furor? &c. Ab antecessoribus. Quam tetra, quam deformis erat orbis terrarum facies, antequam è silvis in oppida mortales Eloquentia convocaret? &c. A consequentibus. Tolle hunc solem è medio, quid reliquum erit, præter noctem plusquam Cimmeriam? A Comparatione. Si ne-

gli-

legendas tibi artes bonas non arbitraris quanto minus eloquentiam ceterarum reginam negligere debes. Testimonia sapientum plurima sunt in promptu.

Laudare Sobrietatem placet? dices esse adolescentia decus, tutelam castitatis, prudentie nutrimentum, & c. forentibus effrenatos coheret motus, virorum consilia regis, honor, senibus, & ornamentum est. Sobria viuentis pericula similis est, ad quam pulsus hostis aditus patet. Quid homine intemperantia turpius? Describes illum ab adjuvantibus; cum e popina, re intemperantissima per potatione prodit. Ellecta sobrietatis vitia comprimit, mentem illustrat, virtutes omnes conservat; ac tuetur. Exempla tot Sanctorum profectus, quibus nihil fuit ea virtute antiquius. Eadem confirmabis, & oratoribus comparatione à veteribus athletis ducta. Si athletae voluptatibus abstinebant, qua debilitate corporis vires possent, quanto magis homo Christianus ea fugere debet, quibus infirmigetur anime robur, & salus amittitur?

ARTICVLVS III.

De Affectibus.

Alexandria Regia, ut inquit Cicero, cum sit Eloquentia, hæc laus ejus præcipua est, ut Affectus animi, motusque regat. Præstat itaque Oratorem novisse, qua arte Affectus tractabit, animasque movebit.

Affectus porro motus est animi, aut appetentis quidpiam, aut averfantis, ex apprehensione boni, vel mali exitus.

Nec nimis curem de Affectuum numero, de quo plures adhuc sunt divisæ sententia: eos mihi sufficit numerare, qui magis exiandi Oratori videntur esse.

Amor.

Primus est Amor, qui affectus est, quo bene alicui volumus, cumque nobis gratiam habemus. Exiatur autem benevolentia: beneficiis, amore, morum similitudine, probitate, & grato animo, bono denique honesto, utili, ac jucundo.

Amor

Amorem à benevolentia, & grato animo promovet Cte. Phil. 6: An ego non provideam mentibus? non dies, noctesque de vestra libertate, de Reip. salute cogitem? Quid enim non debeo vobis, quem vos hominem à se ortum hominibus nobilissimis omnibus prætulistis? An ingratus sum? quis minus? Qui &c. Pro Milone verò primò caritatem ejus in patriam ostendit: Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hæc voces Milonis, valeant, inquit, valeant civis mei. Tum merita recenset: O frustra suscepti mei labores! Deinde amantem se Milonis exhibet, tum dolendo ejus calamitatem, tum gaudenti, quòd nunquam illi defuisset, tam crebra exclamationes, & apostrophæ testando, quantum amet Milonem.

Perorationes quoque pro L. Flacco, & pro Cn. Plancio amore spiritant, ejusque Causas, & Effecta declarant.

Desiderium.

Desiderio appetimus bonum, quo carèmus, aut carere videmur: quòd si honorem avemus, Ambitio dicitur, & aurum. Avaritia, &c. Movetur ferè honesto, utili, ac jucundo. Apud Curtium lib. 9. à decoro, atque utili affectum hunc, atque adeò ardorem in pugnando provocat Alexander: Itaque non tam ad gloriam vos deduco, quam ad prædam. Digni estis, qui opes, quas illud mare littoribus invellit, referatis. Per vos, gloriamque vestram, qua humanum sanguinem exeditis, oro, quasque, &c.

Gaudium, & Tristitia.

Gaudium de præcæto bono est. In eo totus est Cicero post redit. ad Quir. 1, & in Senatu; atque in Exordio Causæ. 1. Exiatur adversæ fortunæ in meliorem mutationem; boni consequitione; novitate rei visus, vel auditus dignæ; locorum amicitia; recte factorum conscientia.

Atque ea si abfint, aut contra mala adiunt aliquas Dolor oritur, seu Tristitia, quæ de malo præcæto est, turpi, noxio, aut injuvando. Ab hoc affectu M. Ant. Muretus, insignis Orator exorsus est Orationem funebrem de Carolo IX. i. Hæc igitur unum restabat afflictis, ac pene prostratis in-

sequ

ſigend aſtibi artes bonas non arbitrariſi quanto minus eloquē-
tiam ceterarum reginam negligere debet. Teſtimonia ſa-
pientum plurima ſunt in p̄ſcripto.

Laudare Sobrietatem placet? dices eſſe adoleſcentia
decus, tutelam caſtatis, prudentiæ nutritulam, & c. foren-
tutis effrenatos coer. et motus, virorum conſilia regis, honor.
ſenibus, & ornamento eſt. Sobria viuentis periculis ſimilis
eſt, ad quam pulſus hoſtis aditus patet. Quid homine intemperas
te turpius? Deſcribes illum ab adjuvatis; cum ē popina, re-
intemperantiſſima perpotatione prodit. Eſſecta lobrietatiſ
Vitia comprimit, mentem illuſtrat, virtutes omnes conſervat;
ac tuetur. Exempla tot Sanctorum proſeres, quibus ni-
hil fuit eā virtute antiquius. Eadem confirmabis, & orat-
bis comparatione à veteribus athletis ductā. Si athleta
voluptatibus abſtinebat, qua debilitate corporis vires poſſent,
quanto magis homo Chriſtianus ea ſugere debet, quibus infern-
gitur anime robur, & ſalus amittitur?

ARTICVLVS III.

De Affeſibus.

LEXANIMA Regia, ut inquit Cicero, cum ſit Elo-
quentia, hæc laus ejus præcipua eſt, ut Affeſtus ani-
mi, motusque regat. Præſtat itaque Oratorem noville,
qua arte Affeſtus tractabit, animasque movebit.

Affeſtus porro motus eſt animi, aut appetentis quid-
piam, aut averſantis, ex apprehenſione boni, vel mali ex-
ortus.

Nec nimis curem de Affeſuum numero, de quo
plures adhuc ſunt diſſæ ſententiæ: eos mihi ſufficit
numerare, qui magis exiandi Oratori videntur eſſe.

Amor.

Primus eſt Amor, qui affeſtus eſt, quo bene alicui
volumus, cumque nobis gratiam habemus. Exiatur au-
tem benevolentia: beneficijs, amore, morum ſimilitudi-
ne, probitate, & grato animo, bono denique honeſto, uti-
li, ac jucundo.

Amor

Amorem à benevolentia, & grato animo promove-
ſcit. Phil. 6. An ego non provideam meſi civibus? non dies, no-
ctesq; de veſtra libertate, de Reip. ſalute cogitem? Quid enim
non debeo vobis, quem vos hominem à ſe ortum hominibus nobis
liſſimis omnibus prætulistiſ? An ingratus ſum? quis minus?
Qui &c. Pro Milone verò p̄tmo caritatem ejus in patriam
eſtendit: Me quidem, judices, exanimant, & interimunt hæc
voces Milonis, valeant, inquit, valeant cives mei. Tum merita
recenſet: O fruſtrā ſuſcepi meos labores! Deinde amantem
ſe Milonis exhibet, tum dolendo ejus calamitatem, tum
gaudendo, quòd nunquam illi deſuiſſet, tam crebra ex-
clamatione, & apoſtrophā reſtando, quantum amet Mi-
lonem.

Perorationes quoque pro L. Flacco, & pro Cn. Plau-
cio amorem ſpirant, ejusque Cauſas, & Eſſecta declarant
Deſiderium.

Deſiderio appetimus bonum, quo carēmus, aut carē-
te videmur: quodſi honorem avemus, Ambitio dicitur, &
aurum. Avaritia, &c. Movetur ſerè honeſto, utili, ac ju-
cundo. Apud Curtium lib. 9. à decoro, atque utili affe-
ctum hunc, atque adeò ardorem in pugnando provocat
Alexander: Itaque non tam ad gloriam vos ſeduci, quam ad
prædam. Digni eſtis, qui opes, quas illud mare littoribus inve-
ſtigat, reſeratis. . . Per vos, gloriamque veſtram, qua humanum
ſuſſigim, exedisti, oro, quaſque, &c.

Gaudium, & Triftitia.

Gaudium de præſenti bono eſt. In eo totus eſt Cici-
poſt redit. ad Quir. 1. & in Senatu; atque in Exordio Cui-
tal. 2. Exiatur adverſæ fortunæ in meliorem mutatione;
boni conſequutione; novitate rei viſu, vel auditu dignæ;
locorum amœnitatē; recte factorum conſcientia.

Atque ea ſi abſint, aut contra malā adſunt aliquæ
Dolor oritur, ſeu Triftitia, quæ de malo præſenti eſt, turpi-
noxio, aut io jucundo. Ab hoc affeſtu M. Ant. Muretus, ſig-
nificans Orator exorſus eſt Orationem funebrem de Carolo
IX. i. Hæc igitur unum reſtabat afflictiſ, ac pene proſtratiſ in-

ſeq

felicitis Galliarum rebus, ut *Carolus Rex*, quo se illa recreabat, et se laboratur uno, de quo cogitans, in quem intuemini, dominum, quas excepit, acerbissimam memoriam deponebat, cum bonorum animos ad aliquam spem quietis erigere cepisset, in ipso inuentis adolescentia flore, acerba, atque immatura morte raperetur? O spes hominum fallacissima incerta vota! o lubrica, atque incipit humana vite curricula! Merito lacrimis oculi omnium mandent, &c. Lege etiam *Miloniam Perorationem*.

Commiseratio.

Mala omnia, cum sunt propria, dolorem provocant, cum aliena, Commiserationem, qua ex alterius malo dolemus. Exitatur itaque morte, orbitate, cruciatibus, morbis, & maxime ex adjunctis, si clarus, si innocens, si immeritus, si senex, aut si in tenera aetate, si Dei, aut iustitiae causa quis male habet. *Verr. 7.* Cadebat virgo in medio foro *Messana Cyris R.*, cum interea noliis gemitus, nulla vox alia istius miseri inter dolorem crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec, *Cyris Romanus sum*. Ibidem magorum Commiserationes sunt in *Navarchos*, & *Cives R.* in crucem actos. Sunt quoque insignes in Peroratione pro *Milone*, & pro *Roscio Amerino*.

Odium, & Fuga.

Odio mala aversantur, itaque concitatur injuria accepta, improbitate, vitio, superbia aliquo facto, aut crudeliter, avaro, impio, tum damno in bonis animis, corporis, vel fortuna.

Cic. in Verr. 7. Peroratio insigniter Odium concitat *Verris*, ac *Tubero* pro *Ligario*. Quid enim, *Tubero*, cuius ille districtus, &c. usque ad supplicium voce prohibebit *Clodio* etiam in *Miloniam* passim. Sed Odium ipse suum exercet, in *Pisonem*, pro *Domo sua*, & *Philip*.

Fuga affectus est, qui a malo recedit, quare quo gravius malum ostendatur esse, hoc magis fuga concitabitur. Communes autem locos Odij, & Fugae habet.

Ira, & Indignatio.

Ira cupido est ulciscendi ex dolore orta. Movetur igitur

igitur opinione contemptus, suscepta injuria, ingrato animo, ac ceteris, quibus Odium flagrat. Vtriusque sunt effecta indignari, despiciere, imprecari, exprobrare, minari, letari etiam, neque expleri malis inimici. Sunt autem motus alij vasti, qui in vastos quoque animos, & inveterata maliciae oportuni sunt, sed hoc prudentiae dispendio: lenes alij, & modesti, qui cum generosis animis uterpassi. Placet *D. Ambrosij* hic exponere *Virginis* lapsus ob jurgationem: Unde incipiam? quid primum? quid ultimum dicam? Bona commemorem, quae perdidisti? An mala deseam, quae invenisti? (En partitionem) Eras virgo in *Paradiso Dei*, nique inter flores *Ecclesiae*, eras sponsa *Christi*, eras templum *Dei*: Quoties dico eras, necesse est, ut toties ingemiscas, quia non es, quod fuisti. (Ecce irritum provocat). Quae ista repentina mutatio? De *Dei Virgine* facta est corruptio *Satanae*. (Deinde) Vati tibi, misera, res, quae tanta bona parvi temporis lavania perdidisti. Mox ad corruptorem accerbius: De te autem quid dicam, fili serpentis, minister diaboli, violator templi *Dei*, qui uno scelere duo crimina perpetrasti. Vae *Christo* oblatam, Deo dicarum dementi temeritate polluisi? *Balthasar* ille *Rex Persarum*, qui in vasis *Domini* bilire cum suis amicis usurpavit, ipsa nocte manu *Angeli* percussus crudeli morte punitus est. Quid de te arbitraris, perdidisti pariter, & perdidisti, &c.

Indignatio, quae dolor est ex bono alterius, quia indignus eo est, concitatur imprimis hominis arrogantia, vitio, male partis honoribus, divitiisque in perniciem alienam utropis. Indignatur egregie *Venus Aeneid. 10.* ad *Vers. 20.* ad *41.* ob secundam *Tutui* fortunam. Indignatur *Cicer. pro Rosc. Amer.* ob crudelem *avaritiam*. De tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velles, si tibi omnia sua praeter animam tradidit per deos immortales, quoniam iste tanta crudelitas est? tam scelerata, immanisque natura? qui nunquam prodo fuit tam nefarius? Sed hunc nihil habere, nihil audire, nihil posse, nihil unquam consilium tenuisse, & capere oppugnans eum, quem

gloriam queritis. Est labor, non nego; pericula multa, sa-
teor; multa insidie sunt. Loxis verissime dictum est. Sed & Ca-
tum in Peroratione: Vos adolescentes, & qui nobilibus estis
(qui duo praeterim emulantur) ad maiorem vestrorum imi-
tationem exorabo; & qui ingenio, & virtute nobilitatem po-
testis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi
(qui nobiles antea non fuerant) & honore, & gloria flo-
ruerunt, exhortabor. Haec nova est via, mihi credite, & laudis,
& dignitatis, & honoris. Ac multa deinde.

Pudor.

Pudor est dolor ex infamia, ac turpitudine, eam
agere ferens: illis itaque conciliatur. Verr. 7. Pudorem con-
ciat Cicero ab insolenti victoria piratarum: Proh dii im-
mortales! Piraticus Mi-paro, cum imperium Populi R., no-
men, ac fasces essent Syracusis, usque ad forum Syracusanum,
& ad omnes Urbis crepidines accessit, quo neque Cartaginensium
gloriosissima classis, cum mari proximam posset, multis
bellis sepe conata, nunquam pervenire potuerunt. O specta-
culum miserum, atque acerbum! Ludibrio esse Urbis gloriam
Populi R. nomen, &c. Tum pro Leg. Manil. paulo post Ex-
oritur: Et quoniam semper appetentes gloria usque ad in-
fiam luce versari.

Timor.

Ille est perturbatio nata ex opinione mali impen-
denti. Invenitur denunciazione, ac magis propinquitate
mali magni, ac gravis. ut sunt bellum, pestilentia, iactu-
ra fortunarum, honoris: tui potentum minis, & funebri
aliorum exitu: ac multo etiam magis, si non publicum,
dumtaxat, sed privatum, & propium malum proponatur.
Cic. in v. Catil. imponentes Urbi calamitates describit:
Pudor mihi hanc Urbem videre, lucem orbis terrarum, atque
arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem. Certe
animo sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos
Civium. Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi in vestra
ecce bacchantis. Quapropter de summa salute vestra, Populi-
que R. de vestris coniugiis, ac liberis, de sanctis ac templis, de li-
bertate, ac salute Italiae, deque universa Rep. decernite dili-
genter, ut insitissim, ac fortiter. De

De Affectuum Usu.

Duplex est tractandorum Affectuum ratio. 1. est, cum
Orator ipse commotum se exhibet, in Affectumque erumpit.
Ita in adhibitis exemplis videas Oratorem ipsum italcia
indignari, flere. 2. cum Orator docet, eradique audito-
res, sive ea illis proponit, quae maxime Affectum, quem
volet, exciet. Ita in iisdem exemplis non tam sperat, ti-
met, amat, emulatur Orator, quam quibus speret audito-
res, exponit.

Jam si hoc altero modo Affectus tractetur, ne 1.
quae proponatur, sint subtiliora, aut recondita: 2. ne loa-
giora, sed crebrae potius, acuta, vibrantesque sententiae.
Sic apud Tullium Mulier ad victoris pedes abjecta, Mi-
serere, inquit, nostris; noli extinguere extinctos; sumus aliqua-
do felices: memento te esse hominem. Imò etiam cum Orator
doleret, aut motum alium praefert, sibi ipse causas offert,
quibus moveatur. Hicne vir patria natus (En causam)
usquam nisi in patria morietur! En dolorem.

Ac prima ratio in Perorationibus praecipue adhibe-
tur, ac potior est; sed altera quoque admiscetur. Haec
autem altera in Affectibus, qui per Orationem sparguntur,
vim suam habet ad persuadendum; qua arte Cicero dum
exorditur, dum narrat, dum confirmat, ita voces insituit,
sententiasque aptat, ut odium adversario conciet, reo mi-
serationem, sibi benevolentiam capter, quod illum cal-
lidè deseribit improbum; hanc miserum, se iustum.
Imò etiam argumenta cum non suppetunt, aut minus
solvantur. Affectus si intuleruntur, vim obtineant, resque
persuaderent. Ac firmissima licet sint argumenta, aut in-
serti, aut praemissi, aut subsecuti Affectus saltem paratio-
res efficiunt auditores, ut argumentis vincantur. Quod nisi
voluntatis concitatione minime Orator alloqueretur.
Id enim denuum est Oratori, non Dialecticè agere: ille
est Eloquentiae triumphus; mentes convincere, ut incli-
netur voluntas; sibi cetero voluntatem, ut haec in Affectu-
onem mentem impellat. Quid

Quam solerter, in exemplum. Cicero pro Leg. Manili ex salutis sociorum periculo bellum Populo suasis, socios exhibens miseros, supplices, amantes Pompeij, laetificans à Populo; ut hunc in miserationem concitaret Leg. dum. 7. Quid quod salus sociorum summam in periculum, ac discrimen vocatur. &c. Vide etiam totam pro Milone responsam Affectibus Orationem, odij, spei, amoris, miserationis.

Illæ quoque sunt observanda. 1. Orator se videat, & vires suas, & quis ad quos alloquatur, ut nequid inderore, nihil arroganter, nihil etiam Comice dicat. Tum, non nisi motus movere velit; edoctus breviloquio monito: Si vis, me flere, dolendum est primum ipsi tibi. Videat quoque, quis sit, quos movere aggreditur. Alij enim, ut Femioz, ut Pueri facile dolent, ac miserrantur, & leniori motioni cedunt: Juvenes irascuntur facilius, sperant, audent, amulantur, & voluptate, ac gloriæ studio trahuntur: Viri ab honesto potius, atque utili commoveantur: Senes ab uili. Rursus alij naturâ sunt blandi, & ingentiosi; alij sunt effrati, rusticæ, cervicosi, aut inveteratæ malitiæ homines, qui atrocibus motibus sunt tractandi. Alios trepidos jam casus commovit; alios contrariis affectus occupavit, vel longæ iterum usus, eruditioq; sua fecit duriores, quibus cum certare præstat rationibus, urgere, colluctari.

2. Docendi semper sunt imperiti, antequam motus inardescat. Imderiam cum exarserit, quidquam doctrinæ relinque dum in ipsis est; citò enim elicit lacrimas, nisi si quis infusus animo aculeus ex firmissima ratione perserveret, qui pungere pergat, & non steriles amplius lacrimulas, sed fletus eliciat salubres.

3. Affectus ita quidem sunt comparandi, ut verba solerter, & aptè sint ad motum composita; majoresque figura, ut Hypothesis, Prosopopæia, exclamatio, Apostrophæ, Interrogatio, Obsecratio, & similes adhibeantur. Verum oportet maxime, ut naturale videatur esse, quidquid dicitur. Oportet etiam sepe, Oratorem callida insinuat.

ione, & quasi aliud agendo Affectus movere, ut sine vi animos inieciat, ac velut per cuniculos expugnet.

4. Crescat cum Oratione Affectus, neque ita contineatur, ut languescat. Sed alij alijs misceantur, ut is, qui seruitus, ut languescat. Sed alij alijs misceantur, ut is, qui seruitus, ut languescat. Sed alij alijs misceantur, ut is, qui seruitus, ut languescat.

5. Accedat ad eloquentiam actio, rebus, & verbis accommodata; non inconditi ubique clamores, non gestus molliores non demum sibi, aut verba suspensius intercludi, aut vocem lacrimis debilitari, aut fletum repressum non posse dicat; quæ omnia frigide ficta apparent.

Modus variandorum Affectuum.

Hunc ut doceret P. Ducygon, exemplum juvenutis accommodavit, quo Affectus eadem de re plures attexit. Id ego quoque faciam, ac sit de homine, quem suorum scelorum periret, hic Affectus.

Timoris. Miserum me! quid ego? Sexaginta ipsa hominum millia uno die in Tartara precipites ruunt: cum vix quinque in celum contenderent: minatur mihi eandem sortem, & inferre, cum velit, potest, quem ego offendi toties, Judeam acquisimus Deus; elapsi sunt mea vitæ tot anni, neque, an hodie mortem oppetam, scio: & peccavi tamen, & si in iudicium ita vocer, certe damnabor; nec timeo? nec jam mea salutis provideo?

Desiderij. Quid? Clauduntur mihi æternum Celorum fores, ne nunquam ego ingrediar domicilium illud Beatorum, ubi pax, ubi nullus labor, ubi summa quies, ubi est, quod tanta eos fortuna, felicitasque maneret, Deo suos dum reverent, obsequi maluerunt? Sed commutabo potius illas sedes servilitatis cum intolerabili illa cruciatuum domo sempiterna? Non Deo, non Jesu pro me passio, non eius, atque hominum Matre, non Divis omnibus unquam fruatur?

Fugæ. Cur non mihi carebo? Cur non illas voraginet, scopulosque sceleratorum, quorum ego sum non minimus, fugiam? Ibi voluptatibus dolor, ibi abiectione superbia, ibi temeritate

mea stetit, ibi sceleribus vindicta parata est. Nisi respiciam, atque aliam sevit amineam, illuc tandem pervenere, quo adhuc contendam. Bone Deus! Ignosce mihi, cunctis, temeritatem meam: dum per te licet, me istis poenis liberabo: memetipso non dejeram, nec committam, ut etiam mea sententia condemner.

Isai. 44

Odij. Equidem, quorum criminum reus sim, video. Illud, illud est, quod me perdidit: ut voluptati tenuissimae, spurcissimaeque servirem, contempsi te. O stultitiam incredibilem! O audaciam immanem! Ego Deum, qui me fecit, cui, quod sum debeo, contempsi? Ego Filium Dei conculeavi? laceravi, plagis accepi, cruci affixi? Ego testa de famijs teuræ? Ego peridolus demonis servus, sentina, gurgis, vitiorum?

Indignationis. Quid non in me accusem? Quid non arguam? Si mihi Deus omnia mea, & hanc animam tradidit, nec suum etiam Filium liberandis mei causis reservavit, o iure perditum! quæ ista tanta immanitas est, quod non gravia quæque prius tulerim, quam quidquam peccarem? Quis ille deus, non fuit tam nefarius, ut cum pro salute sua executionum, cum etiam mortuum Deum viderit, cum non amaret? Postquam ego proditor, post Pilatum Christicida, post Iudeos Dei hostis fui. Ibo nunc audax, & esse pergam idem, qui fueram.

Ira. Imò poenas à me tantorum, quæ patravi, scelerum petam: absint à me libidines, absint voluptates: lueat ille qui fecit, & quantum in committendis criminibus fuit audax, tantum sit in ulciscendis severus. Nonne corpus isthuc meum est, quod me ad illas libidines provocavit? Nonne illud est, quod excecavit meam mentem? quod animo necem intentavit? Infestissime hostium! quid te invidiosus? te ego coëcebo deinceps, tanquam te furiam amplius, pestemque habebo; in te Deum etiam vindicem appellabo.

Emulationis. Quot enim castissima puella fuerunt, quæ tenerimo licet, neque istis sordibus inquinato corpori cibo etiam, & aqua interdixerunt? Quot viri sanctissimi, qui quasi immania facinora perpeterassent, cum propè nullum admisissent, ferro se tamen, flagrisque multarunt? Quot flagitiosi illi quidem antea, & quo ego errore decepti, postquam qui

qui ipsi essent, cognoverunt, digna suis factis animadversione sese affecterunt? Horum ego assecta, comesque fui; horum nunc exemplo supplicium de me quoque sumam, huiusque audaciam corporis merita poenâ comprimam.

Miserationis. Tantum te, Deus benignissime, rogo, atque oro, misereri mei, relis scelera omnia mea detestanti, & clementiam tuam imploranti. Omni me supplicio dignum esse coram te, fateor; haud oculos ad te erigere, haud te Patrem appellare, meritis sum; id quoque fateor, nec delictorum à te veniam petere, me si tantum respicerem, auderem; sed te video fontem misericordiae; neque ausim tamen aliud, nisi ad pedes meos stratum, abiectamque dimittere, crimina tum mea confiteri, teque illa ut deleat, qui solus potes, obsecrare.

Spei. Si non ego mereor, mereatur tamen hanc veniam Sanguis, ille Sanguis, quem pro me olim, pro sceleratis omnibus profudisti: mereatur promissa illa tua, quibus penitentem me scelerum meorum accipiendum à te benigne, clementerque, recepisti. Ne me repelle, Deus mi, quamquam dignissimum, qui à te in ima tartara repellari, ne delictorum multitudine recordare, ne ingratissimam mentem cernis, sed magnitudinem oro, obrestorque, tantum vide clementie tue.

Doloris. Testor enim te, illa mea crimina, illam temeritatem, illas sordes, supraquam mala quæque propter te unum, & aspernor, & aversor, & execror: erravi, temerè feci, penitet: nisi peccassem, beatum me; sed me infelicem, qui in eam sum lapsus calamitatem! amens tum fui, cum talem pestem mihi plexus sum; verum in me reversus, doleo in ista insipientia mentis mea. Si unquam posuisti, Deus bone, at, quod in me est, non committam amplius, ut tu me odio dignissimum prosequaris.

Pudoris. Ah! quem ego unquam amem, nisi te? Illa, illa ne valuerunt me allicere voluptates: quarum me pudeat meminisse, quas, si scissem etiam homines, præ rubore corruissem. Propter quæ te summam bonum sprevis? Et demoni famularer, ut uni momenti, ac nullam partem voluptatis gustarem. O scelera detestabilia! Vixim nunquam admissem! o detestabilis

illes cupiditates? Minam mala prout meruissent omnia,
quam rebus indulgissim!

Amoris. Atque o libertatis assertor mea, Christe, crucia-
fixe, succor. Et mihi misero salutaris plagas tuas! An ego non
commovear tuo sanguine? non crucem, mortem que in tui digni-
tate pro inimico um salutis amplectar? Quid enim non debeo
tibi, quem tu perditum pauperem in honores Caesarum nobis-
simos vindicasti? An mercedis sint quid minus? qui te cum
vidcam de meo periculo esse solet, etiam obtulis salutis mee
de te dies, noctesque, ac de bonis tuis tui totum.

Confidentia ex Amore. Quare si tu emendandis secle-
ribus mea crederem labores, non in parandis, perant, non so-
lum scriberet, verum etiam libenter, dummodo meis laboribus,
tibi uni, Deo dignissimo, gloriam queram. Statuo itaque, atque
animum induco, alios iam amplius mores inducere. Afficiabo per-
ditas societates: pericula mihi et rebus, atque omnia principum
mortem subeam, quam in te peccavi.

Exitus ab Affectu per Deprecationem. Tu mihi fer-
opem, qui hanc mentem inieci. Mentis mee locum princeps,
robore voluntati presta, auxilioque munitam, cui semper habe-
as, que statui, perficiam.

CAPUT II.

De Dispositione.

Nihil fuit invenisse, quid dicas, nisi totam, quam
excogitaveris, informem rerum massam in loca loca
distribuas; Ordinem hunc Orationis. Partes indecuiat,
que quatuor vulgo assignantur, Exordium, Narratio, Con-
firmatio, & Peroratio. Propositio enim ad Exordium,
Confirmatio ad Confirmationem revocatur. Compositum est
enim, ubi quidpiam suadere volumus, conciliare nos primum
niti nobis eum, ad quem dicimus; tum ipsi, quid veli-
mus, exponere; deinde rationes asserre, quibus facie-
dum illud esse, ostendamus; denique preces, aut alios

motus adhibere, quibus impellatur, ut facere velit. Nunc
de partibus singulis videamus.

ARTICULVS I. De Exordio.

Quid sit, & quotuplex

Exordium est: auditus quidam in Orationem auditorum ani-
mos idonee comparans ad reliquam dictionem. Hæc
pars præcipua quoddam causa est elaboranda: quippe qua
prima est quasi cognitio, & commendatio Oratoris.

Duplex est Exordium: alterum ex Abrupto, cum Ora-
tor ex quodam mentis calore, atque impetu incipit dicere;
alterum Longissimum, cum artificiose auditorum animos
preparat.

Exordij ex abrupto usus: esse solet, cum fervide quid
agitur, ut in investivis, sed etiam dignitate, ac prudentia,
vel si in gravi periculo versamur, vel si magna quædam
est letitia, aut doloris causa.

Itaque fieri potest per Inceptionem, ut illud
est Catil. 1. Quousque tandem abutere, Catilina, patientia
nostra? &c.

2. Ex vehementi aliquo Affectu, ita ex Audacia: exor-
tus est apud Liv. lib. 2. Mutius Scaevola ad Regem Persæ.
nam. Romanus sum Crisus. &c. ut supra de Narratione pag.
28. Ex Dolo: Muretus in facere Caroli IX. Hoc igitur
unum restabat assidue, &c. ut supra de Affectibus pag. 65.
Ex Gaudio: Cicero Catil. 2. Tandem aliquando, Quirites,
&c. Et apud Liv. Decad. 4. lib. 16. Papirius re bene gessit.
Bene habet, Quirites, vicit disciplina militaris, vicit imperij
majestas.

Ex Commiseratione: eundem lib. 16. Horatius
pro filio capite damato: Huncine, quem modo decoratum,
evanescens vultoria incendem vidistis, Quirites, eum sub
furca vinculum inter verbera, & cruciatus videre potestis? quod
vix Albanorum oculi tam deformis spectaculum ferre possent.

1. *Lisior*, colliga manus, qua paulo ante armata imperium Populo Rom. pepererunt. 2. *caput* obnube liberatoris Verbis huius, arbori infelici suspende: verbera, vel intra Pomerium, modo inter illa pila, & spolia hostium, vel extra Pomerium. Quoniam ducere hunc iuvenem potestis, ubi non sua decora cum tanta seditate supplicii vindicent?

Exordij legitimæ manera.

Hoc efficere conatur in Exordio, inquit Cicero, ut amice, ut intelligentes, ut attentè audiamur. Sunt itaque Exordij munera, ut benevolentia, ut docilitas, ut attentio in auditoribus comparatur. Quod præsertim est eorum, cum incredibilis, in qua versamur, est causa, ut si febris, aut podagra laudaretur, vel humilis, ut si, quod ait Marcialis, sis esset de tribus capellis, vel maxime dubia, vel auditoribus ingrata, atque in iocunda.

Benevolentia capitur 1. à causa ipsa, si honesta sit, ut cum in laudatur, qui laude dignus facile existimatur, vel si cum auditorum bono sit conjuncta. Ut Cic. pro Cluentio pro Domo sua. &c. 2. ab Oratore, si probus sit, si modestum se gerit, si venecunde dicere incipit. Hæc arte Cicero pro Archia: *Aduellus sum*, inquit, *Judicis officio*. Et 2. Agraria: *De me autem vereor, ne arrogantis sit apud vos dicere, in gratias agere*. 3. ab Auditoribus, si eis considerè videatur Orator, ut pro Roscio. *Apertis* si eos commendat, sed sine affectatione, ut pro Quintio. *Quiratem Aquilii* Judicis laudat Cicero, pro Ligario clementiam Cesaris, aut si suam causam cum eorum utilitate coniungat, ut in Catilinariis. 4. à Cliente, si commendetur, si ejus calamitas deploretur, ut pro Roscio. *Amerin*. 5. ab Adversariis, si vitia eorum, carpendo invidia illis conferatur, ut pro Deiotaro, *Crudelem Castorem*, &c. & pro Quinctio.

Docilitas paratur 1. si brevem te fore, promittas, ac sis etiam in Exordio ipso. 2. si rei tractandæ summam breviter, dilucidèque proponas: ut pro Leg. Manil. *Dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari, eximiaque virtute*. 3. si cum sit opus, utaris partitione, de qua deinceps.

At

Attentio comparatur 1. si rei tractandæ magnitudo, si necessitas, si utilitas, sed verè tamco, significetur ac ne montes, ut ajiunt, aureos in ipso dicendi initio facile polliceamur, 2. si callida dubitatione rei auditoribus dijudicanda relinquatur: ut Verr. 4. *Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium, ut amici ejus, morbum, & insaniam, ut Siculi, Latrocinium, ego, quo nomine appellem, nescio; vos rem suo nominis pondere penditote*. Interdum etiam peti potest attentio: quod vel in Oratione sit, cum dicturi aliquid futurus, quod auditorum animis ut infideat, volumus.

Exordij virtutes.

Virtus Exordij prima est, ut sit Proprium, seu non sit alienum à causa, neque in alias commutabile. Quare ex ipso rei, de qua agitur, visceribus, ut ajiunt, petatur. Imò & semina quedam solenter jactat eorum, quæ in reliqua Oratione tractabuntur.

Altera Virtus est, ut sit Breve, sive cum Oratione consentiat ejus longitudo, ut Caput ostendam, Corporis partem explere debet. Atque ad brevitatem potius, quam ad longitudinem vergat.

Tertia quoque est Exordij Virtus, ut sit Venustum, & Accuratum: itaque pura, elegantique dictione, ac ne nimis apparatus verbis, sit compositum; tum miribus figuris, affectibusque lenioribus aspergatur, & amplificatione pareat, sed numeri potius suavitate commendet. Sit etiam sententiis instructum, occultis potius, quam apertis. Aperta sunt quasi de moribus præceptum commune quoddam, v. g. *Iniquum est defensorem primo loco dicere*. Occultæ sunt pronuntiarum particulare, ac lateos, v. g. *Quid hoc iniquius, C. Aquili, dici, aut commemorari potest, quam me, qui caput alterius, famam, fortunaque defendam, priore loco dicere?* Cic. pro Quinto. Eoimvero dum in sermone latent singularia documenta ex universalibus deducta, id est sententione dicere, & ubique in Oratione Oratori proprium.

Ecori

Exordij legitimi fontes varij.

Sumi potest 1. ab Opinionibus, & Sensu auditorum, quem postquam legacissime fuerit odoratus, in illum sese inclinat Orator, v. g. sit decipendum, utrum captivi post victoriam dimittendi sint: verisimile est tunc auditores pariter victoriam exultare: quare poterit Orator in exordio eandem statim latitiam induere, gratulari civibus, laudare Duces, super his gratias agere: atque inde ad Propositionem suam descendere. Ex hoc loco Exordium desumpsit Cicero, Or. 2. in Catil.

2. Ab Adjunctis rei, loci, temporis, personarum, &c. Hæc exordij ratio, quæ non per vim aliatum, sed è re natum affert Exordium, est & omnium optima, & Ciceroni valde familiaris: sic in Orat. pro Milone à foro militibus obfesso, & à persona Judicis initium sumit. Pro Sesto à se ipso, quod nòdum matura ætate surgeret ad discendum. Pro Sextio à temporum conditione. At dexteritate magna opus est, nam frigida, & futilis esse potest Adjunctorum Ora-
toris commemoratio.

3. A Quaestione aliqua insigni, quam proponas, de qua quid sentias, tota te Oratione dicturum recipias; vel ex ea apte ad Propositionem gradum facias, Cūr. t. de Ingentia, ex hoc loco exorditur: Sape, & multum hoc mecum cogita, bonis, ex mali plus attuleris hominibus, & scribis contra dicendi, ac summum eloquentie studium. Nam &c.

4. A Contrario: cum scilicet initio in partem oppositam sese inclinare videtur Orator; sed deinde ad suam propositionem convertit. *Alexander Lib 6. Curs. hortatur* rus milites suos, ut secum in remotissimas Iodix partes contendere, initio milium desiderium queris, & fatiatarem gloriæ proponit: commemorat quid hætenus egerint, quid sustinerint: quæ quidem omnia suaderent, ut paratam gloriæ, atque opibus per quietem fruerentur in patria: verum statim ad propositionem suam traiecit *Alexander*, quæ contendit, perseverandum ipsâ adhuc esse in laboribus, in bello suscepto.

§. A nuda, simpliciq; rei expositione: quod in genere
iudiciali præcipue in uſu eſt, ſic Cic. pro Cluent. & pro Lig.

6. Ab illis aliquo Exemplo, similitudine, Historiâ, Confectura, &c. vel insigni Effato; cum in re in facit. Cæsar apud Sallust. factus verba in Senatu, sic ab Effato inchoavit: Omnes homines, qui de rebus dubiis consulunt, ab odio, amentia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. &c.

7. A sustentatione, per quam lūpales aliquandū tem-
nemus adiutorum animis: quā arte iustificat attentionem
conciliat Oritor. Sic Cic. Verr. 1. Quod erat optandum mā-
ximē, Iudices, & quod unum ad invidiam vestri Ordinis, in-
famiamque iudiciorum sedantum maximē pertinebat; id non
humano consilio, sed prope diviniū datum, atque oblatum vo-
bis summo Reip. tempore videtur. In veteravit enim, &c.

8. A te ipsa, quæ cum particularis sit, totidem ut generalis aliqua propositio, ex qua ad particularem eam descendatur: ut, si quem à prudenti suâ velles in Oratione ornare, inciperes à prudentiæ laude.

De Infirmitate.

Quoniam de captanda docilitate, benevolentiaque auditorum sermo hic fit, liberi adhuc de *insinuatione* dicere, cuius illud est opus, ut callide, & latenter per totam Orationem insinuemus nos in auditorum animos. Id quod faciendum est, cum res ipsa non satis est per se grata: 2. cum dicimus apud fatigatos: 3. cum contraria opinio, aut affectus auditores occupavit.

aut affectu auditores occupavit. Primo igitur, si res sit humilis, illam prudenter amplificare & ornes, ut Phil. 7. Parvis de rebus, sed fortasse necessarijs consulimur; adducta enim res est in extremum pene deferenda. Si obscura, auditorem docebimus exponendo, definiendo, dividendo; atque etiam cum per se tardio sit ingenio. Si incredibilis, aut absurda, aut præter auditum sensum, oportet se præmunire, ut pro Marcello: Vereor, in hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitare sentio: aut rem testimonijs confirmare, ut pro Leg. Manil: Testis est Isalins, &c. Testis Sicilia, &c. Tum

Tum si parum honesta sit, aut turpis, vel cum exultatione obscure declaratur, vel praeteritione sileatur, ut pro Cluent: *si ad me non praeterit, cuiusmodi mecum foret sit, tamen in iudicio filii de turpitudine parentis dici vix oportere.* Et Veri, 3: *Pot, quæso, date hoc. & concedite pudor meo, ut aliquam partem de istius impudentia reticere possim.* Si reprehendenda, vel parum probanda, exultatione utemur; ut 1. Agrar: *velim, fieri posset, ut sine consensu a me nominarentur is, qui se Decemvros sperant futuros.* Vel eum, qui arguitur, excusabimus, aut etiam laudabimus aut quammodestissimè excusamus. Ita Cicero pro Leg. Manil. Carulum, & Hortentium laudat, quos redarguit. Et pro Murena non quidem Catonem, sed Stoicorum sectam, in qua Cato erat, lepida descriptione vilem reddit. Et pro Sylla: *Fero te (inquit) Torquate, & jamdudum sero... Permisso aliquid iracundia tua, do adolescentia, cedo amicitias tibus parentis &c.*

Si erit fatigatus auditor, non ineptum erit rem novam inducere, aut lepidam, vel si rei dignitas rursus prohibet, triste aliquid, & horribile. Si erit contra persuasus, statim à persuasione dimovendus est; ut pro Milone refutatio narrationi, confirmationique præmittitur.

Itaque insinuatio magno in iudicio, & prudentià dicentis versatur, ut & intelligentiam, & gratiam auditoris comparat in tota Oratione. Qua arte valuit Tullius, qui ubique callidus est, & solet. Ac pro Ligario quidem tam convenienter dixit, ut Casari, quanvis irato, tamen veluti extra se raptus color variè mutatus sit, & libellè semetè manibus exiderint, ac demum cesserit Orationis Ligarioque pepercerit.

ARTICVLVS II.

De Propositionis Partitione.

De Propositione dictum est ante Cap. 1. Tacitum hinc addimus, eam sub Exordij finem solitam collocari. Tum Propositionis locum sortiri quoque Cause Dispositio.

butiomen, cum, quibus de rebus dicturi sumus, exponimus. Atque huc revocare licet Partitionem, seu Divisionem; quæ sit 1. cum Propositio ipsa muliceps est, atque adeo in membra, seu partes distribuitur, ex quibus coalita est; ut si quem laudaturus, proponas. *& Dei amantem, & Deo carissimum fuisse:* tum dividendo statuas, primum te de suo in Deum amore, deinde de Divino adversus illum esse dicturum.

Alia quoque est partiendi ratio, cum singula proferuntur capita, quibus rem nostram tractabimus. Ita Cic. pro Leg. Manil. *Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum.* Et statim generis capita recenset: quod agitur Populi R. gloria: agitur salus sociorum: aguntur vestigalia: aguntur civium bona. Ac rursus, Pompejum probaturus dignum esse, qui imperator mitteretur, quatuor statuit virescens imperatorias, quas deinde ostendit summas in Pompejo esse. Tam Philip. 7. cum propoluisse, bellum cum Antonio gerendum, *Cur igitur (inquit) pacem nolo, quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest.* Qua tria dum explicat, perit &c.

Partitio hæc suas leges habet. 1. Sint ejus membra disparia: unum scilicet non in alio contineatur. 2. Tres summum partes habeat; raro admodum plures. 3. Sit plena, hoc est, Propositionem, quam dividit, integram complectatur. 4. Sit Clara omnino, & brevibus verbis expostita.

Partitionis usum commendare aliqui, aliqui reprehendunt. Ego quid hæc in re lectionem non facile dixerim. Id unum scio, Partitionem hac nostram tempestate maximè frequentem esse etiam præclaris Oratoribus.

ARTICVLVS III.

De Orationis Narratione.

In Progymnasmatibus satis multa de Narratione dicta sunt. Hic ea solùm edocebo, quæ de Oratoria Narratione sunt.

Oratoria Narratio duplex est: altera dicitur *Causæ* seu rei, quæ toti quæstioni locum fecit; altera *Reverentia* quæ ad causam pertinet earum scilicet, quæ per Orationem occurrunt, quæcumque ea sint, & ubicunque ponantur.

Primi generis Narratio locum habet potissimum in genere judiciali, in quo factum, sive quæstio. solet iudicibus diligenter exponi, his coloribus depictum, qui propositio farciant, fidemque nobis constituant. Absolutissimam exemplum habes in Miloniana Narratione a num. 17. *P. Clodius cum statisset* &c. Narratio ista, vel Propositioni subijciatur, vel præmitti etiam potest Refutatio aliqua, præter, & pro Oratoris arbitrio.

Secundi generis Narratio certum in Oratione locum non habet, sed cum res postulerit, adhibetur: probationis vero munus semper habet in quocunque genere dicendi. Orationes in Verrem Narrationibus illustrandi distiguuntur.

ARTICVLVS IV.

De Orationis Confirmatione.

Confirmatio est pars Orationis potissima, in qua Causam nostram rationum pondere firmamus. Duæ habet partes: prima est, quæ rationes, sive argumenta protestimur, quæ rem nostram confirmant. Altera est, quæ rationibus adversariorum occurrimus, quæ *Confutatio* est. Rationes, vel argumenta ad Causam confirmandam unde eruenta sunt, docet *Instit.* 4. Cap. 1. *Art.* 2. ubi de Argumentorum Inventionem dictum est. Superest, ut doceam 1. Quo pacto Argumenta hæc in Argumentationis formam componantur. 2. Quæ arte debeant in Oratione collocari. 3. Quomodo tractanda sit Confutatio.

Quid sit Argumentatio, & Quod duplex.

Argumentatio est *Argumenti artificiosa explicatio*. Hoc distat inter Argumentationem, & Argumentum; quod Argumentatio est modus, sive ratio, qua tractamus Argumenta: Argumentum vero est ipsius Argumentationis materia.

At-

Argumentationum genera præcipua sunt Syllogismus, Enthymema, Dilemma, Epichereus, Collectio, Sorites, Inductio, & Exemplum. Hæc explicio singulatim. *Syllogismus.*

Duplex distinguitur Syllogismus, Philosophicus alter, aliter Oratorius.

Philosophicus tribus constat propositionibus, quarum prima Major, Minor altera appellatur, & quæ ex illis deducitur Conclusio.

Major	Invidiosus iure occiditur.
Minor	Clodius est Invidiosus.
Conclusio	Clodius igitur iure occiditur.

Oratorius vero Syllogismus, seu Ratiocinatio non hæc modo, sed & duabus alijs propositionibus constat, quarum prima Majorem, sive Propositionem probet; Minorem, sive Assumptionem altera. En istum:

Major	Omne vitium est fugiendum.
Probatio Maj.	Quia torpe est, & perniciosum.
Minor	Pigrum est vitium.
Probatio Min.	Quia summis utilitatibus uotum quæcumque privat.
Conclusio	Ergo pigritia est fugienda.

Oratorij syllogismi exemplum dat Cic. Lib. 1. de Invent. Proponit argumento firmandam propositionem istam: *Consilio mundus administratur*: quoniam sic probat. Major: *Melius accurantur, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur*. Majoris probatio: *Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quam ea, quæ temere, & nullo consilio administratur*. Exeritus is, cui præpositus est callidus, & sapiens Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui stultitia, & temeritate alienius administratur. Eadem navis, si ratio est; nam navis optime cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore neitur. Minor: *Nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus administratur*. Minoris probatio:

tio:

Oratoria Narratio duplex est: altera dicitur *Causæ* seu rei, quæ toti quæstioni locum fecit; altera *Reverentia* quæ ad causam pertinet earum scilicet, quæ per Orationem occurrunt, quæcumque ea sint, & ubicunque ponantur.

Primi generis Narratio locum habet potissimum in genere judiciali, in quo factum, sive quæstio. solet iudicibus diligenter exponi, is coloribus depictum, qui propositio farcat, fidesque nobis constituat. Absolutissimum exemplum habes in Miloniana Narratione *anum. 17. P. Clodius cum statisset* &c. Narratio ista, vel Propositioni subijciatur, vel præmitti etiam potest Refutatio aliqua, præter, & pro Oratoris arbitrio.

Secundi generis Narratio certum in Oratione locum non habet, sed cum res postulerit, adhibetur: probationis vero munus semper habet in quocunque genere dicendi. Orationes in Verrem Narrationibus illustrandi distiguuntur.

ARTICVLVS IV.

De Orationis Confirmatione.

Confirmatio est pars Orationis potissima, in qua Causam nostram rationum pondere firmamus. Duæ habet partes: prima est, quæ rationes, sive argumenta protestimus, quæ rem nostram confirmant. Altera est, quæ rationibus adversariorum occurrimus, quæ *Confutatio* est. Rationes, vel argumenta ad Causam confirmandam unde eruenta sunt, docet *Instit. 4. Cap. 1. Art. 2.* ubi de Argumentorum Inventionem dictum est. Superest, ut doceam 1. Quo pacto Argumenta hæc in Argumentationis formam componantur. 2. Quæ arte debeant in Oratione collocari. 3. Quomodo tractanda sit Confutatio.

Quid sit Argumentatio, & Quotuplex.

Argumentatio est *Argumenti artificiosa explicatio*. Hoc distat inter Argumentationem, & Argumentum; quod Argumentatio est modus, sive ratio, qua tractamus Argumenta: Argumentum vero est ipsius Argumentationis materia.

At-

Argumentationum genera præcipua sunt Syllogismus, Enthymema, Dilemma, Epichereus, Collectio, Sorites, Inductio, & Exemplum. Hæc explicio singulatim. *Syllogismus.*

Duplex distinguitur Syllogismus, Philosophicus alter, aliter Oratorius.

Philosophicus tribus constat propositionibus, quarum prima Major, Minor altera appellatur, & quæ ex illis deducitur Conclusio.

Major	Invidiosus iure occiditur.
Minor	Clodius est Invidiosus.
Conclusio	Clodius igitur iure occiditur.

Oratorius vero Syllogismus, seu Ratiocinatio non hæc modo, sed & duabus alijs propositionibus constat, quarum prima Majorem, sive Propositionem probat; Minorem, sive Assumptionem altera. En istum:

Major	Omne vitium est fugiendum.
Probatio Maj.	Quia corpe est, & perniciosum.
Minor	Pigreria est vitium.
Probatio Min.	Quia summis utilitatibus uotum quæque privat.
Conclusio	Ergo pigreria est fugienda.

Oratorij syllogismi exemplum dat Cic. Lib. 1. de Invent. Proponit argumento firmandam propositionem istam: Consilio mundus administratur: quoniam sic probat. Major: Melius accurantur, quæ consilio geruntur, quam quæ sine consilio administrantur. Majoris probatio: Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatus, quam ea, quæ temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui præpositus est callidus, & sapiens Imperator, omnibus partibus commodius regitur, quam is, qui stultitia, & temeritate alienius administratur. Eadem navis ratio est; nam navis optime cursum conficit ea, quæ scientissimo gubernatore neitur. Minor: Nihil autem omnium rerum melius, quam omnis mundus administratur. Minoris probatio:

tio:

tio. Nam & signorum ortus, & obitus definitum quendam ordinem servant; & annua commutationes non modo quidam ex necessitate semper eodem modo sunt, verum ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatae; & diurnae, nocturnaeque vicissitudines nulla in re unquam mutata quidquam nocuerunt. Conclusio: Consilio igitur mundus administratur.

Duo hic te monebo. 1. lo. Ratiocinatione Orator quatuorlibet propositionem illustrare debet varijs figuris, amplificationibus, locisque Rhetoricis, & cum opus fuerit, probare etiam ultioribus: quare toties variari possunt singulae Ratiocinationis partes, quot sunt figurae sententiarum, ut interrogando, exclamando, praeteriundo, communicando. Pro Leg. Manil. Cicero Ratiocinationem habet insignem, cum ab auctoritate Pompeij probat, eum esse deligendum Imperatorem, numer. 43. ab illis verbis, Et quantum auctoritatis, &c. Syllogismus autem hic est: qui auctoritate praeferat, is bello est praeficiendus; nam homines, ut moruant, saepe opinione commoventur. At est magna Pompeij auctoritas; hac Assumptio probatur, quia nullum clarius nomen, nullius rei esse parat: quia multa Pompeius auctoritate sua consequutus est: ergo. Tu vide, quia arte Cicero propositiones istas variat, amplificat, illustrat, ornat.

Alterum esto: non semper à propositione, seu Majoris ordinem; ab Assumptione nonnunquam, saepe à Complexione, quae etiam repeti solet identidem, ut alijs insinuetur. Tum si qua propositio per se est perspicua, probatio praetermittitur. Catil. 1. Cicero statim proponit hanc Ratiocinationem: Omnis perniciosus Civis occidendus est: nam exempla Majorum hoc probant: Catilina est perniciosus Civis, nam conjuravit: igitur occidendus est. Iocavit autem à probatione Minoris: Quousque tandem abutere patientia nostra? &c. deinde concludit: O tempora! o mores! vivit, &c. Ad mortem te Catilina, jam pridem duci oportebat. &c. Tum id. fortius subiungit Majorom: Fuit quondam illa virtus, ut maiores nostri supplicijs perniciose coercerent.

Et quidem unico Syllogismo tota potest, ac solet
Oratio

Oratio contineri. Imò breviora quaedam opuscula, ut Praefationcula sunt, ut Censoria, Syllogismo si fiant, nullo negotio aptissime conficiuntur; unusque labor erit, quid Syllogismo sit probandum, excogitare.

Eni b y m e m a.

Eni b y m e m a est Syllogismus imperfectus, quia propositioe constat solùm, & complexione, live antecedenti, ut inquitur Logici, & consequenti. Sed illius duplex esse genus potest: alterum enim est, in quo Antecedens amplificatur, ac late tractatur: cum Orator, qui in hypotheli versatur, plerumque Majorem propositionem, ut notam, & communem omittit, ac totus est in Minori, seu thesi. Alterum illud est, quod brevibus propositionibus conficitur; ut illud: Pacem vult Antonius? arma ponat; Majori hac praetermissa, Qui pacem vult, arma ponit. Laudaturque, quod sit à contrarijs, ut in Sallustio; Quem alienum fidem invenies, si tuis hostis fueris? Et pro Milone: Quem igitur cum omnium gratia noluit occidere, hunc voluit cum aliquorum querela? Quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hanc injuriâ, iniquo loco, alieno tempore, periculo capiti non dubitavit occidere?

Epiche r e m a.

Epiche r e m a est Eni b y m e m a contrarium, cujus duae propositiones in unam conferantur: ut sine causa dominum servus accusat; quod hanc vim habet: Non deleat sine causa servus dominum accusare: ergo Deletari servus non eum debet apud Caesarem accusare. Huiusmodi est: Domine, tu mihi lavas pedes! Tum pro Leg. Manil. Et quantum semper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque avidi laudis fuisset, de ienda est vobis illa macula Mithridatico bello superstita.

Dile m a.

Argumentatio est, duo proponentes contraria, quorum unum cum negari debeat, alterum concedatur: ut quorum utrumvis concedas, reprehendatur. Primi generis est in Pisonem: Vel triumphis, vel praeda cupiditas te ad provinciam perferam rapiebat; non triumphis, ut tunc proficeris: ergo pra.

predix. Et pro Quintilio num. 81: An antequam postulasti, ut bona possideres, misisti, qui carerent, ut dominus de suo fundo diceretur? (An quo die postulasti?) Primumlibet elige: alterum incredibile est, alterum necessarium. Quod ante hoc tempus utrumque inauditum. Septingenta millia passuum in esse decursa biduo? (Ita eodem decursa fuissent h. eo die inisset.) Die; negasti, ante igitur misisti, malo. Si enim illud diceret, improbe mentiri videretur: cum hoc confiteris, id te ad misisse concedis, quod ne mendacio quidem regere possis. Aliud lege exemplum in loco a Repugnantibus pagin. 86. Sed cavendum, nequid fictitium inter ea, quae Dilectate proponuntur, utque neutrum e propolis concedi sine incommodo possit.

Collectio.

Collectio integrae Orationis speciem praefert: quibusque enim partes habet; Propositionem, Rationem, Propositionis, Rationis Confirmationem, Exornationem Confirmationis, Complexionem. Huiusmodi est 3. Cariliniaria; in qua Propositio est illa: Hic dies supplicatione est celebrandus. Ratio: Quia Cicero hodie Rempublicam conservavit. Confirmatio: Nam Catilinariam conjurationem manifeste compertit. Exornatio: Fuit hac singularis Consul industria, ut periculosissima, crudelissimaque conjuratio, sine Civium sanguine a Consule rogato, brevi tempore extinguiretur. Complexio: ergo hic dies, &c.

Quadrimestris Collectio est pro Ligario. Propositio: Ligarius necessitate in Africa restitit, non voluntate. Ratio: nam si evadere potuisset, non cum Actio, sed cum fratribus esse maluisset. Confirmatio: ipsa enim legatio plena desiderij fuit, ob fratrum amorem. Conclusio: Nullum igitur habetis Caesaris, in Q. Ligario signum alienae a te voluntatis.

Sortes.

Est Argumentatio, quae per multa gradatim posita, ex primo extremum concludit: ut illud est Stoicorum. Qui in eo frequentes erant. Argumentandi genus. Si bonum, igitur optabile; si optabile, expetendum; si expetendum, dignum

estem habet, laudabile est; si laudabile, honestum: igitur si bonum est, honestum est. Sed capitiolum hoc est, ut ille sollet sortis; quia quidpiam ponit, quod non ex antecedenti consequitur; multa enim sunt expetenda, quod jucunda, quae tamen dignitate sua destituta.

Inductio.

Inductio est argumentatio, quae multis singularibus enumeratis aliquid universae concludit. Sicque tripliciter, enumeratione partium sub uno genere. Ita Cicero loquens probat Majorem ejus Syllogismi, quem in exemplum ante scripsimus pag. 85. Et Pericles: Perem aliquem autem pacem accusatis. Vitanda tibi semper erit omnis avaritia suspicio. Maleficum quempiam adduxeris, aut crudeliter Cavendum erit semper, nequa in te asperior, aut inhumanius fuisse videre. Corruptorem? Adulterum carperis? providendum diligenter, nequod in vita vestigium libidinis appareat, omnia postremo, quae vituperantur in altero, tibi ipsi vehementer fugienda sunt.

2. Est plurius similitudinum congeries: ut est illa Seneca: Navis bona dicitur, non quae pretiosis coloribus picta est, nec cui argentum, aut auream rostrum est; sed quae stabilis est, firma, reior, et consensiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est balteus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui ad secundum sublevis est acies. Regula, non quam formosa, sed quam recta sit, quaeritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aetate, si quam multis salutaris, sed quam bonus sit.

3. Est locutio pluribus Exemplis; ut Cic. Paradox. 12. Quibus tandem gradibus Romulus ascendit in caelum? iisne, quae ipsi bona appellant, an rebus gestis, atque virtutibus? Quid contingit a C. Fabricio? Quid tenuis vultus M. Cato sequebatur? Quid Africanus major? quid minor? quid inter horum aetates interiectus Cato? An putamus, quemquam horum cogitasse, quicquam in vita sibi expetendum, nisi quod laudabile esset, et praestium videretur.

Exemplum.

Imperfecta est Inductio, quæ ab uno simili argumetur ad aliud; id quod in loco de Comparatis pag. 55. ante docuimus.

Argumentationum usus.

Syllogismus, ubi res amplè dicenda est, fusèque probanda, & explicanda, aptè adhibetur. Enthymematis, & Epicherematis usus est efficax, brevisque ad probandum; (atque adeò jaculum Oratorum dici solent) cum non est opus amplificatione. Collectio valet ad persuadendum; remque expolit, & adauget. Sorites fallax esse potest, ac solet. Dilemma urget, capitque adversarium. Inductio delectat, & est vulgò apta; eamque utantur Rhetores, ac Poetæ.

Illud etiam ex usu argumentandi est. 1. ut varietas magna quaeratur in Argumentationibus; quæ in arte mirabilis est Cicero, qui prius argumentum effert Syllogismo, alterum Enthymemate, tertium Inductione; imò in tractando ipso Syllogismo Argumentationes alias interfert. 2. ut Complexio sæpè inculcetur, ne memoria exidat; sed magna varietate verborum, ne nauseam pariat. 3. ut argumenta, quæ firmissima sunt, primum, postremumque locum obtineant: nam maxime initio attendit auditor, & quæ postrema audiuntur, altius inhaerent. Nisi si velis à levioribus gradatim ad validissimum pervenire.

Quartum est, ut argumenta, Argumentationesque Orator amplificet, verbis ornet, figuris illuminet. Itaque optimus quisque Orator identidem à se ipse rationem reposcit, optat, imperat, communicat, exclamat, admittit, subjicit, reprehendit, & similia ijs habet, quæ maxime fervidam, & illustrem præstant Orationem.

De Confutatione.

Confutatio est pars Orationis, in qua rationes, quæ contra nos sunt, refellimus. Propria est generis Iudicialis.

is, cum Orator ea, quæ obijcerat adversarius, dissolvit. Sed in Deliberativo citato, ac Demonstrativo ea licet confutare, quæ opponi possent, vel per Prolepsin occupare.

Servare in confutando oportet 1. quod 2. de Oratore præcipit Cicero: Summa hujus generis est, ut si in refellendo adversario firmior esse Oratio, quam in confirmandis nostris rebus potest, omnia in illum conferenda tela. Si nostra facilius probari, quam illa redargui possunt, abducere alios à contraria defensione, & ad nostram conor traducere.

2. Ordo in collocandis adversarii argumentis contrarius sit oportet, quam qui est in Confirmatione. Primum, & ultimo loco infirmiora collocantur; ut in ijs refundis magis triumphet Oratio.

3. Per vehementiores figuras tractanda est Confutatio: maxime verò prompto quodam animo, ac veluti per contemptum exagitantur argumenta opposita: ut ea sic allevet Orator, infringat, seque illis superiorem ostendat.

4. Nonnulla admodum inania sibi aliquando obijcit de industria Orator, quæ leviter, vel certe nunquam obijcerat adversarius. Sed id magna arte fit; nimirum ut adversarii fides elevetur, & detur alijs deridendus; tum ut triumphet Oratio; dum objecta illa inania exstitit penitus, ac delet. Cic. pro Mil. obijcit sibi: *Fas non esse incertum iudicari ei, qui alterum occiderit*, quod cum nemo unquam sanæ mentis asserat, vix credi potest, argumentum huic si sum fuisse Milonis adversarium, atque ut validum obijcisse.

Tribus porro modis fieri Confutatio potest: Negando, Redarguendo, & Elevando.

Negando fit, cum quod obijcit adversarius, falsum esse, dicimus. Cic. pro Quint. *Negamus te bona Quintii, S. Nervi, possedisse ex edito Prætoris*. Vel cum ostendimus nullo rem nisi fundamento. Cic. pro Rosc. Amer. *Exheredare patrem filium cogitabat. Quæro, qui scias? Quid asseris, quare id factum putemus? Parè nihil potes dicere. Finge aliquid. Sultem commodè: ut ne planè videaris, id facere, quod aperiri facis*.

et huius miseri sortis, & horum virorum talium digni-
tati illudere. Exheredare filium voluit. Quam ob causam?
Nescio. Exheredavitne? Non. Quis prohibuit? Corollas.
Cogitabat? Cui dixit? nemini. Quid est aliud iudicio, & sen-
tus, & maiestate vestra abuti ad quæstum, atque libidinem;
nisi hoc modo accusare?

Redarguendū ē, si inter se pugnantia dici ab adver-
sario ostendamus. Cic. Philip. 2. Sed stuporem hominis, ne
diutius secudis attendere: sic enim dixit: M. Brutus, quem ex
honoris causa nominio, et tunc pugnam tenens, Ciceronem
exclamavit: ex quo intelligi debet cum confusum fuisse. Ego
ero sceleratus appeller d te, quem in subiectam aliquid suspi-
cari: et si, qui scilicet pra se pugnam tulit, is a te honore
causa nominatur? Ego, si in verbis tui hic stupor: quanto in
rebus, sententiis, quæ majores?

Fit etiam, si etiam in adversarios detorqueamus.
Cic. Philip. 2. Jam illud cuius est, non dico audacia, sed
enim se audacem dicit? sed, quod memore nulli, scilicet,
quæ vincit omnes; in Cliv. Capitolino Cicero Consul miles
colloraverat, ad Urbem revocant contra Catilinam. Cliv.
Capitolini mentionem facere, cum inter subsellia nostra re-
feruntur armati: cum in hac Celsa Concursu, o Di, immortales!
in qua me Censuræ salutares sententiæ dictæ sunt, quibus ad
hanc diem vivimus, cum gladiis homines collocati sunt? Quis
est dementius, quam triumphum in Kemp. perniciosa arma exieris,
obscure alteri salutem?

Elevando fit, cum, quod negare non audeamus, tamen,
ut possumus, extenuamus. Vt pro Ligario extenuatur ejus
a Casare discessio. Vel cum rem ostendimus, quæ ex cun-
que sit, non convenire adversario illam obijcere. Cuius
modi est, quod Tubero in eadem causa fuerit, cujus Liga-
rium accusabat.

Fit etiam, cum parum fidentes causa nostra, Conso-
lationem salubrem, locisque condonamus, sed nec securitatem,
nec atroci maleficio, nec nimia dicere. Sic L. Placcum
Cicero illa sua dicendi festivitate levitati iudicium cri-
puit

puit. Et pro Murena. cum esset adversarius Caro, maxima
vir auctoritate, stoicorum, & quæ erat, sectam in festive
descripsit, ut omne iudicium alio solveretur; imò Caro
ipse, cum risum tenere nequiret, dixisse fertur; *Dis boni!*
quam ridiculum Consulē habemus.

ARTICULUS V.

De Perorazione.

Extrema hæc Orationis pars est, in qua id, quod tota
Oratione expectabat Orator, vehementius obtinere
nititur. Quasque autem, cum non ad persuasionem
est composita Oratio, sed ad quandam solum exortatio-
nem, aut etiam academicam, ut ita dicam, velitationem,
Peroratio exitus tantum quidam est Orationis, atque com-
paratus, ne ex improviso sermo abruptatur.

Quibus porro partibus constat Peroratio, Enumera-
tione, & affectuam Commotione. Enumeratio argumenta in
omni Oratione dispersa colligit, & sub uno veluti aspectu
ponit. Cic. pro Leg. Manil. Epilogum post primam Oratio-
nis partem hunc adhibet: Quare videte, num dubitandum
vobis sit omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria no-
minis vestri, salus sociorum, vestigia maxima, fortune plu-
rimorum civium cum Rep. descenduntur. Et rursus in eadem
Oratione: Quare cum bellum ita necessarium sit, &c.

Enumeratio uteremur, quando causa multummodi
constituta memoria auditorum diffundimus. Illa autem est
optima, quæ per summa capita argumenta tractatur;
quæ servato quidem confirmationis ordine, non iisdem
verbis, nec sine aliquo ornatu repetit argumenta; nec sem-
per omnia, sed ea solum, in quibus maxime causa consistit.

De affectuam Commotione dedimus supra multa ar-
t. 3. Cap. 1. Illa hic adjungemus. Varii sunt pro variis
causis affectuum motus. In Panegyrico enim veluti se-
dem habent amor, admiratio, amulatio; gaudium: in
vituperatione odium, invisio, indignatio: in deliberati-
one spes, confidentia, timor, desiderium. Sed quoniam nec

vituperatio sine suadione aliqua, nec sine laudatione suasio solet esse, ad bonum enim laudando hortamur, miscendi erunt affectus, ut ratio ipsa causae postulabit. Peccasset tamen Orator, qui cum exuiri unum affectum res peccaret, id ipse diceret, quod contrarium concieret; ut si de timore cum res esset, spem exiraret; vel qui acumine alio quo, aut ineptia, aut eruditione recondita, & amana talentes iam affectus refrigeraret.

2. Cum *Sedes affectuum* Peroratio ideo dicatur esse, quia mens cum vitia est, tum demum voluntas affectu, ex argumentis ipsis confirmationis sumenda est affectuum commotio; ut vivendum esse sobrie, si quis probasset, quia turpis, & probrosa est intemperantia; odium in illam ciebitur, ejus turpitudinem insectando, tum pudor hypotiposis ejus ludibris, cui esse solet intemperans, &c.

3. Itaque optimi quique Oratores, qui autem affectuum majorem norunt esse, quam vulgo creditur, neque cum flagitare urbem vident, quod quidam inquit, inanes cautipelas interim promunt, id curant proponere, atque ita confirmare, ut obsequantem tota confirmatio, & consentaneum affectum habeat, qui tanquam aculeus aliquis in animis reliquitur. Neque illi abstrahunt ab auditoribus loquendi modum usurpant; sed nihil licet oburgent (id quod resugere solent) ad eos tamen sermonem convertunt, ipsisque dolendum, verbi causa, ipsis timendum esse, inculcatur.

ARTICVLVS VI.

De Amplificatione.

Perorationis partem quidam dicunt esse Amplificationem; sed verò per omnes Orationis partes, vel per corporis hominum sanguis, fundi debet: nam omnis demum Eloquutio in Amplificatione continetur. Neque tamen Amplificationem intelligo, quae res qualque exiguae exagget; peccissimum enim lutor semper iudicatur, qui magno calceos pedibus parvis inducat: neque item adhibeam passim verborum circuitionem, quae non proprio res vocabulo, sed descriptione quadam effertur. *Ampl.*

Amplificationem cum Cicerone delitio: *Graviorem* quandam affirmationem, quae motu animorum conciliat in dicendo fidem. Est itaque Amplificatio vehementius quoddam, copiosiusque dicendi genus, quo rei, vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem ponere verborum, & notatione adjunctorum ita demonstramus, ut feriat animos, permoveat affectus, & auditorum animis penitus insideat; id quod non ferme sit, cum res leviter exponantur. En exemplum: *Catil. 3.* ita incipit Cicerone: Tandem aliquando. *Quirites*, *L. Catilinam* furentem audacem, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque huic Urbi ferrum, flammamque minitantem ex hac Urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsam egredientem Urbe prosequuti sumus; abiit, excessit, erupit, evasit: nulla iam perniciem a monstro illo, atque prodigio menibus ipsis intra mania comparabitur. Quam ostendit invidiosam Catilinam! Quam praefert de ejus exitu gaudium Oratoris! Quam in auditoribus excitat laetitia exultationem! Ac omnia contra, si ita dixisset exiliter, ac jejune: Tandem, *Quirites*, *Catilina* patriae perniciosissimus Urbe excessit.

Est igitur adhibenda Amplificatio in rebus magnis, & gravioribus causis, & cum argumendi triumphus, cum affectus commotio quiritur: tumque maxime verborum, ac sententiarum figuris fuscè efferi debet Oratione. Duplex est autem, alia verborum, alia rerum.

Amplificatio Verborum.

Verborum Amplificatio comparatur 1. per verba gravia, quae rem significantius exprimant, ut cum eum, qui sit celsus, occisum, eum, qui improbus latronem, eum, qui atrox, pulsat, qui talis, vulnerasse dicimus. *Cic. Ver. 7.* Non enim forem, sed raptorem; non adulterum, sed expugnatorem pudicitiae; non sacrilegum, sed hostem sacrorum, religionumque; non furtivum, sed crudelissimum carnificem civium, sociorumque in vestrum iudicium adduximus. Et: Polluerat sanctissimas religiones, senatus sanctissima decreta perfringat. Itemque hic locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus.

2. Per verba Superlata, hoc est, quæ veritatem superant: ut pro Marcel. Donauit gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, cuius copiarum genere abundantes. Et pro Legi. Maail. Quæ sapientia, cum hisse cognoscitur, quanta quisquam cum inimico conuersari: plura bella gessit. Sic.
3. Per Dissoluta, cum hoc conjunctione multa effertur: ut. Ab ipso patria vexata est, bona dirpta, urbes interea occisi liberi.
4. Habetur per verba Translata. 5. per Synonyma, seu Cognominata: 6. per Repetitionem. 7. per Periphrasim, seu Circumlocutionem. 8. per Expolitionem. De quibus in figuris, luo quaque loco, erunt exempla.

Amplificatio rerum.

Fit 1. per Definitiones unius rei conglobatas. Vt Historia res est temporum, lux varietatis, vita memoria, magistra vite, auspica vetustatis. Et maiestatem Curia ostendit pro Milone: Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilij publici, caput Patrie, ara sciorum, portus omnium gentium, sedes ab universo Pop. Rom. concessa uni ordini. Tum ibidem: Erat id temporis clarissimus, & fortissimus Consul inimicus Clodio P. Lentulus, vitior sceleris illius, propugnator senatus, defensor vestra voluntatis, patronus illius publici consensu, restitutor solutis meæ. Sunt igitur Definitiones conglobatæ illustrata multa, aut etiam vituperabilia, quæ de re dicantur, ut ipsi dignitas, vel contemptus concilietur.

2. Per causas ejusdem rei conglobatas. Vt: Queritis multimodis vexatam esse provinciam: sed a causis calamitatis atrende. Vexabat in ea ambitio, luxuria domoabatur, segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosaque severitate disparebat. Expecta igitur damna longe graviora (per per Effecta) Exhibentur pecunie, jacebit sperata religio, cades impune velis abunt. Alia duo vide exempla in loco a Causis pag. 50. Vel per conglobata Effecta. Vt exemplum est de laude Eloquentiæ in loco ab Effectis pag. 61. Et pro Legi. Maail. quæ, 61. Pompeij virtus sic extollitur: Quid enim tam novum, quam adolescentulum priuatum, experitum

diffi

difficili Resp. tempore conficere? Consecuti hunc præfess praesuit rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid, &c.

3. Fit Adjunctorum notatione. Vt Per. 3. Vetrus neglegentiam in tuenda provincia exaggerat Cicero: Asate summa, quo tempore ceteri Prætores obire provinciam, & concursate consueverunt, eo tempore domo sua regia, qua Prætores eis solent, contentus non fuit. Tabernacula, quemadmodum consueverat temporibus æstivis, carbasseis intentis velis collocari, iussit in litore, quod est propter ipsum intravitum, atque optiam portum, amano sanè atque ab arbitris remoto loco. Hic dies æstivus sexaginta Prætor populi Rom. cussit, defensorque provincia vixit, &c. Antonij vomitum amplificatum lege supra pag. 57. Percelebris quoque est Divi Hecetobini illa amplificatio (libi 1. Epist. 2.) Infelicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei Filius natus est, de seclere condiscitur ingredi? Non times, ne de præsepi Infans vagias? Ne puteris? Virgo te videat? Angeli clamant, Pastores currunt, stella desuper rutilat, Magi adorant, Herodes recurret, Hierosolima conturbatur. Tu in cubiculum Virginis Virginem decepturus irrepis.

4. Per partium Enumerationem, eam quæ sub universali aliquo dicto continentur, singulariter expenduntur. Vt pro Demo sua Cicero Familiam amplificat: Quid enim vos uxor mea misera violatæ, quam vexastis, rapuistis, omni erui, delicate laceravistis? Quid mea filia, cuius fœtus asidui, sorteque lugubres, vobis erat iocunda, ceterorum omnium mentes, oculisque flecebant? Quid parvus filius, quem, quandiu abfuit, nemo nisi lacrimantem, confectumque vidit? Quid frater meus, qui cum aliquando post meum discessum ex provincia venisset, neque sibi vivendum, nisi meo restituto, putaret, quoties ex vestro ferro, & manibus est elapsus? Vide etiam supra paginæ 50.

5. Per Incrementum; quod duobus modis fit, 1. eum incursu Orationis semper aliquid per ore majus insequitur. Vt illud est, quod ex Philip. 2. excerptum pag. 57. Tunc pro Roscio Amici: Nisi tu, M. Fannii, rosque, Judices, malea

N

figia

feria vindictis, eo prout per hominum cupiditas, & scelus, & audacia, ut non modo clam, verum etiam hic in foro, attetribu, malum. Ad. Fanus, ante pedes vestros, Iudices inter ipsa subfella rades futura sint. 2. cum quae minora sunt, magis facimus, ut quod ultimo loco ponitur, maximum esse, videatur. Ita in Ver. 7. Facinus est vincire Cavem Rom. scelus vertberare, prope patricium necare; quid dicam in crucem tollere? Vel cum res atroces per se extenuamus consilio, ut graviora videantur, quae subiungimus ita in eundem Verum: Levia sunt haec in hoc reo crimina: motum virgatum Navarchus nobilissima civitatis pretio redemi; humanum. Alius, ne condemnaretur, pecunias dedit; usitatum est. Nonnulli Populus Rom. obsoletis criminibus accusari Verrem, maiora postulat; inaudita desiderat. Includuntur in carcere condemnati: supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus navarchorum, &c.

6. Per Ratiocinationem, cum unum augetur, ut aliud crescat: Sic hostis fortitudo, & virtus extollitur, ut gloria victori major accedat. Pro Leg. Manil. augetur in prima concisionis parte periculum belli, ut crescat imperatoris diligendi virtus. Et Rom. 32. ex damnis praedonum efficitur virtus Co. Pompeij, qui illos compescit. Quis toto mari locus per hos annos, &c.

7. Per Confectionem contrariorum, cum plura contraria per Antitheses opponuntur; exempla dabitur in Figuris. Vel cum pugnantia esse aliqua ostendimus; ut pag. 56. in loco a Repugnantiis est exemplum. Vel per dissimilitudinem collationem. Ut Verr. 6: Conferre hanc pacem cum illo bello, huius Praetoris adventum cum illius Imperatoris (Marelli) vis oris, huius cohortem impuram cum illius exercitu in bello, huius libidines cum illius continentia: ab illo, qui cepit, condit; ab hoc, qui consentas accepit; captas dicitur. Sic ut. Aliud lege exemplum in Loco a Dissimilitudine pag. 54.

8. Per Similitudinem, aut Comparisonem; de quibus exempla habes pag. 55. Ad praeterea in Orationibus post

post reditum ad Quir. Tanquam bona valetudo, &c. Et in Secutu: Quod si Parentes carissimos habere debemus, &c. Sic quoque pro Leg. Manil. Integritas, ac temperantia Cn. Pompeij, ac deinde ejusdem felicitas efficitur comparatione aliorum Imperatorum.

Quid in amplificatione cavendum.

Primum id vitium erit, si quis minutissima quaeque singulari, & exiliter consecretur: grandia, non minus requirit Amplificatio. Alterum erit, si Orationis agendae causa, vacuae voces, & ioanes verborum sonitus infestiarunt nihil enim dicendum, quod vim, & pondus non addat Orationi. Sed, quod monuimus alibi, minus Tiro peccabit, qui ubertate, & copia, quam qui inopia peccabit: redundantiā enim stylus, exercitatioq; secebat.

ARTICVLVS VII.

De Transitionibus Orationis.

Transitio nexus quidam est, & ratio ab una ad alteram partem apte progrediendi. Ille magis laudatur, quae ultro e re ipsa nascuntur. Earum exempla selectiora quaedam proferemus.

1. Per simplicem dicendorum propositionem. Ut Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum, ac robur totius accusationis, Vel. Cognosce nunc iudicium Senatus, &c. Et Accipite iam aliud eius facinus nobile, & multis locis saepe commemoratum.

2. Per brevem superiorum repetitionem. Vt Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam: Et Causa, quae sit videtur, nunc &c. Quae istius demonstrat. reliqua attendite. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esse genere ipso periculosum. Restat ut de Imperatore deligendo dicendum esse videatur.

3. Per Conclusionem. Ut Nihil igitur in vitam Marenam dici potest, nihil inquam omnino. Quae constituto facilius est mihi addere ad. Tunc Quae cum ita sint, quid est, quod. Et Quare

§. . Majores vestri. . bella gesserunt. quanto vos studio con-
venit. . . sociorum salutem defendere? praesertim cum de vo-
stris maximis religabilibus agatur. Nam.

4. Per Præteritionem. Vt: Sed hæc vetera, illud vero rei-
geni, Cæsarem meo consilio interfectum. Ex Verum hæc missa sa-
tis, illud quero. &c. Sed hæc robustioris improbitatis se-
dera omittamus; loquamur potius de, &c. Sinite me illa mini-
ra prætermittere.

5. Per Correctionem. Vt: Sed quid ego his argumentis utar,
quasi res dubia sit, & obscura?

6. Per Incrementum. Vt: Magna sunt hæc, vel potius ma-
xima. Jam vero quanto majus videtur, &c. Quæ cum sint gra-
viora, illud acerbissimum est, quod. &c. Neque solum in eo dis-
tingens fuit, sed etiam cogitavit.

7. Per Dubitationem. Vt: Quid nunc de ejus honestate di-
cam?

8. Per Prolepsin. Vt: Sed dicet aliquis. Vel per Conces-
sionem. Vt: Sed hæc sane paria sunt omnia: quid in ipsa præter-
ita? nihilve existimas. Vel per Additionem. Vt: Ac ne illud
quidem vobis est negligendum, quod. Vel per Communica-
tionem. Vt: Jam quero a vobis, quantum putetis esse, quod.

8. Jam etiam illæ. Quid loquar, quanta ratio in bestijs ap-
pareat? De statuis dixi, nunc de Annalibus dicam.
Jam quantum illud est, quod. His adde. Accedit. Huc accedit,
quod. Etiam illud adijunga. Age vero explicemus nunc. His
simillimum est. Quid quod. Quid. Annos. Repat. Reliquum
est. Quia jam reliquum est, nisi.

ARTICVLVS VI.

Condenda Orationis artificium.

IN Orationibus suis Tullius primum exorditur à visceri-
bus causæ, deinde proponit breviter, & clarè: tum distri-
buit Orationem in duo, etiam argumenta præcipua: hæc
argumentationibus variè tractat: ipsas argumentationum
partes amplificat; trahitque affectus: perorat denique,
ijsdem ferè argumentis, quibus confirmarat, sed dispari
modo

modo tractandi, & inchoatos per Orationem affectus re-
sumendo.

Tu ergo cum scribendam Orationem aggredieris,
primò propositionem excogita, novam, & auditoribus
convenientem, practicam, probabilem, fecundam. Deior
de confirmationem distribue in duo, tria, aut quatuor
capita ex Locis Oratorijs desumpta. Vt siquid suadendum
est, argumenta sumes ab honesto, utili, facili, necessario,
jucundo: honestum ostendes à Definitione, aut à genere;
utile ab Effectis, facile ab Adjunctis, ac simili, neces-
sarium à Contrariis, jucundum à Dissimili. Tum singulis
capitibus suam tribue argumentationem; v. g. generi
Syllogismum, effectis inductionem, simili Enthyememas:
imò ipsas Syllogismi propositiones Inductione, aut Di-
lemmate, aut Epicheremate tractandas designa. Tum
quos affectus, ubi movere oporteat, statuetur in honesto
amorem, in utili desiderium, in facili spem, in necessario
audaciam, in Loco à contrariis odium: quasque amplifica-
tiones pro affectibus adhibebis. Adde etiam, si qui sint loci
extrinseci, ut fama, seu communis opinio, ut Testimonia
sæcra, ut Veterum dicta, aut exempla. Si quid præterea
confutrandum, aut per Prolepsin occupandum. Denique
in Peroratione, quos affectus tum propositio ipsa, tum
confirmatio, tum auditorum ratio, tempus, locusque red-
dant opportiores; quaque illos arte tractabis, conside-
ra. Quis etiam Figuras in tota Oratione usurpes.

Vbi omnia constituta, & suis digesta locis fuerint,
accinges te ad scribendum. sed monendum rursus puto,
in eligendis probationibus, eam habendam rationem
praesertim esse, quæ auditorem tangunt, quæ illius opini-
oni, animo, conditioni, ætati sunt accommodatæ: alij enim
utile, his jucundum, illis honestum bonum, imò alia alio
tempore placent magis. Quod de Affectibus quoque di-
ctum esto.

Peccant itaque, qui exco velut Imperu aggrediuntur
tut ad scribendum; quicquid rei lux congruit, accipiunt;

nec materiam probe cognitam digerunt in suas partes; nec quid maxime oporteat, prudenter acutèque discernunt. Sui qui verbis abundanti rebus, ac sententijs carent; cum in illis præcipue, latentibus licet, ut de Exordio docuimus, vis tota rationis contineatur. Alij contra in sententijs toti sunt, live in theli commorantur, dumtaxat auditorum scilicet malo, qui tantummodo delectantur, cum non se pungi, non ad se loqui Oratorem, non à se ipsis suæ victoriæ sentiant. Quidam siccè omnia, & asperè tractant; quidam omnia dunt, & acerbè. At enim suavis, dignitasque Orationi comparatur rerum copiæ, & varietate, splendoreque Figurarum. Nec verò nimis vociferatione, & peroratione, nisi prudentissimè usurpatis proficitur; sed benevolentia, amore, ac veritate ipsa ducuntur humiles, triumphusque ex illis reperiuntur.

CAPUT III.

De Eloquentione.

Inventionem consequitur Eloquentio, ut quæ iuveta sunt, idoneè dicantur. Imò invenisse quid juvat, nisi dictio accedat ita composita, ut libenter, atque adeo cum victoriæ audiamus? Idem Cicero Inventionem prudentis hominis potat esse, eloquentiam Oratoris. Quatuor porò in Eloquentione concurrunt, ut *Pura* sit, ut *Disposita*, ut *Ornata*, ut *Aspra*. Singula videamus.

ARTICVLVS I.

Eloquentio *Pura*.

Eloquentionis Puritas postulat, ut solacissimi, Barbaris, etque videntur, solacissimus committitur, cum quidpiam contra Grammaticæ leges peccatur; quare nihil est in ea negligendum, Barbarissimum tunc est, cum peregrina vox, seu quæ extra linguam est, quam loquimur, usurpatur; ut si *Avifare* Latine loquens diceret pro *Monere*.

Tu verò, ut Latine linguæ integritatem servas, nolam

iam vocem usurpa, quam non apud probatam auctorem invenieris. Vndenam enim novetur, si qua de voce dubitetur, idem usurpatam à Latino auctore non esse, quia non tulit occasio? Hoc porò divinare est. Imò est Latine esse vocem constet, videandum tamen, quæ constructione, quo usu, quæ vi à veteribus aurei, argentei sæculi auctoribus sit adhibita. Videndum etiam, an Oratoria, an Historica, an Poëtica prorsus vox sit, aut Comica. Quid autem si mihi aliquid explicandum veniat, quod antiquæ Roma penitus ignoravit, aut descriptione, seu periphrasi utendum, aut si qua sunt nomina propria à Latino doctis nostræ ætatis libenter accepta, ut *Cocolata*, ut *Tabacum*, licebit usurpare.

Iam verò, ut qui ætatis aureæ Latinitatis, qui argenteæ fuerint auctores, quibus fidere tuis queas, qui æreæ, aut ferreæ, cogebis, indicem exhibebo.

Ætati aureæ prævaluerunt potius, quam postem dedeunt, Andronicus, Ennius, Pacuvius, Nævius, Cæcilius, qui vetustate magis, quam puritate linguæ commendantur. Caro autem de re rustica, Plautus Comicus, Lucretius Poëta Philosophus, et si ipsi Latini, obsoleta plurima usurpant; nonnulla Varro de re rustica, & Terentius, qui, si obsoleta, & archaisimos demas, tersissimus est, non legendus tamen, nisi repurgatus, ut est editus à P. Juvenio.

In ætate aureæ, argenteæque numerantur inter Oratores Cicero; inter Historicos C. Cæsar, A. Hircius, T. Livius, Cornel. Nepos, Sallustius, sed in obsoletis verbis dærior, Q. Curtius, Vellejus Paternulus, Tacitus, Florus; inter Poetas Virgilius, Horatius, Ovidius, Catullus, Propertius, Tibullus, Phædrus, Martialis (qui septem Poetæ meliores sunt, quàm ceteri; Horatium, Ovidij Metamorphoses, Martialem repurgatos edidit, & cum Nottis P. Juvenius) Persius, Juvenalis, Silius, Statius, Valerius Flaccus, Manilius, Seneca Tragicus, Lucanus, Claudianus. Historiam naturalem scripsit Plinius Scutor, seu *mesor*, Traiani laudationem, & Epistolæ Plinius junior;

de re medica Celsus, de militari Vegetius, Virgilius de architectonica, Columella de re rustica, de chorographia Pomponius Mela, Institutiones Rhetoricas Fabius Quintilianus, optimos dicendi Magistros.

Sunt etiam xvi poëta, qui Latine scripserunt. Auretores merito legendi, præsertim ut Christiana loquamur: M. Antonius Muretus, Manutius, Sadoletus, Bembus, Perpinianus, Matæus, Benecius in Poëmate, Rapius, Vannierius, Ruror, Sarvicius in Odis, & Epigrammatis, Sidronius in Elegiacis. Legendi sunt etiam Apparatus Nizolij, inque eo Sylviij Progymnasmata, Valla de Latini Sermonis Elegancia, Manutius de Elegantijs, P. Scorzi Latium Christianum, Turfelinus de Particulis, Juvenecius de Ratione discendi, & docendi, Ludovici Vives, & P. Ponticij Dialogi.

Sed hi legantur scilicet, ut vel præceptiones viliissimæ haeriantur, vel qua ratione imitari liceat aureos illos Principes, exemplo dignoscat. Principes voco Tullium de quo Quintilianus, hunc spectemus, inquit, hoc propositum sit extrapolare, ille se profectus intelligat, cui Cicero valde placebit. Cæsarem item, Livium, Curtium, Terentium, Virgilium, Horatium, Ovidium, ac fabium etiam Quintilianum: ex fonte enim, ut inquirunt, purius bibuatur aqua.

In legendo autem Ciccone is ordo tenendus est, ut incitium ducatur ab Epistolis familiaribus, quarum ad imitationem aliquæ componantur: deinde venietur ad libros de Oratore tres, tresque de Officijs, tum ad Epistolas ad Atticum elegantissimas, atque ad Orationes, in quibus stylus est ornatior, ut Oratori maxime convenit.

ARTICVLVS II.

Eloquentio Disposita.

Verborum illa textura, qua jucundior auribus cadit Oratio, ea est Eloquentionis Dispositio. Tria autem possunt, ut vicia asceantur, ut verba apte collocentur, ut commodè periodo utamur.

Ascend

Ascendus itaque est 1. Hiatus, qui in concurso vocalium esset, ut ample ante elegantia. 2. Asperitas, quæ in consonantium frequentia, ut Ars studiorum. Rex Xerxes. 3. Cœnvatio, aut multarum unius syllabæ vocum, ut in hac re non non feret: aut literæ ejusdem, vel syllabæ, ut Quisque petat id quod querit: vel siquis, qui quid agam. 4. Vexborum ulus, quæ minus sunt venusta, elegantioribus prætermisissis. Venusta putantur Verbalia, ut Moderatrix animi prudentia; & Composita, ut Perdissere, Concelebrare. Superlativa, ut Pœne a consecratissimis aguntur. Tum trasolata, ut Inflammatus scelere.

De collocandis apte vocibus multa Sylvius in Progymnasmatis, seu Centurijs. Quædam hic delibabimus. 1. ea ferè sit collocandi ratio, ut quæ vox aliam regit, ut dicitur, illi, quæ regitur, postponatur. Ita diceret cum Tullio, multorum erium calamitatem a Rep. sejunctam esse non posse. Sic dicitur, Cæsaris eloquentia. Et vinci non potest. 2. Verbum ultimam sedem ferè habet, nisi multarum syllabarum nomen aliquod, aut casus rectus, qui dicitur, personæ, aut universalis dictio substituitur. Ita diceret: Regi Persarum bellum intulit. Inter eloquentissimos censendus est Caro. Tum etiam: Quid hoc ignavus? Metus ipse affert calamitatem. In eloquentia laude parem habet neminem.

3. Adjectivum nomen substantivo præponi solet, ut Fortissimus Miles. Et relativum antecedenti, ut Quos amissimus cives, eos Martis vis perculit, non ita victores. 4. Adjectivum inter, & substantivum genitivus, qui dicitur, possessionis, venustè intercedit: ut Pnecus Regis Filius. Itemque inter præpositionem, & ejus calum, ut In rerum omnium penuria. Ad Cæsaris pedes. 5. verbum infinitum in participium morari potest, ut Rogatum te volo. Mihi consulto opus est. Tum adjectivum substantivè ponitur, ut Multum argenti, Nihil litterarum. 6. Subjunctivus modus pro indicativo adhiberi solet. Ut Amicos volo, quos non probaverim, pro probavero. Aut indicativus pro subjunctivo

705

de re medica Celsus, de militari Vegetius, Virgilius de architectonica, Columella de re rustica, de chorographia Pomponius Mela, Institutiones Rhetoricas Fabius Quintilianus, optimos dicendi Magistros.

Sunt etiam xvi poëta, qui Latine scripserunt. Aureiores merito legendi, præsertim ut Christiana loquamur: M. Antonius Muretus, Manutius, Sadoletus, Bembus, Perpinianus, Matæus, Benecius in Poëmate, Rapius, Vannierius, Ruror, Sarvicius in Odis, & Epigrammatis, Sidronius in Elegiacis. Legendi sunt etiam Apparatus Nizolij, inque eo Sylviij Progymnasmata, Valla de Latini Sermonis Elegancia, Manutius de Elegantijs, P. Scorzi Latium Christianum, Turfelinus de Particulis, Juvenecius de Ratione discendi, & docendi, Ludovici Vives, & P. Ponticij Dialogi.

Sed hi legantur scilicet, ut vel præceptiones viliissimæ haeriantur, vel qua ratione imitari liceat aureos illos Principes, exemplo dignoscat. Principes voco Tullium de quo Quintilianus, hunc spectemus, inquit, hoc propositum sit extrapolare, ille se profectus intelligat, cui Cicero valde placebit. Cæsarem item, Livium, Curtium, Terentium, Virgilium, Horatium, Ovidium, ac fabium etiam Quintilianum: ex fonte enim, ut inquirunt, purius bibuatur aqua.

In legendo autem Ciccone is ordo tenendus est, ut incitium ducatur ab Epistolis familiaribus, quarum ad imitationem aliquæ componantur: deinde venietur ad libros de Oratore tres, tresque de Officijs, tum ad Epistolas ad Atticum elegantissimas, atque ad Orationes, in quibus stylus est ornatior, ut Oratori maxime convenit.

ARTICVLVS II.

Eloquutio Disposita.

Verborum illa textura, qua jucundior auribus cadit Oratio, ea est Eloquutionis Dispositio. Tria autem possunt, ut vicia asceantur, ut verba apte collocentur, ut commodè periodo utamur.

Ascend

Ascendus itaque est 1. Hiatus, qui in concurso vocalium esset, ut ample ante elegantia. 2. Asperitas, quæ in consonantium frequentia, ut Ars studiorum. Rex Xerxes. 3. Conervatio, aut multarum unius syllabæ vocum, ut in hac re non non feret: aut literæ ejusdem, vel syllabæ, ut Quisque petat id quod querit: vel siquis, qui quid agam. 4. Vocaborum usus, quæ minus sunt venusta, elegantioribus prætermisissis. Venusta putantur Verbalia, ut Moderatrix animi prudentia; & Composita, ut Perdissere, Concelebrare. Superlativa, ut Pæne à consecratis aguntur. Tum traslata, ut Inflammatus scelere.

De collocandis apte vocibus multa Sylvius in Progymnasmatis, seu Centurijs. Quædam hic delibabimus. 1. ea ferè sit collocandi ratio, ut quæ vox aliam regit, ut dicitur, illi, quæ regitur, postponatur. Ita diceret cum Tullio, multorum erium calamitatem à Rep. se junctam esse non posse. Sic dicitur, Cæsaris eloquentia. Et vincit non potest. 2. Verbum ultimam sedem ferè habet, nisi multarum syllabarum nomen aliquod, aut casus rectus, qui dicitur, personæ, aut universalis dictio substituitur. Ita diceret: Regi Persarum bellum intulit. Inter eloquentissimos censendus est Caro. Tum etiam: Quid hoc ignavus? Metus ipse affert calamitatem. In eloquentia laude parem habet neminem.

3. Adjectivum nomen substantivo præponi solet, ut Fortissimus Miles. Et relativum antecedenti, ut Quos amissimus cives, eos Martis vis perculit, non ita victores. 4. Adjectivum inter, & substantivum genitivus, qui dicitur, possessionis, venuste intercedit: ut Pnecus Regis Filius. Itemque inter præpositionem, & ejus calum, ut In rerum omnium penuria. Ad Cæsaris pedes. 5. verbum infinitum in participium morari potest, ut Rogatum te volo. Mihi consulto opus est. Tum adjectivum substantivè ponitur, ut Multum argenti, Nihil litterarum. 6. Subjunctivus modus pro indicativo adhiberi solet. Ut Amicos volo, quos non probaverim, pro probavero. Aut indicativus pro subjunctivo

705

vo: ut Cum *volet*, Si *volet*, pro *voluerit*. Tullium qui *legēs*, pro *legerit*. 7. Ablativus absolute positus aut in fine ante verbum, aut initio sententiæ collocatur. Ut *Exercitus* sumine obfiste, *confisit*. Fame imperante *vilissima* quæque comedebant.

8. Pro adjectivo laudis, aut vituperij veniunt utitur opposito præposita negatione. ut *Bellicæ* artis non imperitus. Dicimus etiam *Virtutis* laude floruit, pro *virtute*. Proditionis crimine damnatus, pro *proditione*. 9. positivo nomini particula *Pet*, *Quam*, *Perquam* adjici solet; ut *Pet* brevi tempore. *Quam* oportuno loco. *Perquam* doctus: comparativo Longe, ut *Longe* felicitior: Superlativo *Quam*, *Multo*, ut *Quammaximus*, *Multoties* *maximus*. Quod etiam fit in adverbij, ut *Pereleganter*, *Perquam* sapienter; *Longe* altius; *Quam* celeritè.

10. Venustatem addit, eamque non levem adverbiorum usus, ut quæ vim cõfirmandi habent Porro, Sapè, Quidem, Profecto, Certe: v. g. Nihil sanè periculosius bello. Multa quidem sunt, quæ vellemus. Sed de Adverbij, alijsque Latine loquutionis particulis omnino consulendus est Tursellianus; miram eorum quantum orationis elegantiz profuant, & resultati. Jam nos de Periodo.

Quid sit Periodus, & quotuplex.

Periodus (quæ Latine circuitus, ambitus, comprehensio, conclusio dicitur) est Continuatio quadam verborum; quæ ita connectuntur, ut absolvant, perficiantque sententiam. Membris, quæ Græcè *Cola*, & Incisæ, quæ Commatæ Græcè dicuntur, constat. Membrum est oratio sensum continens plenum, & perfectum; ut *Res in civitate* duæ plurimum possunt. Incisæ sunt breviores voces, quæ quidquam per se significent, ut *Diligenter ad me*... & *Frater*... quæ essent acta... scripserat.

Jam si membra ponuntur soluta, quin ab altero alterum sensu dependeat, membratim loquimur. Ut pro Milone: *Hec intentio vobis est: huic ergo vos objici pro me non sum passus: hac insidiata Pompejo est: hac ipsam Appianam viam*

monumentum sui nominis nec Papirii cruentavit. Dicit autem Inesim, qui sacra adhibet, in quibus singulis incipit Oratio. Ut post *Red.* in *Senat.* Sine sapore, elinguis, tardus, inhumanus. Domi quam libidinosus, quam impurus, quam intemperatus!

Quodsi membra ita sint, ut suspensum sit unum, donec alterum accedit, tunc est Periodus. Atque ea illius pars, in qua sensus pendet, Protasis dicitur; ea, in qua conquiescit, Apodosis appellatur. v. g. *Quæ res in Civitate* duæ plurimum possunt. Hæc Protasis: hæc contra nos ambe faciunt in hoc tempore, *Summa gratia*, & *eloquentia*: hæc Apodosis.

Jam Periodus alia Simplex est (quam tamen multi negant esse Periodum) seu Monocolos, quæ unico membro absolvitur, ut *Hic bonos habitus* est rogato ante me nemi. Et: *Nihil est, mihi crede, viriute formosius, nihil paucioribus, nihil amabilius.* Quæ ex locis multis constat.

Alia Bimembris, seu Dicoles, quæ ex duobus membris constat. Ut pro Marc: Ergo & mihi mea pristina vita consuetudinem, C. Caesar, interclusam aperuisti. * & his omnibus ad bene de Rep. sperandum quasi signum aliquod suscipimus. Tum illa: *Tantus est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi, & consilij dignitas, * ut hæc a virtute donata, cetera à fortuna commodata esse videantur.*

Alia Trimembris, seu Tricolos, quæ tribus membris contactat, sive duo in Protasi, unum in Apodosi membrum sit, sive contrâ. En exempla: Etenim si veritate amicitia, fide societas, pietate propinquitat collitur, (hæc enim Protasis) necesse est, iste qui affinem, socium, amicam famam, & fortunis spoliare conatus est, * vanum sè, & perfidiosum, & impium esse fateatur. Tum pro Leg. Man: Nam cum antea per atatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, * statueremque, Quirites, nihil hic nisi perfectum ingenio, elaboratum industria afferri oportere, * (hæc Apodosis) omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi. Et duo quidem membra, cum inter se, tum à tertio sensu dependant.

Quarta est Quadrimembris, seu Tetracolos, quæ quatuor membris sit, ac vel duo Protasis, duo Apodosis faciantur; vel tria Protasis, una Apodosis, aut etiam contrà, comprehenduntur. Do exempla. Pro Cæcina: Si quantum in agro, locisque desertis audacia potest, * tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret; * non minus in causa cederet. *Pro Cæcina S. Ebutij impudentia, * quam tum in resacienda cessit audacia.* Et pro Archia Poeta: Si quid est in me ingenij, iudices, &c. Atque ita videtur Quadrimembris Periodi lex esse, ut totæ se membra, & rursus ab Apodosis Protasis sensum expectent. Sed tamen Quadrimembris hæc est in de Provinciis Consularibus: Si quis vestrum expellat, quas sine Provinciis decresurus, * consideret ipse secum, qui mihi homines potissimum & Provincias detrahendi sint: non dubitabit, quid me ferire, & veniat, cum quid mihi sentire necesse sit, cogitabit. Tunc solutio est illa in exordio pro Marcello: Volebam enim, P. C. & vehementer angebar, &c. in qua perfectio id apparet, quod ex Aristotele dicitur, Periodum esse Oracionem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quasi aspectu perlustrari facile possit.

Quod si Quadrimembris Periodus ita sit concinpat, ut postiora quæ sunt ejus membra, fieri priora possint, sensu servato eodem, ac venustate, tunc est Rosaria, & omnium venustissima. Sed venusta quoque illa est, quæ Quadrata dicitur, cujus membra æque ferre sunt magnitudinis. Exemplum utriusque est, quam modo legeris pro Cæcina, Si quantum in agro, locisque desertis &c.

De Ambitu, numeroque Periodi.

Hæ principes sunt, aut totæ Periodi virtutes, Ambitum intelligo connexionem in sensu membrorum omnium, donec absolutâ Periodi integra sententia conquiescat. Id præstant quædam particule, vel locutiones, colligendis membris idoneæ. Tolle v. g. ex illa Periodo Si quantum in agro &c. particulam Si, jam priora duo à posterioribus membris dissolventur, tolle rursus à primo particulam Quantum, non illud à secundo dependebit. In

numeris porro istiusmodi particule legendæ deprehenduntur. Sed aliqua tamen hæc sunt in exemplum. *Tantum, Quantum... Tantus, Ut... Sic, Ita... Qualis, Talis... Etsi, Quamquam, Tamen, Nihilominus... Quid, Hoc... Qui, Is... Ille, Qui... Non modo, Sed etiam... Toties, Quoties... Unde, Inde... Non minus, Quam... Cum, Tum... Eo, Quo... Si, Profecto... Aut, Aut... Ita, Ut... Et, Et... Cum... Quod.*

Periodi verò Numerus positus est in concentu quodam, & harmonia, non qualis est in carminibus, sed tamen aliqua, quæ ad aures suas vis cadit oratio.

Primo itaque membra iuxta sibi magnitudinis, sic ut tota conclusio non spiritu commodè proferatur. Nec verò plura sibi, quam quatuor, si quando enim ultra quatuor procedatur, sed orbe quodam, atque ambitu, erit Oratio Periodica, ut in exordio est post Redi ad Quiriti.

Deinde certa quædam est syllabarum modò brevium, modò longarum, magnarumque, & exiguarum vocum collocatio quærenda, quæ aures mulceat. Exemplum est: Frater tuus quanti te faciat, semperque feceris esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem. Abiit decor omnis, si sine eo numero diceret: Neminem arbitror hominem esse, qui ignoret, quanti te tuus frater faciat, feceritque semper. Verum nec perturbandæ voces ita sunt, ut obscura reddatur oratio; neque ita numerus captandus, ut carmen aliud quod exidat, præsertim Heroicum, & Elegiacum.

Cadet præterea numerosè Periodus, si magnificis, & bone sonantibus verbis contextatur. Vt: Nam qui lectus quietis, ac tranquillitatis plenissimus fore videbatur, in eo maxima moles molestiarum, & turbulentissima tempestates existerunt. Aut etiam: Id est dixim consilium, ut interfecissimus quibus, nemo ne ad deperandum quidem Populi R. nomen, & ad latentandam tanti imperij calamitatem relinqueretur. Sed grandiora, & quæ sesquipedalia dicuntur, verba tutatam, breviores facili reddere solent orationem.

Sunt etiam quædam de Poeticis quibusdam Pedibus

in soluta oratione commodè adhibendis præcepta. Finem orationis decere putantur Creticus, & Dichoreus, ut Cum exercitu, & victoria ciferatis. Creticus duplex, ut Temporum consuli. 3. Creticus triplex, ut Perpetrator turpiter maluit. 4. Dichoreus, & Molossus, ut Tarditate compensant. 5. Dactylos, & Jambi. Choreus, ut Proximus haberetur. 6. Molossus duplex, ut Dicendum putaretis. 8. Tribrachys, & Choreus, ut Facere possit. Et verò in membris singulis, imò etiam locis solum esse aliquis debet, sed in Periodi fine præcipuus.

Verum hæc aptè, numerosque dicendi facultas baud petiti, quemquam dinumerandis pedibus morosius iostere. Proderit potissimum Tullium lectitare, atque elata etiam voce pronuntiare. Tum selectas aliquot ex illo sententias imitatione exprimere conari: quod difficile sit licet initio, sed copandum tamen; usu enim accedente, sine labore deinceps, & curâ, per se ultra verba numerosæ cadent. Certè, ut alia Ciceroni deessent, in numeri suavitatem parem habet neminem.

Ars Periodi dilatanda.

In ea plurimum laborant tyrones, quibus hæret, ut inquirunt, aqua, nisi inanibus verbis, quæ numero tantum, auribusque seruiant, sententiam compleant.

Multa jam de Amplificatione dedimus. Nunc tamen Periodum dicimus pulcherrimè dilatarsi posse, si primò eligatur sententia, deinde ex singularum ejus vocum definitionibus totidem fiant orationes, quot membra habere debeat Periodus, quam factam velimus ita hanc sententiam. *Deus virtutem remuneratur* dilatata tria membra Periodo iovenies: Cum Deus rerum omnium supremus arbiter sit, idemq; bonorum, & improborum iudex æquissimus, * nemini dubium esse potest, quin quicquid pie, sapienter, & ex officio virtutis fuerit gestum, * amplissima mercede in hac vita, in immortalique, ac sempiterna cumulatisimè muneretur. Affinis est dilatio per interpretationem, quæ fit, cum res eadem alijs, alijsq; elegantioribus verbis exprimitur, Ut si, dico-

ad

dum cum esset Mortuus est, diceret, *Vitam cum morte commutavit.*

Alia est amplificandi ratio, cum nuda per se oratio, ut ita dicam, vestitur accensione vocum, quibus aut modus, aut causa, aut locus, aut tale quicquam indicetur. Atque huc pertinet Epithetorum usus, quæ nisi temerè, & passim adhibeantur, veculant, augentque orationem. Hanc sententiam, *Nisi Deus Gallie tunc subvenisset, aut mortui essemus omnes, aut ferri sacri, egregie dilatata à P. Vavassore vide: Quod si perditis hisce temporibus restitutor salutis nostræ Deus huic inclinato, ac labenti imperio non subvenisset; * si non, debilitat a Gallorum hominum virtute, fortissime illius Virginitas exisset, adjuvasset consilia, robur firmasset: * non erat recusandum, quin aut deleti jam dudum, & extincti, atque in Gallici nominis ruina essemus sepulsi; * aut amissa libertati superstites servitutem hodie transmarino Regi, & ignoto sædam serviremur.*

Habenda tamen semper est ratio perspicuitatis, nec multa idem significantia verba agglutiantur, nec minora quæque aggerantur.

Usus Periodi.

Periodis vulgò utendum est in Exordijs: tum in laudationibus, in Majoribus propositionibus, & cum genus dicendi suave, & temperatum tractamus. Idque cavendum, ne multa ejusdem generis sint Periodi, neque eodem sæpius modo claudantur.

Membrarum dicitur in refellendo, in invehendo, sed maxime in parrando, locisa oratio ad instandum, deridendum, refellendum, exaggerandum valet.

Verum nisi cum membrarum, incisi vè loquimur, semper quidem aut Periodis utemur, aut dicendi genus usurpabimus, quod periodicum sapiat: cum enim in Tullio licet sermonem animadvertere, qui identidem est intercius, & in quo sententiæ ita distribuuntur, ut non solute multæ, nullo nexu, atque ordine conglobentur, sed continenter aliæ alijs, cum sensu, tum etiam vocibus, aut particulis

ad

ad connectendum aptis intelligentur. Illam observa: præstat enim non solum Latinis verbis, sed Romano etiam stylo, ac more loqui.

ARTICVLVS III.

Eloquentia Ornata.

DE TROPIS.

Tropis, Figurisq; ornatu Eloquentio. Tropus, qui Inversionem sonat, est, Verbi, vel orationis e propria significatione in alienam cum venustate commutatio. Tropi alij verborum sunt, qui in dictione, alij sententiarum, qui in oratione continentur.

TROI VERBORVM.

Princeps est Metaphora, quæ, ut auctor est Cicero, veluti stella in oratione luccit, si modò rectè adhibeatur. Ea est translatio, qua vox à propria significatione ad non propriam transferitur ob aliquam similitudinem. Vt cum ferreum dicimus hominem, qui est inexorabilis.

Metaphora ex rebus planè omnibus duci potest, tam enim late patet, quàm similitudo. Sumitur itaque à Cælestibus. Vt Curia sol dictus est Cicero, Stella orationis dicuntur Figuræ. Aut ab elementis. Vt fluere orationem, fumum eloquentiæ pro disertio Oratore. Aut à plantis. Vt virtus est una altissimis defixa radicibus. Aut ab arte, manu, vel factis. Vt vira Bibliotheca dicebatur Longinus, & argenteum habere in numerato, Augustus aiebat, illos, qui præpto erant ingenio. Sed adhuc

Ducitur 1. ab inanimato ad animatum. Vt Homo rursus Scipionem Cato allatrabat: ita etiam Blaterare, Gannire pro odiosa loqui. 2. ab inanimato ad inanimatum. Vt Concreta virtutum nihil suavis. Hic orationis vela contrahimus. Clavum Reip moderari. 3. ab inanimato ad animatum. Vt duo fulmina belli Scipiadis; Flos iuventutis. Lumina Civitatis. 4. ab animato ad inanimatum. Vt Cuius latus mucto ille periebat? qui sensus erat armorum? Sic etiam Ferreum, Saxum, stipitem hominem dicimus.

Sunt

Sunt præterea Metaphoræ aliz in compositis substantivo sitæ. Vt Pulpes pro callido homine. Regina florum rosa. Aliæ in Adiectivo. Vt Pectus adamantinum, Etas florida, Vortex flamma. Aliæ in verbo. Vt Ruerè Rempa, Arcum volare, studio florere, mendis scari. Tum etiam: Conivere pro indulgere, Cæcare pro falli. Videre pro intelligere. Audire pro obedire. Olfacere pro deprehendere. Sic Absorbere, devorare molestias, Erromere iram. Tangere ulcus pro dolorem cietæ. Pulvis recrudescere. Animo stupere, horrere. Stire honores pro expetere.

Quod usum attinet Metaphoræ, Translatio, inquit Fabius, ad movendos animos, & res penè sub oculos lubjiciendas reperta est. Vxorparat autem 1. ob necessitatem, quod vel proprium verbum non lappetit, ut cum Durum dicimus hominem esse; vel facta res, ac dictu turpis est ex primenda, quam velare, & tegere oportet.

2. Ob coergiam, nam inflammatum cupiditate, errare lapsum majusquid est, quàm cupere, & errare. 3. ad ornatum, ut lumen ingenii pro acuto: flos ætati pro juventute, Seges, ac materia gloriæ.

In usu autem caveandum 1. ne nimis sit remota. Vt Cæli fornices, per undas equitare, charybdæ bonorum. 2. ne sortidida. Vt Cana nix conspuere, Stercus Curia Glancia. 3. ne humilis. Vt Mundi vertice pro turpibus. 4. ne major, quàm res postulat. Vt Tempestas commensationis pro tumultu. Vel minor. Vt Ira Calor pro ardore. 5. ne nimium audax, quæ Poëtis licere solet. Vt Postera indignatus. Araxes Lentri tamen potest, si dicat, Et ita dicam, si licet, quasi prope. Vt M. Cato mortuo Senatus, ut ita dicam, pupillus exstitit.

6. Vitium est in Metaphora, si crebra sit, ut enim prædens illius usus lucem, ita immodicus tenebras affert orationi, & radio complet: quod tamen minus est, si in adjectivis, verbisque ponatur.

Synecdoche tropus est, in quo

1. Pars ponitur pro toto. Vt Tectum pro domo. Puppis pro

pro

ad connectendum aptis intelligentur. Illam observa: præstat enim non solum Latinis verbis, sed Romano etiam stylo, ac more loqui.

ARTICVLVS III.

Eloquentia Ornata.

DE TROPIS.

Tropis, Figurisq; ornatu Eloquentio. Tropus, qui Inversionem sonat, est, Verbi, vel orationis è propria significatione in alienam cum venustate commutatio. Tropi alij verborum sunt, qui in dictione, alij sententiarum, qui in oratione continentur.

TROPIS VERBORVM.

Princeps est Metaphora, quæ, ut auctor est Cicero, veluti stella in oratione luccit, si modò rectè adhibeatur. Ea est translatio, qua vox à propria significatione ad non propriam transferitur ob aliquam similitudinem. Vt cum ferreum dicimus hominem, qui est inexorabilis.

Metaphora ex rebus planè omnibus duci potest, tam enim latè patet, quàm similitudo. Sumitur itaque à Cælestibus. Vt Curia sol dictus est Cicero, Stella orationis dicuntur Figuræ. Aut ab elementis. Vt fluere orationem, fumum eloquentiæ pro disertio Oratore. Aut à plantis. Vt virtus est una altissimis defixa radicibus. Aut ab arte, manu, vel factis. Vt vira Bibliotheca dicebatur Longinus, & argenti habere in numerato, Augustus aiebat, illos, qui præpto erant ingenio. Sed adhuc

Ducitur 1. ab inanimato ad animatum. Vt Homo rursus Scipionem Cato allatrabat: ita etiam Blaterare, Gannire pro odiosa loqui. 2. ab inanimato ad inanimatum. Vt Concreta virtutum nihil suavis. Hic orationis vela contrahimus. Clavum Reip moderari. 3. ab inanimato ad animatum. Vt duo fulmina belli Scipiadis; Flos iuventutis. Lumina Civitatis. 4. ab animato ad inanimatum. Vt Cuius latus mucto ille periebat? qui sensus erat armorum? Sic etiam Ferreum Saxum, Stipitem hominem dicimus.

Sunt

Sunt præterea Metaphoræ aliz in compositis substantivo sitæ. Vt Pulpes pro callido homine. Regina florum rosa, Aliz in Adiectivo. Vt Pectus adamantinum, Etas florida, Vortex flamma. Aliz in verbo. Vt Ruerè Rempa, Arcum volare, studio florere, mendis scari. Tum etiam: Conivere pro indulgere, Cæcare pro falli. Videre pro intelligere. Audire pro obedire. Olfacere pro deprehendere. Sic Absorbere, devorare molestias, Erromere iram. Tangere ulcus pro dolorem ciet. Pulvis recrudescere. Animo stupere, horrere. Stire honores pro expetere.

Quod usum attinet Metaphoræ, Translatio, inquit Fabius, ad movendos animos, & res penè sub oculos lubjiciendas reperta est. Vxorparat autem 1. ob necessitatem, quod vel proprium verbum non lappetit, ut cum Durum dicimus hominem esse; vel facta res, ac dictu turpis est ex primenda, quam velare, & tegere oportet.

2. Ob coergiam, nam inflammatum cupiditate, errare lapsum majusquid est, quàm cupere, & errare. 3. ad ornatum, ut lumen ingenii pro acuto: flos ætati pro juventute, Seges, ac materia gloriæ.

In usu autem caveandum 1. ne nimis sit remota. Vt Celi fornices, per undas equitare, charybdis bonorum. 2. ne sortidida. Vt Cana nix conspuere, Stercus Curia Glancia. 3. ne humilis. Vt Mundi verrucæ pro rupibus. 4. ne major, quàm res postulat. Vt Tempestas commensationis pro tumultu. Vel minor. Vt Ira Calor pro ardore. 5. ne nimium audax, quæ Poëtis licere solet. Vt Postera indignatus. Araxes Lentri tamen potest, si dicat, Et ita dicam, si licet, quasi prope. Vt M. Cato mortuo Senatus, ut ita dicam, pupillus exstitit.

6. Vitium est in Metaphora, si crebra sit, ut enim prædens illius usus lucem, ita immodica tenebras affert orationi, & radio complet: quod tamen minus est, si in adjectivis, verbisque ponatur.

Synecdoche tropus est, in quo

1. Pars ponitur pro toto. Vt Tectum pro domo. Puppis pro

pro

pro *asvi*, *Lepidum caput* pro honore faceto. Ita etiā in sacris
Olio *animæ* pro oculo hominibus. Vel pro parte totum. Vt
Fons pro aqua, ita *Ararim* *Partibus* biber.

2. Unus pro pluribus. Vt *Cum hoste conflixit*, pro hosti-
bus, *Romanus viator* pro Romanis. Vel plures pro uno. Vt
Populo imposuimus. Et oratores visum sumus de se *Tullius* in-
quiebat. Sic etiam *O sulas Camilli* pro Camillo.

3. Species pro genere. Vt *Eurus* pro quovis vento. *Sa-
bellicus* *sus* pro quolibet *sue*. *Itacundior Hadria* pro quovis
mari. Vel pro specie Genus. Vt *Fera* pro Leone. Et cum pro
prj nominis loco *Hominem* dicimus. Vt *Commoveri* videtur
adolescens.

4. Materia pro re confecta. Vt *Ferrum* pro ense. Ita *Cic-
Ferrum*, *flammaque* *minitarentur*. Et *Deest mihi argentum*
pro pecunia. Et in *argento* *hibere*.

5. Antecedentia pro consequentibus. Vt *Vixit* pro mor-
tuus est. *Fuimus Troes*. *Subdidit equo calcarea* pro cucurrit.
Metonymia est tropus, in quo

1. Causa pro effectu ponitur. Vel invenitur, inchoare
pro re, quam invenierit. Vt *Mars* pro bello. Sic *vario Mar-
te* *pugnatum* est. *Cæsar* *vicit Gallos*, hoc est *Cæsaris* *exerci-
tus*. *Cicero* est *lesitandus*. *Dona* *laboratæ Cereris* pro pane.
Vel effectus pro causis. Vt *Vbi scelus est*, qui *me perdidit* pro
Scelerato. Vel cum id causæ datur, quod proprium est ef-
fectui, ita dicitur *Hymus desidia*; *Cæcus*, vel *præcepta* *ira*; *Au-
dax* *juvenis*.

2. Contingens pro re contenta. Vt *Plato doctissimus Gra-
cie*, pro *Græcorum*. *Armis* *Italiam* *vinci*. *Urbes* *vine moras*
12. *Sacrum felix*. *Fibere cyathum*. Vel contentum pro re
continente. Vt *Vina coronant* pro *Vini vasa*. Sic e *Patre ve-
nio*, pro *domo Patris*. Et *Proximus ardet* *Vcalagon*.

3. Signum pro re signata. Vt *cedant arma togæ*, hoc est
bella paci, cuius erat insignie toga. Sic *Fasces*, & *Secures*
pro imperio consulari.

Antonomasia est, cum commune nomen ræquam pro-
priam alicui datur. Vt cum *Orator* dicitur, *Cicero* quoque si-

gnificatur. *Urbs* pro *Roma*. Huc pertinent illi, *Cæsus*
pro *divite*. *Irus* pro *paupere*, *Iob* pro *patiente*, *Visser* pro
veluto, *Hercules* pro *forti*, *Scenior* pro *clamoso*. Tum
Eretensis pro *mendace*, *Pænas* pro *perfidio*, Pertinent etiam
Patronymica. Vt *Felides* pro *Achille*. *Dardanide* pro *Tro-
janis*. Aut *possessiva*. Vt *Saturnia* pro *Iunone*. Quæ tamen
duo Poëtica sunt.

Hæc quoque referri solet *Epithetam*, quod nomini pro-
prio adjicitur, & tunc est egregium, cum addit rem signi-
ficatam. Vt *Cupiditas effrenata*; & maxime rei, cui adjicitur,
quadiat. Vt *turbulenta tempestates*. *Domina gentium Roma*.
Deus immortalis. Sed moderatus esse debet eorum ulus,
ne, si nullus sit, oratio nuda, si parcus, jacens, si creber,
longa, & impedita reddatur. Illis liberis Poëtæ utuntur;
& *Horatius* quidem, ut creditur, optime.

Catharesis est Verbi abusus, cum voce aliena rem
significamus similem, vel propinquam: ut qui *Matrem*,
fratremve occidit, *Parricidam* dicimus. *Ursum magnum*,
qui ingenio præstat, *Edificare* equum dixit *Virgilius*; equi-
tarem arundine longa *Horatius*.

Onomatopæia est fictio vocis, quæ sono suo rem ex-
primit, quam significat. Vt *Mugire* *Bos* dicitur, *Equus* *hio-
nire* &c. *Novas* *audere* *nobis* non licet, sed *ipsi* *ui*, qui
bus auctoritas locum fecit.

Metalepsis est, cum per vocem unam gradatim ad ali-
quid intelligendum itur. Vt *Post aliquot aristis mirabor res*
gna mea hoc est, *post aliquot annos*; nam ex *aristis* *spicat*,
ex *spicis* *messes*, ex his *aristates*, deinde *annos* *intelligi-
mus*. Tropus hic Poëtis omnino relinquendus.

Tropi Sententiarum.

Allegoria (quam *Figoris* annumerant alij) est con-
tinuata quædam *Metaphora*; hæc enim sit uno tantum
verbo, illa multis, quibus aliud dicatur, aliud significetur.
Vt *Orem lupo commissisti*, hoc est, *illi rem commissisti*, qui
maxime velit pervertere. Præclara est in *Horatio* lib. 1.
Ode 14. *O Navis, reserant in mare te novi Flusur*; hoc est, *O*

Reser-

Resp. in civilis belli tumultus comitibus.

Allegoria pura dicitur, cum verbum interferitur nullum quod rem propria significatione indicet: dicitur, impura, cum ejusmodi verbum aliquod interponitur, quo ad comparatur, ut ne sit obscura. Cic. in Pison: Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus Respublicam gubernassem, salvamque in portu collocassem, frons tua umbellam, aut collega tua contaminatum spiritum perhorrescerem. (Flaccus impura, jam vero pura.) Alios ego vidi ventros; alias prospexi animo procellas: alij impendentibus temporatibus non cessi, sed animum me pro omnium salute obtuli.

Ea porro maxime laudatur, quæ pro similitudine adhibetur, vel in Loco à Similitudine monuimus pag. 53. Idque in ea est advertendum, ut quo genere translationis ex erit, eodem finiat: itaque male diceretur: *Flagrant cupiditate, et ejus fluctibus agitantur*, pro *ejus astu*.

Hic de Proverbijs illa esse scias celebra dicta vulgo factata, & scia quædam novitate insignia. Ut *Lumen inserti solis*, id est, rem probas evidentem. Eorum usus in Epistolis jucunditatem affert, & venustatem. In graviore stylo parcissimus est, molliri que solent illis formalis, ut ajunt in *est in veteri proverbio*. De Lacijs Adagij libram edidit Manutius.

Hyperbole, Tullio *Superlatio*, tropus est, quo vel accipiendo, vel minuendo supra fidem exaggeramus. Ut cum scelestum hominem scelus, improbum ipsam improbitatem dicimus. Hæc illa sunt: *Nive candidior, Pice nigrior, Pluvius veloxior, Cervo vivacior, Lusciniæ vocalior, Mercurio, aut Nestore satandior, Craso diutior, Catone severior, Phalaride crudelior, Milite gloriosior, Carnificæ immanior, Alter Aristotelis, Noster hic Phalaris, Vir Nestoræ eloquentia*.

Debet tamen Hyperbole esse intra modum; quandoque etiam verbis Penes, prope, ut ita dicam mitiganda. In ea Poetis licet esse adactionibus. Ut *Fulminis ocyer* alis. *Te clamor calo*. Tam in laudando magis, quam in carpendo ului esse debet.

Ironia est tropus, quo contrarium significatur ei, quod dicitur, ut cum simulata laudatione vituperamus. Ea vel verbo sit per *Aniphrasin*, quæ vox aliqua pro contraria ponitur, ut Gigas pro Nano, Vlisses pro incauto. Vel simpliciter. Ut Cic. Catil. 2: *o bellam magnopere pettissimecundum!* Et pro Milone: *Clodij mortem equo animo ferre nemo potest: laquei Senatus, &c.* Et in Pison: *O praeclarum custodem orium, ut ajunt, lapum!* Vel per *Sarcasum*, quæ est amara quædam irrisio; ut in Verr: *Quid ais, bone custos, defensorque provincie!* Fieri que solet Ironia adhibendo voces illas scilicet, *Nimirum, Si Superis placet* cum amara vocis inflexione, ita Terentius, *Id populus curat scilicet*.

De Figuris verborum.

Figura est loquendi ratio à communis consuetudine remota. Differtque à Tropo, quod hic in translatis, illa in proprijs verbis contineatur. Aliæ Verborum factæ, quæ ita in verbis constant, ut mutatis illis, non constent; aliæ Sententiarum, quæ quovis ordine verba colloces, aut quæcumque usurpes, manent. Verborum Figuræ triplicis generis sunt, per Adjectionem, per Derivationem, per Similitudinem.

Figura per Adjectionem.

1. Repetitio est, in qua ab eodem verbo sæpe incipit oratio. Ut Phil. 2: *Accusa Senatum, accusa Equestrem ordinem, qui cum Senatu copulatus fuit, accusa omnes ordines.* Et Catil. 2: *Nihilne te nocturnum praesidium palatii, nihil Verbi vigiliæ, nihil, &c.* Et pro Quinctio. *Quid hæc amentia? Quid hæc festinatio? Quid hæc maturitas tanta significat? non vim, non scelus, non latrocinium, non denique omnia potius, quam jam, quam officium, quam pudorem!*

2. Conversio est, cum sæpe eodem verbo finitur oratio, ut in Vatini. *Quare cum ego legem de ambitu tulerim, ex S. C. tulerim, sine S. C. tulerim, salvis auspiciis tulerim, salva lege Esia, & Fusia; tu eam legem non esse putes!* Et Philipp. 2: *Doletis tres exercitus Populi Rom. interfessos interfecit Antonianus. Desideratis clarissimos Cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Austeritas hujus ordinis afflicta est? Afflicta Antonianis*.

3. Complexio Repetitionem, Conversionemque complexur. Ut de Leg. Agrar. Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. Quis commissis praesuit? idem Rullus. Tum etiam: Quem Senatus damnavit, quem Populus Rom. damnavit. quem omnium existimatio damnavit, eum sententia vestris absolvetis? Istant hae tres Figurae, movent, amplificantesque, & mirifice exaggerant.

4. Epianalepsis est, cum vox eadem sententiam inchoat, & absolvit. Ut pro Marcello: Vidimus tuam victoriam prelio, cum exitu terminatam; gladium vaginam in urbe vacuum non vidimus. Eum Commotus non es, cum tibi pater pedes amplexaretur? non es commotus?

5. Anadiplosis voce eadem priorem finit orationem, & inchoat posteriorem. Ut Phil. 2: Nunc etiam aude in horum conspectum venire, proditor patriae? proditor, inquam, patriae, venire aude in horum conspectum?

6. Conduplicatio vocem repetit, vel statim. Ut Exitate, exitate eum, si potestis, ab inferis. Vel aliquo interjecto. Ut Viris. & viris non ad deponendam, sed ad confirmandam auidam. Aut totam etiam sententiam. Ut: Quid Cleomenes facere potuit? (non enim possum quemquam insimulare scilicet) quid, inquam, Cleomenes magnopere facere potuit? Vehementior tribus his Figuris Oratio fit, aut suavior.

7. Commutatio voces iterat, sensu inverso. Ut Non vivo, ut etiam, sed ut vivam, edo.

8. Traductio vocem repetit, eadem genere, numero, aut tempore immutato. Ut Pleni sunt libri, plena sapientum voces, plena exemplorum vestigia. Et: Ei sum insensus, ejus ad spectum ferre nequeo, cum auribus, oculisque respicio. Et: Certus locus, certa lex, certum tribunal, quo loco inveniatur.

9. Gradatio, seu Climax est, cum ab uno ad aliud sit progressio, aliqua repetendo eorum, quae sunt dicta. Ut pro Aemilio in urbe luxuries creatur, ex luxuria existat avaritia, necesse est ex avaritia erumpat audacia, inde omnia scelera, ac maleficia gignuntur. Et ad Atticum: Si dormis, expergiscere; si sis, ingredere; si ingredieris, curro; si curris, ad vela. Et pro Milo: Neque re-

re se populo solim, sed etiam Senatui commisit; nec Senatui modo, sed publicis praesidiis, & armis; neque his tantum, sed etiam ejus potestati, cui senatus totam Rempublicam commisit. Tum etiam: Mihi doctrinam diligentia, doctrina gloriam, gloria emulationem, emulatio sempiternam laudem comparavit.

10. Synonymia multas voces idem significantes coacervat, eo ut vis addatur orationi. Ita Catil. 2: Ex urbe eiecimus, vel emisimus; abiit, excessit, erupit, evasit. In quibus quaedam est dissimilitudo. Et: Illum redire non feram, non passiar, non sinam. Et: O tenebra! o lutum! o sordes!

Sed hoc schema, si de trivio Synonyma congerat, putidum est, si occulte, & cum incremento quodam verborum procedat, vehemens, & Tullio perquam familiare. En pro Murena primam periodum: Quae precatus sum a Diis immortalibus, Judices, more institutoque majorum, illo die, quo auspicio comitiis centuriatis L. Murenam Consulium renuntiavi, ut ea res mihi, Magistratuique meo, populo, plebique Romanae bene, atque feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem Diis immortalibus ob ejusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum; & ut vestra mentes, atque sententiae cum Populi Rom. voluntate, suffragisque consentiant: eaque res vobis, Populoque Rom. pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Duodecim tervae Synonyma habet, quae digressi vix possint, et non sine magno detrimento rescari.

11. Polysyntheton est oratio conjunctionibus abundans. Ut: Teque, tuique similes, tibi que pares & aspernor, & averfior, & execror. Tum: Et iustitiam, & liberalitatem, & fortitudinem ceteros omnes imperatores superavit.

Figura per Deductionem.

1. Synecdoche est Figura, in qua vox aliqua, intellectum facilius, tacetur. Ut: Sermo nullus nisi de te: acripe scilicet est. Et: Huncine hominem! Hancine impudentiam! Hancine audaciam! Supple sciemus. Tum: Vix domo discesserat, morte servum, lugere filium, conjux misera lamentari. Supple ceperunt.

2. Adjunctio est, cum idem verbum pluribus sententia respondet. Ut: Neque enim is es, Catilina, ut te aut pos-

aut unquam a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a favore avocavit. Et: Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Totum: Ego te non recordem, non furiosum non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Asbamante de mentiozem putem?

Hanc Figuram contraria est Disjunctio, in qua singulis orationibus singula subiunguntur verba. Alii vero, ut a studio nullo me unquam tempore aut comedum, aut otium abstraxerit, aut voluptas avocavit, aut denique somnus retardavit.

3. Dissolutio est, cum sine conjunctionibus incitate plura effertur. Ut Sit in eius tutela, ejus virtutis fidei, felicitati commendata est. Et: Hac studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis persurgunt praebeant, desunt, aut demum, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. Ornant haec Figuram.

Figura per Similitudinem.

1. Paronomasia, seu Anomimatio est, cum voces sonu similes, & colluderes usurpantur: quod putidum erit, nisi in sensu vis sit. Ut: De huius Verbis, atque adeo Orbis terrarum exordio cogitant. Et: Ex Aratore factus Orator. Et: Consul ipse pro ro animo, & parvo. Et: Amore fecit, non more. Quae nocent, docent. Cum omnibus hominibus, tum maxime maximo cuique inconstantia turpitudini est. Cum lectum peris, lectum cogita.

2. Similiter cadens est, cum eodem casu coniuncta, aut eodem tempore cadunt verba. Ut pro Amer: Quid tam commune est, quam spiritus viris, terra mortuis, mare fluctuantibus, litibus ejectis. Et pro Archia: Fane ego non diligam? non admittam? non omni oratione defendendum putem?

3. Similiter desinens est, cum plura simili exitu cadunt. Ut Eiusdem non est & latere fortiter, & vivere turbitur. Et in Ver: Cum sana fuerit, cum tot homines innocentes morte, cruciatu, arce affecerit, cum praedonum duces accepta pecunia dimiserit.

4. Compar, seu Isocolon est, cum multae orationes, aut in illa constanter pari fere numero syllabarum. Ut illud est: Vicit pudorem libido &c. Totum pro Leg. Mau: Tamen bel-

tam, tam diturnum. Cui Pompeius extrema hyeme apparuit, incunat vere suscepit, media aestate consecravit. Quae etiam similiter desinunt. Item: Hoc sentire prudentia est, facere fortitudo, dicitur, & sentire veritas, & facere perfectus, cumulatque virtutis. Hyperbaton est elegans quidam vocum perturbatio. Ut Merum. Quia in re. Haec causa. Quae me contumaces. Et illa in affectibus: Per qui te talem genuit. Per siquid est, illud.

Figura sententiarum.

Figura Sententiarum aliquid docendum aptiores sunt, ac coramandum, alia ad movendum, alia ad delectandum. Quod illas ordine juvat proponere, ut labor legentis minor sit, & doctrina facilius.

Figura ad docendum, ac certandum idonea.

Antithesis prima est, in qua verba verbis, aut sententiae sententiae opponuntur. Ut: Vicit pudorem libido &c. Et: Esi hanc non scitpra, sed nata sex, quam non didicimus, legimus, accepimus, verum ex natura ipsa arripimus, hausimus, expresimus. Tum in Caill. 2: Quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimos, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? Et in eadem eum. 44: Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc perulantia &c. Lege etiam pag. 98. Conserte hanc pacem &c. Sed nec frequens sit haec Figura, & indata sit, non studio, & curia accessura.

Communicatio est, cum causa sua Orator fidens eos, ad quos dicit, consulti. Perr. 1. v. 32. Nam ego vos consulto, quid mihi sciendum poteris. Id enim consilii profero tacita dabit, quod ego mihi necessariis capiendum intelligo. Et pro Rabir. v. 12: Tu denique. Labiens, quid scieris? tali in re, ac tempore, cum ignavia ratio se in fugam impelleret. Consules ad patriae salutem vocarent? quam tantum vocem sequi cuius imperio parere possimum vellet? Et pro Quinto. 54: Quera a vobis, Judices. &c.

Concessio est, qua totum aliquid adversatio concedimus, causa ficit. Pro Amer. v. 23. Perum quid agatur, non vides. Agitur de parricidio, quod sine multis causis suscipi non potest. Estot causam proferre non poteris, tamen si statim videris

se video, tamen de meo iure decedam... Non quere a te, quare patrem Roscium occideris, quare, quem modo occideris? lucum, quia soler esse, hanc figura, dum ita ora temperatur. Ve Verre, 3. Noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad auctorem religionis rationem exquirere: concede, ut tempore emeritis modo bona ratione emeritis, nihil ab invito, nihil per inuicem. Sic agam &c. Atque expositum frequenter parti ubi Ephe sit ista, Fac, &c.

Correctio est, qua dicta in meliora commutamus. Ve Philip. 3. Exercitum comparavit, patrimoniumque suum effudit. Quanquam non usi sumus verbo, quo decuit: non enim effudit, sed in salute Respe. collocavit. Et Verre. 5. O pulcherrima! Si uis fidem dicam, an impudentiam singularem? Tunc Sed super tem hominis, ne dicam pecudis attendite. Et: Qua contrivialis honesta credo in eiusmodi domo, si domus hac habenda est potius, quam efficina nequitiæ, & diversorum flagitiorum athnium. Et in Cælia: Quanquam quid loquer? Te ut ulla res frangat? Te ut &c. Exaggerat Correctio.

Diaresis est, cum loquuntur, colloqueutes, sive Orator ipse, aliterque, sive omnino aliquid duo. Ve pro Sylla: Cur tibi quæque ipse non succenset, qui accusas eum, quem ipse defendit? Inimicum inquit, accuso meum. Et amicum ego defendo meum... Cur dixisti testimonium in alios? Quia uis actus. Cur damnatus sunt? Quia creditum est. Regnum est dicere in quem velis, ac defendere, quem velis. Imo servitus est non dicere in quem velis, ac defendere, quem velis. Et lib. 1. Tusculi: Cum ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari, proicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: Volucrisne, & feris? minime vero, inquit, sed bacillum prope me, quo abigam, sonitote. Qui poteris? non enim senties. Quid igitur mihi sera tum latus oberit nihil sentientis? Tum pro Aueria quod lege pag. 91.

Distributio est Figura, qua aliquid in plures partes distribuitur. Ve: Alexandro Macedoni neque in deliberando consilium, neque in praestando virtutem, neque in beneficio benignitatis decorat: nam cum aliqua res dubia accidisset, apparebat sui

piantissimus: cum conflegendum esset cum hostibus, fortissimus: cum vero premium dignitribuendum, liberalissimus. Et pro Amerino. de supplicio participatarum: Quid tam commune, quam spiritus vivit, terra moritur, mare fluctuantibus, licetus aëlis? Ita vivunt, dum possunt, ut ducere animam de ealy non queant: ita moriuntur, ut eorum ossa terra non tangant: ita fluctantur fluctibus, ut nunquam abluantur: ita positi in ætate, ut ne ad saxa quidem mortui conquisceant.

Epiphonema est rei narrata vel probata sententiosa exclamatio. Ita Cic. de Senectute: Senectutem ut adipiscantur, amittere optant, eandem accusant adepti: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas. Et Verre. 5. Timarchidis sceleris expositio ita exclamat: O consuetudo percandis quantam habet incunctitatem in improbis, & audacibus, cum pena absuit, & licentia conequuta est! Atque ita Virgil. 2. Georg.

Ad eo a teneris assuescere multum ass.

Movendi etiam vim habet Epiphonema.

Interpretatio Figura est, qua dictum, factumve ad mentem nostram accipimus. Ve Philip. 1. causam assignat Cicero, cur in se Anthonius dixisset. Quid pitem? Concrepimus me? Legi. pag. 30. Et pro Milone: Clodius cum staret in prætura vexare Remp. &c. uiquean: Sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc esse ad evitendam Remp. plenum animi, atque integritatis.

Occupatio, sive Propositio est, qua quod oppositum potest, prævenitur. Ve: Queret quisquam cur responderis non interveniat? Quid igitur? Debuisti tuo silentio facere confictum crimine? Et Ver. 71. Quid agam iudices? quo accusationis meæ rationem conseram? quomodo me vertam? ad omnes enim meos impetus, quasi mutus quidam, hanc nomen imperatoris oppugnat. Videtur, ubi se iactaturus sit Hortensius &c. Et pro Archia: Queret quisquam: quid? ita ipsi summi viri ista quo doctrinā eruditi suaverunt? &c. In exordiis etiam Proleptis usurpatur, Ve pro Amerino: Credo ego vos, Tulii, mirari, &c. Et Divia. in Ver: Siquis videret, aut eorum, qui ad sunt, forte miratur &c.

Oppositio est, qua dicto, se tunc adversari; illi tunc

um opponatur vitiorum exempli. Vt in Pisonem uti-
umphi cupiditas carpentem: Non est integram Cn. Pompeio
consilio iam ut tuo: erravit enim: non gustaverat istam tuam
philosophiam. Vt iter jam homo stultus triumphavit. Crasse
pudet me tui: quid est, quod confecto formidolosissimo bello
coronam illam auream tibi tantopere decerni volueris? Sena-
tus P. Servili. Q. Metelle. C. Curio. P. Africano, ex non
hunc audisti tam doctum hominem, tam eruditum, priusquam in
istum errorem induceremini? O stultos! Camillos, Carios, Fabri-
cios, Calpurnios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amemiam Pau-
lum! raptum Marium! Nullius consilii patres istorum Consulium,
qui triumphaverunt! sed quoniam praevertit mutare non possumus,
quidhi cesserit homulus ex argilla, & laro filius dare hec
praecepta superbie clarissimos, & summo imperatori genere suos.

Periphrasis est, cum multis dicimus id, quod uno,
vel paucioribus verbis dici posset. Idq. vel necessitate, cum
rei nullum est inditum nomen, ut tormentum bellicum pro
Bombarda. Vel vitanda Aferologia, hoc est, ut dicta de-
formia operatur, ut Ventrem eximere. Vel ornatus pri-
vitiis, quod Poetis maxime licet, ut Aderit iam frigida celi
Temperies pro Hyeme. Vel ut plenior fiat oratio, aut li-
gnificantior, ut Assertor salutis nostrae pro Christo. Ars orna-
re dicendi pro Rhetorica, Qui de Deo, & Divinis rebus dis-
serit pro Theologo. Quid id unum caret, ne comam studiis
compositum percurrer pro effeminato. Iis Cici dictis, Qui
te hominem novum, dixit: Qui te hominem per te cognovimus,
nulla commendatione maiorem. Sed istius figura usus modo-
ratus esse debet, quo victus Periphrasis, quae supervacua
et circuitu est, & puerilis amplificatio.

Præteritio, seu Prætermisio est, cum tacere nos, aut
nescire profiteamur, quod tamen dicimus. Vt i. 10. Rollam
Non queror diminutionem nocturnam, non flagitium huius
jaclura, atque damni. Prætermitto illa, quae... Non dico
... Prætermitto omnem hanc orationem, & concioni refero:
non de periculo salutis, ac libertate loquor. Et pro Leg. Manlii
Sinitis me hoc loco præterire nostram calamitatem; quae tanta
fuit

fuit &c. Cum quid indecorum dicitur, adhiberi solet hæc
Figura. Vt in Pisonem: Latente libidines: ejus illa tenebrosæ,
quæ sionte, & supercilio, non pudore, & temperantia con-
tegebat. Ita etiam Verr. 3. n. 32. ac 60. 106.

Ratiocinatio (valde popularis, & mirè docens) est, quæ
nos ipsi à nobis rationem poscimus. Vt Majores nostri, siquam
unius peccati mulierem damnabant, simplici iudicio multorum
malefactorum cōvictam putabant. Quo pacto? quoniam quam im-
pudicam judicabant, eam veneficam quoq. damnatam existimabant.
Quid ita? quia necesse est, eam, quæ suum corpus addiderit
turpissima cupiditati, timere permulctos. Quos istos, virum;
parentes, ceteros, ad quos videt sui dedecoris infamiam per-
tinere. Quid postea? quos tantopere timeant, eos necesse est, ut
quoquo modo possit, veneficio potati.

Sententia est breve aliquod, quod mores instituat, pro-
nuntiatum. Vt ex Cici: Magna res est jam inde à teneris annis
virtuti assuescere. Multa insidie sunt bonis. Exilium ibi est,
ubi virtuti non est locus. De ea diximus pag. 79.

Subjunctio est, quæ Orator se ipsum, vel aliam inter-
rogat, ubique respondet. Vt pro Leg. Manlii: Quid tam
horum, quam adolescentulum privatum exercitum conficeret
conficit: huic præfuit, præfuit, &c. Et Philip. 2: Quid putem
contemptum me vel non video, &c. Et pro Ameri: Rursus igitur
eodem revertamur, & queramus, quæ tanta vitia fuerint
in unico filio, quare si parvi displicerent! At perspicuum est;
nullam fuisse. Latet igitur avont, qui odisset eum sine causa,
quem procreavit! At is quidem fuit omnium constantissimus.
Ergo illud iam perspicuum profecto est, si neque amens pa-
ter, neque perditus filius fuerit, neque ulli causam patris, ne-
que seletis filio fuisse.

Suppositio (quod argumentum à fictione diceretur)
est, cum is contrariis rem statuimus, ostendimusque,
quid faxorum sit, ac inde causa confirmetur. Cici. 1. i. id
Roll. Verum esto nihil est, quod emi possit, si tantum deus
quantum velit venditor. Spoliemus orbem terrarum, vendamus
velut alia, ut locupletati aut invideamus, aut pestilentia pos-

sesioribus, agri tamen emanant. Quid? tunc que erit in istis agros deductio? &c. Magna vis ad probandum in hac figura lolet esse.

Suspensio est, quæ suspensos tenet aliquando auditores, donec res exponitur, quæ sic expectata exaggeratur, & attentionem concitat. Ut Verr. 7: Causæ dictæ damnatæ sunt. Quis deinde? quid censeat? furtum fortasse, aut prædam expectatam? aliquid? nolite usquequaque eadem querere, in metu belli servandi qui locus potest esse? Produci ad supplicium, necesse est. . . Itaque producantur? & ad palum alligantur. Etiam nunc mihi expectata videmini, quid deinde factum sit: quod si nihil unquam fecit sine aliquo casu, ut præda. . . Expellete facinus, quam vultis improbum, vituperatam exspectationem omnium. Illi nomine scelerosi damnati, . . . repente. . . soluti sunt. Et illa brevis: Audite, audite consulem, Judice, nihil dicam arrogantius, tantum dicam totius dies, atque noctes de Rep. cogitantem.

Figura ad movendum idonea.

Admonitio est, cum modeste, atque amice quæpiam admonemus officij sui. Cic. pro Leg. Manil. Sed pro vestri imperij dignitate, atque gloria, quantum is est exorsus orationis mea, videtis, quem vobis animum suscipiendum putetis. Videte, ne ut Maioribus vestris pulcherrimum fuit tantam vobis imperij gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud quod accepistis, eveneri, & conservare non posse.

Apophrophe est, cum sermo ad Deum, vel homines, vel res etiam inanimatas convertitur. Ut in exitu Catilinae: Tu, Tullius, qui isdem, quibus hæc urbi, &c. Et pro Dono suo: O Dei immortales, vos enim hæc audire cupio, impius hic vestra sacra curat? vestram numen horret? non illudie anticipari omnino? Tum eadem t. Catil. Quisque tandem abuteretur Catil. &c. Et Philip. 14. com. meodius milites fanebri oratione: Vos vero patriæ vestros iudicio, quorum etiam nomen a Marte est, ut idem dens urbem hanc generibus, vos huic urbi generasse videatur. In fuga tanta mors est, in victoria gloriosa. Illi regitur impij, quos caudis, etiam ad inferos pernam patris illi

Lucius

vos vero, qui extremum spiritum in victoria effudistis, plarum sedem estis, & locum consequuti. Et pro Mil. in peror. Vos appellat, fortissimi viri, &c. Ite: Vos enim, Alii tumuli, atq. Luti, Imploro &c. Et Verr. 7. in Peror. Nunc te Tullius O. M. &c. Indignamur Apolliphæ, inceptamus, hortamur, commiseremur, ac delectamur. Verum crebrum non est usus pæda, ne frigida sit.

Comminatio est, cum aliquem admonemus, malum minitantes futurum, ut pareat. Cic. pro Muræna: Quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in eum annum, qui consequitur, redundarint? illa peccitum manet. & importunæ Cassinæ prorumper, qui potest, & jam Populo Rom. minatur: in agros suburbanos repetere ad volubiles reserantur in castris furor, in curia timor, in foro conuratio, in campo exercitus in agris vastitas, omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamque metuentis.

Deprecatio est, qua opem alicujus vehementer imploramus. Cic. pro Milon. in perorat. Quid restat, nisi ut oremus obsecrerque vos, ut &c. Et pro Dejotat: Quamobrem hoc nos primum metu, C. Caesar, per fidem, & constantiam, & clementiam tuam libera, ne residero in te ullam partem iracundie suspicemur. Per dexteram te istam oro &c.

Obprobrium est, cum, ut res exaggeretur, hæret, ambigitque Orator, quid sibi agendum, dicendum sit. Cic. pro Quinctio: Quo te nomine appellemus? Improbum? at in ista peripulatione improbius: repetebare. Num malitiosum? non negas? Fraudulentum? Jam id quidem arrogas tibi, & præclarum putas. Audaces, cupidum, perfidiosum? Vulgaris, & obsoleta sunt. Res autem nova &c. Et pro Cluente: Equidem quod me attrahet, quod me vertat, nescio. Negem hoc admisum fuisse? etiam? Non est nostris ingenij vestra clementia est calamitosa, & innocens subvenire. Tamen illa: Quid scribam, aut quomodo scribam, aut quid vixino non scribam, Dis meo Deoque perdat, si scio.

Exclamatio est vocis elatio, quæ interjectione adhibita vel subaudita animi motum exprimit; vel iracundia

Vit

Ve: O domus antiqua! eben quam dispari domino dominatis!
Et miserum me! Aut Horum seculum! Vel indignationis, ut:
O tempora! O mores! Senatus hoc intelligit, Consul videt; hic
tamen viri! Vel miserationis, ut: O miserum, & infelicem
diem illum, quo Consul Sylla reuocatus est! O saltem spem!
O votivam fortunam! Vel iræ, ut: O pestis! O labe! O tenebra!
O lumen! O fides! O portentum in ultimas terras deportandum!
Vel admirationis, ut: O clementiam admirabilem! Sæpe ad
obstantum adhibetur, ut: Proh Deam, atque hominum
fidem! quid est, si non hac contumelia est? Sæpe subsequitur
interrogatio, ut: O audaciam immanem! tu ingredi illam do-
mum ausus es? Quæ interrogatio vehemens est.

Expositio, siue Commoratio fit, cum eadem sen-
tentia, ut aliis insignatur, synonymia quadam versatur eod-
verborum, sed orationum. Ve pro Ligari: Quid enim Tab-
ero, tuus ille disyllabus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius
latus mucro ille perebat? qui sensus erat armorum tuorum? que
tua mens? oculi? manus? arder animi? quid cupiebat? quid opta-
bat? Et Catil. 2. illa: Furentem audaciam, scelus anhelantem,
pestem patriæ nefarie molientem, robis, atque hinc urbi ferrum,
flammamque mirantem. Tum illa: Nemo nocenti sine dolore
est, sed multa simul eum perturbant; quod adest, sollicitudinis
plenum; quod futurum est, formidolosum; lex, paratum suppli-
cium ostendit; vitia ex vitis coacta; occasionem arguendi
malefeci capiens inimicus; que quotidiana vehementer opus ante
num extorcent.

Imprecatio, siue Execratio est, qua malam impreca-
mur. Ve: *Dij te perdant, fugitiye.* Et illa in Virgilio

*Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam.*

Aut. pudor, quam te risilem.

Incrementum Figura, vel potius amplificatio est, cum oratio
eundo crescit, vel ascendendo, vel descendendo. Ve Verr. 7.
Si hac non ad cives Rem. non ad aliquos amicos nostræ Chris-
tians, non ad eos, qui Populi Rom. nomen audient, denique si
non ad homines, verum ad bestias, aut etiam ex longius pro-

grediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa, & se-
pulos conuevi, & deplorare vellem; tamen omnia mat. q. at-
que inanima tantis, ac tam indigna rebus atrocitate commo-
verentur. Nunc vero cum loquar apud Senatores Populi Rom.
&c. Alii l. g. pag. 97. n. 5

Ironia Figura à Tropo differt tantum, quod longum
protrahatur. Ve exordium Verr. 7. ironicum est: & exor-
plum illud, quod in Figura Oppositione exhibuimus.

Interrogatio in plures usus adhibetur. Verr. inter-
rogando id, quod negari nequit: v. g. *Non dices, hominem
a te non esse interfectum, quem palam, & in ipsa civitatis
luce occidisti?* Ita Verr. 7. *Quid est, Verres? quid ad hac cogi-
tas respondere? num mentiri me? num fingere aliquid? num
augere crimen?* 1. iustando. Ita in Exordio Catil. 1. *Quo-
usque tandem &c.* Et si mihi, crebraque sunt interro-
gationes, Vexatio dicitur: ut in Expositione illa. *Quid enim
Tabero? 3. miserando.* Verr. *Hicne vir patria natus usquam
nisi in patria morietur? Aut: Quod ego in te tantum feci malum?*
4. admirando, Verr. *Quid illo homine intemperantius?* 5. con-
firmando, & maxime concludendo, & in transi-
tione &c. nihil enim ferè est, quod non hac Figura commodè ex-
primi possit; atque adeo summis Oratoribus est quàmfa-
miliatis.

Licentia est, cum rem gravem Orator, aut pericu-
losam liberè dicit. Idque vel adulando. Ve pro Marcel. 1.
*Itaque illam tuam vocem iratus audiri, satis te diu vel
natura vixisse, vel glorie. Satis, si ita vis, natura fortasse, ad-
do etiam, si placet, glorie, ac Patria certe parum.* Et pro Li-
gar. *Vide, quam non reformidem &c. iudicio meo, ac volun-
tate ad ea arma profectus sum, que erant sumpta contra te. Vel
bonitatem causæ conciliando.* Ve Philip. 9. *Vos P. C.
(grave dictum est, sed dicendum tamen) Vos S. Sulpitium vitæ
priuatis. Aut eam ostendendo, ut in eadem pro Ligari. Vel
ad commouendum. Ve Phil. 10. *Postquam (erumpat ali-
quando ex me digna vox) si ad eorum voluntatem dicta, sa-
tisque referuntur, optanda mors est &c.**

Optatio est, qua vehemens votum significatur. Vt pro Leg. Manil.: *Vtinam rivorum forum, atque incensurum tantam copiam haberemus, ut haec deliberatio vobis difficilis esset; quoniam potissimum tantis rebus, ac tanto bello proficendum putaretis?*

Reverentia, sive Apostrophis est, cum sermone ab uno pro aliquid taceamus, ut affectus significetur. Ita ad Articum: *Est hic quidem timoris causa, sileta vero; sed stomachari desinamus. Et in Pison: De nostrum enim omnium; sed non audeo totum dicere. Et: Tu istud ausus es, homo omnium mortalium: quare, quo te digno moribus tuis appellem nomine.*

Figura ad delectandum idonea.

Ethopaea est, cum vel mores, studia, ingeniumve cuiuspiam describimus, vel illi verba accommodata affingimus. Exempla vide pagina 37. n. 6. & 38. n. 8. Et pro Q. in A. *Quid S. Nervius ad haec? rides nostram attentionem scilicet, cum ab eo officia boni viri desideramus. Et quemadmodum natus, inquit, & quemadmodum educatus sum, memini. Vetus est, de parva divitem facilius multo, quam patremfamilias fieri posse &c.*

Hypotyposis est rerum gestarum talis expressio, ut versari autem oculos videantur; quod ex adjunctis incisae descriptione comparatur. Adhibetur t. in narrationibus. Vt Verr. 7.: *Procedit iste inflammatus seclere, ac furore, in forum venit: navarchos vocari iubet, qui nihil metuerent, suspicarentur nihil: statim accurrunt. Iste hominibus miseris, innocentibusque implicat enas imperat: implorare illi fidem Populi Romani. Quare id faceret, rogare. 2. in notandis alicujus gestibus. Vt pro Amer: *Eracius peroravit aliquando: assedit; surrexit ego; respirare visus est, quod non alius potius diceret: capere dicere. Usque animam dedit. Fudices, cum iocari, atque aliter res agere, antequam Chrisogonum nomine: quem simul, atque attingi, statim homo se erexit, mirari visus est: intellexi, quid cum populo fieret: &c. 3. res etiam gerendis sub aspectum posita. Vt 4. Catili n.: *Videor mihi hanc urbem videre &c. vide pagina 70.***

Protopopaea est, cum inanimates res quasi homines inducimus. Vt: *Existimate, quae. Rom. hic, adesse. redigere vos in memoriam. Qualem se a maioribus accepistis, obsecrare pro sacris, ac delubris Deorum, pro vobis ipsis, & salute vestra. Id est si praesens agitur, quid animi estis habeturi? Vel, eadē, aut mortuos estis, vel absentes homines loquentes inducimus. Vt utatur aeternum ad oburgandum. Vt Cat. 1.: *Quae (paria) tecum, Catilina, sic agitur. Nullum iam tot annos, &c. Et Verr. 1.: Si ista tibi, si una voce loqueretur, haec diceret: Quod auri, quod argenti? &c. id est mihi. C. Verres, eripuisse, &c. Ad hortandum. Vt Phil. 7.: *Quid si nunc ille Brutus reviviscat, & hic ante pedes nostros astitit, non haec uteretur oratione? Ego reges, reges vestros introducit. Ego libertatem, quae non erat, peperit, vos patriam servare non vultis! &c. Ad miserandum. Vt pro Milone in perorat: *Me quidem exanimans haec voces Miloni valeant, inquit, exanimet sint, &c.****

Hinc peritiae, cum quis deliberans inducitur. Vt Verr. 7.: *Occurrebat illa ratio, quid Cleomeni fieri poterone animam vertere in eos, quos dicto audientes esse iussit missum facere eum, cui imperium permisi & eos afficere supplicio, qui Cleomenem sequi sinistis ignoscere Cleomeni, qui eos, se consequi iussit? Periret Cleomenes una. Vbi fidas ubi dextera, complexusque? Fieri nullo modo poterat, quin Cleomeni pareretur. Cleomenem vocat, &c.*

Peritiae quoque, cum apte cuique personae affingitur oratio, si loqui eam est dicendum. Id quod in narrationibus occurrere solet. In quo laborandum, ut puer pueriliter, graviter leones loquatur.

Immo vero tres haec figurae etiam movent, delectantque Anthus, & Apollrophe. seu verbo schemata omnia, in quibus scilicet omnis orationis, visque, & celitas continetur. Itaque totus in figuram est usus Cicero. dum scilicet videtur; neque una de hinc, quibus aliter incipiat; ac sepo ille temperat plures, simulque pertrahat. Quare iis locis, in quibus affluat adolescens exornare, quae scribit.

ARTICVLVS IV.

Eloquentia Aptā.

Aptus est Eloquentio, si eo stylo rem conscribet Orator, quae res ipsa, quae agitur, postulaverit: quare de stylo, ejusque usus agendum est aliquid.

Quid sit Stylus, & quotuplex.

Stylus est Ratio, seu conformatio sermonis rei tractanda accommodata. Nam est pro suo quisque ingenio propria dicendi, scribendique forma indutam habeat; (alii enim amant stricte scribere, sicut alij, alij magnifice, alij temperate, & humiliter, alij argute, &c.) qui tamen scribit, ingenium ipsum suum arte conformare debet, ac res, quae versantur, aptare.

Triplex est Stylus: Sublimis, Tenus, Medius.

Sublimis Stylus is est, qui graves sententias, verba splendida, atque sonantia, circumscribit periodos, & ad maiestatem compositas, nobiliores, ac vehementiores figuras usus patitur, qui rem, quae parte illustrior est, dissimulatis ceteris, testatur; eoque vehementiori eloquentia apparatu incedentem proponit. Stylum hunc inficere potest Tumor; quo vitia laborant ij, qui verba sexquipedalia, audaces, crebraeque translationes, inflatas sententias, & grandia temper, utroque inaequali distantia, quorum nihil est solidum, student eloqui.

Laudatur à magnificencia illa Alexandri ad Darij Legatos oratio: Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacantem esse: me, quae fecerim, elementem. & liberaliter, non amicitia eius tribuisse, sed naturae meae. Bellum cum captivis, & seminis gerere non soles. Armatus sis oportet, quem oderim. Carpitur ob tumorem Caesius: Minimi mirandum est, si Diana Ephesia templum consagaverit, quo nocte natus est Alexander. Quippe Dea in ipso Olympia matris Alexandri partu obstetricanda laboribus, curisque disticta ignem non valuit restringere.

Tenus Stylus est, qui maxime perspicuitatem amat;

etiores tantum. Figuras, ac Tropos verecunde usurpat sententijs, argutisque moderate utitur, adstricta dicendi ratione, suavisque periodis. Cavendum hic, ne pro tenui similis sit Stylus, si nullus in verbis lepos, nulla in sententijs subtilitas, nulla etiam numeri ratio habeatur. Tamen si sit solutus, qui sine articulis, sine circuitione, sine arte fertur, nec sibi ullo pacto cohaeret. Ut illud est: Socii nostri cum belligare nobiscum vellent, profectio ratiocinari essent, etiam atque etiam hoc possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adiutores malos, & malos homines, & audaces. Solent enim dii cogitare omnes, qui magna negotia valent gerere. Fugendus item Frigidus, & Puellus, qui frigidas lepos, ineptas allusiones, luxuriantes descriptiones, & sine succo, ac nervo sententiarum aucupatur. Ut si diceret: Aureo magis aurea oratio. Vel mollicia verba captaret cum Mecenati: Femina citro crispata, & loris columbat, insipienteque suspirans, ut cervico laxa feratur.

Medius Stylus est, qui inter sublimem, ac reconditam incedit; verborum gravitatem, nimiam maiestatem sententiarum non admittit: amat tamen argutias, tropos, verborum jocundiorum apparatus, ornata denique omnia, quae ad venustatem sermonis comparandam faciunt: quare & floridula Cicero dicitur. In usu vero Argutarum, & Acutissimum cave, ne nimis crebra ea sint, neque vim adducta: facile enim est, ut, dum argute plura dicere volumus, pleraque nimis frigide dicamus aut periclitemur.

Triplis Stylus usus.

Is optimus stylus est, non qui tractat causa magnifice, sed qui maxime agitur rei, de qua agitur. Quare grandia stylo sublimi, parva tenui, mediocria medio tractanda erunt.

Hibenda est tamen potissimum ratio ejus finis, quem velit Orator in unoquoque orationis genere consequi: Sublimi enim stylo maxime utitur ad movendum, tenui ad docendum, medio ad delectandum: quare in una, eademque oratione poteris styli ratio variari pro finis, huius triplicis varietate.

ARTICVLVS IV.

Eloquentia Aptā.

Aptus est Eloquentio, si eo stylo rem conscribet Orator, quae res ipsa, quae agitur, postulaverit: quare de stylo, ejusque usus agendum est aliquid.

Quid sit Stylus, & quotuplex.

Stylus est Ratio, seu conformatio sermonis rei tractanda accommodata. Nam est pro suo quisque ingenio propria dicendi, scribendique forma indutam habeat; (alii enim amant stricte scribere, sicut alij, alij magnifice, alij temperate, & humiliter, alij argute, &c.) qui tamen scribit, ingenium ipsum suum arte conformare debet, ac res, quae versantur, aptare.

Triplex est Stylus: Sublimis, Tenus, Medius.

Sublimis Stylus is est, qui graves sententias, verba splendida, atque sonantia, circumscribit periodos, & ad maiestatem compositas, nobiliores, ac vehementiores figuras usus patitur, qui rem, quae parte illustrior est, dissimulatis ceteris, testatur; eoque vehementiori eloquentia apparatu incedentem proponit. Stylum hunc inficere potest Tumor; quo vitia laborant ij, qui verba sexquipedalia, audaces, crebraeque translationes, inflatas sententias, & grandia temper, utroque inaequali distantia, quorum nihil est solidum, student eloqui.

Laudatur à magnificencia illa Alexandri ad Darij Legatos oratio: Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacantem esse: me, quae fecerim, elementem. & liberaliter, non amicitia eius tribuisse, sed naturae meae. Bellum cum captivis, & seminis gerere non soles. Armatus sis oportet, quem oderim. Carpitur ob tumorem Caesius: Minimi mirandum est, si Diana Ephesia templum consagaverit, quo nocte natus est Alexander. Quippe Dea in ipso Olympia matris Alexandri partu obstetricanda laboribus, curisque disticta ignem non valuit restringere.

Tenus Stylus est, qui maxime perspicuitatem amat;

etiores tantum. Figuras, ac Tropos verecunde usurpat sententijs, argutisque moderate utitur, adstricta dicendi ratione, suavisque periodis. Cavendum hic, ne pro tenui similis sit Stylus, si nullus in verbis lepos, nulla in sententijs subtilitas, nulla etiam numeri ratio habeatur. Tamen si sit solutus, qui sine articulis, sine circuitione, sine arte fertur, nec sibi ullo pacto cohaeret. Ut illud est: Socii nostri cum belligare nobiscum vellent, profectio ratiocinari essent, etiam atque etiam hoc possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non haberent hinc adiutores malos, & malos homines, & audaces. Solent enim dii cogitare omnes, qui magna negotia valent gerere. Fugendus item Frigidus, & Puellus, qui frigidas lepores, ineptas allusiones, luxuriantes descriptiones, & sine succo, ac nervo sententiarum aucupatur. Ut si diceret: Aureo magis aurea oratio. Vel mollicera verba captaret cum Mecenati: Femina citro crispata, & loris columbatur, insipienteque suspirans, ut cervico laxa feratur.

Medius Stylus est, qui inter sublimem, ac reconditam incedit; verborum gravitatem, nimiam maiestatem sententiarum non admittit: amat tamen argutias, tropos, verborum jocundiorum apparatus, ornata denique omnia, quae ad venustatem sermonis comparandam faciunt: quare & floridula Cicero dicitur. In usu vero Argutarum, & Acutissimum cave, ne nimis crebra ea sint, neque vim adducta: facile enim est, ut, dum argute plura dicere volumus, pleraque nimis frigide dicamus aut periclitetur.

Triplis Stylus.

Is optimus stylus est, non qui tractat causa magnifice, sed qui maxime aperitur rei, de qua agitur. Quare grandia stylo sublimi, parva tenui, mediocria medio tractanda erunt.

Hibenda est tamen potissimum ratio ejus finis, quem velit Orator in unoquoque orationis genere consequi: Sublimi enim stylo maxime utitur ad movendum, tenui ad docendum, medio ad delectandum: quare in una, eademque oratione poteris styli ratio variari pro finis, huius triplicis varietate.

Sublimem stylum asorpat Cicero in omnibus sermone orationibus, sed potissimum in Verrem, in Pisonem, pro Milone, in Catilin. 2. & Philp. 2. Tenuem vero in Epistolis, in Topicis, in libris de Inventione, & de Partitione, & in nonnullis etiam orationibus, ut pro Quintio, pro Plancio, pro Planio. Medium demum in orati. pro lege Man. pro Marcello, pro Archia, & in libris de Oratore ad Q. fratrem, & de Claris Oratoribus.

De stylo Laconico, & Asiatico.

Stylus Laconicus a Laconibus, sive Lacædæmonijs dictus, qui cum stylum adamabant maxime, est dicendi ratio perbrevis, sed acuta, quæ multa paucis concludit. Ita Alexander suadenti Parmenioni, ut iniret cum Dario pacem, accepta in uxorem ejus filia cum decem millibus talentorum, & dimidia parte Asiæ, dicenti que laconice: Ego vero acciperem, si Alexander essem. Laconice etiam respondit: Et ego, si Parmenio essem. Laudatur quoque, quis Cæsar, victo Pharnace Ponti Rege, ad Senatum litteras dedisti Perii, Pidi, Pici.

Stylus Asiaticus ab Asiæ populis dictus, qui stylum hunc in delicijs habebant, is est, qui multa verborum profusione pauca dicit. Stylus iste Historiis accommodatus, sapientibus omnino non placet. Tu, si me audis, passim stylo Medio utere cum Cicero, cum Cicerone, inquam, ut ceteros omnes prætermittam; nunquam Asiatico, raro Laconico, modo obscurus ne sis, ac dictis tantum, minusve quibuldam gravioribus relictis.

CAPUT IV.

De Memoria.

DE Memoria, siæ quæstare dignitas. Oratoris, visque orationis non potest, tantum juvat dicere, quæ in se expediant, quibus autem subsidij, & adjuyari possint, & augeri.

1. Rem

1. Rem memoriz mandandam prius totam percreta, atque intelligito, id quod positum ad memoriam factum; tum per partes addiscito, non tamen nimis exiguis.

2. Manet huic labori navare operam præstat; præstat cum aote somnum res utcumque sit percepta. Præstat etiam locus ab interventoribus vacuus, & in quo nihil spectatu dignum oculos, mentemque distraxat. Præstat chartam, qua semel uteris, non commutare.

3. Cum addiscenda oratio erit longior, primò distribuenda est in partes, in quarum singulis quid dicatur, summatim scias. Tum ad scripti oram apponantur aliquæ notæ, quæ memoriam exerceant: ut vocem hæc Præsum, si de pugna dicis, Navem, si de navigatione. Ac si quis locus memoriam facile exadat, ibi maxime notulam aliam apponito.

4. Tacite primùm, deinde submissa voce, cum verò jam tenere incipis, elatiore, nec tunc hoc genu recitato.

5. Denique una, & maxima memoriz ars est exercitatio, nam si excolatur quotidie, augebitur, confirmabiturque; sin vero negligatur, deficiet sensum, & in dies reddetur infirmior.

CAPUT V.

De Pronuntiatione.

Quanti habenda sit Pronuntiatio, inde colligas, quod summi etiam Oratores à pravo Gestu, Voceque continentur; minus autem differit eloquentiæ fructum, palmarumque ferunt actionis dignitate. De Voce itaque, ac Gestu, quibus ea continetur, jam dico. Et quosdam sæpe de memoria non dicitur, quod tamen scriptum exhibetur, tyronum gratia de interpunctione aliquid addo.

ARTICULVS I.

De Voce.

Vocis vitia sunt à natura, quod aspera sit, quod rances, quod stridens, quod pariter exilis, aut nimiam

5. Vultus eos affectus, quos exprimit Oratio, omnino aduat ita, ut tanquam in imagine Oratoris animus inspicatur in vultu.

6. Oculos tenet in auditores convertat, non fixo tamen in aliquem obitu, sed circumducat: ut exprimat oculi etiam dicentis affectus: quod, qua arte fiat, docuit quemque natura: sic demissi oculi modestiam indicant, averti odium, vel furtivum, clausi meditantem animam produunt, elati in caelum orantem, &c.

7. Gestus manuum in prima Orationis periodo locum non habet: reliquum Orationis ille comitatur; non tamen ita, ut singulis quibusque verbis Gestus suos addatur, iussit Histrionum, quorum est nihil penè effari, quin varios statim Gestus apponant. Ut itaque oratoris gravitas consulatur, nonnulla dicuntur aliquando sine manuum motu; plura ita cum illo conjunguntur, ut Gestus rem exprimens, quæ potissimum in eo membro significatur in loquum protrahatur, ut cum membro, vel etiam cum periodo absolvetur.

8. Dexteram potissimum uti oportet: qua agente, sinistra vel pulpito adhaereat, vel pectori. Quod si res vehementior ita postulerit, accedat sinistra comas, & admittat dexteram. Sola sinistra nunquam adhibetur.

9. Motus dexteræ hic sit usus. Qui de se vel suis dicit, manum pectori admoveat: si de his, qui adsunt, illos dexteram indicet: si quid designat, indice faciat: si de superioris ferio, manum temperatè attollat: si de inferioris, vel terrenis, manum demittat: si indicet silentium, manum extendat, vel ori admoveat: si admiratur, extensam manum attollat, &c.

10. Gestus manuum apud à sinistro latere incipit, in dextero deponitur: nunquam tamen capitis altitudinem excedat manus, nisi in summis affectibus; neque faciem unquam operiat.

11. Cum verbis quibus Gestus cohaereat: se enim deridendum daret Orator, qui, dum cælum appellat, designat terram,

12. In

12. In universum hoc de Gestu, motuque corporis dici potest, ut nihil in eo sit, quod prælatum offenderet obtrusum, vel quod minus cum re cohaereat, quam exprimus.

ARTICVLVS III.

De Interpunctione.

Interpunctio est *usus in scribendo earum notarum, quæ litteræ non sunt*: ut Punctum, Coma, seu, ut alij, Virgula, Interrogatio, &c. Has notas non omnes, & si sapientiores spectaveris, æquè usurpant: quare hic quas certiores arbitror, leges Interpunctionis propono.

1. Periodus quælibet littera majuscula inchoatur, puncto vero concluditur.

2. Membra à membro per coma, & punctum secedunt. Quod si membrum antecedens solum ita perfectè absoluit, ut puncto potuerit concludi, Orator tamen partem alteram addit, quæ antecedentem pertineat, aut si membrum loquimur, duo puncta solent adhiberi. Ut: *Immoderata potius, & cibi ratio in homine etiam robustissimo vites opprimis: quandoquidem non est stomacho tanta vis, ut quidquid intromiseris, concoquat.*

3. Incisum ab iaculo, solo interposito comate, separatur: quia & minora quædam membra, quæ à consequentibus magis dependent, solo comate contexta sunt. Ut: *Quæ Civitas nunquam tam tenuis, quæ tam parva insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis maritimæ per se ipsa defenderet?*

4. Nomina propria, vel exprimentia dignitatem aliquam grandem, littera majuscula inchoantur. Similiter eum alterius verba referimus, eorum prima littera sit majuscula.

5. Cum interrogamus, interrogandi nomen in fine ponitur, licet in littera, puncto supposito. Ut: *An pietas tua major, quàm Gracchi? an consilium? an auctoritas?* Præterea cum admiramur, in fine nota sit admirationis, seu punctum, cui recta lineola superadditur. Ut: *O nequissimi hominis rapacitatem impudentissimam!*

6. No

6. Notam illam, quæ respondet accentui gravi Græcorum, & illig. vocatur accutus, super postremam eorum adverbiorum vocalium adiungitur, quæ si sine ea essent, aliam significationem induerent. Ut *Male, Quam, Modo, Profecto*. Talis etiam nominum participiæ Latini, qui pro alijs haberi possunt, accentu notantur. Ut *Misus, Sensus, Causa, delin.*

7. Quoties sententiam aliquam omnino diversam in mediam conjungimus periodum, Parenthesis est; ac duobus majusculis semicirculis sele mutuo aspicientibus concluditur. Ut: *At videamus (ut omittam longinqua) agnam premissam a patris possideri.*

8. Apostrophe raro Latini scriptores utuntur. Est autem nota literæ rejectæ, quæ exprimitur per semicirculum aversum, supra ultimam vocis litteram positum. Ut *Andr', Vider', Opus'*, pro *Andris, Vides, Opus est*.

ARTICVLVS IV.

De recta syllabarum Divisione.

Ad recte scribendum plurimum interest recta syllabarum divisio, quæ in hoc fita est, ut ex consonantibus, quæ duas inter vocales intercedunt, eas antecedenti vocali attribuantur, quæ ad illam pertinent, quæ verò ad illam non pertinent, consequenti: cum totam aliquando lineam ad oram paginæ deducta tota dictionem non capiat, dividere hæc oportet, salva tamen syllabarum integritate; atque in fine prioris lineæ eas syllabas ejus dictionis scribere, quæ illa capit, reliquis verò posteriorem lineam introchoare. Ne in hac divisione pecces, tres leges servatas velis.

1. In vocibus compositis præpositio eas tantum sibi consonantes adscribit, quas antea habebat; siue una illa sit, siue plures: quare sic divide voces istas: *Ab-ergo, abscedo, abscondo, abundo, ad-oro, ad-scribo, de spero, dispuo, ex-oro, ob-stuo, re-spiro, trans-mitto, us-uriam.* Etia Græcis: *ex-odas, is-agone, prof-odta, sin-agoga, syn-odus.* Sic etiam: *ero-sper;* quia pars ejus posterior est à spectando, & abs-

absentias, quia pars posterior est à tementum, quod est vinum.

2. In vocibus simplicibus, si duas inter vocales una consonans intercedat, sequenti vocali attribuitur. Ut: *Pa-ter, se-ro, mis-er.*

3. In iisdem simplicibus, quoties plures simul consonantes inter duas vocales inveniuntur, toties videndum, vox de sit græca, vel latioa, quæ illis consonantibus simul junctis inchoetur; quæ si eris, consonantes illæ sequenti vocali omnes adscribentur. Itæ conjunctæ inveniuntur *bd, bl, br, cl, en, er, et, fl, fr, gl, gn, gr, mn, ph, phr, phib, pl, pn, pr, ps, pt, ti, tm, tr, ub, se, fer, sph, sm, sp, st, sib, spr, str.* Itaque divides *A-bderita, Cy-enus, De-crepitus, Doctus, As-drabal, &c.*

INSTITUTIO V.

De singulis orationum generibus.

Et si quæ fæcè hæcenus disputavimus, in quodlibet sunt Orationis genus accommodata, tamen, quod res sit tyronibus, quibus hæc scribimus, expeditior, de singulis, ac certe pluribus, quæ ad unumquodque dicendi genus pertinent, Orationibus, visum nobis est, propria quadam præcipere. Tum de elogio aliquam, de Dialogo, de Historiæ doctrinam adjicere, quæ quia soluta scribuntur. Oratione, commodam in Institutionibus his nostris locum habere videbantur: quia ad Oratorem tamen non pertineant, nec stylo condantur oratorio, in secretum caput rejiçerantur.

CAPUT I.

De Genere Exornativo.

De Panegyrico.

Panegyrica apud Græcos erat Oratio, quæ in panegyri, seu publico cætu, cum laudæ fiebant, tum Magistratus, qui

qui ludo præstant, tum pugniles, qui decentant, tum urbs ipsa, in qua erant, laudabantur. Posterioribus temporibus dictæ sunt etiam Panegyricæ illæ Orationes, quæ in nobili consensu in Principum laudem dicebantur. Nunc deum eo vocatur nomine Oratio quæ vis in laudem perlonæ, aut rei cuiuspiam in qua quidem præclaram de eo, qui laudatur, existimationem quærit Orator; amoremque virtutis, ac fugam vitij propositum finem habet; eosque adeo affectus in auditoribus suis elicere conatur.

Ordo in laudatione servandus.

Ordo in homine laudando duplex esse potest, alter rerum, temporum alter. Ordo rerum est, cum ad certam quandam capita laus revocatur: ut cum Tullius in Manilia Pompejum laudavit, quia optimus esset imperator, quippe in quo virtutes erant imperatoris, scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas.

Laus igitur petitur in hoc ordine ab adjunctis internis, externisque. Internæ sunt animi virtutes, vel quæ mentem attinent, ut Ingenium, Memoria, Prudentia, Scientia, Dialectica, Eloquentia: vel quæ voluntatem, ut Religio in Deum, Pietas in parentes, Justitia in omnes, Temperantia, Clementia, Liberalitas. Iuvabitque nonnquamque virtutem in partes suas, & officia distribuere: ut, si laudare caritatem velis, fidem, benevolentiam, in adversis rebus constantiam, & in prosperis, officiaque sine spe mercedis amico præstita commemorabis.

Adjuncta externa sunt *Dona Fortune*; ut Patria, si illustis ea sit, aut claris viris insignis; Genusque, si majores habeat nobiles, & rebus gestis præclaros, à quibus virtus pariter cum sanguine sit transmissa: ut Divitiæ, quibus bene partis bene sit usus: ut Dignitates, à quibus questus sit, non questierit: ut Amici, quos probatos dumtaxat adhibuerit: ut Gratiæ, quæ apud prudentissimos, honestissimisque valuerit. *Bona corporis* Robur sunt, & Firma valetudo, quæ ad optima gerenda præsidio foctur; tum Formæ dignitas, quæ patem non raro indicat animi venustatem, in quam venuste deducum est Epigramma. Ex

Excubas in placido tibi pulchra Modestia valuit,

Et roseus niveo vivit in ore Pudor.

Simplicitas oculos, linguam Prudentia frangat,

Pura verecundus peccata candor habet.

Proforibus famuli, video, famulique morantur;

Virtutem Dominam, quis neget, esse domi?

Quod si Fortunæ, corporisque bona non habuerat, laudabitur, quod sapienter caruerit; moderatæque tulerit; quod item obscura, humiliaque Patriam, & Genus nobilitati factis suis reddidisset; suisque majoribus virtute sua præluxisset.

Janiverò Ordo temporum is est, quo historiarum, ac temporis series loquatur. Primum est tempus, quod vitam antecessit. In quo spectantur Auguria, aut signa, si qua futuræ claritatem indicaverunt. Tum Patria, & Genus, à quibus quæ sumi possint laus, diximus. Alterum est tempus ipsum vitæ, in quo Fortunæ, Corporis, & Animi bona, seu virtutes considerantur. Et à Puertitia ordico, in ea indoles spectatur, & educatio, & futuræ virtutis indicia quædam. In Adolescentia attenduntur mores, virtutum studia, & actuum. In Virili ætate vitæ genus, & dignitas, dicta, factaque præclara, privata, & publica, in Senectute prudentia, consilium, religio, constantia. Tertium, quod consequitur mortem, tempus Causam mortis dabit, si pro tæda Religione, pro Patria descendenda, amore sapientiæ, aut virtutis obita sit: Mortis rationem, si pie, fortiterque mortuus sit, quid tunc dixerit, quid egerit præclarum, & salutare; decreta Honores, Funus, mortui Desiderium.

Ordinem istum temporum adhibuit Plinius in nobili illo Trajani Nervæ Panegyrico: estque hic ordo facillior, sed qui languescet, nisi Schematum luminibus, acutisque Sententijs extiterit.

Sed in utrovis ordine Stylus sit, oportet, insignis, & florens, verborumque, & sententiarum leporibus illustris. Et Exordium quidem sit gemmum, ex adjunctis, si qua

si qua sunt digna, aut ex effato, aut alio illustri ex capite erutum. Propositio vera sit, veramque laudem contineat, nam si incredibilis sit, nulla laus est. Confirmatio in Narratione Facierum, hominumque Ponderatione versetur. Quae Ponderatio per Amplificationis rerum Capita nec aptissima, & si Antheses, Distributiones, Exclamationes, graves, eruditas, pleraque lauci sententias adhibeat. Nempe eo collimat Panegyricus, ut maxima de eo, qui laudatur, apud auditores remaneat opinio: hoc nisi assequatur Orator, pueriliter se laudasse sciat. Quare tria illa quae sunt observanda: 1. ne temere ulla sit laus, & ficta, quae veris etiam fidem derogabunt. 2. ne in meliorum copia, viles res, & facta leviora consensumur. 3. ne communes, & per vagatas, sed casusque proprias praecipue laudes persequamur. Itaque probe eam, ac plenam, quem laudas, dignovisse, saltem ex verissima historia debes. Denique Peroratio ampliationem praecipue, amoris, & benevolentiam adversus illum, quem laudamus, exhibet.

De Rerum Laudatione.

In his laudandiordo rerum dominat utrumque haberi laudari autem multa possunt. Vt Virtutes, Res gestae, Regna etiam, Vires, Tempus aliquod, Animus, ac, vitium si demus, omnia: sed enim omnibus hominibus, sed, quam laude persequi liceat. Ex his autem Virtutes quaevis ac Scientia laudari possunt. 1. a Dignitate, quae in definitione, & ea, de qua sunt, materia continetur. 2. ab Utilitate, quam commoda, oblationes, ornamenta, honoris gradus, existimatio comprobant, quae ab ea virtute capiuntur. 3. a Contrariis virtutis, phudmoy, a Comparatione, &c. Ita Poeticeam laudat Cicero pro Archia, Scientiam militarem pro Maxima, Philosophiam in Tullianis.

Vires autem laudantur ab Antiquitate, a Conditore, ab Aedificatore, quo pertinent templa, aedes, maxima, theatra, porticus, plateae, fons, & cetera. In quo Alabris, tas caeli, agros, fertilitas, hortus, flumina, fontes quoque

spectantur a Civibus, qui laudari possunt a frequentia, moribus, ingenio, arte, industria, &c.

De varijs in Demonstrativo genere Orationibus.

Ex illis est Oratio Genehliaca, quae natalem pueri diem celebrat. Exordium ab adjunctis fieri sumitur, vel à communibus votis, plausuque. In Confirmatione exproduitur ea, quae ortum praecesserunt, signa, & vota, & preces fuae: laudantur parentes, patria, majores: spes de puero concipitur, quae vel ex genere ipso colligitur, vel ex futura optima educatione, aliove quopiam adjuncto: haec exornantur publicà laetitia, popolorum gratulatione &c. Peroratio vota continet pro pueri incolumi vita.

Epirhalium Nuptias celebrat. In eo laudantur sponsi: laudari etiam possunt Nuptiae, quae ad propagationem hominum sunt inventae: peroraturque gratulatione, & votis pro conjugum concordia, liberisque suscipiendis. In Statio, & Claudiano habes exempla.

Eucharistica Oratio gratias agit de accepto beneficio. De ea, qua sat esse ducimus, in Epistolarum arte tradidimus. Exempla nunc offerimus in Orationibus post Reditionem, & pro Marcello. Egimus ibidem de Gratulatione: de qua nunc adjicimus Epithecium esse Orationem celebrandae victoriae dicendam: in qua fructus varij exponuntur, & praemia victoriae, difficultas ejus assequenda, & belli periculum, celeritas in conficiendo, &c. Adjicimus quoque, opponi Gratulatoriae Naniam, quae malum deplorat, ejus gravitatem ostendit, maximè si contigerit inmerenti. Gratulationis Exempla dabit Cicero in 1. & 2. Catil. Item Muretus.

Oratio, qua Princeps in urbe excipitur, aut alio in loco, Istitium Graeca voce dicitur. Exorditur ab expectatione, & votis civium, vel ab adjuncto, siquid sit spectabile. Confirmatio explicat causas laetitiae, hominis meritum, dignitatem, utilitatem amplificando. Epilogus spem erigit ex ejusdem clementia, prudentia, probitate. Atque hoc eodem artificio condi potest Oratio, quae tunc

habetur, cum quis Rex iungitur, aut Magistratus aliquis instituitur.

Oratio *Funebris* (Epicedium quod dicitur) ea est, quæ in emortui hominis laudem habetur. Laude itaq; sed & consolatione parata, affluamq; & parænesi, seu hortatione in superstitem docuerim constare debet. Exordium magnam mortoris significationem præferat; vel Exclamatio, ut Muretus in morte Caroli IX. *Hoc igitur unum restabat* &c. vel ex affectu desiderij, ut Phil. 9. *Vellem Dii &c.* vel ex silentio auditorum: vel ex gravi aliqua sententia. Confirmatio laudes mortui prosequatur, Paenegyrici artificio, ita tamen, ut ne audientium voluptati serviat, sed mortuorum unice capiet. Tum consolationem adhibeat, aut vitam laudabiliter actam recordatione, aut spe minime dubia de immortalitate, quam sit assequutos, vitam; tum alijs, quæ in Consolatoria Epistola docebamur. Adhortationem quoque callide interseret, aut caducam, fragilemque humanarum rerum sortem ostendendo, aut ad virtutes exemplo mortui provocando. Quod Peroratio etiam nisi poterit, æternamque mortui felicitatem apprecabitur, atque ejus in auditoribus desiderium excitabit. In hoc sunt generæ Philippiæ 9. & 13. atque aliquot Muretanæ.

Vniuersatio quoque ad genus spectat Demonstrativum. In ea igitur servanda contraria omnia illis, quæ de laudatione diximus. Quod in Tullij Orationibus in Pisonem, in Vatinius, in Philip. 2. colligere licet. In illo etiam poterunt esse *Præfationes* Didascalica, Disputatoria, Dedicatoria.

Didascalica Oratio est, quam habent Ludum agistri, cum Auctorem aliquem suscipiant exponendum, disciplinam tractandam. Si exponendus est Auctor, in ejus laudatione Præfatio continebitur. Si tractanda disciplina, vel ea commendabitur, vel quam potissima ejus sit virtus, expendetur; vel questio aliqua appositæ disciplinæ loco, Oratorique instituetur, cujus alterutra pars confirmetur: e.g. in Grammatica disciplina causa statuetur, cur Græci

à Verbo *Tipto*, Latini ab *Ano* sumant initium: in Philosophia, cui ea utilitati sit: qua ætate sit addiscenda, quæ ingenij virtus ad ipsam sit aptissima, discretur, in ea Stylos tenuis sit, oportet, venustus tamen, & amoenitibus lepidus. Descriptiones, fabellas, proverbia admittit, Plautina etiam quædamque verba, vel Euphonia, quæ venustatem faciunt.

Disputatoria Scholasticis disputationibus præmittitur. Neque eadem ubique est ratio: alibi enim gentium questionem ex defendendis aliquam oratorie petrastrat; alibi Patronum, cui disceptatio est consecrata, dilatat. Atque hæc quidem altera, aut syllogismo fiat, præmissa exordij loco propositione, quæ ex illo conficiatur, syllogismoque propositiones peritropos, & tenues figuratas amplificando, & orando: aut dilutando soluit. Orationis numero, & venustate Elogium illud, quod questionum typo, præmitti solet.

De Dedicatoria dictum satis à nobis est in Epistolis. Quæ libris autem præfigitur, Præfatio lectorem docet, quæ de re liber ager; cùm ager, quoque stylo, & ordinis ager: & siquid est monendum aliud.

De genere Judiciali.

Ad genus hoc pertinent dux orationum species, *Accusatio*, & *Defensio*. In quibus, quia omnis prope judiciorum ratio mutata est, paulum immorabimur. Accusatio igitur crimen objicit, probatque, si plura sint crimina, narratione perperua, testibusque, si est opus, adhibitis; sin unum, illud amplificat, sed verè graviterque exponendo. Tum etiam Occupatione confutat ea, quibus vindicari crimen posset. Peroratque reo odium constando, Judicisque ad iram, & indignationem concitando. Exemplum Accusationis est in Verrinis.

Defensio (quæ Apologia dici solet) ab objecto crimine tueretur; vel defensione *Fassi*, cùm crimen negatur, si etiamque convincitur apposis argumētis; vel defensione *Furis*, cùm excusatur, aut jure factum conceditur. Per-

oratio miserationem in reum, odium in accusatorem excitat. Miloniana Oratio absolutissimorum est Defensionis exemplar, tum Ligariana, & pro Murana.

Ad Accusationem revocari potest Oratio Monitoria; quæ magnâ opus habet prudentiâ, & arte ad conciliandam ejus, qui monetur, benevolentiam. Quam ab Exordio conciliare nitetur. Tum rem exponit, quæ reprehenditur, ejus gravitas in Confirmatione ostenditur à turpi, inutili, noxiâ; ab adjunctisque. Perorabit aut objurgatione graviore, aut mitiore adhortatione: minas prætermittet, nisi prudentissimè condianitur.

Revocari etiam potest *Invectiva*, quæ vehementior est criminum insectatio, qualis extat in Pisonem, Cælinam, Antonium. Tum *Expositio*, seu gravis querelatio de accepta injuria. Quorû attem ad sua traducere licebit Sacro Oratori, qui vel in vicia invehatur, vel de injuriâ exposulet, quibus Deum homines lædimus, vel accusatam à vitiis hominibus Virtutem, ut molestam, ut impossibilem, defendat &c.

De genere Deliberativo.

Cadunt in deliberationem illa, quæ fieri, aut non possunt; ac tum quidè Suasio, ut fiat, ne fiat, Dissuasio est.

In utraq; autem Exordium ita sumatur, vel à re ipsa, vel ab adjunctis loci, temporis, personarum; ut benevolentia maxime capietur. Spectatur enim in eo, qui loquitur, Prædientia, quia ipsi eam habere solemus, inquit Tullius, quot plus intelligere, ac videre, quàm nos arbitramur. Probitas, quia quò quis versutior, & callidior, hoc invisor. & suspicior, detracta opinione probitatis: Amor, quia siquem licet peritum, & prudentem ceteroq; fallacem tamen, & sui potius amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitus avertimus. Suadere itaque aliquid, aut dissuadere, non est omnium, sed gravis alicujus, & probi, & sapientis, & disertis.

Confirmatio argumenta ducet ab Honore, Utili, Necessario, Facili, Jucundo: vel à contrariis, cum quidpiam

piam est dissuadendum. Est porro *Honestum*, ait Cicero, quod detracta etiam utilitate, per se ipsum laudabile est, & expectandum. Tale est, quod est Decorum, ut difficultati non cedere, ratione regi, facile parere: & quod Virtus est morum inducens rectitudinem, ut Pietas, Justitia, Modestia, Magnanimitas. Est *Utile*, quod propter commodum expetitur; ejus dux sunt paries, *Intolimitas*; cum à malis expeditur, & *Felicitas*, cum bonis augemur. Est *Necessarium*, sine quo certum est, salutem, aut dignitatem nostram stare non posse. *Facile* est, quod sine magno labore, molestia, sumptu, tempore potest haberi. *Facundum* est, quod honestam habet voluptatem.

Peroratio amorem rei, desiderium, spem, audaciam, emulationem excitare conabitur, si Suasio sit, contrariolque affectus, si Dissuasio.

Sed reia hæc observata præterea velis. 1: caput artis est nosse penitus animos eorum, quibus suadendum aliquid sit: honesta enim res apud honestos homines facile suadebitur; apud turpes non ita, qui utilitate magis, aut necessitate, ac metu solent moveri. Pueri, & Juvenes gloriâ, & voluptate; Viri honestate, & utilitate; Senes præsertim commodo docentur. Cum Viris principibus verbis, ut illa inquebat, bysiniis opus est: nobiles honesta tangunt, & laudabilia: cum plebe, multorum bellâ capitum, varia, ac sanè difficilia, ratio esse debet. Sunt præterea Itali homines ingeniosi, cunctatoresque; humani Galli, audaces, mobiles: Germani simplices, verique amici: Hispani leni in consilii, laboris tolerantiores. Regine adeat Palatium Eloquent, qui plura velit.

2: Rem ita aggredietur suator, ut artificij suspicio, dolique nulla sit; ne videatur vello insidias struere. 3: exemplis utatur, quoad possit: ea enim animos maxime percellunt, præsertim maturioribus.

Stylus verò vehemens sit, firmisque rationibus constet; ornatum negligat, ne pro dolo habeatur, avertatque à rationibus percipiendis.

Con:

Continentur hoc genere *Suasio*, & *Dissuasio*: tum *Commendatio*, *Petitio*, *Consolatio*, de quibus in Epistolarum arte ea diximus, quæ, si ad Orationem traducas, satis amplam facile paraveris. Præterea *Hortatio*, quæ hoc tantum à *Suasione* differt, quod hæc ratione, illa motu, affectuque agit, potiusque perorat, quam orat. Illustre exemplum est apud Curtium lib. 7. ubi ad invadendam Persiam hortatur juvenes Alexander. Lege etiam *Æneid.* lib. 5. V. 180. *Exempla Suasionis præclara in Tullio sunt pro Leg. Man. & Phil. 7.*

CAPUT II.

De Dialogo, Historia, & Elogio.

De Dialogo.

Dialogus est sermo inter plures personas institutus ad eorum eruditionem, qui legerint. Duplex autem est. Familiaris alter, qui in quotidiano vivendi usu ad communicandos sentus animi adhibetur. Dialogi hujus exempli venustissima æquæ, atque Latioissima habes apud P. Pontanum in suis Progymnasmatibus. Alter est Oratorius, qui graviore stylo incedit; quod de rebus agat gravioresque. Dialogos oratorios habet Cicero in *Quest. Tuscul.* in libris de *Oratore*, de *Senes.* de *Amicitia.*

In istiusmodi Dialogis hoc curatur: 1. colloqueutes inducantur, qui rebus agendis idonei sunt: non enim decet afferre rusticum hominem de Philosophia disputantem. 2. Sermo ipse colloquentibus aptetur: nempe iudis homo humiliter loquatur, Philosophus sapienter, adolescens pueriliter, &c. 3. Stylus sit omnino familiaris, atque iustus, Latinus quidem, sed sine gravibus figuris, incisis contentus, familiaris sermonis iactat. Dialogus vero oratorius aliquantulum compertior incedat: ut qui inter sapientiores habetur: figuris, sententiisque sit ornatus: argumenta pertractet, ac veluti Orationi præludat. 4. rei tractandæ ratio in Dialogo præsertim oratorio, ea sit, quæ summam in ea re peritiam ostendat ejus, qui scripsit: quare

non nisi qui rem, de qua agitur, penitus interperaverit, Dialogos istiusmodi scribere instituat: non enim poterit quispium in re aliqua ceteros instituere (qui præcipuus est oratori) Dialogi fons) nisi rei ejusdem intelligentiæ maxime præfuerit.

Præter ea, quæ dixi, nullum Dialogus admittit certum artificium, nullas determinatas partes, familiaris sermonis more. Lege Pontani Familiares Dialogos, & Oratorios Ciceronis.

De Historia.

Historia est *Sincera* rerum gestarum expositio: quæ, si rem, quam coarctat, in singulos annos distribuit, *Annales* dicuntur: si in dies, *Ephemeri*, sive *Diarii*: si strictim pertractat, *Commentarium*: si verò rem copiosius, atque plenius didius prosequitur, *Historia* propriè vocatur.

Finis ejus est legentium instructio: mala enim, quæ fugiamus, bona, quæ sectemur, aliorum exemplo nos docet. Hujus finis gratià delectet etiam oportet: quæ enim delectant, avidius addiscuntur, & hærent in animo tenacius.

Qui Historiam describere in animum induxit, si ubi integrum est arbitratu suo materiam decernere, nobilem, & jucundam seligat: quæ legentium oblectet animos, & instruat, & memorato digna ad posterum transferat.

Præstituta jam materia, scribendi exordium sumat vel ab Historiæ laude, vel à rebus, quæ exponendæ sunt, commendatione: quod novæ sit, quod magnæ, quod expectatæ; vel ab alio rei notabili adjuncto.

Rei deinde narrationem instituat; in qua à magnis rebus, si per veritatem licet, auspicietur potius, quam ab abjectis; ac humili ingressu alienetur lectoris animus: procedat deinde servato temporum ordine: cui verò ne ita nimium inserviat, ut rerum series confundatur, vel memoria in plura disticta fatigetur: quare si rei veritas, atque integritas ita postulaverit, res singulas ab annis repetat, præcunctibus illi, cui insitit; vel etiam ad annos sequentes

Continentur hoc genere *Suasio*, & *Dissuasio*: tum *Commendatio*, *Petitio*, *Consolatio*, de quibus in Epistolarum arte ea diximus, quæ, si ad Orationem traducas, satis amplam facile paraveris. Præterea *Hortatio*, quæ hoc tantum à *Suasione* differt, quod hæc ratione, illa motu, affectuque agit, potiusque perorat, quam orat. Illustre exemplum est apud Curtium lib. 7. ubi ad invadendam Persiam hortatur juvenes Alexander. Lege etiam *Æneid.* lib. 5. V. 180. *Exempla Suasionis præclara in Tullio sunt pro Leg. Man. & Phil. 7.*

CAPUT II.

De Dialogo, Historia, & Elogio.

De Dialogo.

Dialogus est Sermo inter plures personas institutus ad eorum eruditionem, qui legerint. Duplex autem est. Familiaris alter, qui in quotidiano vivendi usu ad communicandos sentus animi adhibetur. Dialogi hujus exempli venustissima æquæ, atque Latiosissima habes apud P. Pontanum in suis Progymnasmatibus. Alter est Oratorius, qui graviore stylo incedit; quod de rebus agat gravioresque. Dialogos oratorios habet Cicero in *Quest. Tuscul.* in libris de *Oratore*, de *Senes.* de *Amicis.*

In istiusmodi Dialogis hoc curatur: 1. Ij colloqueæ res inducantur, qui rebus agendis idonei sunt: non enim decet afferre rusticum hominem de Philosophia disputantem. 2. Sermo ipse colloquentibus aptetur: nempe iudis homo humiliter loquatur, Philosophus sapienter, adolescens pueriliter, &c. 3. Stylus sit omnino familiaris, atque iustus, Latinus quidem, sed sine gravibus figuris, incisis contentus, familiaris sermonis iactat. Dialogus vero oratorius aliquantulum compitior incedat: ut qui inter sapientiores habetur, figuris, sententijsque sit ornatus: argumens pertractet, ac veluti Orationi præludat. 4. rei tractandæ ratio in Dialogo præsertim oratorio, ea sit, quæ summam in ea re peritiam ostendat ejus, qui scripsit: quare

nō nisi qui rem, de qua agitur, penitus interperverit, Dialogos istiusmodi scribere instituat: non enim poterit quispium in re aliqua ceteros instituere (qui præcipuus est oratori) Dialogi fons) nisi rei ejusdem intelligentiā maxime præstet.

Præter ea, quæ dixi, nullum Dialogus admittit certum artificium, nullas determinatas partes, familiaris sermonis more. Lege Pontani Familiares Dialogos, & Oratorios Ciceronis.

De Historia.

Historia est *Sincera rerum gestarum expositio*: quæ, si rem, quam coarctat, in singulos annos distribuit, *Annales* dicuntur: si in dies, *Ephemeri*, sive *Diarii*: si strictim pertractat, *Commentarium*: si verò rem copiosius, atque plenius didius prosequitur, *Historia* propriè vocatur.

Finis ejus est legentium instructio: mala enim, quæ fugiamus, bona, quæ sectemur, aliorum exemplo nos docet. Hujus finis gratiā delectet etiam oportet: quæ enim delectant, avidius addiscuntur, & hærent in animo tenacius.

Qui Historiam describere in animum induxit, si ubi integrum est arbitratu suo materiam decernere, nobilem, & jucundam seligat; quæ legentium oblectet animos, & instruat, & memorato digna ad posterum transferat.

Præstituta jam materia, scribendi exordium sumat vel ab Historiæ laude, vel à rebus, quæ exponendæ sunt, commendatione; quod novæ sit, quod magnæ, quod expectat; vel ab alio rei notabili adjuncto.

Rei deinde narrationem instituat; in qua à magnis rebus, si per veritatem licet, auspicietur potius, quam ab abjectis; ac humili ingressu alienetur lectoris animus: procedat deinde servato temporum ordine: cui verò ne ita nimium inserviat, ut rerum series confundatur, vel memoria in plura disticta fatigetur: quare si rei veritas, atque integritas ita postulaverit, res singulas ab annis repetat, præcunctibus illi, cui insitit; vel etiam ad annos sequentes

Tennis sit etiam, oportet, & illaborata didio, ut ex ingenij potius felicitate Elogium, quam ex admodum uulgibus profluxisse videatur: Transitiones, amplificationes, turgidas lequutiones, ornamenta eloquentie profusiora respuit, uisitationibus verbis contexta. Sit tamen nitida, castaque, & prorsus Latina oratio: cur enim argutias sic nunquam adumes, ut esse barbarus velis? argutient illa erunt, an inopia? Cur etiam ne projicias ampullas, huius mihi serpas?

Figurarum usus locum quidem habet in Elogio, sed non omnium. Adejus ornatum sunt Tropi Oratorij, & Figurarum Repetio, Distributio, Gradatio: ad proponendas argutias exclamatio, Apostrophe tenuis, Interrogatio, Corroboratio, Interpretatio; sed parca tamen usurpanda.

Elogij Dispositio.

Duplex illa est, quam *Intrinsecam*, *Extrinsecamque* appelles licet.

Intrinseca postulat, ut rerum, argutiarumque series in suum ordinem redigatur. Premittit enim nos hic cunctis Horatianum praeceptum: *Sit quodvis, simplex dumtaxat, & unum*. Ergo neque eorum nimia libertas, qui dispositionem nullam requirunt, neque scrupulosa illorum religio, qui partes omnes Elogij Orationis tollit mentis volumi, probatur nobis, sed eam dispositionem exigimus, quam in Elogijs suis servavit Historici.

Sit itaque exordij loco propositio aliqua generalis, seu thesis, ex qua commodè ad Hypothesin descendatur, hinc ad eam rem, quam laudatam voles. Poterit etiam exordium sumi à Sententia, seu gravi pronuntiato: poterit, id quod fortasse erit commodius, ab ipsa Elogij Propositione, modo hæc acutè, & tanquam sub velo quodam effusetur.

Propositionem sequitur ejus, ut ipsa dicam, Consuetudo, ac certe Tractatio. Quod si quæpiam laudatur actio, ejus adjunctis est insistendum, dummodò crescat semper oratio, factumque illud magis, magisque exaggeretur. Si personæ laus est, servabit aut rerum, aut temporum ordinem, ut de Panegyrico antè dicebamus.

Elogium concludet aptè, dum actio fuerit laudata. Epiphonema aliquod grave, quod admirationem, vel imitationem maximè accendat: dum persona, vel ipso conclusetur ordio, quem illuc usque tenuerimus; vel etiam sententia, vel acutè dicto aliquo nobiliore.

Jam de Extrinseca Dispositione, quæ ratio est ipsa linearum distribuendarum, varia quidem est pro vario scribendi more. Vel enim Elogium est, ut dicitur, *Periodale*, quod tanquam soluta Oratio scribitur, nulla divisione linearum. Vel *Liniale*, quod distinctis perpetuò, atque inæqualibus lineis exaratur: idque duplici rursus genere: aut enim lineæ ab ora paginæ incipiunt omnesmore Hexametrorum; aut longiores alix alijs lineis in media charta proportionem omnes collocantur.

Sunt præterea, qui in lineis singulis sententiam absolvunt, quasi unius carminis Epigrammata. Sunt qui per seorsum sensum pluribus lineis comprehendunt, & separatim lineæ scribunt, quodeumque membrum, incisum vè argutum esse, & cum dignitate separari posse, putant, Verum de Argutijs videamus.

Argutiarum Ratio.

Quidquid lubiliter, & ingeniosè dictum est, Argutiarum voce complectimur. Ac videtur illas in *lepide*, in *splendide*, in *sententiosè dicta* distribuere. *Lepide dicta* reputamus, quæ venusto tantum lepore, & sale oritur. Cujusmodi solent esse, quæ in Ambiguis verbis, in Paronomasijs, in Conjugatis, in Notatione continentur. Et hæc quidem tunc erunt gravis, atque in Elogijs non aspernanda, cum in loco adhibeantur, & sententia, seu sensus dignitate sustententur. Ut est dictum illud: *Quæ nocent, docent*, Et ipsam victoriam vicisse videris, cum etiam visis pepercisti. Nam verbis immutatis, cesset leporem acriterent, gravitatem, ingeniumque in sensu reciderent. Huc pertinet Anagrammata, Proverbia, & Allusiones.

Splendide dicta intelligimus, quæ non in verbis quidem, sed in sensu habent subtilitatem: quæ paucis verbis, ipsæ

ijque concinnis, magnam continent significationem: quo-
rumque dignitas ponderetur, ut ita dicam, & maiestate efflor-
rescit. Exempla aliqua dabo. De Traiano in Imperium
adoptato Plinius: *Novum, atque inauditum iter: non te pro-
pria cupiditas, sed aliena utilitas Principem fecit. Tum de eo:
dem Imperatoris Num se ex nobis putat: nec minus hominem
se, quam hominibus prae se meminit. Hac quam acriter, quam
splendide dicta!* Nimirum praeclara laudis continetur ar-
gumenta, paucarum dum dicunt, multum significat. Ita illi
de Constantio nobilitate: *Nihil tibi addidit honoris Imperi-
um: Imperium nascendo meruisti. Deorum munere primo, &
maximo in laeem statim felix venisti. Tum de ejus humana
maiestate: Te cum ingredientem milites vident, admirantur, &
diligunt: sequuntur oculis, animo tenent. Deo se obsequi potant,
cujus tam pulchra est forma, quam certa divinitas. Est illa
quoque magnifica de scientia militari laus Cicerois in Ma-
niliano: Extrema pueritiam miles fuit; inopente adolescentia
Imperator. Cujus adolescentia ad scientiam rei militaris, non
alienis praeceptis, sed suis imperiis, non offensionibus bellis, sed
victoriis, non stipendiis, sed triumphis est iraducta. Est aureum
illud de Calaris clementia: Tu, cui nihil oblivisci soles, nisi
injurias. Est plane splendidum Tullij ipse: *logium in Vel-
lejo, & Seneca: Per ingenio multo ut, qui effecit, ne quorum
arma viceramus, eorum ingenio vinceremur. Multa hujusmodi.
P. Cautionis in Elog. su. cr. lib. 2. cap. 15; aliqua Jovenci-
us in Arte Poet. lib. 5. cap. 2. concolle.**

Sententiosae dicta Sententiae sunt apertae, aut occultae.
Aperta Sententia est pronuntiarum generale, acriter insin-
tuos, ut: *Alit calamitas reverentiam Dei.* Occulta pro-
nuntiarum est particularis, seu personam afficiens, ex Aper-
tae eritum Sententia, ut: *Vera gaudia auspiciis, & genitibus,
quae Aperta fieret, si ita efficeretur: Vera gemitus procreat
gaudia: utroque autem de eo dici posset, quem coelestis
voluptatis suae propter. Amant quidem ingenium acies,
judiciumque virile Sententia; & quae aperta sunt, nec si-
ne labore, nec sine fastidio fortasse aliquo excipi, crebre*

si fuerint, poterunt; occultae autem, & promuntur facilius,
& jucundissimam semper habent dignitatem. Porro Aper-
tae aliae Purae sunt, quae conspectu careant; cum acutae dictio
Missa aliae, quae conspectum habent. *Aratus nemo dicit,
haec pura est: Arato tam deest quod habet, quam quod non
habet, haec missa.*

Ex horum triplici Dictorum genere fere constare
Elogia. Verum aut argutiae sunt, aut sententiae, laudem
profecto, eamque magnificam, ac sane veram continere
debent: nisi enim laudes, Elogium, hoc est, laus esse non
poteat; nisi magnifice, inane erit, ac frigidum. Ac veteres
quidem Romani pressas, citatasque Inscriptiones, nihil li-
cet argutas, trophaeis, templis, sepulchris affigebant, qua-
rum exhibet exempla Brissotius.

Nostra etiam aetate imitari eam quoque rationem
nonnulli solent. Ut superiore saeculo P. Rokus Gallus eo-
rum Juomina, qui Batavicum bellum administraverant,
hisce Inscriptionibus consecravimus.

Ludovico Principi Condeo,
tribus ad Senesum Exer-
citibus fractis.

Henrico Principi Turrenio,
Pulsis ultra Rhenum Ger-
manis, eorum Exercitum
quater caeso.

Francisco Marefco, Crequis,
Deletis incruenta victo-
ria Germanorum co-

pistis, &c.

Sunt etiam, qui praeclaris tantum laudibus conce-
rant Elogium, quarum acumen ipsa magnitudo est, &
succis plena concinnitas: Multo illi praestantius, quam si
argutis intentis, de laude nihil, de sublimitate, de veritate
curarent: *rix est enim, ut qui sudet acutè omnia dicere, non
dicat ipse aq. frigide.*

Jam nos exempla juxta quadruplicem hanc rationem
ex alieno sumpta hic exscribimus.

Lepide dicta cum splendidis temperat, & oculis
sententijs hoc Elogium.

Aurelius Augustinus,

Felix, qui demum scieris amissa redimere,

Felicius, qui potueris:

Vera gaudia auspicatus a gemitu,

Sordes suas, ut vel obrueret, vel elueret,

Materis oculis lacrimas transtulit in suos,

Sibi, Matri, & Patria reddens,

Tenebras suas dum in lucem edidit,

Illustravit.

Nunquam videlicet Solem puduit e tenebris eripisse.

Nullius honoris avidus, omnium capax, &c.

Ejus generis sunt Celebriorum Episcoporum Elogia P.

Juglatis, & Labbei.

Ex Sententijs dumtaxat hoc est contextum.

Moribus valde corruptis, ac pravis,

Sæculo infelicissimo,

Quantum in me fuit, fidem servavi.

Amicos ex animo amari, & colui;

Inimicos beneficijs vincere, & contemnere,

Quam uicisci malui.

Vitia sic odi, etiam in meis,

Ut virtutem in externis,

Vel etiam hostibus veneratus sim.

Privata rei servanda

Potius, quam augenda operam dedi.

Quod mihi fieri volui, neque alteri feci,

Aut fieri passus sum.

Injustam, aut difficilem gratiam, aut venalem speravi.

Puer, Juvenis, Vir

Senectuti multum detuli,

Prodesse, quam præesse malui, &c.

A Splendidis istud laudibus ductam est in Labbei.

Confes-
sionum
librum
scripsit.

Elige qualem velis Mariam: vult a te eligi.

Præsent adest, si times; deprecatur, si non audet.

Perfugium est miseris Aliare reis, Ararum egenis.

Orantibus donat, ingratis ingerit, invidis obviat;

Neminem relinqua miserum, nisi qui velit.

Imo neque omnes patitur esse miseros, qui esse volant.

Nemo de ea queri potest, etiam impius;

Patet omnibus, etiam dum non patet Deus.

Post amissum Deum adhuc superest Dei Mater;

Et post pavstragium est tabula navis.

Abiecasti illam, peristi;

Apprehendisti, illam, evassisti.

*Præclaris quoque, magnificisque laudis argumentis exé-
tat in P. Causio proculum D. Pulcheri Elogium*

PVLCHERI

Fla. Theodosii Junioris Sotor Augusta,

Virgo, & Coniux,

Augustorum Filia, Soter, Neptis, Vxor;

Propugnatrix Pontificum,

Magistra Imperatorum,

Custos Fidei,

Manimen Orthodoxorum,

Ecclesie, & Imperij decus,

Nova Elena,

Novæ Orbis miraculum,

Anno Christi CD. LIII.

Ætatis LV. Imperij XXXIX.

Ad caelestem aulam proficiscitur.

Cui adjungas Marciani sporis eo item genere Elogium.

Fl. Valerius Marcianus,

Sola virtutum commendatione ad Imperium ereclius;

Pulcheria Coniugis integra integer Coniux.

Moderatus domi Princeps,

Foris Attila furorū domum posuist;

Quassatum Imperium

Contra Parthos, & Vandalos confirmavit prudentia.

Et Orthodoxam Fidem

Adversus Eutychen iuratus est fides.

Vixit aetate sancti, Imperio parum.

Sibi semper victurus.

Obijt

Anno Christi CD. LVII. Mense IV.

Jam nos de Argumentum fontibus, seu capitibus.

Vnde duci possint Argutia.

Lepide dicta, quibus in sedibus collocata sint, ante docuimus. Sententias parit maturum imprimis, ac grave iocundum, & qua rerum ponderatio, eruditio, & auctorum, qui in eo floruerunt genere, lectatio. Splendidas, sublimisque conclusiones excogitabit, quisquis ejus, quem laudaturus est, facta, mores, vitam serio, ac diligenter secum consideret, tum factorum adjuncta, locum, tempus, aetatem, horam, socios, finem, causas, effecta, similia, dissimilia attentè perpendat. Vide quæ de Panegyrico diximus.

Sunt præterea certi quidam Acuminum fontes. Vt i. Definitiones conglobatae: quemadmodum in Elogij videas Divæ Pulcheriæ, Conjugisque Marciani.

ii. Repugnantiæ, cum, quæ conjungi nequeant, conjuncta exprimuntur: quod pertinet Antitheses. & contritio contrariorum. Aquibus hoc est ductum Elogium.

Detur hoc monumentum

Optimi Parentis non degeneri Filio;

Qui multa, non multum vixit;

Ac brevibus annis longam aetatem superavit.

Pavillus Puer,

Sed etiam inter magnos maximus;

Qui terram calcare nondum poterat;

Et ad calcandæ sidera festinavit;

Adroque moriens vivere incepit.

Tu verò discè,

A vita bene mori;

A morte bene vivere.

3. Alienda, cum velut proprium dicitur, quod proprium

primum non est; quò ambigue spectant voces, & metaphora: ut si quem videri in corpore, stultè in morte disceptet. Ita est illud de D. Ambrosio:

Ambrosius te quam namin dulcior,

Mel ante habuit in ore, quam vaces;

Aurum gloria nobilis, nobilior fuit.

In hoc reverendi.

Quod contemneret neminem;

In hoc timendas,

Quod neminem formidaret,

4. Comparata, cum is, qui laudatur, vel secum ipso, vel cum alio conferatur, & aut similis, aut dissimilis exponitur. Ita D. Paulum laudat es prima comparatione.

Invenire, Victor,

Ecclesie Columnam in ruina ereclam;

Saulam olim, nunc Paulum,

E Lupo Agnam;

Qui hostis fueras;

Christiani nominis Defensorem, &c.

Alterà aeterni D. Petrum,

Duos uno tempore Roma Simonis vidit;

Primumque Apostolum,

Alterum Dei, alterum diaboli.

Hic ad miseriam secessit;

Ille ad felicitatem miserò deduxit, &c.

Vel cum Labbaro.

Evolare rectius in calam

Simon Magnus tentavit;

Et corruvit;

Tentavit inversus Simon Petrus;

Et recta ixit.

5. Allusiones, cum ad historias, fabulas, proverbia, artes, mores, aut res quicquam, quod dicimus, refertur. Ita sunt de D. Cypriano dicta.

Suum etiam Carthagini Tullium dedit;

Ut quando desierat armis.

X

Causa

Cum Roma contendere,

Fam. conaretur sacunda superare.

Et de D. Augustino Labbaus. Exhauit se Africa, cum tale portentum tulit.

Ex his itaque sedibus facile erit ingeniose laudare; praesertim cum in uno quovis Elogio miscantur, & cum amplis quoque laudibus, sententiisque temperentur.

De Inscriptione, & Epitaphio.

Inscriptiones aliae historicae sunt, quae ad posteriorum memoriam excitandam alicui magno operi imponuntur: in quibus personarum, loci, temporis, modi, finis adjuncta proponuntur continua narratione, concisâ illâ quidem, ac non soelegantî, nihil licet arguta: ut illae sūt quodammodo, quas ex Rufo excerpimus, & quae passim occurrunt multae. Aliae sunt ad Elogium compositae. Haec rursus vel sunt longiores, iustaque Elogia, de quibus praeterea nihil ultra praecipimus; nisi quod, Elogia cum longa narrationem tamen continent, adiutorumque notationem. Aut breves sunt omnino, ac perspicuae, ne commoda à viatore, atque obiter legi non queant: quae potius praeter brevitatem, & claritatem aliquo etiam acumine ad iucunditatem conduuntur. En exempla.

In dedicata D. Josepho Sacra Aedicala.

Civitas Taurinensis,

Eundem dum moreretur experta Patronum,

Quem Christus, dum viveret, Patrem,

Sopita pestes Nox rea

Sacellum hoc posuit.

Ad flores horti.

Imaginem vita cernit, dum hortum adspicit.

Flores, & homines pari nascuntur,

Et intereunt modo.

Hoc unum interest:

Veniunt passim & plantis flores,

Saepe homini florere non licet.

Epitaphium Inscriptio quaedam est, quae in sepulchris
solent

solet exarari. Est itaque aliud historicum, quod rem vixit exposuit: mortui scilicet nomen, patrem, munera, aetatem, mortis diem, eorumque quandoque nomina, qui monumentum posuerunt. Aliud est Exornativum, quod mortui laudes, Elogij arte, complectitur. Exempla in Elogiis aliquot dedimus. Aliud Morale est, quod monita continet mortem, vitamque spectantia. Vt.

Heu! Heu!

Hic ante annos Juvenis jaces,

Mortis ludibrium,

Patri moror,

Matri lacrima,

Juvenibus exemplum,

Mihî tabam, cinis, nihil

Deo quid?

Ah! cur, Viator, rogat

Mox scies,

Cum id de te alij requirunt

Fale.

Est denique aliud Satyricum, quod mortui mores reprehendit. Cujus extat lepidum exemplar ab alienatis laudibus.

Philenus hic jacet

Adolescens studiosissimus,

Sed vitij.

Libras a sedae incubitis,

Isdem usus pro cervicali;

Acque adeo flores consumpsit;

Quia illos vendidit saepe.

Publice sapius respondit

In loco Fudici;

Privatim aliquoties

In carcere.

Conemiliones soporosis

Nequitiis.

Se ipse commendavit

In trivis.

Regati sunt itaque patria proceres,

Eundem sibi ut ferrarent.

Ne corrumpere ceteros.

Tandemque supra omnes est collocatus

E furca pendulus.

Tu, Viator, ex illo disce

Aliter vivere.

FINIS LIBRI PRIMI.

APPENDICULA.

ELOCVTIO comoda, & perfecta, inquit Cicero, tres res habere debet, Elegantiā, Compositionem, Dignitatem. Ae de ijs quidem extremis multa in Rhetoricis Institutionibus, de Elegantiā verò vix quædam, ubi de Elocutione disposita docetur, præcepta sunt: cum in ea tamen prius sit Tyronum positus labor, qui si animadversioni, & notationi relinquantur, seriùs profectò, ac multò difficiliùs eorum scita, ac venusta erit oratio. Eamobrem Francisci Syluij Progymnasmatia, quibus trecentas Latini sermonis Elegantias complexus est; cum & ipsa per se, & opinione doctorum commendentur, pro corollario adnecti posse, putavius. Verùm illa decurritis exemplis, istque præmissis, quæ in Horatij Tursellini de Particulis libello leguntur, breviora tradidimus, gratius fore, utiliasque duximus. Itaque septem tantum ad capita revocatum opus hoc nostrum erit.

DE LATINÆ ORATIONIS
Elegantijs.

TRIBUS, inquit Syluius in Progymnasmatibus, Elegantiæ orationis comparatur. Primum est, si barbara, si impropria, si rustica etiam verba, quibus lingua usu nimio exarsuat, non asurpatur. Quod monuisse sufficit. Deinde ingenua quædam inventio dicendi, quæ à vulgari sententia sit aliena: Vt, multitudo quod dixeret; *Malum genus*

demus, quia boni amici sumus, diceres eleganter: *Amicite nostrae integritas nos delectat maxime.* Ita tu Tullio multa observanda. Tertium orationis non postrema virtus est perspicuitas: quam autem praepostera, ac perturbata perperam vocem collocatio. Quare ita colloces, ut adjectivum prope substantivum, suppositum prope verbum, et ad dictio prope regentem, antecedens prope relativum ponatur. Si quid interpones, id breve sit, convenientque cum altero saltem eorum, inter quae ponitur. Vt a Cicerone bona adolescentibus indole praeditis sapientes delectantur. Sed tamen alius sit a vulgo ordo collocandorum inter se verborum. De hoc multa erant praeccepta.

2. 1.

Quae eleganter praeponantur, aut postponantur.

1. Substantivum praepositur eleganter Pronomini adjectivo. Vt: Cum te ex adolescentia tua in amicitiis, & si deum meum continisset. Severitatem res ipsa postulat. Ita ingratum meum est. Persecutio est timor quidam, reducens animum ab iis, quae faciendae sunt. Hanc praecceptionem observari semper, ne putes, sunt contraria exempla. Vt: Oro vos, ut me in vestrum gregem recipiatis.

Siquod vero aliud Adjectivum accedit, Pronominale tunc interpositur. Vt: Novo quodam amore vetus nostra necessitudo confirmatur. Levata sunt ea, quae repentinum aliquo motu accidunt. Mollis illa educatio, quam indulgentiam vocamus. Eloquentia sua singulari.

Siquid etiam aliud interferatur, major quaedam sentitur elegantia. Vt: In omnibus meis epistolis legitima quaedam est accessio commendationis tuae. Magna tua in omnes liberalitas. Incredibili illo nostro homines dicendi studio delectantur. Sic item illa: Libero tuo, & admirabili ingenio delector. Egregiam quendam, ac preclaram indolem ad dicendum esse cognovi.

2. Praeponi Substantivum venuste solet Comparativo, ac Superlativo, cum nullum interferatur aliud Adjectivum.

Vt

Vt: Quae cura exsuscitat animos maiores. Eum ne verbo quidem graviore appellasses. Nunc isti pretia maxima ob tacendum accipiunt. Senatus ordinem conjunctissimum. & hominem clarissimum alienarunt. Quodsi Pronominale aliquod Adjectivum interponitur, aut Substantivum Superlativo, aut hoc illi praepositur. Vt: Cato ille doctissimus; doctissimus ille Cato.

3. Substantivum praepositur adjectivis, quae numerum, multitudinemve significant, & quae sermone quotidiario praeponi solent. Vt: Exemplo uno docere, elegantia multa dici, Functis singulis, momento quovis, anno tertio, orationem omnem, verbis paucis, premium nullum, vires alienae, verbis alijs, locutionum talium copia, cogitationem ullam; ac sic alia.

Cum autem Adjectivum aliud adjungitur, inter haec, quae diximus, Adjectiva, & Substantivum locum habet. Vt: In Academicis quatuor libris. Nunc velim omnia tua comitate complectere. Omnium magnarum artium altitudo. Indos continuis tribus noctibus fecit, Spes nulla reliqua fuit. Dij potestatem suam omnem ostenderunt.

4. Praeponi Substantiva Adjectivis ferè solent, praesertim cum polysyllaba Substantiva sunt, duarumque syllabarum Adjectiva; aut si qua vox intercedit, intercedit autem venuste, quae urrique conveniat. Vt: Ampla domus de decori domino sepe fit. Quis animo aequo videt. Erat opinio bona de Plancio. Ea res habet inflationem magnam. Pulvis capiti nullum evenit. Pietate in Deum singulari. Opus virtutis rectum.

5. Adjectiva numerum significantia Pronominibus, ille eleganter praepones. Vt: Unum illud erat. Tres hi sermones instruebant. Ita etiam: Quidquid praeter spem evenit, omnino putato esse in lucro.

Praeponitur item nomen Tale Adjectivis. Aliquid, Quidquam. Nihil; et nomen Aliud istis Nullum, Nemo, Nolum, Aliquid, Quidpiam. Vt: Habemus aliud nihil, in quo acquiescamus; si enim, neque aliud ulli creati solet. Alius quis

dam

dem veterum Poetarum. Si alium inquit, neminem reperiri. Tale nihil de amico nunquam putarem. Numquid tale aliquid unquam dixerit.

6. Si utriusque speciei duo Pronomina sicut in oratione, Substantivo postposito, Primitivum eleganter postpones Derivativo. Vt: Tuum te munus cogit. Tuae mihi luteae datae sunt duae. Contra verò fiet, si Substantivum praeponatur. Vt: Labore mihi tuo utilitatem parvi. Periculum ut meum commovebat.

7. Relativa Qui, Quivis, Quicumque eleganter praeponet suis antecedentibus Hic, Is, Idem, rarius Ille, Ipse, Idem, hoc est, Relativa in priore oratione collocabis. Vt: Insuperlicitatem ferre qui nescit, is infelix est. A quo remunerata fore videtur, in eo ferè est. Fortiter malum qui patitur, idem post patitur bonum. Quicumque mutatio extiterit, eadem, &c. Id ipsum imitatur Adverbia relativa. Vt: Quo iturus sum, ibi amicorum nullus est. Unde venio, ibi nullus erat.

Non autem ineptum erit inelegans, si relativo Qui Pronomina Is, Hic sine ullo medio praeponantur. Vt: Num ille somniat ea, quae vigilare voluit? Nihil peius est his, qui paulum aliquid ultra primas litteras progressi salsam sibi scientiam persuasionem induerunt. Oportet eum, qui parat, sperare.

8. Relativa, quae dicuntur Accidentis, cujuscumque sunt Quale, Quantum, Quot, antecedentia habent Tales, Tantum, Tot, iisque, alia si interserantur, eleganter praeponuntur. Vt: Qualis homo est, talis eius oratio. Quanto superiores sumus, tanto nos summissius gerere debemus. Quot homines, tot erant placita. Nulla voce interjecta, vix ulorperit.

9. E contrariis, aut itaque contrariis id, cui adjogetur praepositio, ante alterum ponitur. Vt: Ex inimicis amici facti sunt. Pro stylo gladium gestat. Ex sermo in librum transiit.

10. Dignitatis nomen, officij, laudis, vituperationis elegantius nomini proprio anteponitur. Vt: Rex Philippius admonitus est. Ad Poetam Ennium venit. Vir magni ingenio, summiq; prudentia L. Cotta. Homo audacissimus Cotta.

11. Ge

11. Genitivi Cuius, & Quorum praepositi, & nomini, a quo reguntur, praeponi solent. Vt: Est is formis aliquid perfectissimis, cujus ad exortitatem speciem, &c. Adjective homines, quorum de facultate quaerimus. Homos, de cujus dicendi copia sit accipiamus.

12. Pronomen speciei prioris, Primitivum quod dicitur, infinito, cui hater, postpositum eleganter. Vt: Constatem te, putas. Mirari se, Pater ait, ad eum quod non videmus. Postponitur item Participio, & nomini Adjectivo, cujus quasi Substantivum est. Vt: Loquentem me audite non illis. Venturam res, promiserat, heri. Non Principem se, sed ministrum egit. Nisi vivo se, vivere non possum.

13. Vocativus post pronomen apud ponitur. Vt: Tui mi Marco, etiam, atque etiam rogo. Eo magis est tibi, Sulpice, vigilandum.

14. Cognomina nominibus praeposita verustatem habere solent. Vt: Celsus Cornelius dubi, & ipse fecit status generis valet. Nepos Cornelius tradit. Phalaena Demetrii meo iudicio praestitit ceteris.

2. II.

Quae conjungantur eleganter.

1. Magisquam sine ulla voce interjecta dicitur elegantius; Antequam verò, & Priusquam dividuntur, in quo medio aliquid interponitur. Vt: Servare magis, quam imperare parati esset. Cotinentes etiam ante veniunt, quam gravi nomen meum prius obliviscar, quam quae apud me collocabitur beneficia.

2. Particula Quae post vocabula Omne, Totum, Aliud, postque Particulas non inclinatas, Pronomina, & prius syllabar voces non ineleganter postponitur. Vt: Omnesque haec virtutes. Totumque se ad quietem convertit. Aliaque hoc genus. Ideoque. Meliusque. Sequiturque abstulit. Cultus Prius est optimus, idemque castissimus. Idque memoria tenet. Pleamque voluntatem ad summi viri, de meque optimi meriti, Epigramma jucundissima. Illa pergeat, perque jucunda.

Y.

Cono

Coniunctiones autem *Que*, & *Ac*, vel *Et* iuxta se ponuntur non inveniuntur. *Ve*: *Videndumque*, & *audendumque* delectatione dantur hominibus mens.

3. Plurimum syllabarum voces coniunctione *Que* vel *Ac*, aut *Atque* eleganter coniunguntur. *Ve*: *Insuper* *prosperis* *superbiam*, *arrogantiamque* *fugiamus*. *Iustitiam*, *ac* *liberalitatem* *tuam* *amici*, *atque* *inimici* *mirantur*.

4. Particula *Sine* cum *Plus*, aut *Quisquam* magis quam cum *Aliquis* iungitur. *Ve*: *Sine* ulla mora negotium *suscepimus*. *Casus* *alienos* *sine* ulla dolore *intuentibus*. *Sine* cuiusquam *suspensione* *multos* *eduxerant*.

5. Post particulas *Sive*, *Nisi*, *Aliud* elegantius *Quam* *Aliquid* ponitur. *Ve*: *Si* verum est, *Fabium*, seu *quod* *alium*. *Sive* quam *fortune* *affectus* *es* *prosperitatem*, *sive*. *In* *ea* *locum* *residenda* *est*, *ut* *nisi* *quis* *deus* *subveniret*, *salvum* *se* *neguamus*. *Nunc* *de* *ratione* *videamus*, *nisi* *quid* *in* *alio* *loco*. *Monet*, *suadet*, *aliud* *de* *quid* *deserit*. *Signis* *virtutem*, *alio* *de* *quid*, *quo* *ad* *eam* *iter* *pateat*, *contemnit*, *deterimus* *est*.

Ita etiam *Siquis*, *Nequis*, *Numquis* dicitur, cum si alium *Ecce* *esser* *dicebatur*. *Ve*: *Siquis* *miratur*. *Neque* *siquis* *Athletam* *imitatur*. *Si* *qua* *valuisse* *gratia*, *siquis* *amicos* *comparasti*. *Nequam* *potius* *injuriam*. *Considerandum* *est*, *nequid* *temperat*, *nequid* *crudeliter* *fiat*. *Numquid* *igitur* *est* *causae*? *Numquid* *in* *ea* *misere* *hodie*?

Sic item *Sicubi*, *Siquando*, *Necubi*, *Nequando*. *Numcubi* *Numquando* dicitur pro *Si* *alicubi* *Ecce*. *Verum* *post* *Si*, *Ne* *Num* *potius* *Aliquid* *potest*, *si* *in* *medio* *aliquid* *interponitur*. *Ve*: *Si* *te* *rogavero* *aliquid*, *numme* *respondebis*? *Inter* *ea* *aliquid* *vitae* *debet*, *ne* *ante* *frigus* *aliquid* *experietur*.

Tam *Quis* pro *Aliquis* iungitur cum *Quo*, *Signis*, *Cum*. *Ve*: *Quo* *quis* *versutior*, *huc* *suspiciat*. *Siquis* *quid* *delequerit*. *In* *quibus* *mutuum* *quid* *dederit*. *Cum* *quis* *invenit* *laborem* *suspiciat*, *in* *sentis* *gratior*. *Tum* *etiam*: *Quis* *cui* *fecerit*, *querimus*.

6. Cum negatione *Quisquam*, *Quispiam*, *Plus*, *Unquam* iunguntur elegantius, quam *Aliquis*, *Aliquid*. *Nequando*, *Ve*: *Nemini* *ingenio* *quemquam* *considerare* *oportet*.

Nec vero quisquam est sanus. Nec mihi est iucundius quicquam. Non committam, ut illum. Negavit, usquam se vixisse iucundus. Nemo unquam se pro patria esset ad mortem. Sic item illa, in quibus verba latenciam habent negationem. *Vix* *mihi* *est* *locus*. *Cave*, *pater*, *illas* *luceras* *unquam* *fuisse* *gratior*. *Bene* *precipiant*, *qui* *utant* *quicquam* *agere*, *quod* *sit* *iniquum*.

Cum interrogandi voce eadem est elegantia. *Ve*: *Quis* *unquam* *tanti* *quemquam* *fecit*? *An* *potes*, *alium* *esse* *relictum* *in* *locum*? *An* *est* *quicquam* *similiter* *in* *sanis*, *quam* *in* *ira*?

Nunquam *etiam*, & *Unquam* *elegantior* *in* *eadem* *oratione* *iunguntur*. *Ve*: *Nunquam* *illis* *fortiores* *ardet* *fuere* *Nulla* *unquam* *fuit*.

Rursus post particulas *Si*, & *Quam* *in* *comparatione* *positas* *Unquam*, *Quicquam*. *Unquam* *ponenda* *tuor*. *Ve*: *Si* *unquam* *redieris*. *Si* *mihi* *illum* *tribueretur* *vacuum* *tempus*. *Ecce* *liberum*. *Si* *imprudentes* *quipiam* *fecerint*, *penam* *nisi* *iam* *recusent*. *Tam*: *Virtute* *instructior* *es*, *quam* *ullus* *foedus*. *Nihil* *turpius* *Physico*, *quam* *fieri* *sine* *causa* *quicquam*. *Adiere*. *Plur* *hodie* *feci* *boni*, *quam* *ante* *hunc* *diem* *unquam*.

7. *Nulla* *ullus*, *Numquam* *unquam*, *Nusquam* *usquam*, *Nemo* *omni*, *Nemo* *homo* *dicitur* *eleganter*, *et* *si* *sepius*, *affectione* *profecto* *non* *catebunt*. *Asseverabat*, *nulla* *esse* *illi* *magis* *omnia* *explorata*. *Nunquam* *arbitror* *unquam* *hac* *re* *quicquam* *futurum* *securus*. *Nusquam* *te* *usquam* *videre* *potui*. *Nemo* *unus* *habitat*. *Nemo* *de* *nobis* *unus* *exceat*. *Nemo* *homo* *unquam* *ita* *arbitratus*. *Nemo* *hoc* *rex* *ausus* *esse* *face*. *Scio* *me* *hoc* *datatum* *newini* *homini*. *Esse* *hominem*, *qui* *ignaret*, *arbitror* *neminem*. *Nemo* *enim* *ris* *te* *humano* *esse*. *Nemo* *civis*, *qualis* *sit* *vir*, *potes* *lactere*.

Sic item *Homo* *adolesens*, *Homo* *senex*, *Vir* *ancilla* *dicebant* *veteres*; *nec* *ta*, *modeste* *si* *utere*, *videris* *reprehendendus*. *Plaut*. *Hominis* *adolescentis* *arguentem* *dare* *est* *gloriam*, *quo* *se* *occideris*, *dare*. *Tereb*. *Seruum* *hominem* *causam* *orare* *leges* *non* *sinunt*. *Sallust*. *Reperitur* *in* *ingaro* *Maleris* *ancilla*. *Cicero*. *Cum* *mihi* *ardore* *verbi* *humani* *verbi* *videntur*.

8. Vox Omnis cum Positivo, aut Comparativo, Quisque cum Superlativo ad iungitur, quoadquam cum Superlativo etiam Omnis ad iungitur. Et Quisque quidem in numero singulari, quam in plurali dicitur saepius. Vt: Omnes dii tui miseri. Omnes deiores sumus licentia. Omnia vixima te pater. Pessimus quisque asperitum rectorem patitur pro Omni pessimi. Optimus, quodque rarissimus.

Quisque, non Omnis iungitur tam proomioe Suis, Suis, utique cum Qui, quae, quod, nisi Omnis sit huius antecedens, aut illius, itaque adiectivum. Dicat itaque Omnes, qui amant, diffidentes sunt. Omnis suam decoris partem monium. Sed dices etiam: Sae quisque inventioni favere. Patet aliquam sibi quisque vendicat. Minime sibi quisque utilis est. & difficillime de se quisque sentit. In quo quisque artificio maxime excellat. Quam quisque nosse artem. Quo quisque ingenio minus valet, hoc se magis astellere conatur.

9. Duo, tria, plurave pronomina iuxta se posita orationem refulsant. Vt: Ille se proferisse sciat. Ego tibi istam heridie comprimam linguam. In te mihi omnis spes est. Grata mihi tua littera fuerunt. In eo ipso peccat, cuius profitesur scientiam. Qui sibi erudit videntur. Id quod vitari non potuit, vitant. Ita etiam dicuntur illa: Benevolentia in te mea. Sunt enim testes meritum erga me tuorum. Tuum te desiderium morat. Illa te reteruiat. Istis te molestis laxat. Suum se negotium agere dicunt.

Ita quoque Nos meum, Hoc nostrum, Tuum illud, Istud vestrum dicuntur eleganter. Vt: Eloquere, ac pavorem huius meum expectera. Hoc nostra laus erit illustratur. Ista tua culpa est. Marcellus hic noster. Vester iste honor.

10. Genitivus Gentium, & Loci ornatus gratia potius, quam sensus orationis non raro adiungitur, quemadmodum verbis, via, tempore a vocabulis paucis, multis, pluribus, et, haec, detrahi solent. Vt: Quando gentium ad nos redibit? Te nosquam vidi gentium. Nihil est virtute amabilius, quam qui adeptus eris, ubicumque eris gentium, a nobis diligetur. Nemo multis loquar. Ne multis. Adesamus, pauci in

relo. Complectar brevis, differam pluribus. Jam ad regem redeo. Ita me ducam.

11. Pulchrum autem vocabula duo proxima sibi ponere, quae novum esse videantur. Vt: Quid agas, ubique sis? fac me certiorum. Nam a me, cum discessisti. Te cum semper valere cupio. Quae scribis, quaque mihi commendas.

12. Cum vocabulum unum bis in oratione eadem ponendum est, proximè sibi sine ullo medio componatur. Vt: Tu par pari referto. Lupus est homo homini, non homo. Reddensa est terra terra. Homines hominibus utiles esse possunt. Cura ut valeas, & me, ut amet, ama. Diligentia, qua una uti ita virtutes reliqua continentur.

13. Vocabula duo ab eodem inclinata, aut quorum ab altero alterum factum sit, proximè sibi ponantur. Vt: Facile fuit iustitiam iustissimo viro defendere. Postquam desimus facere laudanda, laudari quoque iniquum putamus. Amare amorem, tanquam clare claram ejiciendum patant.

14. Contrarij significatus vocabula prope se collocantur. Vt: Magis modica quoque eloquentia parit fructus. Qui stultis eruditi videri volumus, stulti erudit videntur. Domi, militia quoque boni mores colebantur: concordia maxima, minima avaritia erat. Sequuntur largitionem rapinae.

Et item vocabula, quae de eodem dici non possunt, proximè sibi ponantur. Vt: Ex iudicio praeceptoris discipulus pendeat. Quibus vacant cives, peregrini fruuntur. Nec divitiis homines vel componere equum est.

2 III.

Quae separentur eleganter.

1. In vocabulis numeram significantibus ferè nulla divisio est. Attamen: Septem, & decem pro Septemdecim Cicero dixit: Ille egit septem, & decem annos. Plinius quodque ordine alio: Decem, & septem millibus passuum, Septemdecies. A viginti autem ad centum, duplicia quae sunt, ordinè eo dicuntur, ut conjunctione Et interposita, aut prae-

positione Supra, majori minori postponatur. Vt: Tres, & viginti natus annos. Altero, & tricesimo die. Quatuor supra quinquaginta. Octogesima supra centesimum die. Nonduodecimam maiorem praeposui minori Ciceroni. Cum aetas tua quinquagesimum, & sextum annum compleverit. Superius verò diebus generis uberior est. Post censum major praeponi solet. Vt: Censui, & septem implevit annos. Et elegantius omittitur constructio. Vt: Locutus est intra centadem stadia tenui viginti. Anno centesimo decimo.

Et ea quidem numerosa domina Poeta dividunt, quae eadem componunt Oratores. Hic enim decem, viginti, trices, illi bisquingues, quadraginta, trecentum dicere solent.

2. Inter vocabula duo copolata conjunctione copulativa eleganter ponitur, quod cum utroque conveniat. Vt Deum placatum pietas efficit, & sanctas. Magnum opus omnino, & arduum, & arduum. Prudentissimus esse, habetique, & optimus debet, qui. Venerat centulatus, atque venerat.

3. Nunquam, & Nullus eleganter dividuntur, quae ratione docebuor te exempla. Miseri videntur, nec didicere ullam rem ullam. Nec recte voluntatis serum est tempus ullam. Non est ulla res, quam desiderem magis, quam te coram alloqui. Neque solida fuerit nunquam eloquentia. Non igitur nunquam idem homo, & perfectus orator.

Verba item Nequeo, Nescio in Non, & Quae, Hand, & Scio solent converti. Vt: Non quo iam plura scribere. Eam explicare auctendo non queas. Desertare possunt, egrotare non queant. Hand scio, an aliter sentias. Sed hand scio, an recte fecerim. Igitur Hand Scio in hoc tantum praesent tempore, & Non quo, Non queat à Cicerone uli parata animadvertitur.

4. Inter adiectivum substantivè positum, & substantivum in casu patrio ab eodem rectum, aliquid eleganter interseritur. Vt: Nescio quid profectio mihi animus praesagit malis. Quidnam hoc rei est? Quid das consilii? Voluntatis compositio plus habet suavitatis. Quantum mihi Respi. Tribuit autem. Quin nihil nunquam haberet boni.

5. Inter praeponomen, & nomen, aut inter nomen praeponum

primum, & cognomen aliquid interponatur. Vt: L. quidem Crassus. M. vero Cethegus. Tiberius enim Gracchus. C. noster Caninius. Phalerens ille Demetrius. C. autem Prosi domos.

6. Composita vocabula solent dividi, inque medio aliquid poni, aut partium ordo mutari. Vt: Maxime orabam operas, ut cras redires. Lucii hodie nihil omnino feci. Plebis enim Scipum interposui. Rem vero publicam penitus amisimus. Quam se cumque in partem dedisset. Quantum id cumque est. Isi, qui publicam rem administrabat. Dubio procul fecisse. Huius libros attingere nullum pretium opera sit. De iuris quidem consultis. Satis me facturam tibi putavi.

IV.

Qua in principio orationis, qua in fine venuste collocatur.

1. Substantivum nomen syllabis multis factum in orationis principio ubi multum collocatur. Vt: Consecratio, & exercitatio facilitatem maxime parit. Eruditio mentem hominis facit divitiorem.

Idem quoque in fine orationis non minus eleganter poni potest. Vt: Nihil est ad conciliandum gravius verecundia. Summam ius summa iniuria factum est citum sermonis proverbium. Vitanda etiam est iugeni, ostentationis suspicio.

2. Adiectivum item polysyllabum tam in principio, tum in fine orationis esse solet canonum. Vt: Imperitis placere aliquando, quae vitiosa sunt. Scio. Sapientis est cavere patria. Nemo illorum mihi fuit inimicus voluntarius. Neque enim corporis mors fortis vero potest accidere, nec misera sapientis. Sole faciant virtutes beatum.

3. Idem in principio, aut fine orationis venuste collocantur vocabula in Dui, Da, Dum, quae necessitatem quandam significant. Vt: Faciendum id nobis, quod parentes imperant. Experenda quidem magis decernendi ratio, quam decertandi fortitudo. Meminerimus autem, & adversus iniuriam iustitiam esse servandam. Non est ex domo dignitas tota quaerenda. Breve tempus aetatis ad bene, bene, quae videndum.

Venusta quoque est collocatio verbi Sum post esolo-
modi vocabuli, live in principio orationis, live in fine
posita sit. Vt: Videendum est, ut ea liberalitate utamur, qua
nemini noceat. Videnda tamen est suspicio avaritiae. Firmandam
igitur sunt concordia bona. Si omnia facienda sint, que amici
velint, non amicitia tales, sed conurbationes putanda sunt. Sa-
luti porro potius, quam brevi voluptati, consulendum est.
Nec vero rei familiaris amplificatio vituperanda est; sed sa-
gienda semper injuria est. Futuris adsciendum fuisse.

4. Comparativum in principio orationis ponitur, non
inuitate: idemque in fine positum habet venustatem. Vt:
Miserior vita regum est, quam agricolarum. Promptiores esse
debemus ad nostra pericula. Melius posse esse nihil, censat.
Natura vero nihil hominibus brevitate vite praestitit mi-
lius. Aequitas sit ex iniqui contemplatione manifestior. Con-
suetudo laborum persequens dolorum efficitur faciliorem.

De superlativo quoque idem dictum habe. Vt: Tatis-
simum ergo paenitentia confessio, & satisfactio culpar. Maxi-
me necessaria est oratori memoria. Gratissimum mihi feceris, si
Suspicio inplevit me indignissime. Jugurtha hominum, qui
terra sustinet, sceleratissimus.

Quod si Comparativo, aut Superlativo verbum Sum
addatur, etiam venosissimum erit. Vt: Solidior est virtutis,
quam rerum aliarum possessio. Melius esse Aristippus dicebat,
mendicium evadere, quam imperitum. Senibus anfloritas major
est: quod plura nosse credantur. Conscientia bene acta, vita
multorumque benefactorum recordat in laudatissima est.

5. Vox Omnis in orationis principio, aut fine non le-
pidè parum collocatur. Vt: Omnia nimirum habet, qui nihil
concupiscit. Omnes nos, qui verba facimus. Omne animal, simi-
le, atque ossum est. Omnibus autem in rebus querendum est. Abi
praecurrere, ut sint domi parata omnia. Anest enim sensus.
(Sonus) actionemque tollit omnem. Ego sum talis ex om-
nibus, qui minimo periculo possem dicere.

6. Vocabula etiam Nemo, Nullus, Nihil, aliaque, siqua
ulla sunt, negativa in orationis principio ponuntur: eadem-
que

que in fine nonnunquam haud illepidè. Vt: Nemo reperi-
tur, qui sit studio nihil confectus. Nemo adeo dives est, ut nul-
lius egeat. Nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit im-
mans, cuius mentem non imbuere Deo opine. Nihil est virtute
amabilius. Nihil potest placere, quod non decet. Nunquam ho-
nestam mortem sugendam putavi. Que tibi vitia sunt, atten-
dis nunquam. Quo igitur ea cupiditas, qua turpitudinem sum-
mam habeat, gratiam nullam? Mei miseret nemo. Nec me pu-
det fateri nescire, quod nesciam.

7. Verbum finis modi, quod multis syllabis constat, in
orationis principio, itemque in fine positum non iuele-
ganter. Vt: Delectant enim magis apparatus. Declaravit
id modo temeritas. De altero abundante exempla.

8. Verbum Sum venuste in principia orationis col-
locatur. Vt: Est profecto animi medicina Philosophia. Sunt enim
certa vitia, quae nemo est, quin effugere cupiat. Fuit ista quon-
dam in hac Rep. virtus. Sit ergo in iure civili finis. Nec mi-
nor est venustas, si post Adjectivum aliquod collocetur.
Vt: Rudis fuit praeforum vita. Suavis est praeforum malor-
um memoria. Turpe est propter venustatem vestimentorum ad-
mirari.

In fine etiam orationis locus aptus est verbo Sum, si
nomen Substantivum, Adjectivum, vel praeponatur. Vt: Sa-
pientia aetati tibi est. Nonne id flagitium est. Licet ista vitium
sit ambitio, frequenter tamen causa virtutum est. Verum de-
cus in virtute positum est. Culpam tueri culpa altera est. Vincu-
la ad penam inventa sunt.

Neque iocè ponitur ante verbum Sum in fine ora-
tionis positum particula Nob. Vt: Mori misera non est; aff-
tus ad mortem miser est. Sed neque memoris nobis opera dan-
da non est. Mihi dubium non est, quin. Negat, qui miles non
sit, pugnet cum hoste.

9. Ante verbum Possum particulam Non proximè inve-
nias positam sepius. Vt: Cuius fructibus exercitum alere non
posset. Tueri, & conservari non posse.

Quadam alia in collocando elegantia.

1. Multa est elegantia, cum particula Si in oratione secunda, aut non in principio primæ, sed proxima verbo collocatur. Vt: Nulla est excusatio peccatis, si amice causa peccaveris. Ille id si feceris, spes est pacis.

2. Particulæ Vt, Ne, Dum, Cum, Cur, & pronomen Qui non ineleganter ponuntur in medio orationis ante verbum. Vt: Negotium hoc ne conficias. laborandum est. Ita confusa est oratio, nihil ut sit primum. Fortuna vim ne sentiamus, operam literis impendamus. Tus hoc nostrum, dum ego vivam, retinebo. Laborem causa sua cum suspicio, voluptas non labor mihi est. Viriui voluptatem qui prapontis, appellatione hominis est indignus.

3. Cum sermone eodem duo dicimus, duoque correspondetia adiungimus, priori prius, posteriori posterius collocazione respondeat. Vt: C. Caesar, & M. Cicero bellica virtute, & eloquentia principes efflorentur. Crescit, decrevitque virtus conatu, & intermissione. Aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitio omnibus.

4. Vbi sermone familiari particula Sed inter vocabula duo particula Non postponenda erat, eleganter omittitur, & verborum ordo immutatur. Vt: Copia, non inopia crescit araritia, pro Non inopia, sed copia.

5. Cum inter Adiectiva duo nomina, aut duo Adverbia ab Adiectivis profecta gradus positivi magisquam interponi solet, tum positiva in comparativum mores, Quam interposito. Vt: Eloquentius, quam verius dicebatur. Hic labor sit salubrior studiis, quam dulcior. Fortunatior est, quam sapientior.

6. Cum particula Quam ratione comparativi posita inter vocabula duo collocata est, postponetur comparativum elegantius. Vt: Divitijs, quam virtuti plures invigilant

tant. Id re, quam verbis, faciam libentius. Quam vis Themistocles nomen sit, quam Solonis illiusque. Sed tamen comparativum ante vocabula duo conposita conjunctione Quam poni potest. Vt: Morbi perniciosiores, pluresque sunt animi, quam corporis. Facilius ediscimus versus, quam prosam orationem.

7. Elegans multum erit oratio, in qua adverbium Adiectivo, aut adverbio alij, cui adiaceat, postponatur. Vt: Obscuri magis dictum, quam ambigue videri patet. Darum admodum mihi videbatur. Facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Altijs paulo rationem exponam. Quod si prapontatur, in medio aliquid inter sit. Vt: Multo ei amicior sum factus. Nemo est paulo ad facinus audacior.

8. Oratio non invecosta est, in qua positivum a superlativo regatur, contraque superlativum factum positivum a positivo in superlativum immutatur: modone mures sententiam, neve affectu sæpius oblires. Vt: Crassus erat paucissimus elegantium, Scævola paucorum elegantissimus. Scævola, ut ego soleo dicere, jurisperitorum eloquentissimus, eloquentium jurisperitissimus. Huc quoque pertinet illa: Perfecta consummatio, consummataque perfectio. Eruditæ compositio, compositaque eruditio.

9. Elegans erit superlativo proximum comparativum ponere, quod excessum supra superlativum significet. Vt: Sutilior es subtilissimo. Es mihi quidem carissimus, sed multo forres carior, si Te libentissime vidi. tum hoc libentius, quod. Ego hoc diem miserior sum, quam tu, qui es miserrimus, quod.

10. Posterius dictæ res, ac prius ita referantur, ut res prius dicta per pronomen Illud, dicta posterius per pronomen Hoc referatur. Vt: Viriui petius, quam voluptati opera danda est: hac enim a bellui nihil distamus, illa dignitatem hominis retinemus. Scipio. & Cicero immortaliam sibi gloriam pepererunt, hac dicendo ille bellui rebus.

11. Cum sermone domestico relativo Quod antecedit Aliquid, hoc eleganter subicitur, maxime si ad idem pertineant. Vt: Habeo, quod dicam. Mittam, qui amicos roget, sumus.

Sunt, qui, quod sentiunt, dicere non audent. Nonnunquam Aliquid exprimitur. Vt: In epistola hæc aliquid, quod te iure, poterit esse.

12. Partes divisi alicujus generis in fine clausule collocantur: eademque cum enumerantur, particula scilicet, videlicet, prætermittuntur. Vt: Ferebat duo, quæ maxime præstantur onera paupertatem. & senectutem. Terrarum orbis, universus in tres dividitur partes, Europam, Africam, Asiam. Eas tres virtutes, fortitudinem, justitiam, prudentiam frugalitas complexa est.

13. Cum in oratione eadem multa uno ordine dici solent, ea ordine murato variè dicantur. Vt: Contemnenda sunt humane res, negligenda mors est, patibiles & laboriosi, & dolores purandi. Justitia bonos tutatur, malos punit, conservat civitatem.

14. Vocis alicujus repetitione orationis pondus, decorque augetur. Vt: Nihil est majus honestate, nihil pulchrius, nihil iucundius. Nemo enim justus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exitium, qui egestatem timeat. Sit bene orator multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo, & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse.

15. Vocabulorum propè idem significantium usurpatione orationis quoque vis non parum augetur. Vt: Nihil est tam occupatum, tam multiforme, tot, ac tam variis afflictibus concisum, atque laceratum, quam mala mens. Nam & cum insidiatur, spe, curæ, labore distringitur. & jam cum speris composueris, sollicitudine, paenitentia, penarum omnium expectatione torquetur. Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella gignuntur. Nonnunquam inter ejusmodi vocabula conjunctio interponitur. Vt: Non enim virtutis, aut reuerentiarum, aut celeritate corporum res magne geruntur, sed consilio, & auctoritate, & sententia.

16. Cum detestandum quippiam dicamus, tam clausulam interrogando effereamus, in eaque adverbium Malum post primum, secundumve vocabulum collocabimus. Est enim Malum adverbium interpositæ indignationis, ut Ne

fat

fas à Virgilio sæpe usurpatum. Quid hinc, malum! foreris? Quid tuum, malum! id reseris? Quo id, malum! pacto potest? Quid hoc, malum! infelicitatis? Quanam, malum! est ista voluntaria servitus?

17. Gravior reddi solet oratio ea, quæ interroget, in qua dicatur admiratione unus vocativorum istorum, Deus immortalis. Bone Deus, Deus bone. Vt: Deus immortalis, quibus, & quantis me donabis gaudiis? Quantus est error eorum, Deus immortalis, qui istam legem excogitaverunt? Alter, o Deus bone, quam tece incedebat? Quanta, bone Deus, est voluptas in vite disciplina?

18. Deum appellando frequens est Immortalem, quandoque Optimum, Maximum adjungere. Vt: Utinam tibi istam mentem Deus immortalis donaret. Quid actum est, Deus immortalis approbet. Magna immortalis Deo habenda est gratia.

19. In allegandis auctororum sententiis, non ut vulgò dicens, aut Dicit, sed post primum, alterumve vocabulum Inquit sapius, ratò At interponitur. Vt: Sic Aereus apud Varum: jam sero, inquit, insandissima. Quomodo igitur Chresippus, fortitudo est, inquit, scientia perferenda verum. Emino delector, quispiam ait, Facurio, inquit alius.

Atque hic quidem, in citandis auctoribus quid observandum sit, videamus. Primum igitur, cum scribimus, aut dicimus, alios ut erudiamus, & auctor, ubi auctor dicat, non ineptè advocatori eum verò aliud quid facimus, auctorem tantum nominamus. In epistolis, inque orationibus hoc genere, in libris præceptionum, vel disputationum illo utimur frequentius. Vt: Lucina non inter umbram, quemadmodum Cicero dicit, sed planè in tenebris clariora sunt. Prior Horatii consilio, qui in Arte Poëtica suadet, ne. Animus ager, ut ait Ennius, semper errat. Præclarum igitur Platonis illud: non solum, inquit, scientia. Nunc hic dies alios mores postulat, ut ait Terentius. Barygulus, de qua est apud Theopompum, magnas opes habuit. Gravissimus auctor in orationibus dixit Cato morem.

Deinde, cum quis auctor quem in opere suo loquen-

100

tem inducit, quid, quod is dicat, citare velis, hanc, autem memorato, cites. Vt: Ad Phœnicis Homericæ exemplum dicere docet. Decerni philosophari, ut Neoptolemus apud Eunium paucis. Lælius ille Ciceronianus amicitiam censeat. Quod idem observandum, cum Historia. Fabulæ tibi alleganda est. Vt: Terentianus ille Chremes humani nihil à se alienum putat, cum Oileus ille apud Sophoclem. Latius sum laudari me, inquit Heflor, optior, apud Navium. Vt ait Philoctetes apud Ælium. Signem auctorem ab auctore alio citatum cites, is, à quo citatus est, tibi memorandus est. Vt: Herculem, Prodicus dixit, ut est apud Xenophontem, exisse in solitudinem.

2 VI.

Quæ verborum constructionem attinent Elegantiæ.

1. Quæ nomina mensuræ magnitudinem significant, et in quatuor lapsius, in sexto casu rarius collocari à doctis solent. Vt: Basis erat lata pedes octo. Cum accesssem ab eo milia passuum triginta. Nullum enim vestigium à se discessurus sum. Aberam ab Ariano iter unius diei. Decem, & septem millibus passuum ab urbe secessit.

De nominibus tempus significantibus Grammaticæ præceptiones licet consulere.

2. Comparativum nomen pro positivo eleganter quandoque ponitur, cum familiari sermone multum, aut valde cum positivo adiungitur. Vt: Senectus est natura loquacior. Thucydides autem præfactor, primus instituit dilatare verbis sermonem. Mater filium blandioribus verbis alloquitur.

3. Adverbia quantitatis in *Pm*, ut Quantum, Multum, paucis nominibus, eadem in *O* comparativis serè adiunguntur. Vt: Quantum erat ille lepidus. Elegans multum oratus. Aliquando erat audacior. Adverbia in *Pm* comparativis iuncta reperiuntur; id tu neque accoles, neque imitæ.

4. Adverbia comparativi gradus, aut superlativi perinde ut nomina casum regunt. Vt: Factumne? minimè gentium. Nemo me diutius secit. Maxime vero omnium flagrabat cupiditate. Id tu minimè omnium ignoras.

5. Hi

6. Hi quoque ab adverbij gradus comparativi reguntur. Disso, solito, fuso, Fide, Opiniōe. Vt: Dissito citius æquora placat, hoc est, citius, quam quis dicat. Curam solito exactiorem contrahit, hoc est, quam solebat. Liberiori iusto vivebat. Sidera ceterius venit. Opiniō tua mihi gratius est.

6. Cum vulgus diceret. Orator eloquentissimus, dices eleganter Oratorum eloquentissimus. Vt sunt illa: Nisi idem placeret gravissimo Stoicorum Panætio. Cæsarem tristissimam, ut constat, hominum. Nisi sensus quid obiter.

7. Cum relativam vocem duo habet antecedentia: quorum posterius prioris coarctativam est, eum posteriore conuenit elegantius. Vt: Amois, quam Albuliam dicunt vocatam. Concilia, catervisque hominum iure sociatis, quæ civitates appellantur.

8. Disciplinarum nomina in pluri numero, ac neutro genere usurpantur. Vt: Musicorum vero per seudolum accepimus. Quasi Geometrica didicisset. Phisica ista ipsa, & Mathematica propria posuisti. Ne Phisicorum quidem esse ignarum volo. Sed sunt illa quoque exempla: In Astrologia Sulpicium, in Geometria S. Pompejum audivimus. Licurgus Musices disciplinam probavit.

9. Verba significatiua Accusare, Dammare, Absolvere, item nomen Plenus, & quæ vox significatu eodem casum patrum, aut aliam regit, eum casu patrio, quam cum alio dicuntur elegantius. Vt: Accuso te furti. Furti obstringitur Capitis accusatur. Me ipsum iure, nequitieque condemnas. Sceleris condemnat generum suum. Absolutus est homicidij. Præceptorum ille plenus est. Sculptoram plena sunt omnia. Locos plenus quietis. Oblatus injuriæ. Incertus animi sum. Animos pendo. Moris sunt dicere. Officij duco te. Laudis avidi, precum liberales erant. Firmissus amborum, in neutro excellent, Ita etiam illud: Eo miseriarum venit.

10. Participium quoque præteritis temporis casum participandi regit, cum pro verbali in *Or* finito ponitur; ponitur autem, cum verbum supino caret, aut nomina in *Or* extens ab eo factum esset duriusculum. Vt: Laboris patiens.

18

Ira potens, Pecunia indigens, Sui amans. Efficiens est voluptas virtus.

11. Cum vulgari sermone Gerundium casus sexti post se casum acculandi regit, is elegantes in sexto ponitur, & cum gerundio accommodatur. Id quod in aliis casus gerundi sit. Et in plurali quidem numero maiorem, nescio quomodo, gratiam habet. Vt: In controversiis dijudicandis diligi ab omnibus, difficile. Orationem efficies legendis nostris plenior. Hec laus est verbis transferendis, ut. Erudiendo nati tui non inutiles fore libri videbantur.

12. Nomina in A excentia inclioamenti tertij tertium, & sextum casum pluralis numeri in *Atis*, quam in *Atibus* sapius finitur. Vt: Neque est scriptum in poematis *His* velut emblematis exornarentur.

13. Cum generalis sermo est, sive qui ad omnes, aut multos ejusdem generis referatur, impersonale verbum passivæ vocis usurpatur, etiam in verbis, quæ neutra dicuntur. Vt: Cito scribendo non fit, ut bene scribatur. Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno. Conveniunt, ostroque dissembunt. Vivitur parvo bene. Agendum, ut ne cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviat. Quid agitur? Scatur. Sititur ad astra. Quocumque ventum est, ibi Obviam mihi proditum est. Occurritur autem nobis. In *Islyram* venit. *Et* ibi confidetur. Nihil est a me inferritum. Preclarè est actum à te.

Idque oblectatur in modo infinito. Vt: Cum mihi accurrens viderem. Num esse ad castra cognovi.

Verum in Dependentibus, atque Communibus verbis pro impersonali passivæ significationis tertia personæ, aut prima numeri pluralis oritur. Vt: Ita enim loquebantur. Vt loquimur vulgo. Hoc sequitur, pro ex hoc sequitur.

14. Cum impersonali verbo activæ vocis, postque verba *Jubeo, Volo, Nolo, Mulo, Caro* infinitum vocis passivæ adhibetur eleganter. Vt: *Vix* dici potest. Hanc oportet in oratione abripi. Statuam imponi iussit. Eum vocari iussit. Vestimenta detrahi imperavit. Nutrices *Chrysippus* optimas eligi voluit. Se quoque præceptores audiri voluit. Damnum à te, si

scipi nolo. Abs te virtutes, quam divitias comparari malo. Post verbum autem *Curo* fatum tempus est elegantius. Vt: Eurus est facendum in avi. Curabo litteras ad te perferendas.

15. Post verba *Volo, Nolo, Peto, Suadeo, Caveo, Facio*, Necesse est. Oportet. Reliquum est verbum conjunctivi modi sine particula *Ut, Ne*. Quod poatur. Vt: Tu, relin, desinai. Nolo mentiri. Petimus à te, facias nos certiores. Integram tibi reserves suadeo. Cave dubites, quid. Fac, valeas. Fac, habeas. fortem animum. Te jam exoremus, necesse est. Ad me redeat, oportet. Reliquum est, tuam profectorem amore consequar. Te hic monebo, Necesse, quam Necessum dicit elegantius.

16. Verba in temporibus à præterito in *Vi* excentia fitis coadi in medio utitur. est dec. tum verò i. gemitur. Vt: Audissem, Redissem, Scissem, Putaram, Noram. Comprobassem, Cognovissem, Poscullavim, Gussaro.

17. In præteriti temporis numero plurali personam tertiam in *Re* Historici saepe, raro, Cicero finit. Scripserunt & g. quam scribere Tullio esse familiaris. Persona autem secunda passivæ vocis in *Re*, quàm in *Ris* terminatur saepius. Vt Legare, Amare, Docere, Abnere, Docere, Abnere, Viderere, Viderere, Parabare, Persuadere.

18. Frequentativa verba, ut *Lectica, Scripsit, Viso, Egresso, & Inchoativa*, ut *Præsentisco, Contrecto, Labesco* suam habent venustatem, etiam cum pro perfectis adhibentur, sed à veterandus sit eorum usus.

19. Vocantur etiam, cum motus ad locum adjecto ponitur significatur, verbum adhibetur, quod motum à loco significet. Vt: Abiit ad Deos *Hercules*; nunquam abiit, nisi cum inter homines esset, eam sibi vitam munivisset. Scio, hinc quo abductus est. Ab eo enim, & Abduco motum à loco præferunt in se composita. Ab.

20. Pecunia, ponderis, mensuræ, aliaque quædam nomina in oratione etiam prosa casum partium dameri multitudinis habere ditionem. Ita mille aureum pro auroreum; Nummum, Sestercentum, Cadum, Medimum, Tescenum, Pecunia, Liberum, Duum virum.

21. Pzpositio cum verbo composita com casu sepe reperitur. Vt: *Ad urbem accessit.* In iulius incedit. De spe decidit. Cum ex pectore excelsit. *Ad rem* accepti sumus. Haud a me aberit. In libris nomen inscribere. In regum imponi, inter me, ac te motus interfit.

22. Ab antiquis illis, qui Latine dicebant. *Ad Veneris.* *Ad Herculis,* aliaque id genus usurpabantur pro *Ad rem.* *Veneris,* & in *Vesta,* cum verbo motus a *Vesta.* Vt: *Ventum erat ad Vesta.* *Vbi ad Dianam veneris.* Senatus habiturus ad *Appollinis.* *A Vesta* ad tabulam *Valeriam* ducta est. Ex his non dubito, quin dicere possimus *Ad D. Petri,* *ad D. Theresia,* ac sic alia.

23. Multas pzpositiones Poetæ solent, aliquotque Oratores casibus suis pzponere. Ita *suæ dicta.* Quem penes est omnis potestas. Centum circiter amissis. Res, quæ de sermone sit. Siquis inter societas est. Eos, quos contra statuas, placatos dimittas. *Adhibet* modum, quem ultra progredi non oporteat. Illa autem semper ferè usurpanda. *Quicum,* *Quocum,* *Quicquid.* *Gallium* versos. *Oculorum* tenetis.

24. Ab adjectivis in *Dus* excentibus comparatio nulla deducitur; quare Latida prorsus non sunt *Reverendissimus,* *Colendissimus,* & siqua sunt alia ad observantiam inventa; quæ melius fortasse dicantur per *Admodum Reverendum.* Et illa licet superlativa. *Egregissimus.* *Perperissimus,* *Sapissimus,* *Magnificissimus.* Comparativaque *Industrior,* *Egregior,* *Strenuor,* *Ardior,* *Mendacilior* apud vetores inveniantur, non propterea sunt usurpanda.

25. Cum vulgari sermone verbum *Debeo* adhibetur ad necessitatem significandam, eleganter ubi atque molitum Adjectivum in *Dus* participiale quod Grammatici dicunt, usurpatur. Vt: *Virtus* perficienda doctrina est. *Hoc item* vobis providendum est. Non paranda vobis solium, sed fructu etiam sapientia est. *Quæ rati* tollenda esse arbitrabantur, ea sibi ille me visenda quidem existimavit.

26. Cum domum alicujus vulgus diceret, personæ nomen dixeris elegantius. Vt: *Famitor* interrogat, quis tuus

Marco tabellarius. *Salvatum* intrare ad Ciceronem. Apud patrem est. Ex patre exist. *Ad Cæsarem* ivit.

27. *Dignum.* *Promptum,* *Idoneum* cum inchoatio modo in carmine, cum *Qui,* vel *Et* in soluta oratione compaguntur. Vt: *Qui* modestè paret, videtur, qui aliquando impetret, dignus esse. *Dignus* est, qui a te diligitur. *Digna,* quam illudas. Eam indignissimum arbitror, cui a viris bonis benedicatur; tam ne idoneum quidem, cui a probis maledicatur. *Vix* lingua prompta, quæ dicta pectore evolvat.

28. *Passivum* verbum, & participium præteriti temporis quod pzposita *A,* vel *Ab* comablative copulari solet, cum dativo sepe componitur. Vt: *Despectus* tibi sum. Haud id mihi probatur. Non facile cuivis bonus eligitur amicus, qui sibi cognitus sit, atque perspectus.

29. Participia præteriti temporis, siue sint ab his verbis, quæ Communia dicuntur, siue a Dependentibus activi significati, in significatione utraque activa, & passiva dici possunt. Vt: *Edis* est. architectata ab Hierodoro. *Ejus* experta virtus est. *Exercitum* prænsum, paratum, cohortatum eduxit foras. *Hoc* meditatum esse debet. *A quo* essent illa dimensa.

Quæ in usu vocantur sunt elegantia.

1. Tanta fuit veteribus ijs, qui prius locuti sunt, recte nendæ proprietatis cura, ut translatis vocabulis raro admodum uti fuerint. Translatoz ulum tantum abest, ut damnemus, ut si comode fiat, probemus nihil minus, quam si propria essent. Sed illa vulgò dicendi improprietas quædam est, quæ nobis ordine eo habenda est, quo Solæcismus. In eo vulgi sermone innumera sunt, ex quibus tam multis pauca illa dicimus. Quod dicunt *Dare* virtutem. *Accipere* dicas, ut: *Me* convivia laude accipere, sic quoque, *Docere* hoc distante excepti dicas pro scripsi hoc sub doctore.

Donare, vel *appondere* cibos pro servare. *Scernere* mensam, *accumbere* mense, *mensam* removere, *prandere,* *cenare* non *ponere.*

Ponere mensam, sedere ad mensam, deponere mappam, salutare prandium, aut iunam. . . . . Rite dictus miles pro stipendii privatus. Tendere, aut radere barbam pro facere. Morari magistratum pro deponere officium. Capere, aut capessere magistratum pro acceptare. Documento illustre suavis, ut reliqua observes.

2. Numeralia quaedam vocabula usu imperitiorum facta sunt. Dicendum enim Octoginta, non Octingenta, Toties, Quoties, Novies, Vicies, Tricies, Quadrages, Sexages, Septuages, Octogies, Nonages, Centies, Milles. Et Viceni, Triceni, Quadrages, Quinquages, &c. Ducenti, Trecenti, Quadrages, Quingenti, Septingenti, &c. Nec Multoties dici Latine putamus.

3. Cum magnum quendam dicis numerum locuturum in soluta oratione dicas Sexcenta, in versu Mille. Vi: Esquis non causas mille doloris habet? Tibi nomina milles, Mille notandi artes. Perferri licet nulla conditione poterunt, sexcenti enim loci excutuntur. Et huiusmodi sexcenta. Sexcenti inveniunt, qui utilitatem suam requirant.

4. Vbi verbum quoddam est pro voce ipsa positum, perinde collocandum est, ac si pro significato suo diceretur. Vi: Ab amico amicitia appellata est; non, ab hoc nomine amicus. A viris virtus nomen est mutata. Id enim est sapientis providere; ex quo sapientia appellata est prudentia.

5. Non infrequens est & apud Poetas, & apud Oratores locutus per negationem, quo plures quid dicant. Vi: Litte-
rae tuae mihi non in iucunda fuerunt. Non infestis dispasat. Isti-
stem intrepide aggressus est. Non una est ratio.

6. Patronymica nomina ut a Poetis saepe, ita raro ab Oratoribus usurpantur.

7. Ab uno genitivo genitivum alium in numero eodem regi rarum est. Vi: P. Africani necis socius fuisti.

8. Genitivus Hominum pro Humano saepe dicitur; Res-
geste, quam gesta, Populus Romanus, quam Romani dicunt
ultrastius. Vi: Generi hominum universo cultura errorum est
salutaris. Nihil in hominum genere rarum perfectio Oratore est.

Ne

Negatque ullam pestem maiorem in vitam hominum invasisse. Est hominum natura inimica crudelitatis. Quibus rebus animi hominum moverentur. Vita hominum latebrarum habet.

9. Interrogando, cuius quid sit, nomen Cuius, Cuius, Cuius, & quae patris, nomen Cuius adhibendum est. Vi: Cuius liber? Cuius domus? Cuius pecus? Cuius est? Cuius rem esse patrem? Socrates, enim rogaretur, cuius rem se esse diceret, mun-
danum inquit. Neque cuius rem esset, potius scire. Hispanum
autem Cuius, cum relativum est, per Quis, & od effertur. Vi:
Libri, de quorum auctore dabatur. Demetrius, cuius ora-
tio erat.

10. Pro loci nomine nomen gentis nonnunquam ad-
hibere elegans est; ac pro gentis nomine aliis nomen loci.
Vi: Ad Siculos se applicavit. Ad Italos profectus est. Quan-
tam lunam maxime observat Aegypti. Omissam Gratiam
qua semper eloquentia princeps esse voluit, atque illas doctri-
narum inventrices Athenas. Quo item in genere, inquit Ci-
cero, & virtutes & vitia pro ipsis, in quibus illa sunt, ap-
pellantur. Vi: Quod avaritia, & fides valens, iustitia confectis

ita quoque rei nomen, a qua persona nominatur, pro
persona solet appellari. Vi: Nihil magis cavendum est iu-
ventutis quam ne desidia se dedat. Haec etas nostra iuris ignara
est. Contra eos nitentur plerique nobilitas. Dies deficiit, si ve-
lim paupertatis causam defendere.

Substantiva nomina ab adjectivis facta pro adjecti-
vis ipsis lepidè multum dicuntur. Vi: Benevolentie in me
eae magnitudo pro Magna tua benevolentia. Ita: Nulla est
tutorum humilitas, quae dulcedine gloria tangatur. Contemno
magnitudinem doloris, a quo me brevis temporis vindicabit.
Ac vocem quidem bonitas optanda est.

11. Licet quidem Consilium, Contubernium, Cohortem, Con-
dem, Commisionem, Conlocerum, Consporem, Contribonem, Con-
gerronem, et aliae id genus moles Latine dicamus, tu dicas
Civem pro Concivem, Popularem, Municipem, Sodalem, Equa-
lem, Equarum.

12. Nomen Vir in laude saepius. Homo vero modò in
lau.

laude, modo in vituperatione dicitur. Vt: *Fir* clarissimus ab homine detestatio acerbissima morte affectus est. *Fabio* vero optimo, & homine doctissimo familiariter utor.

13. In malis rebus *Grave* pro *Magno*, & *Leve* pro *Pari* dicitur, *Molus*q; pro *magno* tunc dici solet, cum magnitudo rei, aut altitudo non significatur. Vt: *Gravis* morbus; *mors* *gravis*. *Agrotare* *graviter*, *Grave* odium; *Graviter* moris; *Gravissime* irasci. *Levis* consolatio ex morbis aliorum. *Qui leviter* agrotantes *leviter* curant. *Homines leviter* exaditi. Multo labore consistat ars dicendi. Multa cura summo imperio inest. Nominis multa celebritas.

14. *Diuturnum*, aut *Diuturnum* pro *longo*, cum tempus significatur, dicitur non illepidè: *Reliquum*, aut *Reliqui* pro *Residuum*; *Iure* pro *Iuste*; *Iusjurandum* pro *Iuramentum*; *Potio* pro *Potio*. Vt: *Odio diutine* servientis. Hoc tantum bellum, tam diuturnum. *Reliquas* vero partes diei consumebat in Me *reliquum* fecit. *Datis* litteris *reliquum* est, ut. *Capto* ante nihil *reliqui* sit restis. *Nulle* sunt hostium *reliquia*. *Tales* sumus, ut *iure* laudemur. *Iure*, an *iniuria* fecerit, querimus. *Qui iusjurandum* violat. *Quid* est igitur in iurjurando? *Sacramentum* appellatur *iurjurandum*, quod Imperatori prelati solet. Vt: *Obligatur* militia *sacramento*. *Sanxit*, ne, qui *sacramento* non teneretur, abesset. Ita dicitur, *Deo teneri* voti *sacramento*. Jam illud. *Ne* mentem quidem rectè uti possumus multo citius, & portione compleri.

15. *Ferina*, *Porcina*, *Suilla*, *Bubula*, *Vervecina*, aliaque hoc genus sine habitantivo *Caro* poquatur. Vt: *Bubulam* coquunt. *Pennis* ad macellum, indicant *agninam*, *caram*, *caram* *bubulam*, *verulinam*, *porcinam*. Ita quoque *Frigidam* bibere, *Calidam*, aut *Calidam* lavari.

16. *Genus* pro *Modus*, & *Species*; *Ordo* pro *Status*; *Rati* pro *Methodis* dicantur. *Carmen* de toto opere, non de versu aliquo rectè dicitur. Vt: *Genere* novo dicendi *usus* sum. *Ratio* habenda est in diligendo genere vite. *Instituta* duo sunt genera. *Noster* iordis observat neminem diligentius. *In vestibus* omnium ferè ordinum multitudine constitit. Sic *Ordo* Sa.

natorius, ordo equester. *Pauca* dices, hic versus *Plauti* non est. In *Epico* *carmine* *Hexameter* sunt versus omnes.

17. Cum generalis sermo erit, in personam secundam conjunctivi modi veniunt commutatur. Vt: *Mireris*, *si quis* sui amicos non sunt, pro *Mirum* est. Ita: *Insurias*, quas ferre nequeat, desugiendo relinquit. Verum ista legendò tute deprehendas.

18. *Orator* tuus erit oratio, si cum *Rego*. *Precar* ut vulgus diceret, imperativum adhibeas, ac verbum *Quæso* in orationis medio colloques. Vt: *Noli*, *quæso*, *irasci*. *Narras* istud, *quæso*, *quid* fiet. *Abstine*, *quæso*. *Attende*, *quæso*, *quæ* sint consecuta.

19. *Insistum* *Fore* post verba *Spero*, *Puto*, *Credo*, elegans est. Vt: *Spero* fore, ut id nobis contingat. *Nunquam* fore credidi, ut precaver. *Putari* fore, ut redires.

20. Verba *Odi*, *Novi*, *Capi* in precio equidem sunt habenda; ac sæpe usurpanda; ne semper *Odio* habere, aut prosequi. *Cognoscere*, *Incipere*, ut solet, dicamus. Et *Capi* verò etiam in passiva voce eleganter adhibetur. Vt: *Oderunt* *hilarum* *crisies*. *Parentes* *malorum* *odimus*. *Quem* *oderas*, & *diagnum* *contumeliam* *putabas*. *Qui* *audit*, ut *oderit*, ut *invidet*. *Novi* te, *novi* *ingenium* *tuum*. *Non* *sacris* *nostis*, *qualis* *sim*. *Eum* *optimè* *novat*. *Noverit* *Orator* *rationum* *locos*. *Ex* quo *tempore* tu me diligere *cepisset*. *Cum* *cepisset* *pater* *respondere*. *Primam* *scitisset*, quo *caperat* *statu*. *Consuli* *capri* *sumus*. *Litteris* *oratio* est *capta* *mandati*.

21. Quod indoctum vulgus dicere solet, *Sæpe* *ludit*, *semper* *ludit*, non facit nisi *ludere*, id tu verbo *Solet* *dices* *facilius*. Vt: *Mitior* *irrogari* *solet* *paua* *reterundia*. *Graci* in convivio solent *momina*, cui *potium* *traditur* *sint*. *Id* *ritio* *so* *more* *effici* *solet*. *Pericles* *solabat* *optare*.

Et præteritum imperfectum modi indicativi sæpe idem significat, quod *Solebat* cum *insistito* verbi. Vt: *Fuit*, qui *grana* *ciceris* *sine* *frustratione* *inserebat*. *Scipio* *dicebat*, *nihil* *difficilius* *esse*, *quàm*.

22. *Pati* pro *Permittere*, & *Negate* pro *Discre* quod non

usurparet. Vi: Me cum Platone errare patiarur. Illud autem natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras opes augeremus. Qui benigniores volunt esse, quam res patitur, primum in eo peccat, quod iniurijs sunt in proximos. Negat Epicurus, iocunde posse vivi, nisi cum virtute vivatur.

23. Qui aut scribendo, aut dicendo humiliores suam, cum alijs vocabulis, tum maxime verbo orationis, per quam interrogatum est, nec semper particulis *Id est*, Sic, Etiam respondere solent. Vi: *Atin* a nos venisse? *Atin*. Est Simo intus? Est, Scisne hoc certos? Certo.

24. Nomem solum pro adverbio veniunt ponitur, dum nihil est sententia mutetur. Vi: Spes sola hominem consolatur. Neque vero corpori soli subvenendum est, sed etiam menti, atque animo multo magis. Alia item adverbia in nomina locum commutare. Vi: Erepta vita est immerenti, pro immerito. His facilius uti possis.

pro facilius.

INSTITUTIONUM

POETICARUM.

SEV DE LIGATA ORATIONE

LIBER

INSTITUTIO I.

De Poesi universè spectata.

CAPVT I.

Notio Poeseos, & natura.

POESIS alijs est Ars ipsa Poematis condendi, alijs ratio, & forma Poematis, alijs Poema ipsum. Sive opus ad normam Poetices Fictum. Poëus porro dicitur ars est præcepta Poematis tradens, Ars est fingendi aliquid carmine. Fictiorem itaque, & Verum ita Poëus continet, ut alterum eorum si desit, omnino Poëus non sit.

Ac vemo est quidem, quin sentiat, fabulam quamvis, si soluta oratione, conscribatur, Poema non esse: an vero sine fictione scriptum carmen Poëa esse dicendum sit, in utramque partem disputatur. Cum ijs nos sentimus, qui duplex Fictiōis Poetice genus meditantur. Primum, quod Fictiōem sententiæ appelles licet, illud est, cum exponitur verba, quid penitus fictum, seu res etiam vera, sed ita fictionibus circumveluta, ut omnino Fictio dici debeat. Fictio hæc maioribus Poematis competit, Epico, Tragico, Comico; proinde qui materiam Epici carminis hanc hæc fictione versa tractaret, Poeta Epicus dici non deberet. Alterum Fictiōis genus est, quam Fictiōem verborum appellemus, cum tamen nihil verum exponatur carmine, ea tamen est dicendi ratio, quæ non modo à communi, atque quotidiana, sed & ab Oratoria recedit: quod obitus per transillata verba, tropique frequentes, & auda-

usurparet. Vi: Me cum Platone errare patiarur. Illud autem natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras opes auget amur. Qui benigniores volunt esse, quam re patitur, primum in eo peccat, quod iniurijs sunt in proximos. Negat Epicurus, ut unde posse veri, nisi cum virtute vivatur.

23. Qui aut scribendo, aut dicendo humiliores sunt, cum alijs vocabulis, tum maxime verbo orationis, per quam interrogatum est, nec semper particulis *Id est*, Sic, Etiam respondere solent. Vi: *Atin* a nos venisse? *Atin*. Est Simo intus? Est, Scisne hoc certos? Certo.

24. Nomen solum pro adverbio veniunt ponitur, dum nihil e sententia mutetur. Vi: Spes sola hominem consolatur. Neque vero corpori soli subvenendum est, sed etiam menti, atque animo multo magis. Alia item adverbia in nomen locum commutare. Vi: Erepta vita est immerenti, pro immerito. His facilius uti possis.

pro facilius.

INSTITUTIONUM

POETICARUM.

SEV DE LIGATA ORATIONE

LIBER

INSTITUTIO I.

De Poesi universè spectata.

CAPVT I.

Notio Poeseos, & natura.

POESIS alijs est Ars ipsa Poematis condendi, alijs ratio, & forma Poematis, alijs Poema ipsum. Sive opus ad normam Poetices Fictum. Poëus porro dicitur ars est præcepta Poematis tradens, Ars est fingendi aliquid carmine. Fictiorem itaque, & Verum ita Poëus continet, ut alterum eorum si desit, omnino Poëus non sit.

Ac vemo est quidem, quin sentiat, fabulam quamvis si soluta oratione conscribatur, Poema non esse: an vero sine fictione scriptum carmen Poëa esse dicendum sit, in utramque partem disputatur. Cum ijs nos sentimus, qui duplex Fictionis Poetice genus meditantur. Primum, quod Fictionem sententia appelles licet, illud est, cum exponitur verba quid penitus fictum, seu res etiam vera, sed ita fictionibus circumveluta, ut omnino Fictio dici debeat. Fictio hæc maioribus Poematis competit, Epico, Tragico, Comico: proinde qui materiam Epici carminis hanc hæc fictione versa tractaret, Poeta Epicus dici non deberet. Alterum Fictionis genus est, quam Fictionem verborum appellemus, cum tamen nihil verum exponatur carmine, ea tamen est dicendi ratio, quæ non modo à communi, atque quotidiana, sed & ab Oratoria recedit: quod obitus per transposita verba, tropique frequentes, & auda-

gioris

INSTI

ciore, qui nunquam a fictione aliqua se iungitur; per
nunciam dicendi libertatem dictione, spirituque poetico
luxuriantem; perque figuratum, ac Horens dicendi genus,
quod stylum poeticum exprimit. Fictio hæc, quamquam
est in omnibus Poematibus, in minoribus tamen, ut Epi-
grammata sunt, ut Georgicis, ut Elegiacum, & Lyricum
carmen, satis est etiam sola, ut ea dicantur esse Poemata.
Ita enim fiet, ut à Poesi non excludas Epigrammata, Ge-
orgica, Lyrica, Elegia; ac ut exulare è Parnasso iubeas
Martialem, Propertium, Tibullum, Ovidium, si metamor-
phoseon libros præcias, ut item Horatium, Lucretium,
& in Georgicis suis Virgilium. Sed de Poetica fictione
legibus plura dicam, cum de Epico carmine sermo erit.

Rem vero ideo fictione, & carmine tractat Poë-
ta, ut Auditores delectet, & delectando doceat, moreque
instruat: quod ait Horatius in Arte:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,

Lectorem delectando, pariterque monendo.

Quare si quis, composuit huius generis solus legenti-
um oblectationi versus suos accommodet, atque ea pro-
ponat, quæ mores non modo non instruant, sed inficiant;
non est censendus Poeta. Tu ab his Versificatoribus per-
volutandis abstinere: Poetam enim non leges, & bonos mo-
res tuos turpissime corumpes.

CAPUT II.

De iis, quæ Poësis habet cum soluta oratione

communis.

Plura sunt, quæ hic subius pertractarem, ut ad artem
poeticam scilicet necessaria, nisi ea ipsa in soluta oratione
docerentur. Quare, ut actum agam, ea hic tantum recen-
sebo, ut Rhetoricarum Institutionum Libro I. repetas, & ad-
discas.

Primo quidquid *lib. 1. dictum est de Rhetoricæ Na-
tura, Materia, atque Subditiis*, revocari hic etiam debet.
Notandum tamen, quod est ingenium ducendis carmini-

bus

bus appositum naturæ maxime donum est, arte tamen
etiam indigemus: nullum enim est naturæ donum, quod
visi arte excolatur, non diffuset; quodque, accedere ar-
te, non crescat; neque vero ulli adeo tenax, & avara in
hoc genere laudis unquam natura fuit, ut præceptis ne-
queat ad artis huius affectionem labore aliquo tandem
perveire. Quare qui facilitatem scribendi non statim
assequitur, non ideo poetæ studium abijciat: sunt enim
qui inepti ad hanc artem initio videbantur, deinde labore,
atque diligentia, quod non speraverant, pervenerunt.

Exercitatio vero tibi maximè proderit, quæ ista ser-
vet: 1. Multa ne scribe, sed ea, quæ scribis, bene effere
curator; neque enim hic laudatur multitudo, sed bonitas: ne-
que celeritatem scribendi dabit scripsisse cito, vel docen-
tos versus in horam, sed consuetudo bene scribendi, quæ
paulatim & celeritatem præstabit, & bonitatem. 2. Patrio
sermone versus conditos in Latinos convertere. 3. Rem uno
carminis genere ab auctore aliquo tractatam mutata in aliud
genus, Heroicum in Elegiacum, hoc in Lyricum, &c. 4.
Rem eodem versuum genere, quo Poeta aliquis usus est,
diversis tamen verbis explicare eorator: neque enim est,
cur idem alijs verbis præclare etiam dici non possit. 5.
Rem eandem nunc conciso stylo, nunc copiosiore, & cul-
tiore scribe. 6. Siquid offendit in Auctoribus, quod im-
mutatis aliquotulùm verbis rem omnino aliam exprime-
re possit, id facere: sic Proba Falconia mutatis à Virgilio
versibus, levi verborum immutatione, Christi Servatoris
cruciatu, mortemque describit. 7. Locum Poetæ ali-
quem in prosam redige: deinde ubi versus illi temporis
intervallo jam è memoria exciderunt, inconsulto Poetæ
rem eandem metro restituere.

De imitatione satis multa eadem Institutione dicta
sunt.

2. Ea, quæ *lib. 4. cap. 1. docentur*, cum de Inven-
tione argumentorum, quæ à Locis communibus desumun-
tur ad rerum confirmationem; tum, de Inventionis in or-
dine

dine ad tractandos animi motus, ad Poëtam etiam pertinet. Hoc verò inter Oratorem, ac Poëtam interest in his rebus; quod Poëta moderatior est in usu argumentorum; magis enim docet per fabulas, mores, sententias, similitudines, exempla, ceteraque ejusmodi, quam argumenta. Et non his destituitur omnino. Virgilius enim ex Loco 2 Definitione Famam describit Æneid. 4.

Fama, malum, quo non aliud velocius ullum.

Parva metu primo, mox sese attollit in auras,

Ingrrediturque solo, & caput inter nubila condit.

Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore pluma

Tot virgiles oculi subter, &c.

Ita etiam Lactantius, singularum partium cruciatus ennumerando Dominicæ mortis acerbicatem probat.

Compressos speculari oculos, & luce carentes

Afflictaque genas, arentem suspice linguam

Felle venenarum, & pallentes sanare vultus.

Cerne manus clavis fixas, tractosque lacertos,

Aque ingens lateris vulnus; cerne inde cinerem

Purpureum, fossosque pedes, artusque cruentos.

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora.

Ex Conjugatis argumentatus est Ovidius.

Aurea nunc verè sunt secula. Plurimas auro

Venit honor: auro conciliatur amor.

Idem à causa efficiente adulterium culpatur.

Quæritis, Agrippæ quare sit factus adulter?

In promptu causa est: desidiosus erat.

A Comparatione item probat, leiori Augustum posse

Cur ego posse negem leniri Cesaris iras,

Cum videam, miles hostibus esse Deo?

Immo etiam in argumentationis formam composita argumenta invenies aliquando. En integram Syllogismam apud Persium Sat. 5.

An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam

Cui licet, ut voluit? Licet, ut volo, vivere: non sum

Liberior Buto?

Sed frequentior est Inductionis usus: sic Æneas posse se viventem etiam ad inferos descendere, per Inductionem probat li 6. Æn.

Si potuit manes accessere coniugis Orpheus

Threicia fretus cithara, fidibusque canoris:

Si fratrem Pollux æternæ morte redemit;

Itaque reditque viam toties: quid Thesea magnam?

Quid memorem Alciden? Et mi genus ab Ære summo?

Ubi verò affectuum longè apud Poetas frequentior est; præsertim apud Epicos, & Elegiacos. Luculentissimum exemplum habes apud Virg. qui Æn. l. 4. Didonem Æneæ discessu furentem, variisque affectibus agitam in hæc verba loquentem inducit:

Proh, Jupiter! ibit

Hic, ait, & nostris illuserit advena regnis?

Non arma expedit? totaque ex urbe sequentur?

Diripientque rates alij navibus? ite,

Ferte titi flammam, date vela, impellite remos.

Quid loquor? aut ubi sum? qua mentem insania mutat?

Infelix Dido, nunc te fata impia tangant!

Tum decuit, cum sceptrum dabas, En dextra, fidesque,

Quem secum patrios ajunt portare Penates!

Non potui abieci corpus, & undis

Spargere? non socios, non ipsum absolvere ferro

Ascanium? patriisque epulandum apponere mensis?

Verum anceps pugne fuerat fortuna? Euisset.

Quem metui mortura? &c.

Tertio Amplificationis artificium, quod Insti. 4. Cap. 2. & Elocutionis ratio, quam Cap. 3. docui, ad Poetas etiam pertinent: quod vero poeticæ Amplificationi, & Elocutioni peculiare est, inferius edocebo.

CAPVT III.

De Ratione condendi facile Carminis;

TYroni, qui primò ad Paroastum accedit, ne rei discipulatus absteritus desistat ab incepto, hoc, & sub-

sequens caput scribis, ut levibus præceptis, quæ in initio adolescentibus obesse solet, difficultas mitescat, moxque ad maiora deducantur. Et quoniam primus Tyronum labor in Hexametris, atque Pentametris collocatur, immoror in his tantum.

Fac tibi scribendam esse Distichum. Oportet, primo, ut explicandam sententiam poetica phrasi latinam reddas tot verbis, quæ Distichi mole minora potius sint, quin excedant: facile enim inopie verborum per epitheta, variatq; phrasas succurrimus: superfluitatem vero non ita facile coercemus. Deinde in ea latina sententia quære verba, quæ duos ultimos Dactylos, & casuram Pentametri constituent: à Pentametro enim, quod est difficilius, incipe. Sit pro exemplo sententia illa Ovidij: *Ab quoties, properante aliquo, dixi, quid urges? vides vel quò festinas ire, vel unde.* In his verbis ad postremam Pentametri partem, condendam invenies illa, *ire vel unde vides*: ea in marginæ chartæ conscribis: tum conare ijs verbis, quæ ad eam sententiæ partem magis pertinent, quam Pentametro attribuiisti, Pentametri partem alteram condere: sic facile fieri hic vides. *Vel quò festinas ire, vel unde vides.*

Ad Hexametrum deinde veni, atque ex reliquis verbis parato tibi Dactylum, & Spondæum, quibus Hexameter clauditur. Invenies illa; *properante, quid urges?* tum per verba, quæ supersunt, reliquum Hexametrum pangito: sic integrum versum habebis.

Ab quoties, aliquo, dixi, properante, quid urges?

Quodsi liganda in numeros sententiæ membra non sunt, quod Hexametro attribuis, plura habes verba, quam ut omnia in eo solo concludantur, poteris ex illis unum, aut alterum initio Pentametri collocare. Vant exemplum hi Ovidij versus Lib. 1. *trist. Eleg. 3.*

Ab quoties certam me sum viuentis habere

Iterum, propositæ quæ feret apta via?

Si contra Pentametri abundent verba, poteris eorum aliquibus Hexametrum concludere. Sic Ovid. in eadem Eleg.

Ter

Ter ligna totiq; iter sum, tercatul, & ipse
Indulgenti animo pes mihi tardus erat.
Nota bis ratione hic aliquæ. Cum propositam sententiam latinam reddis, ut verba inferas, quæ condendo Hexametropati Pentametro sint inopie: sic male. Ceterum pedem adhibebis, ut ad voluntatem Dipyrichium, ut auidior, aut Dichoreum, ut commodare: male. Vixiam, ut repleverant.

2. Ut in reddenda latine sententiæ, & verba habeas carmini accommodata, & phrasam etiam quæ sapiat poetam, librum habeto eam, vel aliena opera confectum, in quo poetarum locutionum sit apparatus: litterarum ordine dispositus. Utiliorem ad rem hanc libellum Regiæ Parnassi in præsentia non habemus. In his vero libellis non ea tantum verba perquiras, quæ nudum, siccum, quæ thema constituent: sed etiam, quæ ad illud thema ratione aliqua pertinebant: ut g. Si esset explicandum hoc themam *Navis mergitur*, quæ eadem essent non modo verba *Navis, & Mergitur*, sed illa etiam, quæ sunt istis affinia, ut *tempestas, turbo, fluctus, mare, ventus*, & similia: in quibus facile optima phrasim offends: quod si per eam, quam primo invenies, facile non proveniat versus, in ea, ac immorator, sed alteram seligito: quæ si minus & ipsa proderit, ad tertiam, vel ad quartam progreditor, donec ex verbo versus effluat.

3. Si sententiæ abundent verba, vel phrasim immutatio, vel quod paucioribus claudendum erat, pluribus versibus concludito. Quodsi contra desint verba, feret suppetias caput subsequens.

CAP. IV.

De Amplificatione poetica.

Poetice Amplificationis ratio ab oratoria desumenda est, cuius artificium dedi Lib. 1. *Inst. 4. Cap. 2.* Sed quoniam non raro verborum penuria in condendis carminibus tyrones premuntur, plures illis, easque faciles vias aperio.

aperio cuiusvis sententiae etiam brevissimae amplificandae, donec versus impleatur.

1. Statuatur amplificanda haec sententia: *Pandimus vela.* Substantivum aliquod adde, quod modum, causam, locum, vel aliam circumstantiam significet ab eo versiculo satis noto petitarum: *Quis? Quis? Vbi? &c.* adde nunc id, cui vela praedantur, nempe *Vento.* Jam si substantivis adjectiva sua adjunges, statim versus cadet, ut *voles, Hexameter, vel Pentameter.*

Pandimus effuso turgentia linca vento.

Pandimus effuso linca plena notis.

Sed immutato substantivum adjectum, aliamque circumstantiam apponito, nempe locum, ubi vela praedantur, quod est *mare:* et iterum alij duo versus.

Pandimus undoso turgentia linca ponto.

Pandimus undoso linca plena mari.

2. *Tecum reperta, quid demum sit res illa, quae vocis amplificanda.* Perpende ejus effectus, causas, modum, omniaque adjuncta: tum quidquid animo dignum occurrat, si explicaveris, apta erit amplificandi ratio, e.g. fac tibi explicandum esse vocem hanc: *Dormio: pete a te, ipso, quid demum sit dormire? invenies tandem esse, quod sopor artus complectatur, quod lumbos claudat, ut, somno, quod cura somno pellatur, &c. jam ex his locutionibus, quae, qui enascuntur, versus:*

Tam sopor igna rursus artus complectitur.

Languida nocturno cesserunt lumina somno.

Pellit ubi somnus toto de pectore curas.

Corpora jam placidum carpebant sessa saporem.

3. Adjectivum, quod apponi rei commodè potest, resolve, ejusque interpretes otto: sic fiet, ut tot habeam phrasas, quot sunt rei ejus adjectiva. Exemplo rem declaro. Sit explicanda haec sententia: *Miles capit arma.* da substantivo *arma* epitheta, quae volueris: dicis fortasse *cruenta, viridissima, cyclopia, &c.* pete jam a te ipso cur dixeris *cruenta, viridissima, cyclopia, &c.* pete jam a te ipso cur dixeris *cruenta, viridissima, cyclopia, &c.* pete jam a te ipso cur dixeris *cruenta, viridissima, cyclopia, &c.*

quod cruenta: viridissima, quod triumphos parit: cyclopia, quod à Cyclopibus fabricata. Vide jam quam facile totus versus proveniat.

Arma capit miles multum bibitura errorem.

Arma capit miles magnos paritura tremoribus.

Arma capit miles manibus fabricata Cyclopum.

4. Adjice substantivum alterum, quod precedentis substantivi genitivus sit: quibus ambobus si accedant adjectiva, facile carmen veniet: sic, ut exemplo super dato insulam, adde genitivum *Martis.* En versus:

Arma capit miles feri rutilantia Martis.

5. Adjectivi, quod substantivo dederas, effectum investigas: sic in eodem exemplo, si arma dixeris *splendida,* splendoris ejus effectus est oculos hostium perstringere, terroremque incutere: ex his vero effectibus sic versus dices:

Arma capit miles, fera luce lacessunt.

Adversa acies, terrore & pectora complent.

6. Explicanda sententiae subijce per relativum *Qui,* quae, quod sententiam alteram, quae antecedentis explicet patetam, vel adjectivum quoddam. *Ovid. L. 3. Trist. El. 84.* Scilicet, quid haec frustra votis periculis optas, quae non ulla tibi fertur, feretque dies?

7. Eidem sententiae substantivum aliquod continuatum adde. *Ovid. Lib. 2. Trist.*

Si scirem, doctas odissen jure Sorores,

Namini cultori perniciose suo,

8. Appone eidem participium aliquod cum suis casibus. *Ovid. Lib. 1. de Pon. El. 2.*

His eques instructus perterrita mania lustrat,

Mores lapsi clausas circumcunt oves.

9. Verbe ablativo aliquo, ut ajunt, absolutato: in quo maxime participia probantur. *Ovid. El. 2. Lib. 1. de Pon.*

Hei mihi! quid faciam? Vereor, ne nomine lecto,

Darus, & aversa cetera fronte legat.

10. Verbe etiam parenthesi, quae breviter sit, & e re nata. *Ovid. Lib. 1. de Pon. El. 1.*

Poenitenti ubi (siquid miseriorum creditur ulli)

Poenitet, & factio torquor ipse meo.

11. Caelum communium usus facit etiam ad amplificationem; sive ij pertineant ad laudem, aut vituperationem, sive ad statum, aut motum, sive ad aliqd. *Ovid. Lib. 3. Trist. El. 8.*

Quam legis, ex illa tibi venit epistola terra,

Latus ubi equoreis jungitur Ister aquis.

12. Poterit aliquando eadem sententia pluribus locutionibus per Expositionem effectui, dum parca id sit. *Virg. Lib. 6. Aen.*

Quodsi tantus amor menti, si tanta cupido est,

Hic stygios innare lacus, hic nigra videre

Tartara.

13. Verbo aliquando additur participium ejusdem significationis, quo & crescit, & vim accipit sententia. *Virg. Lib. 6. Aen.*

Quamvis in sylvis autumnus frigore primo

Lapsa cadunt folia.

14. Facit etiam ad amplificationem effectus substantivum in cala patrio, praemisso altero substantivo, quod universalius sit: sic pro flumine dici poterit *Aqua fluminis, Vada fluminis. Virg. Lib. 6. Aen. pro Coetyrum dixit:*

Coetyri stagna alta vides, stygiamque paludem.

Sed juvat hic ad amplificationis etiam copiosioris usum ex ijs amplificationis generibus, quae Oratoribus quoque sunt in usu, quatuor recensere, quibus praeter reliqua maxime utuntur Poetae.

Primus est per Similitudinem, quae si apta sit, non amplificat modo sententiam, sed etiam carmini venustatem addit non vulgarem. Ea potest esse vel brevior; ut *Virg. Lib. 6. Aen.*

Nec magis incepto vultum sermone moretur,

Quam si dura silex, aut siet Marpesia cautes.

Vel etiam longior, ut *Virg. Lib. 4. Aen. de paratibus classem Trojanis.*

As:

Ac veluti ingentem formica sarris acervum

Cum populant, hyemis memores, rectoque repossunt;

Se nigrum campis agmen, praedamque per herbas

Consectant calle angusto: pars grandia tendit

Obnixae frumenta humeris: pars agmina coeunt,

Castiganique moras. Opere omnis semita servet.

Similitudinem porro Virgilius ita fere addibet: proponit primo similitudinem; deinde quasi rei oblitus, cuius gratia similitudinem produxerat, in hac perstitit explicanda; quae multis exemplificata, redit demum ad rem principalem; ita *Lib. 7. Aen. de Rege Latino:*

Ille velut pelagi rupes immota resistit:

Ut pelagi rupes magno veniente fragore

Quae sese, multis circumlatrantibus ondit,

Mole tenet: scopuli nequidquam, & spuma circum

Saxa fremunt, laterique illis resanditur alga.

Aliquando etiam similitudo ingeminatur: sic *Virg. 9a. Aen. de Turno Lycum profugum arripiente:*

Qualis ubi aut leporem, aut candenti corpore cynam

Sustulit alta petens pedibus foris armiger uncis:

Quasitum aut matris malis balatibus agnum

Martius a stabulis rapuit lupus.

Sed quoniam usus similitudinis praesertim in Epico; & Elegiaco carmine nunquam non maxime placuit; juvenis Virgilianas hic particulas recensere, quibus ad similitudines transiret: ex sunt:

Qualis ubi in lucem colaber

Et.

Non sic arboribus ruptis cum

spumeus ambr.

Ille velut celsam oppugnat

qui molibus urbem.

Delphinum similes, qui per

maria humida nando.

Quam multa in sylvis

autumni frigore primo.

Par levibus ventis, voluerique

simillima somno

Fluctus uti primo caput cum

albescere vento.

Ceul quondam nivei liquida,

inter nebula Cyeni.

Sicut aquae tremulum tabris

ubi lumen ahenis

Non secus, ac si qua penitus

vi terra dehiscens.

Ac

Ac veluti pleno lupus insidi-
atus ovili.

Ut fera, quæ densa venans
sunt septa corona

Turbis atri
Mere ferens.

Aliter, modus amplificationis est per Enthyasianem
partium. Virg. Æn. 8. sententiam hanc. Miratur arma sic
amplificat:

Oculos per singula volvit,
Miraturque interque manus, & brachia versat
Terribilem cristis galeam, flammæque volentem,
Fatiserumque enses, loriceam ex æte vigentem,
Tum lates oreadas electras, autoque recollas
Hæsamque, & cypseli non enarrabile textum.

Tertius est, si ad rem amplificandam, in qua aliquantum
temporis intervallum impensum sit, temporum series
servetur: sic Virg. l. 1. Æn. Vers. 88. tempestatem delicti
bit ab his verbis, Incubare mari, &c. & Ovid. l. 3. Metam.
illos militem Cadmi sentum & terra erumpentiam sic
amplificat.

Inde (fide maior) gleba, cedere moveri.

Primaque de sulcis, acies, apparatus hæst.

Tergmina mox, caput, pectus, intusque corporis

Mox humeri, pectusque, oneratq; brachia telis

Existunt, crescitque seges elypeata, ritorum.

Quartus est, si recensamus ea, quæ cunctantur, cum res
est, quam volumus amplificare: quod maxime fit à Poe-
tis, cum tempus describunt, ut Ætatem, Autumnam,
Diem, Auroram. Virg. l. 4. Æn. l. 6. noctem describit:

Nox erat, & placidum carpebat fessa soporem

Corpora per terras, sibiæque & sæva quierant

Æquora; cum medio volvuntur sidera lapsu;

Cum tacet omnis ager, pecudes, pilaque volucres,

Quæque latent late liquidos, quæque aspera dumis

Rura tenent, somno posita sub agle silenti.

CAPVT V.

De Mutatione vocum in carmine.

Ad minuendam condendi carminis difficultatem, cum
ad poeticam dictionem comparandam, conceditur
Poetæ mutatio quædam vocum, per quam nomina, verba,
atque particulas aliter usurpat, quàm in uls posita esse vi-
deantur. Multiplicis hujus mutationis usum toto hoc Ca-
pite edocebo.

Mutatio in Nomine.

1. Substantivo uni tribuendum adjectivum alteri tri-
buunt aliquando; modo sententia ne perturbetur: sic Virg.
Æn. 7. pro. Iter adum vocis dixit Vds. vocis iter, & Æn. 3.
Heu fuge crudelis terras, fuge litus ararum.

2. Adjectivum substantivè interdum ponunt, addito
substantivo in caso patrio. Virg. Æn. 5.

Tanitruque eximissunt

Ardua terrarum, & campi.

Hujusmodi adjectivis substantivè positis licet ad-
deie adjectivum. Virg. Geor. 3.

Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis

Raptat amor.

3. Loco speciei generis apponunt, adjecto epitheto, quod
fit speciei proprium: sic dicunt Squamiferi greges pro Pis-
cibus; Ales foris pro Aquila; Ales prænuncia veris pro
Hyeronime. Virg. Æn. 1.

Ætheræ quos lapsa plagâ foris ales aperto

Turbabat caelo.

4. Frequens est usus signi pro re significata: sic dicunt
Sagum pro Militia, Fasces, vel Sella curulis pro Consolato;
Corona, Purpura, &c. pro Regia Dignitate; Arma pro bel-
lo; Palma pro victoriis; Oliva, vel Torus pro Pace; Fistula
pro Buccolica poësi; Cithara, Lyra, vel Fides pro Heroica,
ac Lyrica; Sorex pro Comœdia; Cithurnas pro Tragedia,
&c. dic illud de senectute Cicero.

Cedant arma togæ, concedat laurea olivæ.

Et Hor. lib. 1. Od. 17.

Hic in reducta valle canebat

Vitalis estam, & fide Teja

Dices &c.

5. Flomium, five Montium nomina pro regionis ejus populis ponunt sic Padus Italos designat, Rhenus Germanos, Tyberis Romanos, Tagus Hispanos, Galtos Sequanos, Tamesis Anglos, Ganges Indos, Nilus Aegyptios, Euphrates Parthos, &c. his vero sic utimur: Potator Gangis pro Iodis. Qui bibunt Nilum pro Aegyptijs, Qui Cascajam colunt pro Scythijs &c. Virg. En. 7.

Qui Torvis horrentes rupes, montemque Sacerum,

Cassertamque colunt, Perulosque & flumen Himelle,

Qui Tyberim, Eubarimque bibunt.

6. Genitivos duorum substantivorum nominum in adjectiva commutant, quæ alteri substantivo adherent. Virg. En. 6. pro Ares matris dixit, Maternas agnosce ares. eosque effertur etiam casu eodem, atque alterum substantivum adjecta conjunctione: sic Virg. En. 1. pro Molem montium altorum, dixit, Molemque & montes insuper altos & En. 3. pro In partem preda dixit, In partem, & preda. & Ecl. 6. pro Regum praelia dixit, Reges, & praelia.

7. Adjectiva substantivè aliquando ponunt, conjunctione interposita inter ipsa, atque eorum substantiva. Virg. Georg. 2. pro Pateris aureis dixit, Pateris libamini, & auro. Et Georg. 3. pro Maculis albis cecidit, Maculis insentis, & alba.

8. Personam primam, ad exprimendum vehementem animi motum, facile in tertiam mutant, adjecto ejusdem personæ nomine. Ita En. 4. de se loquens Dido Ne te nosset amor, nec te data dextera quondam, Nec miratur a tenet crudeli funere Didonem.

9. Actionem personæ frequenter transferunt ad aliquam ejus partem, ad effectum, vel ad aliud, quod ad ipsam pertineat. Ovid. in Epist. Phaed. Hipp. pro Conata sum loqui dixit,

Ter

Ter tecum conata loqui, ter inuicilis hesit

Lingua, ter in prima desistit ore sonus.

Et Epist. Brisi. Achil. dicturus, Tu lentus es ad iram, ait, Cessat, itaque lenta tua est.

10. Plures casus in vocativum mutant, genitivum præsertim duorum substantivorum nominum. Ovid. lib. 2. Trist. dicturus, Facta sancie unguibus accipietis, ait: Vognibus, accipiter, sancie facta tuis.

Et Virg. En. 6. dicturus, Vates locuta est vere omnia de Misenio ait.

Quando omnia vere

Hec nimirum de te vates, Misenae, locuta est.

11. Facile pro ablativo verbi passivi dativum ponunt Græcorum more: sic Virg. En. 1. dixit Neque certitur ulli. & Ovid. El. 9. L. 3. de Pontico Vix audior ulli.

12. Verbis pugnandi loco ablativi cum præpositione dativum attribuit. Virg. En. 4. ait: Placitone etiam pugnabis amori? & Ecl. 8. Certent & cernis ulula.

13. Singularem pro plurali numero, pluralem pro singulari facile adhibent. Virg. En. 2. Priami dum regna manebant. & En. 6.

Fraxineque trabescuntis, & fixis, robur

Scinditur.

14. Cardinales numeros unus, Duo, &c. effertur per adverbis Bis, Ter, &c. conjuncta vel cum numeris ipsis cardinalibus, ut Virg. En. 1.

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphae,

vel conjuncta cum ordinalibus Bini, Terni, &c. Ovid. Martia ter senos proles adoleverat annos.

Mutatio in Verbis.

1. Infinitum pro Potentia usurpat aliquando. Virg. En. 1. Mene incepto desistere victam? pro desistam.

2. Adhibent etiam præteritum pro præsentis, sed raro. Virg. Georg. 4. de Apibus.

Rege incolunt mens omnibus una.

Amisso ruperet fidem, constructaque mella

Diripere ipsæ, & etates solvere favorum.

Vere

Verba nonnumquam transponunt, ut *Saxa per, & scopulos*. Leo per ovilia turbans: Insistunt ipsi ex rancula fertis. Detrahunt quoque Syllabas aliquibus vocibus, ut *Porgite* pro *porrigite*; *surpuerat* pro *surripuerat*; *extinxem* pro *extingxissem*. Pronomen item se omittunt aliquando, ut *Polventibus annis pro se vel ventibus*; *vertens annus*; *prova avertit*. *Epis. Med. Jas.* infinitum praeteritum pro praesenti usurpat: *Serpentes igitur potui, taurosque furentes, Unum non porci perdomuisse virum*.

4. Frequenter verbum in locutionem aliquam mutat, quae circumstantiam actionis adgnoscat. *Virg. Ecl. 1. dicturus, Saepe sacrificabo ad illius aram cecinit:*

Illius aram

Saepe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

5. Vel idem verbum mutat in locutionem, quae tempus explicet: sic *Virg. Ecl. 2. pro Advesperasce* dixit: *Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.*

6. Vel demum mutat in locutionem, quae a loci adjectione desumatur. Idem *Ecl. 2. dicturus, Sunt mihi mille agnae, cecinit:*

Mille mea seculis errant in montibus agnae.

Mutatio in Particulis.

1. Adverbia in adjectiva mutant: *Virg. Aen. 6. pro Celeriter* dixit. *Tollunt se celerem, & Aen. 4. pro Cito* ait, *Solvite vela citi.*

2. Ecclesiasticam Quae pro Et facile usurpant ad facilitatem versus; & ad vim addendam ingemiscunt. *Virg. Georg. 4. Terraeque, tractusque maris, calumque profundum*

Et Aen. 7. Spiculaque, clypeique, crebraque rostra carinis.
3. Cum pro Et facile utuntur. *Virg. Aen. 1. Cava fides, & Vesta, Remo cum fratre Quirinus.*

CAPVT VI.

De Epithetorum usu.

Epitheta non ad felicitatem modo, sed etiam ad carminis venustatem, vim, atque dignitatem maxime faciunt.

si prudens sit eorum usus, neque cum sola metri necessitate ponderetur. Ea itaque adhibe epitheta, quae sunt idonea, & rei explicanda conveniunt. Vide quam appositè *Virg. Aen. 2. Priamum senem se ad pugnā compatiens* describens utatur epithetis.

Arma diu scitor dehesa trementibus aro

Circumdat nequidquam humeris, & intrinse ferrum

Cingitur, & densos scitor moriturus in hostes.

Perpente quatuor vim singula quaeque epitheta hinc habeant. Tu itaque otiosa ne appone, aut absorta, aut inopportuna, aut nimis cichra, praesertim in humili stylo; sed ad rem appositā, venusta, sonantia, ingeniosa, erudita etiam, quae scilicet ad historiam aliquam alludant, aut fabulam: quod si per metaphoram sint deducta, ut *Mars iratus, Bellum furens, Gladius fidelis, &c.* venustiora erunt. Eandem habeat venustatem, si prima fronte repugnantia videantur, ut *Arma horrentia*, hoc est, quae horrorem incutiant; *Telum penetrabile*, hoc est, penetrans.

Plura tamen epitheta uni substantivo ne facile attribuas. Fecit id *Virg.* sed raro, ut *Ecl. 3.*

Lenta quibus torno facile superaddita vitis

Et Aen. 5. Lenta eripiens vocat auster in altum.

Epithetorum penuria in paucis versibus nonnumquam laboraveris, si rei, cui velis epithetum attribueres, consideres naturam, causas, effecta, locum, aetatem, tempus, mores, habitum, colorem, quantitatem, qualitates, similitudines, ceteraque huius generis adiuncta. Sed in istis non immerito, cum aut in Textu epithetis, aut in Synonymorum thesauro, aut in Regia Parnassi plura verum recenseantur epitheta.

CAPVT VII.

De Periphrasi concinnatione ad carminis venustatem.

Periphrasi pedum, atque verborum dispositionem mihi est, quanta cuique versuum generi venusta.

accedat. Sed quoniam primus Tyronum labor est in ducendo Hexametro, atque Pentametro, de his solum lege hic aliquot dabo; dicturus de reliquis ubi de Lyrico carmine sermo erit.

1. Cave, ne solutus sit versus, hoc est, cujus pedes singuli singulis dictionibus concludantur, ut illud Ennii:

Sparsis hastis longis campus splendet, & horret.

2. Contra suaviter fuit, si finito pede pars adhuc alia qua dictionis super sit, ad sequentem pedem inchoandum: ut *En. 2.*

Insandum, Regina, iubes renovare dolorem.

Syllaba illa relicta Cæsura dicitur, cujus quadruplex genus inventum est, Penthemimeris, Trochaica, Hephthemimeris, Tetrapodia.

Penthemimeris syllabam post duos pedes reliquit, qua dictio claudatur, e. g. *Servatum ex undis, Illicet obrimur, Ille ego qui quondam.* Haec saltem nisi Hexameter habeat, omnino erit insuavis.

Trochaica post duos pedes duas habet syllabas longam, & brevem, sive Trocheum pedem, qui dictionem terminet, & cum sequenti brevi Dactylum faciat. *Terrasque, Translusque.* Inferni raptoris, *Sparge diem meliore.* Haec comitari debet Hephthemimeris, ne sit absurda: ferè autem turgida est, atque adeo Elegij, Epigrammatisque minus apta.

Hephthemimeris post tres pedes syllabam relinquit, quæ vocem concludat, ut *Tu quoque littoribus nostris.* Item oras mandata dabit. Hæc Virgilio est maxime familiaris, omniaque suavissima.

Tetrapodia sit, cum Hephthemimeris adiuncto Pyrrichio dactylum facit; ut *Vel qua sublegi tacitis tibi.* Errant pelago toridem sine. Cæsura hæc Buccolico, sed Elegiaco item carminis maxime convenit.

3. Vitio tamen non vitetur Hexametro, neque Pentametro si primus eorum pes dictione concludatur, maxime si Dactylus sit: ut *Teist, 1. Eleg. 1.*

Carmina secessum scribentis, & otia quarunt:

Me mare, me venti, me fera iactat hyems.

Nec si in Hexametro quattus pes cum dictione absolvatur: ut *En. 8.*

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce.

Nec si quattus simuli, & quintus, ut ibidem:

Extulit. & raucis strepuerunt cornua cantu.

4. Hexameter versos monosyllaba, vel duplici dissyllaba, vel tetrasyllaba, vel pentasyllaba ne tam facile concludatur: ut illi:

Æd. 4. Massylque ruant equites. & odora canum vi.

Æd. 10. Nunc manet insontem gravis exitus; aut ego veris.

Æd. 1. Pergamæ cum prioret, inconcessosque hymeneos.

Dextera fera facem fumantem concutibat.

Poterrima monosyllaba terminari, cum duplex sit: ut *Æd. 1.*

Explorare labor, mihi iussa capessere fas est.

Vel cum sit eliso ejus monosyllaba cum syllaba præcedente: ut *Virg. Eccl. 6.*

Te nemus omne canet, nec Phæbo gratior ulla est:

5. Ne crebriores hant elisiones in versu, ut in illo *Persei.*

O curvæ in terras animæ, & caelestium inanes!

Multa tamen voces, pronominia præsertim possessiva non ineleganter elidunt ultimam cum his monosyllabis *Es, Est, Et.* e. g.

Quassa tamen nostra est, non mersa, nec obrata navis.

Difficile est fateor, sed tendit in ardua virtus.

Velle suum cuique est, nec voto vivitur auro.

6. Pentametri prima cæsura, quæ in medio versu sita est, dictionem concludat, in quo peccavit non semel Catullus, ut:

Cessarent neque tristi imbre madere genæ.

7. Eiusdem versus neutra cæsura monosyllaba vox sit præsertim secunda, ut in Catullo:

Nec sciri utrum sis albus, an ater homo:

Aut facere hæc à te distaque factaque sunt.

Licet hoc tamen, si aut altera præcedit monosyllaba, aut si cum ipsa syllaba præcedens eliditur: ex æplo Ovid:

Magna tamen spes est in bonitate Dei.

Præmia si studio consequar ista, sat est.

Et solum constans in levitate sua est.

8. Ut elegantissime dissyllaba Pentameter clauditur, ita si per vocem trium, vel quatuor, vel quinque, vel etiam sex syllabarum terminatur, non maxime in iucunde ad aurem accedit. Verum terminatioes illæ longiusculæ, ad exprimendas acutas, gravelq; sententias multum accommodatæ, in Epigrammatibus fugienda non sunt; in Elegia vero, quæ plotimum amas suavitatis, nisi moderate aliter pentur, in vitio erunt. En earum exempla:

Mars. Delicia populi, quæ fuerant Pompeii.

Mars. Vanæ opes nunc, nisi divitiis.

Proper. Illis ampla satis forma pudicitia.

Proper. Protinus ingentes sunt inimicitie.

9. In hoc Pentametro nunquam participium præsens collocetur, ut:

Confugit ad filias gaudia solus amant.

10. Neque tam facile concludatur adverbio, aut conjunctione aliqua, ut illa Ovid.

Vibe forent nostras cum Dea (sensit enim)

Quæque diu petijt, contigit arva tamen.

11. Postrema lex cogitandi ad venustatem versu est: si numerus ipse, ac sonus cum natura rei explicanda ita cohercat, ut illi quasi coquinere videatur. Oportet itaque observare quæ licet, quæ pedes, quæ carminis conclusio lætitiæ, quæ tristitiæ, quæ tarditatem exprimat, rebusque explicandis aptetur.

Primum elementum A. mollitiæ quadam carmen ex hilarat: ut Virg. *Ecl. 2.*

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Vel etiam est ad res grandes explicandas: ut Virg. *Æn. 7.*

Ardet inexcita Ausonia, atque immobilis ante.

Et convenit lugentibus, Virg. *Æn. 2.*

Hem

Heu quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt

Accipere?

1. Valet ad res exiles explicandas. Penetrantes aquas per Davis imas sic explicat Virg. *Æn. 1.*

Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

O maxime honorum est: res subitas bene etiam exprimit. Virg. *Æn. 5.* de subita Palinuri morte.

Quinimum calo, O. pelago confise sereno.

V. vultutem sonat, ut *Æn. 1.* *Vagos voluit ad litora fluitus.* Valet etiam ad res clamorosas, & horribilas exprimendas, ut *Æn. 4.*

Tum plausu, fremituque virum, studiisque sarentum.

Consonat omne nemus, vocemque in clausa voluans

Littora.

R. ut sermonem asperum facit, sic ad exprimendas res difficiles, atque asperas valet maxime. Virg. *Georg. 3.*

Ergo egre vultis terram rimantur.

Ciebi vero Spondæ, elisiones, & verba longiora apta sunt exprimendo dolori, tarditati, difficultati, vel etiam majestati. Ut

Æn. 6. *lbant obscuri sola sub nocte per umbrat.*

Æn. 5. *Amisum Anchisem flebant, cunctaq; profundum Pontum aspiciabant fletus.*

Æn. 6. *Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.*

Æn. 1. *Vix illud læti bis sex-cornice subitans.*

Æn. 6. *Infelix saxi in procurentibus hæsit.*

Æn. 6. *Porta adversa ingens, solidoque adamantæ columna*

Æn. 3. *Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.*

Frequentes contra Dactyli, breviora verba, & rare elisiones ad celeritatem, vel lætitiæ exprimendam valent.

Æn. 9. *Ferte citi ferrum, date tela, scandite mores.*

Æn. 8. *Quadrupedante patrem sonitu quatit ungula campum.*

Æn. 4. *Inde ubi clara dedis, sonitum tuba, sinibus omnes*

Hand

Haud mora profluere suis: ferit aethera clamor.
Eccl. 10. Ite domum saturos, venit hesperus, ite, expelles.
Quodsi alternis Dactylis, & Spondais temperetur
versus, laeviter fluit, ut Aen. 1.

Arma, vitumque canos Trojaque primas ab oris
Italiam fero profugus, Lavinaque venit, &c.
Monosyllaba coarctat versus apud Virgilium, ut casum exprimit, ut: Ruit Oceano nox. Procumbit humi bos.

Præruptus aquæ mons.
Vt indigestionem significet, ut: En hac promissa fides est? Aversa Dea mens.

Vt maiorem indicet, Si forte, virum quem. Mole sua stat.
Hæret pedesque, densusque viro vir.

Hexameter Spondaicos, qui Dactylum à quinta sede deturbatum in quartam rejicit, aut ad rem grandem, & maiestate plenam, aut ad rem difficilem, vel moestam exprimendam valet. Vt.

Aen. 4. Cæta Deum soboles, magnum Jovis incrementum.
Aen. 8. Cum Patribus, populoque, Penatibus, & magnis Diis.

Aen. 3. Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Aen. Consiste, atque oculus phrygia agmina circumspexit.

CAPVT VIII.

De Poetica Dictione, ejusque vitijs.

Dictio Poetica non communem solum loquendi rationem, sed etiam oratoriam sublimitatem, ac maiestatem longè excedit: non enim res vulgari modo explicat, sed reconditiore quadam arte, spirituque poetico. Dixisset Orator: Gemini scopuli alve consurgunt; at Vates cecinit: Gemini que minantur in calum scopuli. Sic etiam dixisset ille: Somnum excutit. & vocat, socios: & iterum Vates: Corripit è somno corpus, sociosque fatigat. Quibus in locutionibus vides acie quid secretum omnino à communi usu loquendi, ac maiestatem quandam præferens Poetæ propriam.

Majestas ista comparatur: dictioni poetice per translatam

lata frequentia, per frequentem usum troporum, per crebra epitheta, quæ aliquid eximij afferant, per formas loquendi exquisitiores, quarum plures dedi Cap. 5. per conditionem fabularum poeticarum, per quandam denique loquendi licentiam, quæ poeticum spiritum præferat.

Verum non æquè hæc omnia ubique à Poetis usurpantur: triplex enim est apud ipsos, uti apud Oratores stylus, Sublimis, Tenues, Medius. Stylus Sublimis, qui maiestatem tractat gravem, & grandem, maiestatem poeticam sibi totam vendicat, frequens est in sententijs magnificis, periodos productiores amat, figurarum grandiores. Stylus Tenuis ad docendum potius, quam ad concitandos affectus accommodatus, maiestatem hanc temperat; refugit, quidquid insolens est, quidquid intumescit, aut nimis est molle, & circumductum; colit quæmaximè claritatem; per breviores, & proprijs magis, quam translatis inheret; casum, argutæque procedit; parvus est in usu troporum, & figurarum, parvus in numero verborum comparandorum: facit enim, adagia, argutis, ingenio quadam conditijs magis, quam alijs ornamentis utitur. Stylus denique Medius, qui ad delectationem maxime spectat, mediâ iocundit viâ inter Sublimem, & Tenuem; ab utroque quidquid ad delectationem, & cultum facit, sibi vendicat; neglectis istis, quæ sive ad movendum, sive ad docendum pertinent.

Adverte tamen, unum, atque idem præceptum non eodem semper stylo tractari: miscetur enim hæc styli diversarum rationes sæpe inter se, ac temperantur pro varietate rerum, quæ in singulis partibus pertrahantur: patet enim illa, quæ grandem materiam tractat, sublimem stylum postulare; quæ mediocrem, medium; quæ verò bucolicam, tenui stylo contenta est.

De Periodo verò poetica id iterato, ut oblongas periodos, exitumque non invenientes ac inducas, neque contra laudatur. Possi forte cum vehementer aliquis affectus exprimitur, creber brevium periodorum usus, quo inconstans sit, ac subsultans oratio, ut est illud: Lucan. de

Haud mora profluere suis: ferit aethera clamor.
Eccl. 10. Ite domum saturos, venit hesperus, ite, expelle.
Quodsi alternis Dactylis, & Spondais temperetur
versus, laeviter fluit, ut Aen. 1.

Arma, vitumque canos Trojaque primas ab oris
Italiam fero profugus, Lavinaque venit, &c.
Monosyllaba coarctat versus apud Virgilium, ut casum exprimit, ut: Ruit Oceano nox. Procumbit humi bos.

Præruptus aquæ mons.
Vt indigestionem significet, ut: En hac promissa fides est? Aversa Dea mens.

Vt maiorem indicet, Si forte, virum quem. Mole sua stat.
Hæret pedesque, densusque viro vir.

Hexameter Spondaicos, qui Dactylum à quinta sede deturbatum in quartam rejicit, aut ad rem grandem, & maiestate plenam, aut ad rem difficilem, vel moestam exprimendam valet. Vt.

Aen. 4. Cæsa Deum soboles, magnum Toris incrementum.

Aen. 8. Cum Patribus, populoque, Penatibus, & magnis Diis.

Aen. 3. Cornua velatarum obvertimus antennarum.

Aen. Consiste, atque oculus phrygia agmina circumspexit.

CAPVT VIII.

De Poetica Dictione, ejusque vitijis.

Dictio Poetica non communem solum loquendi rationem, sed etiam oratoriam sublimitatem, ac maiestatem longè excedit: non enim res vulgari modo explicat, sed reconditiore quadam arte, spirituque poetico: Dixisset Orator: Gemini scopuli alve consurgunt; at Vates cecinit: Gentisque minantur in calum scopuli. Sic etiam dixisset ille: Somnum excutit. & vocat, socios: & iterum Vates: Corripit è somno corpus, sociosque fatigat. Quibus in locutionibus vides acie quid secretum omnino à communi usu loquendi, ac maiestatem quandam præferent Poetæ propriam.

Majestas ista comparatur: dictioni poetice per translatam

lata frequentia, per frequentem usum troporum, per crebra epitheta, quæ aliquid eximij afferant, per formas loquendi exquisitiores, quarum plures dedi Cap. 5. per conditionem fabularum poeticarum, per quandam denique loquendi licentiam, quæ poeticum spiritum præferat.

Verum non æquè hæc omnia ubique à Poetis usurpantur: triplex enim est apud ipsos, uti apud Oratores stylus, Sublimis, Tenus, Medius. Stylus Sublimis, qui maiestatem tractat gravem, & grandem, maiestatem poeticam sibi totam vendicat, frequens est in sententijs magnificis, periodos productiores amat, figurarum grandiores. Stylus Tenus ad docendum potius, quam ad concitandos affectus accommodatus, maiestatem hanc temperat; refugit, quid insolens est, quidquid intumescit, aut nimis est molle, & circumductum; colit quæmaximè claritatem; verbis tenuioribus, & proprijs magis, quam translatis inhæret; casum, argutæque procedit; parvus est in usu troporum, & figurarum, parvus in numero verborum comparandorum: facit enim, adagia, argutijs, ingenuitate quadam conditijs magis, quam alijs ornamentis delectat. Stylus denique Medius, qui ad delectationem maxime spectat, mediâ iocundit viâ inter Sublimem, & Tenuem; ab utroque quidquid ad delectationem, & cultum facit, sibi vendicat; neglectis istis, quæ sive ad movendum, sive ad docendum pertinent.

Adverte tamen, unum, atque idem præceptum non eodem semper stylo tractari: miscetur enim hæc styli diversarum rationes sæpe inter se, ac temperantur pro varietate rerum, quæ in singulis partibus pertrahantur: patet enim illa, quæ grandem materiam tractat, sublimem stylum postulare; quæ mediocrem, medium; quæ verò bucolicam, tenui stylo contenta est.

De Periodo verò poetica id iterato, ut oblongæ periodos, exitumque non invenientes ac inducas, neque contra laudatur. Possi forte cum vehementer aliquis affectus exprimitur, creber brevium periodorum usus, quo inconstans sit, ac subsultans oratio, ut est illud: Lucan. de

Ad somnos non terga fere prabere cubile

Assuerunt, non sylvæ torum: riresque resumis

In nuda tellure jacens. Perire colopi

Arorum Lybici: perunt, quos appulit aquor,

Auxilioque diu virtus non usa cadendi

Terra spernit opes. Invisus robore cunctis,

Quamvis staret, erat.

Satis tamen sic universè statuere, Periodum ultra
10. aut 12. versus excurrere non oportere; neque ita con
arctandam, ut infra alterum, tertioque subsistat. Clau
datur communiter cum ipso versu; nunquam verò post
primam, aut penultimam dictionem, nisi vehementer asser
tus verba ibi, atque sententiam suspendat. Incisa verò,
atque membra in medio carmine venustius sistant. Sed
quot incisus, quot membris, quot carminibus còcludi poe
tica periodus debeat, ubi eam initium sumere, ubi con
cludere oporteat, facilius addisces lectione Virgilij.

Vitia verò poetice dictionis, quæ vitæ, hæc sunt
potissimum.

1. Obscuritas, vitium familiare Tyronibus; qui dum
menti gratiæ verborum ordinem plus æquo transponunt,
non intelligitur omnino quid dicant. Caveat itaque, ne
multis incisis verba cum verbis sequentis immisceant. Quid
clarius his versibus?

Tyrræ in patula vocibus sub regimine sagi,

Sylvestrem tenui musam meditaris arena.

Obscurissimi fiunt, si eorum verba sic immisceant:

Tyrræ, sylvestrem tenebas sub regimine musam

In patula tenui sagi meditaris arena.

2. Verba supervacanea, quæ à Tyronibus, cum eos pes
aliquis deficit, aut syllaba, vocantur in subsidium carmi
nis, quæ & fœdera dici consueverunt. Nihil his vocibus
potest esse purius.

3. Asperitas, quæ ex frequentia consonantium aspe
ritum consurgit. Hæc, nisi hæc matetia ipsius gratiæ aspe
rit per se, ac dura, vitanda est, paritèd, ut sit hæc

4. T.

4. Tomiditas, quæ ex genitibus, hoc causa epitho
tis, vel ex verbis sequipedibus, aut ex usu audacioris
metaphoræ, aut sententiæ venit.

5. Humilitas, cum leuiter nullis figuris, nullis verbo
rum floribus, nulla poetica venustate stylus excolitur; sed
pedestris, familiaris instat sermonis, maxime à poetica
dictione recedit.

6. Hiatus, quem frequens vocalium, aut cliuonum
concurfus facit: ut illa Virg.

Æn. 3. Nec eidem macti, & Neptunus Egea.

Ecl. 2. Amphion Dircaus in Aëteo Aracynthe.

7. Monosyllabarum concurfus, qui sublimitatem ver
um reddit, ut ille est Ovid. Lib. 1. Trist.

Si quis, quis, quid agam, forte requirer, erit.

CAPVT IX.

De Figuris Poeticis.

Figurarum alie ad ornatum poetæ faciunt, alie ad di
mensionem. Illas habet poetis cum soluta oratione
communes: quare cum sùle de ijs egerim Lib. 1. ubi de
Elocutione dictum est, hic tantum aliquas, quæ apud Poe
tas magis sunt in usu, easque breviter enumerabo; hæc
verò, quæ ad artem poeticam unice pertinent, distinctius
explicabo.

FIGURÆ, QUÆ AD ORNATVM SPECTANT.

Hyperbole frequens multum est Poetis: huiusmodi sunt
illa Virgilij: Fores ad sidera tollunt. Et sidera ver
berat unda. Equataque machina celo. Ingenti concussa est ponde
re tellus. Cursumque pedum prævertere ventos, instat montis
equum &c.

Repetitio, quæ multum venustatis habet in carmine,
multipliciter fit: 1. cum vox eadem initio versus, eadem
in fine ponitur: 2. cum quæ vox, præcedentem versum
inchoavit, absolvit subsequenter: 3. cum quæ antece
dentem absolvit, subsequenter inchoat: 4. cum vox ea
dem

D

dem

dem in fine duorum versuum collocatur: 5. cum eadem initio duorum versuum ponitur: 6. cum vox ita, aut verbis aliquot interpositis geminatur. En exempli.

Virg. *Æn.* 1. Multa super Pelamo rogitant, super Heclore multa.

Ovid. *El.* 6. l. 3. Amor illa pone metum; tibi regia nostra patet.

Teque colent omnes. Illa pone metum.

Virg. *Æn.* 6. Deiphobum vidit lacrum et adulescent ora,
Ora, manusque ambas.

Ecl. 10. Sargamus; solit esse gravis cantantibus umbra,
Fuit perigravis umbrarum, et frugibus umbrarum.

Æn. 6. Ter conatus ibi collo dare hirachis circuro;
Ter frustra comprehensa manū effugit imago.

Æn. 6. Me, me, adsum, qui seculi in me converso ferrum.
Æn. 2. Arma, viri, ferte arma, vocate.

Descriptione plurimum desecantur Poetæ. Eas omnes ad describendum vias inveniunt, quas docui last. 3. Lib. 1. sed maxime connumeranda ea, quæ tunc scilicet sunt, cum res est. Exemplum habes hic in fine Cap. 4. Sed res etiam fictas describere poetarum est proprium. Ita Virg. *Æn.* 4. Famam describit; Ioviam Ovid. *Metamorph.* 1. 2.

Virgilianam Hypotyposin de Didone seculi inveniunt; talis est ob oculos habere, ut videas quantum in mioris hæc figura poemati afferat. Eam habes *Æn.* 4.

At trepida, et capitis immanibus, essera Dido.

Sanguinem volvens aciem, maculisque trememes

Interfusa genas, et pallida morte futura

Interiora domus irrumpit limina, et alces

Conscendit suribunda rogos, ensesque requirit

Dardaniam, non hoc quæsitum manus in usu.

Hic postquam Hæcæas vestes, norumque cubile

Conspexit, paulum lacrymis, et mente moratur

Incubuitque toro, dixitque morissima verba.

Dulces exuvia, &c.

Dixit, et os impressa toror, motiemur inulsa?

Sed moriamur, atque sic, sic jurat ire sub umbras.
Hæc hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardani; et nostra secum ferat omnia moris.
Dixerat; atque illam media inter talia ferro
Collapsam aspiciunt comites, enseque cruce
Spumantem; sparsa sive manus. Et clamor ad alto
Atque; concussam hæc hæc fama per urbem.
Lamentis, gemituque et famine ululatu
Testa formant; resonat magnis plangoribus æther.
Anxietate exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Vnguibus ora feror sedant, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit me fraude parebat;
Hoc rogos iste mihi, hoc ignes, atque parabant;
Quid primum deserta querat, et?

Sic fusa gradus evaserat alces,

Semionimique sua germanam amplexa forebat

Cum gemit, atque airo siccat vestes cruores.

Ille graves oculos conata attollere, rursus

Deficit; infixum strider sub pectore valens.

Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit

Ter revoluta toro est; oculisque errantibus alto

Quæsitæ calo lucem, ingemuitque reperta;

Tum furo et.

Asinetheron siopulis incisæ conjunctiones admissæ; hæc
lylathetron verò apponitur; vim utraq non vulgarum cum
paratæ carminis; en exempla Virgilij:

Æn. 9. Fe. l. citi ferram, dute tela, scandite muros.

Ecl. 4. Terraque, tractusque maris, calumque profundum.

Regressus est, cum ad verba dicta regreditur Poeta. hæc

Et alterius verbi additione, Ovid, in Epist. Phyll. Demopho

Demophoni venit et vela, et verba dedisti.

Vela quæ redit, verba patere fides

Congeries variz personarum, vel adiones, aut res equi

metat, & in quom congerit, multumque vascæ ad vim

carmini comparandum, Virg. *Æn.* 1. de Turno,

Spes

Spes tu nunc una senecta.

Tu requies miseræ; decur, imperiumque Latini.

Te pines; in te omnis domus inclinata recumbit.

Dubitatio delectat plurimum, dum incertum alicuius animi, & dubitantem, quid facere debeat, ostendit: ut illud Didonis apud Virg. Æn. 4.

En quid agam? cursumne precos irata priores

Expator? Nomadumque petam connubia, supplex,

Quos ego sum toties iam designata matronæ

Iliacas ingens classes, atque uirgine Tenebræ

Fussa sequar? quare auxilio iuvat ante levatos?

Et bene apud memores veteris stat gratia factæ?

Quis me autem (sic velle) sinet? casibusque superbis

Ireosam accipiet? nescis, heu perditæ nec dum

Laomedonææ sentis perijura gentis?

Quid tum? sola fugæ nautas comitabor orantes?

An Tyriis, amique magis comitata meo um,

Insequar? & quæ Sidonia rix urbe reveilis?

Rursus agam peiagos? & ventis dare vela subebit?

Quin morere, ut morita es, ferroque aperta dolorem.

Exclamatio maximam addit vim poemati: eo tibi aliquoties Virgilius.

Æn. 2. Heu! que nunc tellus, inquit, que me equora possunt

Accipiet? aut quid iam misera mihi denique restat?

Infra. O Patria! Divum domus Ilium! & incerta bello

Mentis Dardanum!

Hypallage figurata est, quæ ita verborum iunctura con-

vertitur, ut res contrario modo effectus videatur. Figura

hec Poetarum propria, non infrequens est apud Virg. ita

Æn. 4. dicturus. Cum mors subdukeret animam ab arenibus

ait. Et cum frigida mors, animæ subdukeret artus.

Æn. 8. dicturus Iones sopitos, ait. Dapicet ignibus aras.

Æn. 11. pro. Cui plurimus ignis subiecit ruborem, ait. Cui plu-

rimus ignem subiecit rubor, &c. Figura hæc ne utatur adole-

scens, neque qui breve aliquod scribit poema.

Pleonasmus est, cum supervacanea vox apponitur: ita

Virg. Æn. 1. Et sic ore locuta est.

Et.

Enallage est, cum una pars orationis pro altera po-
nitur, ut nomen pro adverbio. Virg. Æn. 6. Bellua Lerne
horrendum stans.

Interrogatio frequens est in quovis poemate. Virg.
Æn. 2. Quæ tanta infamia, cives?

Creditis avestros hostes? aut illa putatis

Dona carere dolis Danaum? si notas Ulixes?

Prosopopæia magis est nitore poemati. Ea personam,
vel rem catiectem ratione, vel etiam inanimem loquentem
iuducit. Virg. Æn. 4. sic Didonem Æneæ fugam medi-
tanti loquentem iuducit:

Disimulare etiam sperasti, perfide, tantum

Posse nefas? tacuisse me decedere terra?

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Quin etiam hyberno moliris fidere classis,

Et mediis properas aquilonibus ire per altum

Crudelis? Quid, si non arva aliena, domosque

Ignota, petere? & Trojæ antiqua maneret?

Troja per undosum peteretur clausibus æquor?

Mane, fugis? per ego has lacrymas, dextramque tuam

Si bene quid te merui, suis aut tibi quidquam

Dulce meum, misere domus labentis, & istam

Oro, siquis a libac precibus locus, exue mentem, &c.

FIGURÆ, QVÆ VERSVVM DIMENSIONI INSERVIVNT.

Cæsura dicitur ea syllaba, quæ exditur à precedente
dictione, ut cum loquenti primâ, vel primis syllabis
integrum pedem componat. Hæc autem syllaba figuræ
hujus beneficio produci potest, etiam si brevissimæ. Virg.
Æn. 1. Tityrus hinc aberat: ipse se, Tityre, pinus.

Synalepsis est, cum syllaba longa corripitur, quod etiam
fit abjectâ alterâ ex consonantibus, ut Obicit, pro Obicit.
Dissynalepsis contra est, cum syllaba brevis producitur: quod
fit aliquando, geminata consonante, ut illa: Religio, Rep^r
perit, &c. Ea utriusque figuræ exemplis

Æn.

Æ. 2. Obsupui, Reterantque comæ, & vox saucibus hæst.

Æ. 3. Italiam, Italiam primis conflagrat Aethæres.

Echipsis est elisionem necessarii vocis, & præcedentis vocalis, sequente dictione, quæ incipiat à vocali. Veteres huiusmodi syllabas corripiebant potius, quam elidebant. Lucr. lib. 1.

Corporum augebis numerum, summamque sequetur.

Synalapsis est elisionem etiam necessariam vocatis, aut diphthongi præcedentis, sequente dictione, quæ incipiat à vocali. Hæc tamen particula, Hæ, Hæi, Hui, consueverunt minime absorberi. Virg. *Æ. 10.*

O Pater, o hominum, Diumpque æternæ potestas.

Beneficio huius, & præcedentis figuræ sit etiam per licentiam collisio postremæ syllabæ versûs totius cum prima sequentis: sic Virg.

Æ. 7. Jamque iter emensi, rures, & recta Latinorum
Ardua cernebant juvenes.

Æ. 5. Aptant remosque, vadentesque
Exigui numero, sed bello virida virtus.

*Dialapsis contra est, cum vocalis, aut diphthongus à sequente vocali non elidatur, sed magis integræ retenta quantitate soni, vel etiam figuræ huius beneficio immutatur: sic Virg. *Ecl. 3.**

Et fuscus pecori, & lac subducitur agnis.

Ecl. 8. Credimus: an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

Synæresis est duarum syllabarum, quarum vocales nulla consonante interposita distinguuntur, in unam contrahi. Diæresis contra est unius syllabæ in duplicem resolutionem: en ambarum exempla ex Virg.

Æ. 7. Assueta ripis volucres, & flumini alveo.

Æ. 6. Ethereum sensum, atque ætæ simplicis æonem.

Prothesis est, cum principio dictionis aliquid additur: ut Gnati pro Nati. Apheresis contra, cum aliquid demitur, ut Ruus pro Erui: Pono pro Depono: Virg.

Æ. 11. Dexterâ causata est, Turnum gæatoque, patriq;

Æ. 1. Vela dabant læti, & spumas salis ære tuebant.

Synæ

Syncope è medio dictionis aliquid efficit, ut Divini, pro Divinum; Periculis, pro Periculis. Epenthesis contra addit, ut Religio, pro Religio; Nanta, pro Nanta.

Æ. 3. Deseris heu tæneis nequidquam, expte periculis.

Æ. 8. Ecce rat, & viridis satam Mavoris is anro.

*Taxis dictionem secant, ut aliquam interpositam, ut *hæc salutat us pro *hæc salutat us. Quicunque pro *Quicunque****

Æ. 2. Virg.

Æ. 1. Hæc celebrata tenus sancto certamina patri.

Æ. 2. Jamque adeo super unum eram, cum limina Vestæ.

*Apocope demit aliquid in fine dictionis, ut *Hymen, pro *Hymenæus; Tuguri, pro *Tugurij. Paragoge contra addit, ut, *Eludite, pro *Eludi. Virg.******

Ecl. 1. Pauperis & tuguri congestum cespitis culmen.

Æ. 9. Confestim alacres admittier orant.

*Metathesis syllabarum ordinem, aut litterarum intervertit, ut *Evandæ, pro *Evandæ; Timbre, pro *Timbre. Antithesis vero litteram in alteram mutat, ut *Olli, pro *Olli. Virg.******

Æ. 1. Nam tibi, Timbre, caput: Evandæ abhinc ensis.

Æ. 1. Olli subridens hominum sator, atque Deorum.

*Hellenismus est græci sermonis imitatio: hinc in verbis, ut *Ilion, pro *Ilion, Orpheus, pro *Orpheus, hinc etiam in sententiis, ut *Certo tibi, pro *secum. Virg.******

Ecl. 5. Mentibus in nostris solus tibi, ceret Amyntas.

*Archaismus est Veterum imitatio in ipso, quæ iam obsoleverunt; ut *Absente nobis, pro *Absentibus nobis. Ma indulget, pro *Mihi indulget. Neminem nocet, pro *Neminem nocet.*****

Quod ulum attinet harum figurarum, quæ dimensio infortiunt, scito, non licere recentioribus eas ulorpare, in alijs verbis, præterquam in ijs, in quibus veteres adhibuerunt: quia & his parce, nec sine grav i causa utentium, præsertim in poemate brevis est.

CAPVT X.

Quid factu opus sit, cum ad poema conscribendum accedimus.

Primo Poematis generibus selige aptum tuis viribus; recumque ipse, reperta quid ferre humeri valeant, quid reculeat: ne impar ferendo oneri succumbas, aut rem gradum se juno, & puerriliter trahes. Cum primo ad Parvulum veneris, brevem narrationem, aut descriptionem condere contentus esto: deinde cum aliquid profeceris, Epigramma describitor: tertio Elegiam aliquam, aut Eclogam, aut Odam facito: tum ad breve Poema ex sylvis petuum verito: demum aude, atq; Epopjeam aggredere, quod poematum omnium primum est. Ceterum in hac electione habenda est ingenij consuetudine ratio: alij enim ad Epigrammata, alij ad Elegias, alij ad Odas, alij ad Epopjeam describendam esse nati videntur: neque unquam aliquem fuisse scimus, qui in quovis genere carminum operatus existeret. Tu, quod ingenium te fert, illic maxime contendito.

Secundo, carminis selecto genere, atque materia, Poetam veterem, qui in ea poesi, quam tibi proposueras, floruit, studiose, & attentè perlege; atque instar apum scrutare selectissima quæque, & adnotare quo sit, ut animus orationes aptas, species, formas, furorem deniq; poeticum bibat; quæ deinde ad usum transferantur. Poeta omnium optant sunt in Epopjea, Ecloga, ac Georgicis Virgilius, in Elegijs Ovidius, in Odis Horatius, in Epigrammatibus Marcialis, in Jambis, & Hendecasyllabis Catullus, in Comædijs Plautus, & Terentius, in Sylvis Silius.

Tertio meditare sedulo de futuri operis forma, atque structura; illudque suas in partes distribue. eo ordine, quem rerum natura postulat; decernens, quid tibi primo loco dicendum sit, quid secundo, quid reliquis; remque totam ita in sua capita digestam simplicissimo stylo adnota.

Quart

Quarto de similitudinibus, narrationibus descripi-
onibus, fictionibus, affectibus, argumentis, digressionibus, proloporijs, figurisque omnibus, quæ ad rei amplificationem, atque ornatum faciunt, attentè cogita; eaque omnia ita velis distributa, ut suum quodque locum decenter teneat, partesque omnes cohaereant.

Quinto ad compositionem accede, proloquo tamen identidem Poeta veteri: quod ejus stylum in tuum poemata derives, ut potes. Curato tamen interea, ut dictio perspicua sit, & tersa, epitheta apta, stylus rei accommodatus, partes omnes aptè connexæ, totulque poematis ductus constans, sibi que coherens.

Sexto, perfectum jam opus finito, ut dies aliquot quiescat; elapsis, semel, iterum, ac tertio idem relegito, recognosce, emendato, donec judicio tuo castigatum satissit. At verò ne tum quidem operis integritati satis consultum esse existimato; nisi prius illud exercitissimè in hac arte hominis ceasura, atque castigationi subjeceris; & pro ejus judicio multa dempseris, addideris, immutaveris: quod ubi fiet, tum demum ut in lucem prodeat, permittit.

Sed tamen non satis haecenus prospectum est sterilitati, qua in Hexametro carmine premuntur adolescentes. nisi complures hic subijciam Transitionum, & inchoandi formulas à Virgilio decerptas, quæ sint illis præsidio, non modo cum ex una in alteram partem gradum facere oportuerit, sed cum etiam hæserit sub ipsius initium, quia eos subeat, quo pacto inchoent poemata; vel cum erit quidpiam amplificandum, aut inducenda figura aliqua, aut veniendum ad digressionem, aut aliud exhibendum: tunc enim, si sterile ingenium nihil habuerit, quod rei explicitæ sit aptum, hæc formulas perlegant, in quibus facile aliquid inveniant, quod in rem cadat: quod si primo nihil aptum offenderint, legant iterum accuratius omnes; dabit enim professò iterata lectio, quod in prima non facileprehenderant. Ex verò sunt.

E

F4

Fama est.
 Vis videre ritum.
 His demum exallis.
 Est procul in pelago.
 Id vero horrendum, &
 Haud procul inde.
 Exemplo turbati animi.
 Vix e conspectu exierat.
 Namque ferunt.
 Parte alia Eumedes fertur.
 Turnus ut Enean vidit.
 Hos inter motus.
 Proh scelus! ecce etiam.
 Forte fuit iuxta tumultus.
 Ut primum fari potuit.
 Obsistere animis alij.
 Haud levis alij.
 Parte alia horrendus visu.
 Nec minus interea.
 Turris erat, vasto suspensum.
 Non erat, & terrat.

Tunc vero asurgunt ita
 Ego ut missa manu hastas
 Tunc sic affatur Regem.
 Olli sedato respondet cordes.
 Olli subridens. ait.
 Sic prior alloquitur.
 Hic Venus indigno concessa
 dolore.
 Et iam fama volans.
 Sic effata.
 Eja age, rumpe moras.
 Vade age, nate, voca Zephyros.
 Talibus inter se dictis.
 Sic ait illacrymans.
 Hic vero Alcides.
 Hac ubi dicta.
 Hac ubi dicta dedit.
 Tunc sic pauca refert.
 Sic memorat geminasque.
 Dij quibus imperium pelagi.
 Hei mihi! quid tango.

INSTITUTIO II.

DE VNO QUOQUE POEMATE

singulatim.

Institutio hæc in novem Capita divisa agere de Epigrammate, de Bucolicis, de Elegiis, de Georgicis, de Satyris, de Lyrica poetis, de Epica poetis, de Dramate, de Sylvarum. De quibus poematibus ea dicam, quæ sensu maxime sunt necessaria: de Epigrammate vero, Eclogis, & Elegiis, (quoniam in his solent primis adulescentium labor collocari) eorum gratia plura dicam.

CA.

CAPUT I.

De Epigrammate.

ARTICVLVS I.

Epigrammatis notio.

Epigramma dici solet quævis Inscriptio, est personam, factum, rem simpliciter indicet, quales sunt Inscriptiones donatorum, & statuarum: ut est ista Clypei in Aecide:

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

Quodvis etiam breviter, & acutè dictum Epigramma solet vocari. Ut autem poema est quoddam, quod maxime Epigrammatis nomen obtinet, carmen est breve, ac venustum rem aliquam exponens, & ingeniose concludens. Est igitur Epigrammatis materia, quicquid laudari, reprehendi, narrari, fieri potest. Finis autem idem, qui omnis poetæ, docere delectando:

Quare tolle iocos, non est iocus esse malignum:

Namquam sunt grati, qui nocere, salis,
 inquit prudentissimè Seneca.

Componitur Epigramma duobus partibus, Expositione ejus rei, quæ materiam Epigrammati obtulit, & Conclusionem, seu dictum, quod ingeniosè inde deducitur: v. g.

Omnia promittes, cum tota nocte bibisti,

Mane nihil prestat:

Hactenus expositio, sequitur inde conclusio:

Postume, mane bibe:

Hæc cum fegeret, se Fannius ipse peremit. (expositio)

Hæc, rogo, non furor est, ne moriare, mori? (conclusio)

Potior de Conclusionem, quoniam præcipuum in Epigrammate est, deinde multa. Expositio autem 1. non uno modo semper textitur. Vel enim sit audax, simplicique narratione, ut Martialis solet, & in duobus his, quæ scriptumus, cernitur, vel per figuram aliquam: seu Interrogatio sit, ut in hoc

Quid

Fama est.
 Vis videre ritum.
 His demum exallis.
 Est procul in pelago.
 Id vero horrendum, &
 Haud procul inde.
 Exemplo turbati animi.
 Vix e conspectu exierat.
 Namque ferunt.
 Parte alia Eumedes fertur.
 Turnus ut Enean vidit.
 Hos inter motus.
 Proh scelus! ecce etiam.
 Forte fuit iuxta tumultus.
 Ut primum fari potuit.
 Obsistere animis alij.
 Haud levis alij.
 Parte alia horrendus visu.
 Nec minus interea.
 Turris erat, vasto suspensum.
 Non erat, & terrat.

Tunc vero asurgunt ita
 Ego ut missa manu hastas
 Tunc sic affatur Regem.
 Olli sedato respondet cordes.
 Olli subridens. ait.
 Sic prior alloquitur.
 Hic Venus indigno concessa
 dolore.
 Et iam fama volans.
 Sic effata.
 Eja age, rumpe moras.
 Vade age, nate, voca Zephyros.
 Talibus inter se dictis.
 Sic ait illacrymans.
 Hic vero Alcides.
 Hac ubi dicta.
 Hac ubi dicta dedit.
 Tunc sic pauca refert.
 Sic memorat geminasque.
 Dij quibus imperium pelagi.
 Hei mihi! quid tante.

INSTITUTIO II.

DE VNO QUOQUE POEMATE

singulatim.

Institutio hæc in novem Capita divisa agere de Epigrammate, de Bucolicis, de Elegiis, de Georgicis, de Satyris, de Lyrica poetis, de Epica poetis, de Dramate, de Sylvarum. De quibus poematibus ea dicam, quæ sensu maxime sunt necessaria: de Epigrammate vero, Eclogis, & Elegiis, (quoniam in his solent primis adulescentium labor collocari) eorum gratia plura dicam.

CA.

CAPUT I.

De Epigrammate.

ARTICVLVS I.

Epigrammatis notio.

Epigramma dici solet quævis Inscriptio, est personam, factum, rem simpliciter indicet, quales sunt Inscriptiones donatorum, & statuarum: ut est ista Clypei in Aecide:

Aeneas hæc de Danais victoribus arma.

Quodvis etiã breviter, & acutè dictum Epigramma solet vocari. Ut autem poema est quoddam, quod maxime Epigrammatis nomen obtinet, carmen est breve, ac venustum rem aliquam exponens, & ingeniose concludens. Est igitur Epigrammatis materia, quicquid laudari, reprehendi, narrari, fieri potest. Finis autem idem, qui omnis poetæ, docere delectando:

Quare tolle iocos, non est iocus esse malignum:

Namquam sunt grati, qui nocere, salis,
 inquit prudentissimè Seneca.

Componitur Epigramma duobus partibus, Expositione ejus rei, quæ materiam Epigrammati obtulit, & Conclusionem, seu dictum, quod ingeniosè inde deducitur: v. g.

Omnia promittes, cum tota nocte bibisti,

Mane nihil prestat:

Hactenus expositio, sequitur inde conclusio:

Postume, mane bibe:

Hæc cum fegeret, se Fannius ipse peremit. (expositio)

Hæc, rogo, non furor est, ne moriare, mori? (conclusio)

Potior de Conclusionem, quoniam præcipuum in Epigrammate est, deinde multa. Expositio autem 1. non uno modo semper textitur. Vel enim sit audâ, simplicique narratione, ut Martialis solet, & in duobus his, quæ scriptumus, cernitur, vel per figuram aliquam: seu Interrogatio sit, ut in hoc

Quid

Quid recte aturus circumdas vellera collo?
 Conveniunt nostris auribus illa magis.
 Sive fit Exclamatio, ut Ausonius;
 Infelix Dido, nulli bene nupta Marito!
 Hoc pereunte fugis, hoc fugiente peris.
 Sen fit Dubitatio, ut Marti. lib. 5.
 Esse quid hoc dicam, vivis quod fama negatur;
 Et sua quod variis tempora lesior amat?
 Hi sunt invidia nimirum Regule, mores,
 Praferat antiquis semper ut illa novis. *Ec.*
 Sive Admiratio, ut lib. 4. Martialis.
 Adspicis, imbelles tentent quam fortia dama
 Prælia, tam timidis quanta sit ira feris?
 In mortem parvis concurrere frontibus audens.
 Vis, Cesar, damis parceret, mitte canes.
 Sive Concessio, ut Marti. lib. 5.
 Sum, fateor, semperque fui, Callistrace, pauper;
 Sed non obscurus, nec male notus eques. *Ec.*
 Sen fit Apostrophe, ut lib. 7.
 Nunc hilares, signando, mihi nunc ludite Musæ
 Victor ab Odryso redditur orbe Deus. *Ec.*
 Sen fit demum aliqua alia figura, quam multa enim
 addhiberi commodè possunt.
 2. Expositio ita fit, ut si eam amplificari materix digni-
 rat postulet, haud sic id, ac leviter fiat, sed vel singula
 disticha acumen suum habeat præter illud, quod in Con-
 clusione, quia præcipuum, relinquatur; vel acutè, ac ma-
 gnificè res perpenditur: vel semina demum jactantur, id
 quod semper curandum, ut inopinata licet, sed quasi sua
 sponte effluat Conclusio, En Martialis exempla. Lib. 1.
 Laudari grandes, laudatus, Papile, ploras;
 Cur, quæ vis fieri, Papile, sacra doles?
 Penitet offensa proriginis: an magis illud
 Flet, quod laudari, Papile, deservis?
 Lib. 5.
 Cras te victorum, cras dieis, Posthume, semper;
 Dic mihi, cras istud, Posthume, quando venis?

En

En posset hic concludi; sed ita pergit:
 Quam longè cras istud ubi est, aut unde petendum?
 Numquid apud Parthos, Armeniosque latet?
 Jam cras istud habet Priami, vel Nestoris, avos:
 Cras istud quanti, die mihi, possit emi.
 Cras vivis: hodie jam vivere, Posthume, serum est:
 Ille sapit, quisquis, Posthume, vixit heri.
 Lib. 8. De Servo in Amphitheatro manum com-
 bere.

Qui nunc Cesaree insus spectatur arena.
 Temporebus Bruti gloria summa fuit.
 Adspicis, ut teneat flammæ, penaque fruatur
 Fortis, & attonito regnet in igne manus?
 Ipse sui spectator adest, & nobis dextra
 Funus amat, totis pascitur jilla sacris
 Quod nisi nolenti raperetur pæna, parabat
 Saxior in lassos ire sinistra focos.
 Scire piget post tale decus, quid fecerit antè
 Quam vidi, satis est hanc mihi nosse manum.
 Jam Elegiaco versu Epigramma ferè scribitur: id quo ve-
 ritas curanda, ac Latine, sit semper, sermo: cum ut senten-
 tia in quovis disticho consistat, neque ex uno ad alteram
 nulla interpolatione, aut solo inciso procedat.
 Alia etiam versuum genera adhibuit Martialis: Pha-
 leuciam Hendecasyllabum, qui Spondo constat, Daſylos
 & duobus Choreis; ut Lib. 4. Nunquam divitias deos roga-
 vi: Seazonem, cui sex sunt pedes, primus, & tertius Spon-
 dixi, vel Jambis, secundus, & quartus Jambis, vel Tribra-
 chi, quintus Jambus, sextus Spondo; ut Lib. 2. Quod frons
 re Seliæ nubila videt. Rase: Jambicam trimetrum, dime-
 tromque æternos, qui in sedibus paribus Jambos, in reli-
 quis Jambos, aut Spondos pedes habent: ut Lib. 1.
 Vir Celiberis non tacende genibus;
 Nostræque laus Hispaniæ.
 Tam etiam Seazonem cum Jambico dimetro; ut Lib. 1.
 Perena docti syllabas amat vatis;
 Martius felix Mantua est.

Solo

Solo item Hexametro, raro tamen, est usus; ut Lib. 1.
Una est in nostris.

Denique in Epigrammate commendatur breuitas, tum quia nihil in eo fit, quod demi possit, tam in versuum numero. Martialis potius in Hendecasyllabis longior, quidem est, sed raro; rarius ultra octo disticha profunditur, rasilimè ultra decem: medium hic etiam, ut alibi, virtus habet.

ARTICVLVS II.

De Epigrammatis Acumine.

Veritas omnis, dignitasque Epigrammatis in Acumine est, quo concluditur. De Acumine itaque primum vniuersè præcipitur, ut solers sit; ut brevibus verbis conclusam; ut illata, & velut ultro fluxus ex iam dictis; ut ultimam in Epigrammate sedem habeat. Quid autè Acumen sit, qua inveniendum arte, quaque ratione proponendum, singillatim videamus.

Est igitur Acumen, quatenus in Epigrammate spectatur, (uti de Elogio dicebamus) quicquid ex re tractata acutè, ingeniosèque colligitur. Ac iuxta illa item, quæ de Elogiorum argutijs diximus, in lepide, in splendide, in sententiisè dicta Acumen distribuimus. Lepidum est Acumen, quod sale, venustateque nitet: Splendidum, quod præclaram aliquam significationem habet: Sententiolum, quod documentum continet mores attinens. *Exempla datus ex Martialis. Lepida conclusio est lib. 3.*

Esse nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna;

Sed nil, Cinna, petis, nil tibi, Cinna, nego.

Splendida est illa de Mario Sexvola.

Præ quam potius, contempto Mutius igne,

Hanc spectare manum Porcena non potuit.

Sententiam continet Lib. 2.

Esse quid hoc dicam, quod olens tua pallia myrrha?

Quodque tibi est nunquam non alieni odor?

Hoc mihi suspectum est, quod ales bene, Posthume, semper;

Posthume, non bene olet, qui semper olet.

Jam

Jam verò quæritur inveniendi Acumen Epigrammatis potest Rem, quæ argumentum dedit, acimo versa, & quid ipsa ostendat, novum, & inexpectatum, lepidum, ratum, illustre, cogita; siue ratio sit, cui ita res habeat, siue effectus, qui illam consequatur, siue pugnatio conjugat, siue affinita separet, siue rei sit similis alicuiquam, aut contrà dissimilis: esse non potest, quin, si ita facias, neque prorsus ingenio sis destitutus, ingeniosè aliquid inuenias. Sed decori tamen habenda ratio est; lepidos sales, modò urbanos, & elegantes in domestico argumento de exhortaris, in graviore autem non nisi magnificè dicta vocem am probes. Ac ceteras quasdam acuminum sedes jam indico.

ARTICVLVS III.

Unde peti possint acumina.

1. A locis argumentorum Oratorij. Ut à Definitione Martialis. Lib. 1.

Litigat, & podagra Diodorus, Flaccus, laborat;

Sed nil patrono porrigit, hæc chiroagra est.

Tum Lib. 4.

Sum, fateor, semperque fui, Callistrato pauper;

Sed non obscurus, nec malè notus equis.

Sed toto legor orbe frequens, & dicitur; Hic est;

Quodque cunctis paucis, hoc mihi vita dedita

At tua centenis incumbens tellus columnis,

Et libertinas arca flagellat opes.

Hoc ego, tuque sumus, sed quod sum, non potes esse;

Tu quod es, e populo quilibet esse potest.

Ducitur à Notatione, ut in hoc ad Clementem VIII. Summum Pontificem. Cui Hippolytus nominis erat:

Sancta pudicitia virtus redit exul in urbem.

Quid mirum est? Urbis præsidet Hippolytus.

Huc pertinent Anagrammata, de quibus nos deinde. Tum à Conjugatis, ut illud est Ovidij distichum superius:

Aurea nunc vero sunt sæcula. Illud item:

A Tyleri fluvio differt Tylerius; aliter

Sanguine Romanus obruit, alter aquis.

Illud

Illud quoque Martialis. Lib. 9.

Mentitur, qui se vitiosum, Zeile, dicit
Non vitiosus homo es, Zeile, sed vitium.

Ab Eoueratione partium est Lib. 1.

Si memini, fuerant tibi quatuor, Elia, dentes;
Expuit una duos tuis, O' una duos.

Fam secuta pores totis tuis diebus,
Nil isthic quod agat tertia tuis habet.

Ab adiunctio loci est Lib. 1.

Amisum non flet, cum sola est Gellia, patrem;
Siquis adest, iussa profiliunt lacryma.
Non dolet hic, quiquis laudari, Gellia, querit;
Ille dolet verè, qui sine teste dolet.

Et Lib. 5. de Pompejo magno, & filijs.

Pompejos iuvenes Asia, atque Europa, sed ipsum
Terra tegit Libies, si tamen illa tegita
Quid mirum toto si spargitur orbis jacere
Vno non poterat tanta ruina loco.

Ab adiunctio temporis Lib. X.

Consule te Bruto quid iuras, Lesbia, natam?
Mentiris, nata es, Lesbia, rege Numa.
Sic quoque mentiris, namque ut tua sacula narrant,
Ficta Prometheo diceris esse Iulo.

A Causa efficiente est Lib. 1.

Gai-
medem

Aethereas aquila puerum portante per antas,
Ille sum timidus ugnibus hanc onus.
Nunc sua Casareos exorat prada leones,
Tutus, O' ingenti ludit in ore lepus.
Quae maiora putas miracula Summus utriusque
Auctor adest: haec sunt Caesaris, illa Foris.

A Causa finali est Lib. 5.

Cur non mitto meos tibi, Pontiliane, libellos?
Ne mihi tu mittas, Pontiliane, tuos.

Ab effectis est illud:

Omnia, Castor, emis: sic fiet, ut omnia vendas.

Illud item, quod supra posuimus: Qui nunc Casarea &c.

Ac

Ac Lib. 1.

Nuper erat medicus, nunc est respillo, Diapylus.

Quod respillo facis, scitatus, O' medicus.

A Consequentibus est Lib. 5.

Antoni, stulto nihil obicitur Phorinos;
Et leuius tabula, quam Cicero, nocent.
Quid gladium demens Romana stringis in ora?
Hoc admisit nec Castrina nefas.
Impius infando miles corrumpit, anas,
Et tantis apibus rox taceat una tibi.
Quid profunt sacra pretiosa silentia linguae?
Incipient omnes pro Cicerone loqui.

A Relatis datum hoc est Lib. 1.

Delicias, Caesar, iussusque, iocoseque leonem
Vidimus, hoc etiam praeferat arena tibi.
Cum precluso blando toties a dentibus rediret,
Et per aperta vagus currebat ora lepus.
Vnde potest aridus capta leu parcere prada?
Sed tamen esse tuus dicitur, ergo potest.
Sunt praeterea quatuor aliae Acamidae sedes. Prima
est à Repugnantiis, à quibus ducitur Acumeo, i. cum quis
repuget sibi duo, eidem tribuatur. Vt Mart.
Cum facias versus nulla non luce ducens,
Vares, nihil recitat non sapi, atque sapit.
Nempe, quod malos verius facis, sed non illos recitas.
2. Cum de duobus ea dicas, quae contra dicenda esse vi-
derentur. Vt Lib. 8.

Magna licet torrens tribuas, medera, daturus
Vona, ducum victor, vissor, O' ipse, tuus.
Diligenti populo non propter pramia, Casar,
Propter te populus pramia, Casar, amat.
3. Cum, qui tures se pugnant, altera alterum tribuas;
Ita illud:

Vt tibi mori felix contingat, advere disces.
Vt felix possis, vivere, disce mori.
4. Cum de oppositis quibusdam idem alimmas. Vt Lib. 5.

Nisi

Nubere vis Prisco; non miror, Paula, sapisti:

Ducere te non vult Priscus, & ille sapio.

5. Cum de se ipso quid negas. Ve illud est; Non brevis olet, qui bene semper olet.

Altera est ab Alienatis, quoties alienum à re quippiam ipse tribuitur. Vt i. si alienum rei effectum des. Ita L. 5.

Laqueabam, sed tu comitatus protinus ad me

Peristi centum, Symmachus, discipulis.

Centum me tetigere manus aquilone gelat et

Non habui febrem, Symmachus, nunc habeo.

6. Si alienam causam. Vt

Sexte, nihil debes, nol debes, Sexte, satemur.

Debet enim, siquis solvere, Sexte, potest.

Tum illud:

Carmina Paulatim, recitat sua carmina Paulus:

Nam quod emas, possis dicere iure tuum.

3. Cum ambigua significatione verba adhibentur; quod si prudenter fiat, splendidum esse poterit. Ita istud est:

Quis negat Ante magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Illud quoque Mart. Lib. 5.

Qua legis causa nupsit tibi Lalia, Quincte,

Uxorem potes hanc dicere legitimam.

Tertia est à Comparatione. Vt i. si disparia quæ sunt, inexpectata aliqua similitudine paria ostendas; quod utrique commune aliquid doceas. Ita de D. Xaverio.

Nasceris occiduis, eois occis oris:

Dis simile hoc unum, cætera solis habes.

Ac de D. Aloyso ex Sarvicio.

Angeli, Gonzaga es; si pictas exuis alas

Si, Gonzaga, alas induis, Angelus es.

4. Si quæ similia primo exponas, deinde ita disjungas; ut unum alteri præteras. Ita Comitiu.

Granicum Rarides, Lodoicus summa Rheno

Transiens, hostes victor uterque sagat.

Quam misit est Rheno Granicus gurgite vasto.

Tam Macerum Rex est te, Lodoicus, minor
Atque illud aliud:

Imposito Rhenum frenavit ponte rudentem

Per domitas ducentis agmina Casar aquat.

Contempto ejusdem Lodoicus gurgite, victor

De Batavo immisissis hoste triumphat equis.

Si conferre libet Lodoici, & Casaris alla,

Hunc fabrum, est illum doxeris esse ducem.

3. Si, quæ similia celescentur, disparia esse ostendas quædam antea. Ita Martialis de Pompejo & Cicerone interfectis à Photino, & Antonio.

Par scelus admisit Pharijs Antonius armis:

Abscidit hinc vultus ensis uterque sacrosi

Illud, laurigeros ageres cum leta triumphos;

Hoc tibi, Romæ, caput, cum squalueris, erat.

Antoni tamen est peior, quam causa Phorini:

Hic facinus domino præfixit, ille sibi.

4. Si argumentum ducas à minori ad majus, aut contrarium, aut etiam à pari. Ita Mart. Lib. Spectac.

Leferat ingrato, leo perfidus ore magistrum,

Ausustam notas contemere manus.

Sed dignas tanto persolvi crimine penas,

Et qui non tulerat verbera, tela tulit.

Quos decet esse hominum tali sub Principe mores;

Qui jubet ingenium mitius ista ferit.

Nempe Casar Leonem telis jussit configi.

5. Si contententia duo exponas. Vt illud supra: Quæ maiora putas miracula.

Quarta est ledes à Lusibus. Quæ spectant. t. Paronomasias, quæ tamen præclarè aliquid significant. Vnde iasante cum

Matre ex partu mortua.

Hæc spes vane hominum: hæc dum lucis in auras

Exorior, morior; dnos parit illa, perit.

2. Proverbia, ac dicta alia, ad quæ sit allusio. Vt Mart. Lib. 3.

Das gladiatores, sutorum regule, ceteros;

Regi
Ægypti
sion

Quod

44 **Par. sicarum Institutionum**

Quodque tibi tribuit subula, seu variis.
 Ebrius es, neque enim faceres id sobrius unquam;
 Et velles corio ludere, Cerdo, tao.
 Lussu, satis est, sed te, mihi crede, memento
 In hunc in pellicia Cordos tenere tua.
 Se in pelle sua tenere, dictum est ob proverbium, Ne super
 ultra crepidam, hoc est, te a te aliena velis aggredi. Est
 autem Epigramma a in verbis Ungulis idemolum.
 3. Alio ad mores, historiam, fabulam, ita illud de
 leone a famina calo.

Postquam rasta Nemees in valle leonem
 Nobile, & Herculeum fama canebat opus;
 Præstia fides taceat, clamor in pulvere circi
 Hæc jam faminea vidimus acta manu.

4. Venustæ quædam, inexpectatæque conclusiones. Ve
 illa est:

Sepe rogare soles, qualis sum, Posse, futurus;
 Si fiam locupies, si meque repente potens;
 Quemquam posse putas mores narrare suorum;
 Dic mihi, si fias in leo, qualis eris?

ARTICULVS IV.

Quæ arte efferi possit Conclusio.

Multiplex illa quidem est, ac per se ipsa acumen solet
 suppeditare, aut leuè quod esset, dignum reddere.
 Cum igitur pleoa est ingenij conclusio, simpliciter
 effertur. Ve hæc est:

Cum traheret Priæus, traheret certamina Verus,
 Effet & æqualis Mars utroque diu.
 Inuentas tamen est finis discriminis æqui,
 Pugnare pareis, succubere pares.
 Contigit hoc nullo nisi te sub principe, Cesare;
 Cum duo pugnarent, Victor uterque fuit.

Effertur autem conclusio potest aliqua figurs. Exclamatio
 Glæ. ove. Ve hic:

Dum peteret pari hæc Myriadam, pari illa Triumphum;
 Pro.

Institutio II.

Promisit pariter Caesar utraque manu;
 Non potuit melius sitem finire, Ioclam.
 O dulce iuristi Principis ingenium!

Epiphonemata. Ve:
 In iugo um pueri, qui rosida tella sabibat;
 Decidit hyberno pręgravis unda gelu.
 Cumque peregrisset miseri crudelia fata,
 Tabant in calida vulnere mucro tener.
 Quid non fera sibi voluit fortuna licere?

Aur ubi mori non est, si jactatatis aque?
 Actoamate, ut illud est, Res est magna tacere, Martho;
 Itemque.

Magdala dami gemmas, facis hæc monile cornutam
 Projicit, & forme derrahil arma sue.
 Dom vultus lacrimis, & lamina carbari, amoris
 Mirare insidias: hæc caput arte Deum.

Interrogatione, aut simpliciter, aut cui Poeta ipse respon
 deat, Ve Mart. Lib. 2.

Abissis servam quid fingis, Pontice, lingua?
 Nescis tu popalam, quod raper ille, loque?

Et Lib. 6.
 Scis te captari, sed hunc, qui captat, aratum;
 Et scis, qui captat, quid, Mariane, velis.
 Munera magna quidem mittis, sed mittis in hamos
 Et piscatorem piscis amare potest?

Hicine desiebit vero tua fata dolare?
 Si cupis, ut ploret, dei, Mariane, nihil.
 Interpretatione. Ve Lib. Spectat.

Quod pius, & supplex elephas te, Cesat, adoraba
 Immodè quæ tauris tam merendus erat
 Non facit hoc iussus, nullante docente magistro:
 Crede mihi, numen sedit & ille raom.

Ac Lib. 1.
 Vi recitum tibi nostra, rogas, Epigrammata; nolot
 Nouaudiri, Celer, sed rectare cupis

Dubitatione. Ve Lib. 2.
 Quod

Quod nimio gaudes noctem producere vino.

Ignosco: vitium, Gauc, Catonis habet.

Carmina quod scribis Musis, & Apolline nullo.

Landari debet: hoc Ciceronis habet.

Celebris Quod vomis, Antoni; quod luxuraris, Apici.

Hella. Quod sur es, vitium, dic mihi, ejus habet.

ontis. Sustentatione. Ut Lib. 6.

Quod convivas sine me tam saepe, Luperce,

Inveni, noctem, qua ratione tibi.

Ira scis, licet usque voces, mitta squae, rogesque.

Quid facies inquis, Quid faciam? veniam

Correctione. Ut illa est:

Fingere cur libeat? dum te cano, Maxime Regum.

Fabula narrari creditur, historia est.

Optatione. Ut de imagine picta probi viri:

Ars utinam motes, animumque effingere posses!

Pulchrior in tereis nulla tabella foret.

Distributione. Vi:

Digna legi scribis, facis & dignissima scribis.

Scripta probant doctam te tua, facila probum.

Quandoque Dialogismo. Ut hic est:

Dic age, sancta Themis, facies cur aspera flebit?

Nescia sum lacrimis, nec pretio, aut precibus.

Cur gladium tua dextra gerat, cor lava bilancem?

Ponderas haec causas, percussit ille reus.

Illud quoque Mart. Lib. 6.

Pauca forem nuper cum millia forte rogarem.

Ille dabit, dixit, qui mihi templa dedit.

Templa quidem dedit ille fori, sed millia nobis

Nulla dedit: puer, heu! pauca rogasse forem.

***

Dic, precor, o nostri, dic, consula Virgo, Tomantis.

Si negat hoc vultu, quo solet ergo dare?

Sic ego: sic breviter posita mihi Gorgone Pallas.

Que nondum data sunt, fuitque negata, putat?

Confici quoque solet Epigrammata argumentatione. V. 1100.

to-syllogismo illud continetur:

Nec

Nec sentire Deum, nec mortem homo vincere solus.

Posses: utrumque scire Christus: utrumque scire.

Sed Enthyemema & frequentius est, & facilius: Et du-

plex quidem esse genus potest; aut enim extremos versus

Complexionem, priores Antecedens, aut contra con-

tinere possunt. Primi generis illud est Marti.

Immodicus brevis est etas, & rara senectus:

Quidquid ames, cupias, non placuisse nimis.

Alterius generis est illud:

Semper eris pauper, si pauper es, Emilione:

Dantur opes nulli nunc nisi divitibus.

Atque hic illud licet animadvertas; in argumento ipso

Epigrammatis quandoque ejus conclusionem collocari,

cum quod ex eo deducitur, ita proponitur, ut Expositi-

onis vicem gerat. Ita factum videas in Epigrammate illo.

quod supra scriptum est: Postquam Nemees: cujus argumen-

tum est, quod Leonem femina in circo occidit; inde de-

ductum est, ut Herculis gloria ne ultra celebraretur. Ve-

rum prolixiores jam fuimus fortasse, quam par esset.

CAPUT II.

De Bucolico carmine.

ARTICVLVS I.

Bucolici carminis notio.

Carmenis genus, quod rusticis actiones imitatur. & fingit Hexametro versu, Bucolicum a Bubulco, Pastoralis a Pastore ducto nomine dicitur. In eo genere scripsit, Graece Theocritus Idyllia, Eclogaeque Latine illum imitatus Virgilius, quas ita appellavit, quasi delectus, quod elegantiora quidam tractanda delegisset.

Sunt igitur Eclogae materiae personae, actiones, resque rusticae, ut cantilenae, querimoniae, iurgia, gaudia, pascua, quaestiones, omnia; sive personae Pastores sint, sive Violatores, Olitores, Aucupes, Piscatores, Ac solent quidem bu-

colici Poeta argumenta quædam graviora tractare, ut Eucharistica, Epicedia; tunc vero argumentum illud regunt personarum; actionisque rusticarum allegoria: ita *Ecl. 1.* Virgilius Augusto gratias agit de agro recuperato; aut argumentum licet sine velo tractetur, sed more tamen rustico, subq. rustici personæ illud versat Poeta: ita *Ecl. 4.* Virgil. Genethliacæon cecinit Alfidij Polliconit.

Est autem Eclogæ triplex genus; aut enim Poeta ipse narrat, aut inducit tantum personas, quæ amplexibus versibus sibi respondent, aut Poeta quædam, quædam personarum iuncta loquuntur. Quorum sunt omnium exempla apud Virg.

ARTICVLVS II.

Eclogæ partes, & artificium.

Tres Eclogæ ferme sunt partes, Exordium, Narratio, Epilogus; addi aliquando solet invocatio, cum argumenti dignitas postulat.

Exordium ducitur aut ab ipso colloquio ut Virg. *Ecl. 1.*; aut à persona Poetæ, ut *Ecl. 6.*, aut à Propositione, ut *Ecl. 8.*; aut ab Invocatione, ut *Ecl. 4. & 10.*

Narratio argumentum Eclogæ persequitur, ut jam dictum est. vel Poeta ipso sub Pastoris personæ loquente, & affectus suos exponente; vel ex tæpente, queruntur, laudant, alterecentur induti Pastores.

In Narratione quaritur, ut argumentum agitur sit, & simplex, neque impliciterum mutationibus ingratia. Quaritur etiam breuitas; & in versuum numero, (ad centum viginti quæquam pervenit Virgilius,) & in ratione dicendi, quæ concisa sit, & locuti plena plura paucis concludat. Quaritur denum suavitas, de qua deinde videbimus.

Epilogus Eclogæ adungi poterit vel ab adjuncto loci, aut temporis, quod causam præstes sermonem abruptum; vel alia clausula, quæ sponte desinat sermo. Virgilicam observa.

ARTICVLVS III.

Eclogæ Suavitas, & Venustas.

Suavitas Eclogæ primum postulat, ut apta sit pastoris imitatio, quæ sententiis & dictione veniat ad id genus hominum maxime appositis. Familiaris itaque sententiæ sit, & obvia, par moribus pastoralibus: sententiæ autem non habeat altè subtilia: sententiæ vix ullas edat; triebenda est enim sententiæ rusticarum quædam, & humillitas; ignorantiaque rerum earum, quas non ita facile pastores cognoscunt. Ita in Virg. *Ecl. 3.* Menalcas Archimedis nomen ignorat!

In medio duo signa, Conon; & quis fuit aliter?

Descripti radio totum qui genibus orbem?

Imò de Dijs licet, ac Regibus, urbanisque moribus prælores loquantur; tamen loquendi ratio, & similitudines eruat rusticæ. Ita de suo Deo, sed Casate Tityrus:

Ille meus errare boves, ut certis, & ipsum

Ludere quæ vellem, calamo perthist agrestis.

Quia affectatâ simplicitate per ambages loqui solent. Ita ille Tityrus de suo Deo rogatus, nihil tam respondens sed Vibem describit:

Mel. Sed tamen ille Deus qui sit, dâ, Tityre, nobis.

Tit. Vibem quam dicunt Romam, Melibæe, paravi

Similis ego hunc vestra similem, quod sape soleamus

Pastores ovium teneros depellere satum

Post multa denum:

Hic illum vidi juvenem, Melibæe, quotannis

Bis senos cui nostra dies altaria fumant.

De ipsa autem Vibe loquens, vide quas adhibet similitudines:

Sic canibus carulos similis, sic matribus hadas

Noram, sic parvis componere magna solebam.

Verum hæc tantum altat inter caput extulit arbut;

Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

Deinde Dicitio muoda sit omnino, ac latina, tam existit

nitida, & suaviter elegans, sed & sine iumentum verborum insolentia, & incoherenti audacia; ac numerus ipse carminis demissus, neque exquiritur sonus, & illigatus; immo ridiculo quodam, abscondito, valto, & aspero proprio, etiam modo pastoris eloquatur.

Quod orationem attrinet, crebris sunt similitudines, & comparationes, sed pariter & iustis rebus. Etque variis etiam ita admodum similitudinis quidam conglotatione, & gradatione. Ita Ecl. 5.

Vitis arboribus decori est, ut ratibus uba,

Pro gregibus tantis, segetas ut pinguis arvis,

Tu deus omne tuis.

Est iucunda vocis ejusdem repetitio, praesertim in nominibus. Ut Ecl. 1.

Tityrus hinc aberat, ipse se, Tityre, pinus,

Ipsi se sentes, ipsa haec ardua vacabant.

Ecl. 9. *Cantantes licet usque (minus via, lader) ramis;*

Cantantes ut ramis, ego hae te saepe iurabo.

Ecl. 7. *Compulerantque greges Corydon, & Thyrsis in unum,*

Thyrsis heres, Corydon dissentas laticae cellas.

Est magna in amplexibus versibus, quibus alternis pastores colloquuntur, iucunditas: est item in versu intercalari, qui post aliquot alios idem saepe recurrit, ut apud Virg. Ecl. 2.

Iocipe Menalios mecum, mea tibi, versus.

Figura quoque, leuioribus usurpantur, ut Interrogatio, Exclamatio, Dubitatio, Communicatio, Apostrophe; Hyperbolaque, nimiumque exaggerentur: ut Ecl. 1.

Ante leas ergo pascunt in aquae cervi,

Et freta desiliunt nudes in litore pisces, &c.

Adhibentur etiam Affectus, mitissimi licet, & dulces, in quibus inanimis quandoque rebus sepius tribuitur, ut Ecl. 5. *Pet. Corydon, asces, & femina.* Et Ecl. 6. *Tene mecum canes.* Antroponatem denique, cultum, & gratiam, & saltem reiectis, bucolico scias carmini coarcentio.

Jurat autem selectas Virgilij Eclogas hic exponere.

Pii:

Prima Augusto gratias agit, quoniam ademptum Poetae agrum restitui fecerat: Cronoeum enim, & Mantuanorum agrum militibus concessi fuerant. Est igitur argumentum Eclogae laus Augusti: personae pastoralis, Tityrus, qui Virgilium, laudem beneficio, & Melibzeus, qui Mantuanos calamitosos referant. Melibzeus orditur eximitatem suam deplorandam; Tityrus sequitur benedictionem commemorans.

Ecloga. 4. Alsiatij Pollionis erat Genethliacon Poetae: quod etiam a spe insantis, eundem autem Sibylliam pollicetur: tam per quatuor etatis partes auream istam expendit: Puero flores, & lac; Adolescenti leges, & mella; Viri, hominibus vitam, rerum copiam; Seniliorem, atque imperium promittit.

Ecl. 5. Julij Caesaris sub persona Daphnoidis, quod est probabilis, mortem dedit, colloquebantur Mopsus, & Menaleas. Mopsus communem luctum exponit, tum Daphnoidi tumulum facit: Menaleas, Mopso laudato, solatur se honoribus Daphnoidis, quam inter Deos collocat.

Ecl. 6. Silenus, hoc est, Syro Epicureus, Chromio, & Maasilam, seu Virgilium. Varumque Syronis discipulos, primam rerum originem docet, ex doctrina Epicuri.

Ecl. 7. Melibzeus pastor narrat contentum amorem Thyrsidis, & Corydonis: seu Virgilius duorum Poetarum certamen exponit, se eorum habitum, seque suadice, & Daphnoides, seu communi illis amico, qui viderem Corydonem declarat.

CAPUT III.

De Elegia.

ARTICVLVS I.

Elegiae notio, & materia.

Elegia est Carmen, quod Hexametris, & Pentametris versibus alternis quamque rem tractat: Quamquam inquam; cum Elegia cum de deo, iohannis materiam res mactat, ac nobis

les

les, deinde vero in omni genere argumenti, tragici, civi-
lis, levis, blandi, acrius, iocosi diversissime sunt. Ele-
gie, vel quæ in uno Ovidio reperias, qui & Fastos scri-
psit, & Heroidum Epistolas, ac suas etiam de Ponto suas
varias, & Tristium libros; Satyras quoque in Ibia tra-
ditas.

ARTICVLVS II.

Elegia partes.

Tres dici possunt Elegiæ partes, Exordium, Amplifi-
catio argumenti, Clausula.

Exordium

Non idem est in omni Elegiarum genere. Cum materia
a somitis gravis, & Epopœiæ affinis, pro Exordio Propo-
sitis est aperta quedam argumenti ratio; cui subnecti
quoque solet invocatio, ita Ovidius (quem in hac poe-
mata facile principem rebere) Fastorum Libros exordi-
tur.

*Tempora cum causis Latam digesta per annos
Lapsaque sub terras, præque signa canam.*

*Excipe pacato, Caesar Germanice, militem
Hec apert, O timide strige navis iter.*

In alijs argumentis, ubi nec tanta gravitas inest, ne-
que affectus violentus, Exordij item vicem gerit Propo-
situs, quæ tamen latentior indiget Poetæ consilium. Ita Ovid.
Trist. Caesarem rogaturus, ut sibi aliquando parceret;
Apostrophæ ad libros suas exorditur:

*Quid mihi vobiscum est infelix cura, libelli,
Ingenio parij, qui miser ipse meos?*

Cum materia est affectus aliquis, eum vel à re ipsa
exordium sumitur, ut sæpe Ovidius, v. g. Trist. 1. Cum
subis illius, Et Trist. 5. Eleg. 10: *Pe sumus in Ponto.* Vel ex
abrupto statim in affectum erumpit; idque aut simplici-
ter, ut Trist. 1. El. 10: *Hic Petrus, hæc veram;* aut figurè
aliquà. Ita Apostrophæ ad Deos Trist. 1. *Dij maris, O cæ-
li;* ad ipsam Elegiam eodem 1. Parvo (nec invidio:) ad

amicum

amicum sæpe in de Ponto. Per Interrogationem Trist. 5.
El. 7. *Ecquid at de Ponto?* Per Exclamationem Trist. 3. El.
2. *Ergo erat in satii.* Per Orationem lib. eod. El. 2. *Nunc
ego Tripulemi.* Per Secreariam Trist. 4 El. 6. *Tempus ra-
ticola.*

Amplificatio.

Hæc irem varia est pro varijs Poetæ propositis fini-
bus. Aut enim narrat, ut Trist. 1. El. 3., tunc vero, con-
tinua sit licet narratio; non nota est, sed fidis quoadque
dialogicis immita, modicisque argumentis, affectibus-
que, comparationibus, & exemplis distincta: tum etiam
brevis adjectorum descriptione, brevibusque senten-
tijs locupletata.

Aut aliquid suadet, tuncque affectus, & rationes in-
tertre, inductionesque adhibet plures seu similitudi-
nem; seu exemplorum; nec figuras prætermittit, ut
Communicationem, Concessionem, Apostropham.

Aut delectare maxime nititur, & acuminibus, sple-
didisque dictis indulget, ac utrum quidem respicit fada-
tiones, fabellas, allusiones, tropos, figuræque luxuriosas.

Aut denique affectum tractat aliquem, seu doleat, si-
ve gaudeat, speret, aut cupiat, timeat, aut irascatur: Stylo
tum certe viriure concitato, & vehementi, qui graves fi-
ones, Apostrophas, Exclamationes, patheticas Interjec-
tiones, Prosopopæjas, Amplificationesque rerum, & verborum
complectatur.

Quod si ad aliam quoque artem pertineat Elegia,
quod Eucharistica sit, aut Gratulatio, Soterionve ca-
dat, aut Epitaphium, aut aliquid huiusmodi, ex illa ex-
dem arte sumenda erit amplificatio, quæ tamen ex Ele-
giæ caractere, styloque pertrahetur. Exempli sunt in
Ovidio, ex quo deinde amplificationis Elegiacæ chara-
cterem observabimus: quippe cum ab ingenio Poetæ ro-
te magis, quam ex re ipsa pendet, difficilis placet factus
est, versificatoresque adeo Eleges multos, raros Poetas
patitur esse.

Clausula.

Clasula. Exiens quidam est, quæ abrumpitur cæmen Elegiacum, ut desinisse blæro videtur. Sic itaque per hoc ferè, quod ampliusdè ipsi subditur, vel etiam formidè quadam à sermone discedendi: vel Epiphonemate aliquo, distore graviore, deprecatione, oratione, salutatione: ut autè in Ovidio deprehendat.

ARTICULVS III.

Amplificationis Elegiacæ ratio ex Ouidio.

Narrationes sic tenet, ut eas quasi abruptas idem affectu, descriptione breui, adjectorum, comparationibus, exemplis, & Prosopæjæ.

Affectus, palmis, iuvenias. Descriptiones habes Trist. 1. El. 3. Jam prope lux aderat. Quorumque adspiraret, Jamque mare spatium. Comparationes ibi; Non aliter puppi. Si licet exemplis. Prosopopæjæ ibidem: Hanc ego inspicient. Quid facerem blandæ. Tum vero coepit.

Dum quid lucter, frequenter adhibet inductiones, cum comparationum, tum exemplorum: Enumerationes, aut adjectorum, aut partium, aut causarum, aut effectorum: quorumque affirmando dubitat, ac se corrigi: narrationibusque argomentis, contextit, & miscet. Ita Trist. 1. El. 2. ut iure illis probet, similis inducit: Esse quidem vultum patissimæ. Eleg. 2. enumeratione comprobat dictum: Sepe premente Deo fere Deus alter opem. Mulier in Treiam. Et 3. de Pen. El. 1. Si mea mors redimenda. Adjuncta mortis in exilio suæ enumerat. Trist. 3. El. 3. Tam præcul ignotis. Partes enumerando ludum, describit Trist. 1. El. 1. Nec te purpureæ, Caplas, ne bene scribas, receperet ibide Carmine proremiunt. Effecta officij commemorando arguit amicum. Tr. 1. El. 8. Tantane te fallax. Dubitat Trist. 1. El. 3. Quid facerem? Et El. 2. Fallax, an incipiunt.

Similitudines ita adhibet, ut vel, simpliciter unam proponat. Vt Trist. 1. El. 1.

Nec levis laterum tabula seruntur ab unda,

Quam grave, talis æ mania pulsat onus.

Tro

Trist. 3. El. 1. Nil nisi flere libet. Duce nostro pavetor imber.

Lumine, quam verna de nocte manat aqua.

Vel geminet in disticho, ut v. de Pen. El. 1.

Esse, ut oculis vitæ sedere credine naves;

Equoreos scopulos ut carat unda salis.

Vel plures conglobet, ut ibi ac saepe. Vel in Allegoriam

traducat, aut brevem, ut v. de Pen. El. 2.

Cum subit, Augusti qua sit elementia credes,

Mollia naufragijs littora posse dari: hoc est, reditu

tum ab exilio.

Vel longiorem, ut Lib. eod. El. 3. initio: Sic ego mentis ja-

cent, &c.

4. Prosopæjæ utitur saepe, ut jam notavimus, & exempla obtulimus. Est item, quod legas, Trist. 3. El. 1. quæ cum Prosopæjæ sit ipsa tota, tum vers. 28. aliam inducit: Paruit, & ducens.

5. Breves usurpat idemidem Apostrophas: breves item Parentheses, ut tutè observet.

6. Exaggerationes in affectibus iaculat. Vt Trist. 1.

El. 2. In caput alta suum. Et 4. de Pen. El. 5. Nam prius umbra.

7. Antitheses quærere solet. Præclara est Trist. 1. El. 5.

Pro duce Neritis, Et Eleg. 4. Donec eris felix.

8. Proferre solet sententias, ut v. de Pen. El. 3. Tarpe

quidem distus, ac saepe alibi.

9. Ad digressionem aliquando brevem transcurrit, ut

Trist. 3. El. 4. ab illo disticho Nasoni quæ tot ad aliud Vos

quoque pectoribus.

Denique in Ovidiano stylo universum arimadvertas,

ut diceodi genus habet perpetuò quasi subliens; modo

figuræ, modo simpliciter; iocis, aut per membra di-

ent; nunc ipse, nunc alius inductus loquitur: jam leni, iam

violento affectu; aliâ, & aliâ figurâ; affectus rationibus

temperando; quadam dicendi libertate, & satore, ut vi-

deantur omnia; conspirent licet, nihil ad unum conspi-

re. Rarècâ formulas affirmandi, dubitandi, probandi, in-

du-

ductiores effereendi, affectus exprimendi multas, ceterasque habet: distributiones ingerit; enumerationes, repetitiones, breves sententias, acutè dictas, subtiliterque inventa; hystorias, fabulas, allusiones, antiquitatisque significationes. (Quas, ut obiter moneatur, è Sacris Literis, Historicisque Christianis Elegiographos derivare potest, ac sciet. Translationem autem affectuum ex Iust. Rhetoricis petet.) Eandem denique sententiam ferè in omnes, sive versat modis, effertque varijs poeticis phrasibus, varijs quoque affectibus, & probationibus tractat.

ARTICVLVS IV.

De Elegia stylo.

QUAE in Elegia stylo sententiam attinent, observandas habemus. Restat, ut de dictione ipsa, vestigibique videamus.

Dictionem amat Elegia candidam, mollem; tersam, perspicuam, resectam affectibus, facilemque, & maximè suavem.

Cui suavitati faciunt 1. Repetitiones; siue vox una geminetur uno in versu: ut

Fructus obisti, peperisse nocet, nocet esse feracem

Quò fugis? obstat hyems, hyemis mihi gratia profert.

Iremque Me mares, me ventis, me fera iactat hyems.

Si, et verba eadem carmen prius terminent, & alterum inchoent; v. g.

Pot mihi sint toties maxima tota mori.

Pota mori, mea sunt.

Sive verbis concludatur Pentameter, à quibus inceperat Hexameter, ut:

Ilia pone metum, tibi regia nostra patebit,

Teque colent omnes, Ilia pone metum.

2. Faciunt Tropi suaviore, uti Metaphora, Synecdoche, Metonymia.

3. In distichis ex quaerenda gratia est, ne ex uno in aliud, nulla interpunctione, transitus fiat; ac saepius sententia cum disticho concludatur.

4. In

4. In Hexametris quaerendus est numerus, nihil ru- mens, neque elisionibus impeditus, sed omnia saevitia, ac lenè fluens, incisi tamen distinctus, & mora quadam pleonus, ac tardè incedens. Vide præterea de Poetarum tro versu Iust. 1. Cap. 7.

Vilum est hic, quod in Eclogis, aliquot è Tristibus Elegiarum autem notare, argumentaque proponere, quò exemplo tyrionibus com modius esse possint.

Prima igitur libri primi materiam, autem è Proemio sumit. Pro exordio est, quòd ioculatus est liber, excolat iio à luctu. Deinde librum edì à se docet Poeta: *Ecce Liber: reclusam alicuique, aliorum laudem subitum se dicit: excolat, siquidem male sit scriptus, ac laudi tendit: cum easam, cur non Celsi dederet, timorem affecta, & reverentiam; supplicem tamen illam exhiberi postea, scripsisse alios se libros, docet: concluditque.*

Secunda Propempticum est, quo oaviganti sibi bonam viam appretuer. Itaque Deos maris rogat, placatum ut sibi mare doceret; quò se munere haud indiguum multis illi probat; & occasione capta compellat; velut eam sub iller; describit: uxori que valedicit.

Tertia profectiois suae in exilium historiam continet, sed, ut Elegia ratio postulat, mitissimè ampliuscat iam.

Quinta velut epistola est ad amicum Eucharistionem pro fidei in se reverentia beneficiò; illud igitur primò com memorat; idem ejus memoriam spondet: deinde ipsam exaggerat: quòd amicitiam probet testis fortunæ. Aliè parte Petitoris est, perit enim ab amico, sibi ut favet, vnamque à Celsi obtruncat: id agit calumniam suam exaggerando: *Scire meos finis, & se Vili in elictorem ostendendo: Pro luce Neris.*

Hæc satis lauro, ut Elegos qui amet, à quo discat, habeat.

H

CA

ductiores effereendi, affectus exprimendi multas, ceterasque habet: distributiones ingerit; enumerationes, repetitiones, breves sententias, acutè dictas, subtiliterque inventa; hystorias, fabulas, allusiones, antiquitatisque significationes. (Quas, ut obiter moneatur, è Sacris Literis, Historicisque Christianis Elegiographos derivare potest, ac sciet. Translationem autem affectuum ex Iust. Rhetoricis petet.) Eandem denique sententiam ferè in omnes, sive versat modis, effertque varijs poeticis phrasibus, varijs quoque affectibus, & probationibus tractat.

ARTICVLVS IV.

De Elegia stylo.

QUAE in Elegia stylo sententiam attinent, observandas habemus. Restat, ut de dictione ipsa, vestigibique videamus.

Dictionem amat Elegia candidam, mollem; tersam, perspicuam, resectam affectibus, facilemque, & maximè suavem.

Cui suavitati faciunt 1. Repetitiones; siue vox una geminetur uno in versu: ut

Fructus obisti, peperisse nocet, nocet esse feracem

Quò fugis? obstat hyems, hyemis mihi gratia profert.

Iremque Me mares, me ventis, me fera iactat hyems.

Si, et verba eadem carmen prius terminent, & alterum inchoent; v. g.

Ut mihi sint toties maxima tota mori.

Pota mori, mea sunt.

Sive verbis concludatur Pentameter, à quibus inceperat Hexameter, ut:

Ilia pone metum, tibi regia nostra patebit,

Teque colent omnes, Ilia pone metum.

2. Faciunt Tropi suaviore, uti Metaphora, Synecdoche, Metonymia.

3. In distichis ex quaerenda gratia est, ne ex uno in aliud, nulla interpunctione, transitus fiat; ac saepius sententia cum disticho concludatur.

4. In

4. In Hexametris quaerendus est numerus, nihil ru- mens, neque elisibus impeditus, sed omnia saevitia, ac lenè fluens, incisi tamen distinctus, & mora quadam pleonus, ac tardè incedens. Vide præterea de Poetarum tro versu Iust. 1. Cap. 7.

Vilum est hic, quod in Eclogis, aliquot è Tristibus Elegiarum autem notare, argumentaque proponere, quò exemplo tyrionibus com modius esse possint.

Prima igitur libri primi materiam, autem è Proemio sumit. Pro exordio est, quò ioculatus est liber, excolat iio à luctu. Deinde librum edi à se docet Poeta: *Ecce Liber: reclusam aliorum, aliorum laudem subitum se dicit: excolat, siquidem male sit scriptus, ac laudi tendit: cum easam, cur non Celsi dederet, timorem affecta, & reverentiam; supplicem tamen illam exhiberi postea, scripsisse alios se libros, docet: concluditque.*

Secunda Propempticum est, quo oaviganti sibi bonam viam appretuer. Itaque Deos maris rogat, placatum ut sibi mare doceret; quò se munere haud indiguum multis illi probat; & occasione capta compellat; velut eam sub iller; describit: uxori que valedicit.

Tertia profectiois suae in exilium historiam continet, sed, ut Elegia ratio postulat, mitissimè amplissimè iam.

Quinta velut epistola est ad amicum Eucharistionem pro fidei in se reverentia beneficiis; illud igitur primò com memorat; idem ejus memoriam spondet; deinde ipsam exaggerat: quò amicitiam probet testis fortunæ. Altera parte Peritoria est, perit enim ab amico, sibi ut favent, vnamque à Celsi obtruncat id agit calamitatem suam exaggerando: *Scire meos finis, & se Vili in elictorem ostendendo: Pro luce Nitida.*

Hæc satis lauro, ut Elegos qui amet, à quo discat, habeat.

H

CA

CAPUT IV.

De Georgicis.

Georgica Poësis sunt, quæ de agrorum cultura, rebusque similibus præceptiones traduntur: ejus liquidem materia est quidquid de excolenda terra ad usus quoscumque, de Apum, aut Bombicum cura, de re Nautica, Bellica, Venatoria, Piscatoria, de edicenda demum in re aliqua juventute præcipi potest.

Si spectemus Virgilium, quatuor huic poësi tribuuntur partes, Propositio, invocatio, Narratio, & Clausula.

Propositio breviter, & clarè rem exponat, de qua toto opere agendum erit. Virgilius statim initio Georgicorum totam rerum seriem aperit, quam libris quatuor distributam daret, in quorum primo de Aratione, secundo de Plantatione, tertio de Pastione, cultuque pecorum, quarto de Apibus, & Mellatione acturus erat.

Siqua est persona, ad quam ea præcepta dirigantur, poterit post propositionem converti ad illam oratio, ejusque laudes breviter percenseri.

Invocatio apud Veteres Numinis ejus auxilium implorabat, quod rei præstet, de qua agere instituebant: sic Virgilius Bacchum, Cererem, & Deos, Deaque omnes, quas agris, arboribus, bobus, pecori, atque apibus præesse existimabat, invocabat, Christiani vero hujuscemodi invocationem execratur, & Deum verum, aut Virgineum, vel aliquem ex Superis imploramus.

Narratio potissima est hujus poësis pars: in ea præcepta omnia, quæ lectu digna existimamus, clarè, & accuratè reponenda: quod ut citra legèrium ritum fiat, comparere sibi oportet Poeta non vulgarum rei tractandæ notitiam, quæ nisi instructis sit, magnum operi ne admoveat. In hac narratione permittitur digressio aliqua ad rem aliam, dum ea incongrua omnino non sit materia, quam tractamus. Sic Virg. lib. 4. ad Aristæi, Euricidæ, & Orphæi fabulas digreditur.

Claus

Clausula Poetæ arbitrio remittitur.

Stylus Georgicorum temperatus sic instat narrationis, seseque maxime legentium institutioni, parum oblectationi, accommodet.

CAPUT V.

De Satyra.

Satyra est Poema jocosum, ac salsum, ad reprehendendos corruptos hominum mores institutum, ut ab sit homines absterreantur. Ex quo Satyræ materiam colliges esse turpitudinem quamque nil dignam, vel odio, quæ mores hominum sollicitat; per eam namque solemus exagitare Superbos, Ingratos, Ebrios, Edaces, Incastes, Avaros, Libidinosos, Prodigos, Ambitiosos, Garrulos, &c. Partes certas nullas habet hoc poema: est enim scribendi modus sine lege instat jocularis sermonis familiaris: quidquid vero præcipi de eo potest, jam addo.

1. Apertum exordium, & propositionem nunquam habet; frequenter ex abrupto per interrogationem, reprehensionem, exclamationem, narrationem, vel similia; aliquando verò per insinuationem ab adiunctis rerum peritiam exorditur.

2. Satyra fieri aut dialogo, aut Poeta solū loquente potest.

3. Quidquid reprehendit, non tam rationibus, quam jocos, salibus, similitudinibus, fabellis, historiis, sed exemplis præsertim refellat.

4. Facetis, jocos, suavitatibus abundet, quibus oburgationes allinendæ, medicorum instat, ut æquiore animo excipiantur. Cave tamen, ne facetiarum nimia humilitas, aut copia scurrilitatem sapiat, aut ne quid obscenum in tot amoenitates irrepit.

5. Ectionibus poëticis redundet, inopinatis occurribus, colloquiis, somniis, aliisque id genus ornamentis.

6. Cum sit dialogo, fictis utere nominibus, aut si minus, utere nomine aliquo illorum hominum, qui eo vitio laborarunt, quod reprehendis: sic poterit poni Euclio pro

Ava

Avato, Nero pro Crueli, Vitellius pro Hellaque, &c.

7. Carmen esse Hexametrum, quod de industria incedat neglecta quodam sui hoc cura novetur.

8. Amat quammaxime leventias, quae acutae sint. & facere: amat & jocos omnes, qui familiari sermone solent inseri, ut sunt scommata, proverbia, apophthegmata, alia haec, fabellae, historiolae, aliaque ejusmodi.

9. Stylus sit submissus, qui familiarem sermonem imitetur, purus tamen, & elegans in verbis: amplexatus gratia poterit aliquando Plautinum aliquid, vel Ennianum usurpare. Quodli ad aliquid serius aliquando, & grave dixerit, assurgat aliquantulum ad temperatam majestatem; modo erit, ut in serijs diutius immoretur.

10. Optimi Satyricum Scriptores sunt Horatius, Persius, & Juvenalis, quorum primas derisor & fastidiosus, & lepidus; alter severus caecus; tertius perulansus est, & liberos.

CAPUT VI.

De Lyrica Poesi.

ARTICVLVS I.

De Lyrica Poeseos notia.

LYRICA Poesi sic dicitur: Lyra, ad quam canit apud Veteres consuevit; quare & Ode vulgo dicitur, id est cantus.

Eius materia longè latèque caret: Dei, enim, Divorumque, & illustrium virorum laudes, complectitur; hortationes ad virtutem, vitiorum insecutiones, vota, appellationes, gratulationes, consilia, jurgia, conquestiones, locorum praeterita, temporum, praeteritorum, itinerum descriptiones: quidquid demum brevis poemate concludi poterit, id omne apta est Odarum materia.

Hujus poeseos nulla sunt certa partes: satis erit, si exordio indicet Poeta quò velit tendere: quod reliquum est, Odes narrationibus, amplificationibus, descriptionibus, variisque figuris, aliquando etiam digressionibus conficitur.

AR.

Institutio III. ARTICVLVS II.

Lyrica Poeseos Stylus.

EJUS Stylus suavitatem maxime sectetur: de enim Epopeja gravitas, Eclogae simplicitas, Satyrae acrimoniam, Elegiae reverentia, atque mollities, Epigrammatis acumen, Comediae jocus, Tragediae vehementes affectus; sic Lyrico carmini suavitas convenit. Suavitatem habet Horatius Lyricorum Vatum facile Princeps hac arte parat.

1. Florida, ac polita usurpat verba: sed in epithetis praesertim delectum quemdam habet eximium, & venustas metaphoras passim adhibet: ita Rotas dicit servidas, Lucernas rigidas, Africum infantem, Paupertatem impotentem, Mortem pallidam, &c.

2. Aptas similitudines frequenter usurpat. Ode 1. Lib. 4. de Pindari eloquentia sic habet:

Monte decurrens velut annis, imbrēs
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensumque ruis profundo
Pindarus ore.

3. Gravibus secrete passim exornat carmina: ut Lib. 1. Ode 4.

Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

4. Perithrales opportune proponit, etiam epithetorum loco. Ode 35. Lib. 1. inconstantem Fortunam sic describit:

O Di-a, gratum, quae regis Antium,
Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos.

5. Graecis positionibus aliquando utitur: ut Persidum videns Venus: Desine molissimae querelarum, Absine irarum, Luna serenum prospera, Amara curarum, Solutus operum, &c. Verum haec Graecorum locutiones ne frequentes sint; neque eas usurpes, nisi postquam apud Horatium, vel certe apud alium ex probatis Auctoribus inveneris.

6. Ad

6. Ad vim orationi addendam, Repetitionem non raro usurpat, in his præsertim particulis: *Sic, Et, Sive, Qui, Epi, &c.* Ode 4. Lib. 3. gravibus verbis de Jove ita loquitur.

*Qui terram incertem, qui mare temperat
Ventosum, & urbes, regnaque tristia,
Divosque, mortalesque turbas
Imperio regit unus equo.*

7. Latiori sermonis integritatem studiosissime curat. Figuris, tropisque abundans: dictione, spiritu, phrasique poetica supra ceteros Poetas non leviter assurgit.

8. Periodi longitudinem ita regit, ut neque subsultæ incisionum frequentia, neque nimia productione obscura fiat, neque strophis singulis periodum absolvat; sed ejusdem periodi, vel etiam incisi verba initio sequentis strophæ reponit aliquando.

Id eorum scias velim, quod Horatius ita Odarum magnitudinem temperat, ut nunquam octogessimam circiter versum excedat; aliquando verò octo tantum versibus sit contentus.

ARTICVLVS III.

Lyricorum Versuum species Horatiana:

A Necquam illas proponam, moneo, si nulla in versu desit, vel abundet syllaba, versum dici *Acatalecticum*: si desit una syllaba, *Catalecticum*: si desit pes integer, *Brachycatalecticum*: si abundet una syllaba, vel pes integer, *Hypercatalecticum*. Quod si versus duobus pedibus constet, dicitur *Dimeter*; si tribus, *Trimeter*; si quatuor, *Tetrameter*; si quinque, *Pentameter*; si sex, *Hexameter*; si septem, *Heptameter*. Demas tamen hic Jambicos versus, quorum una mensura duos pedes complectitur: quare Jambicus, qui sex pedes habet, *Trimeter* dicitur, Jam verò Horatiani versus, (extra quos alios in Odis non facile usurpaveris) hi sunt.

Asclepiadeus constat Spondæo, Daçtÿlo, cæsura longa, duobus Daçtÿlis, ut:

Blæce in nas aia . . . ris qæ editæ . . . regibus.

Sae

Institutio II.

63 *Saphicus* constat Choro, Spondæo, Daçtÿlo, & duplici Choro, ut:

Fam sat . . . is ter . . . ris nivis . . . atque . . . dira.

Adonicus constat Daçtÿlo, & Spondæo, ut:

Terruit . . . Vibem.

Jambicus Triæter Acatalectus, sive sex pedum integrorum, quorum pares Jambi sunt, impares verò vel Jambis, vel Spondæi, ut:

Ibis . . . Libur . . . nis in . . . ter al . . . ta na . . . vium.

Jambicus Dimeter Acatalectus, seu quatuor pedum integrorum, quæ eandem legem servant, ut:

Am . . . ce pro . . . pugna . . . cula.

Jambicus Trimeter Catalectus, in quo scilicet postrema desit syllaba: primi quatuor pedes jambici versu, leges servant, quatuor sit Jambus cum cæsura, ut:

Trabunt . . . que sic . . . cas ma . . . chine . . . cari . . . nat.

Jambicus Dimeter Hypercatalectus, qui scilicet abundat una syllaba: quatuor ejus pedes Jambici leges servant, ut:

Silva . . . labo . . . rantes . . . gelu . . . que.

Trochaicus Dimeter Catalectus constat tribus Trochæis, & cæsura, ut:

Trudi . . . tur di . . . es di . . . es.

Glyconicus constat Spondæo (cujus loco semel apud Horatium est Chorus, & semel Jambus) atque duobus Daçtÿlis, ut:

Sic te . . . Diva po . . . tem Cyprî.

Pherecratius constat Spondæo, Daçtÿlo, & Spondæo, ut:

Grato . . . Pirra sub . . . antro.

Alcmanius constat quatuor pedibus, quorum primi duo sunt Daçtÿli, vel Spondæi, tertius Daçtÿlus, quartus Spondæus: (cui aliquando instat Hexametri Spondacici Daçtÿlum à tertia sede in aliquam ex antecedentibus reiciat) ut:

Aut Ephe . . . sum bima . . . ris Co . . . rinchi.

Aristophanius, Daçtÿlo conficitur, & duobus Choræis, ut:

Ly

Lydia . . . die per . . . omnes.

Choriambicus Pentameter Acatalectus constat quatuor
integræ pedibus, Spondeo, tribus Choriambis, & Py-
ræchio, ut:

Tu ne . . . quaeris . . . scire nefas . . . quem mihi, quem . . . tibi.

Choriambicus Pentameter Hypercatalectus superaddi-
t quinque pedibus casura; pedes vero sunt Chorus,
Spondeus, duo Choriambi, Iambus, & casura, ut:

Te De . . . os . . . id Sybarim . . . cur properes . . . amant . . . do.

Alcaicus Tetrameter Hypercatalectus, quatuor pe-
dibus interposita casura; primus est Spondeus, vel Iam-
bus; secundus Iambus cum casura, postremi Dactyli, ut:

Vides . . . ut al . . . tū . . . per nix . . . candidum.

Alcaicus Tetrameter Acatalectus constat quatuor
integræ pedibus duobus Dactylis, Choro, & Spondeo, ut:

Flumina . . . consite . . . vint a . . . cur.

Archilochius Hexameter Hypercatalectus constat
sex pedibus, & casura; primus, & tertius sunt Spondei,
vel Iambi, secundus, & quartus Iambi, (ceteri his Py-
ræchium quarto loco ponat Horatius) postremi duo Da-
ctyli cum casura, ut:

Tu vi . . . na Tor . . . quato . . . mors . . . Consule . . . pressa ma . . . o.

Archilochius Heptameter Acatalectus constat septem
pedibus, quorum primi quatuor sunt Dactyli, vel Spon-
dei, tres postremi semper Chori, ut:

*Solvitur . . . aeris hy . . . emigra . . . ta rite . . . restis . . .
& Es . . . vni.*

Archilochius Dimeter Hypercatalectus constat duo-
bus Dactylis, & casura, ut:

Arthuri . . . bulque co . . . ma.

Ionicus a minori Tetrameter Acatalectus tres habet pe-
des Ionicos a minori: hic pes constat Pyræchio, & Spon-
deo, ut:

Enquet ipso . . . melior Bel . . . aerophonte.

Ionicus a minori Tetrameter Acatalectus habet qua-
tuor Ionicos a minori, ut:

Si

Simul unctos. Tiberinis. . . humero; la . . . vit in undis.

ARTICVLVS IV.

De Coniunctione versuum in Odis Horatianis.

DVO hic prænotanda etiam veniunt. Alterum est
Odeo, quæ uno tantum conficitur versuum gene-
re, dici Monocolon, si duplici, Dicolon, si triplici, Tricolon,
si denique quadroplici, Tetracolon. Tum Odeæ alie sunt
Monostrophæ, in quibus nulla est replicatio: alie Distro-
phæ, cum scilicet post secundum versum ad prius genus
carminis revertitur: alie Tristrophæ, cum post tertium
versum rediit ad primum: alie denum Tetrastrophæ, ubi
post quartum fit ad primum versum reditus. Diversæ au-
tem versuum coniunctiones apud Horatium sunt unde-
viginti, ex quibus totidem Odarum diversæ species con-
fiuntur.

1. Est Monocolon, sunt enim omnes versus Alcepiadei
ita Ode. 1. l. 1.

Macenas, atavis edite Regibus.

2. Dicolon Tetrastraphos, cuius primi quique tres versus
Sapphici sunt, quatuor Adonius: Ode. 2. l. 1.

Fam satis terris nixi, atque dira

Grandinis misit Pater, & rubente

Dextera factas jaculatur arces

Terræ urbem.

3. Dicolon Distrophos, constat Glyconio, & Alcepiadeo,
Ode. 3. l. 1.

Sic te dira patens Cypro.

Sic Fratres Helena incida sidera.

4. Dicolon Distrophos, primus versos est Archilochius He-
ptameter, Iambicus Trimeter Catalectus alter: Ode. 4. l. 1.

Solvitur aeris hyems grata rite veris, & Favini;

Trabuntque secas machine carinas.

5. Tricolon Tetrastraphos, primi duo versus Alcepiadei
sunt, tertius Phœretrius, quatuor Glyconius: Ode. 5. l. 1.

Q Na

O navis, referent in mare te novi
 Fluctus: o quid agis? fortiter occupa
 Fortum; nonne vides, ut
 Nudum remigio latus.

6. Dicolos Tetrastrophos, tres primi Asclepiadeci sunt;
 quartus Glyconius: Ode. 15. l. 1.

Pastor cum traheret per freta navibus
 Idæis Helenam perfidus hospitam;
 Ingrato celeres obruit orio
 Ventos, ius caneret seras

7. Dicolos Distrophos, Hexametrum habet Heroicum,
 & Alcmanium: Ode. 7. l. 1.

Laudant alij claram Rhodon, aut Mitylenem,
 Aut Ephesum, bimarise Corinthi.

8. Dicolos Distrophos, recipit Antistophanium, & Cori-
 ambom Pentametrum Hypercatalectum: Ode 8. l. 1.

Lydia, dic, per omnes
 Te Beorero, Sybarin cur properes amando?

9. Tricolos Tetrastrophos, ejus primi duo versus sunt Al-
 caici Tetrametri Hypercatalecti, tertius est Jambicus
 Dimeter Hypercatalectus, quartus Alcæicus Tetrameter
 Acatalectus: Ode. 9. l. 1.

Vides, ut alta stet nive candidum
 Serasse, nec jam sustineant onus
 Sylva laborantes, geluque
 Flumina consiterius acato?

10. Monocolos, conscribitur solo Coriambom Pentametro
 Acatalecto: Ode 18. l. 1.

Nullam, Vare, sacra rite prius severis arborem.

11. Dicolos Distrophos, primus versus est Trochaicus, Jam-
 bicus Trimeter Catalectus alter: Ode 18. l. 2.

Non ebur, neque aureum
 Mea tenidet in domo lacunar.

12. Dicolos Distrophos, constat Heroico Hexametro, &
 Archilochio Dimetro Hypercatalecto: Ode 7. l. 4.

Diffugere nives, redeunt jam gramina campi;
 Laboribusque comæ

13. Dicolos Distrophos, primus est Jambicus Trimeter
 Acatalectus, alter Jambicus Dimeter Acatalectus: Ode
 2. Libri Epod.

Beatus ille, qui procul negotiis;
 Ut prisca gens mortalium.

14. Dicolos Distrophos, constat Hexametro Heroico, &
 Jambico Dimetro Acatalecto: Ode 13. l. Epod.

Nox erat, & Cælo fulgebat luna sereno
 Inter minora sidera.

15. Dicolos Distrophos, recipit Hexametrum Heroicum,
 & Archilochium Hexametrum Hypercatalectum: Ode
 13. l. Epod.

Horrida tempestas Cælum contraxit; & imbrei,
 Nivesque deducunt forem. Nunc mare, nunc silvæ

16. Tricolos Tristrophos, primus versus est Jambicus Tri-
 meter Acatalectus, Archilochius Dimeter Hypercatale-
 ctus secundus, tertius vero Jambicus Dimeter Acatale-
 ctus: Ode 11. l. Epod.

Petti, nihil me, sicut antea, juvat
 Scribere versiculos

Amore percussus gravi.
 17. Dicolos Distrophos, constat Hexametro Heroico, &
 Jambico Trimetro Acatalecto: Ode 16. l. Epod.

Altera jam teritur bellis civilibus aras;
 Suis & ipsa Roma viriditas aruit.

18. Monocolos, solo Jambico Trimetro Acatalecto con-
 scribitur: Ode 17. l. Epod.

Jam jam effiaci do manus scientia.

CAPUT VII.

De Epopœia.

ARTICVLVS I.

Quid sit Epopœia.

QUAE Herametto versa panguntur poemata, Poeseos Epicæ vocæ comprehenduntur. Verum Epopœia eo nomine potius dicitur, quæ & carmen, ac poema Heroicum appellatur, quod Herois scilicet, seu viri illustis res gestas canat.

Est autem Epopœia Poema, quod actionem aliquam nobilis personæ illustrem, unam, veram, felicem dramaticè fingit versa hexametro, ad amorem virtutis exitandum. Est igitur Epopœia materia Actio aliqua, seu siquid gestum est à viro (sub lite est, an etiam à femina) genere nobili, animi erecti, ac præstantis. Illustre quidem sive in splendida materia, & laude dignum: sicut Æneidos est actio Romæ ni imperij ab Ænea, è regio sanguine, & Heroe, ut fingebatur, sive Dæi filio in Italia constitutio.

Actio autem esse præterea debet Una, eo scilicet, ut Actio primaria, quæ toto poemate describitur, quamque ceteræ concernunt, quæ tractantur, (secundarias appelles) multiplex non sit, & in primarias alias dividi non possit. Non ut Statius, qui totam Achillis vitam canere proposuit. Debet item Vera esse, seu quæ verè contigerit: tum Verisimilis, sive quæ fidem non sepetet: Felix insuper, sicut ut Herois licet in secundariis actionibus quandoque fuerit infelix, felici tamen exitu primariam absolverit.

Additum in definitione est dramaticè fingit, & Poeta enim narrat ipse, & personas loquentes sæpe inducit: tum versa hexametro, quod hoc datum est Epopœiæ. Quod dicitur, ad amorem virtutis exitandum, finem indicat Epopœiæ: quare momenta omnia ita perpendet Poeta, talemque convenienter Heroem suam describet, prout amori illi exitando esse possit consentaneum.

AR:

ARTICVLVS II.

Epopœia fabula.

Actionem suam Epopœia sic exponit, ut eam totam fictionibus circumvestiat, quare Fabula dicitur. De illa quique potissimum observanda sunt, Materia, Verisimilitudo, Unitas, Magnitudo, Ductus: quorum priora tria ad fictionem quævis poeticam pertinebunt.

Materia est fictionis, quicquid jure putatur evenire potuisse: ut bella sunt, victoriæ, ludii, venationes, itinera, tempestates, somnia, colloquia, sermones etiam rerum inanimatarum, locorumque, ac rerum fictarum descriptiones, sexcentaque ejusmodi, quæ res, & ingenium Poetæ suggerent.

Verisimilitudo id exigit, ut circumspectis omnibus; nihil sit absouum, nihil quod existimari omnino nequeat contigisse: quo tamen monito à fictione poetica admira- bile non excluditur, cujus in Epico carmine habenda est ratio quammaximè.

Unitas sita in eo est, ut quæ tractantur in Poemate, connexa inter se sint, & in unum omnia collineent: tum, si nihil eorum demi possit, quo verum ordo, aut venustas fabulæ corrumpatur. Juvat etiam, si dum in re aliqua sumus, futuram aspergantur semina, quæ mox cum dicantur, connexio sentiantur.

Magnitudo in actione postulat, ut uno circiter anno gesta sit: idè Virgilius ab Æneæ digressa ex Sicilia Æneidos actionem exorsus est, quæ quatuor inde supra annum mensibus est perfecta; antecedentia verò ad Episodum revocavit, quod secundo, ac tertio libris complexus est. In versuum autem numero octo, vel decem Tragedias vulgò dicitur æquare Epopœia: ad dea ferè milia versuum pervenit Æneis, quod dea excedit Odyssea.

Ductus idem est, ac Nexus Fabulæ, & Solus: Nexus est ea pars fabulæ prima, quæ eò usque extenit, donec Poeta ab infelicitate ad felicitatem Herois transit in Epopœia.

Præja. Solutio est altera pars fabulæ, quæ ab illo transitu
ad usque finem pertingit. Ita in *Æneide*. quæ certaminis
Æneæ cum *Turno* præmittuntur, in *Nexu* sunt; certami-
nen ipsam, & victoria Solutioem habent.

ARTICVLVS III.

Epica Fabula ornamenta.

Septem numerantur ab Aristotele Fabulæ ornamenta,
Peripetia, *Anagnorisis*, *Episodium*, *Machina*, *Mores*,
Sententia, *Distio*: quibus omnibus *Epopœia*, uti *Tragedia*,
debetur splendore; minora poemata, satis erit, si aliquo
niteant.

Est autem *Peripetia* rerum in contrarium mutatio,
sive hæc prospera sit, sive aduersa. Sed primò mutatio
magna sit, rerumque sermè omniùm, & fortunarum: tum
sit subita, & inopinata; sit deniq; verisimilis. Ita *Æneid.*
7. cum *Trojanis* in *Italiam* appulsi fuisset omnia cedereant,
irata *Iuno* omnia perturbat, ac bellum exeat. Ecce autem
Inachis &c. Vers. 286.

Anagnorisis, est repentina personarum agnitio, ex qua
amicitia oritur, aut inimicitia, & felicitas proinde, aut
infelicitas.

Episodium insertum quid sonat in carminis fabulam:
est itaq; Actio adiectitia, sed necessariâ quadam connexi-
one primariæ conjuncta. *Allo*, inquam, quoniam, quæ oc-
currunt Descriptiones, Comparationes, Narrationesq; *Epi-*
odia non sunt: adiectitia verò, quippe quæ ne pars qui-
dem sit Actionis primariæ, quæ illa sublatâ, peristeret
completa: dicitur tamen primariæ conjuncta, ut ne pe-
rita longius, nec pro libito allata sint *Episodia*; imò fiat
talia, ut sine aliqua culpa prætermitti non possint. Ita
est in *Æneide* Excidij *Trojanis*, numerisque *Æneæ* à *Troja*
in *Italiam* commemoratio.

Machina est auxilium supernè allatum ad nodum
humanis viribus superiorem solvendum: ut cum opus est
sciri aliquid eorum, quæ ope solum divina sciri possunt;
aut

aperit aliquid agendum, quod homo viribus suis non
assequatur. Quæ multa sunt in *Æneide*. In Solutione
Fabulæ reprehendit *machinam* Aristoteles: sunt, qui
illam probent, quoniam gloria accedet Heroi (præsertim
Christiano) quod auxilio illum suo ergoetur Deus.

Mores ad Fabulam pertinent, quod Personæ multas
inducere Poeta debet, earumque rationem habere. Sed
universim mores Poeta Epici exprimat Bonos, Equabi-
les, Conuenientes. Bonos, qui virtutis amorem parant; ma-
los itaque in Heroes accuratè non depingat; atque in alijs
sic exponat, ut odium provocet. Equabiles, si ita expri-
mantur, ut nequis à se ipso dilerept: ut si benignus quis
prius, deinde crudelis fingeretur. Conuenientes, si, quod
cuique convenire potest, id ei tribuatur; malè enim puer
to prudentia, rustico sapientia, famina fortitudo tribue-
retur. Oportet itaque & ætatis cojusque, & sexus, & gen-
is qui sint mores proprii, Poeta optimè norit.

Sententia una notione est oratio animi sensus expli-
cans, cujus est rei naturam demonstrare, necesse quæ sunt,
dissolvere, exaggerare, minuire. Altera notione est pro-
nuntiatio communis mores rectè instituens. Hujus ge-
neris *Sententia* delectant, quærunturque in omni carmine:
in *Epopœia* quoque dignitatem habent, sed è re nata,
neque admodum frequentes, & à persona inducta, non à
Poeta ipso prolata.

Distio est dicendi ratio. De Poetica dictione univer-
sim quædam vidimus Inst. 1. Sed ad *Epopœiam* quod attinet,
Stylom amat majestatem gravem, splendorem, numerosum,
cænicque ornatu luxuriantem.

Verùm Dictionis Epicæ virtutes multæ numeran-
tur. Ut 1. quod sit *Perspicua*, sive intellectu facilis, cum
nec barbara, nec peregrina, neque obsoleta verba sint,
sed pari fluat sermonis puritate. Quæ autem liceant in
constructione Poetis, vide *Instit.* 1. Cap. 5. & 9. Jam 2.
quod sit *Propria*, si verba significatione usurpantur, quam
habent, ut si non spes pro metu, premissi pro minari possunt

aut.

tur. Neque damnatur ideo translatorum usus per tropos quoque, siue quibus humilis est penitus Poësis. 3. quod *Venusta*, qualis erit electione, & collocatione verborum delectante, praesertim ubi res per se est humilis. Ut *Æn.* 8. V. 681.

Ece levis summo de vertice visus Iuli

Fundere lumen apert, tacitque innoxia molli

Lambere flamma comas, & circum tempora pasci.

4. Quod *Acuta*, siue subtiliter inventa dicta contineat. Multa hujus generis videntur in orationibus Virgilianis. 5. quod *Suavis*, siue qua gratia ad aures accedat, ut erit, si longae, brevesque voces miscantur; vitetur asperitas, hiatusque. 6. quod *Florida*, si quaedam adduntur, quod amara sit; quem florem habent Periphrases prudenter adhibere: tum etiam Epitheta, vel quae propria sunt, ut *Nox humida*, *oris placida*; vel pathetica, ut *pectora candida*, vel eruditae, ut *Achelora pocula*; vel ab effectibus sumpta, ut *Pallida mors*; *Figiles turres*; *arma tristia*; *cruentae*; vel à causis, ut *Arma Vulcania*; *Ferrea senta*; *Crisato caesus*; *Telum pene trahiles*; vel à genere, ut *Anchisades*; aut patriâ, ut *Troius Heros*; aut naturâ, ut *Fortis Achilles*; aut ingenio, ut *Pius Aeneas*; vel à loco, ut *Sylvicola Fauni*, *Hyrcana Tigres*; aut tempore, ut *Verna Rosa*; vel à metaphora, ut *Fervens Vir*, *ardens tellator*; vel demoni, si venusta collocatione permiscerentur, ut *Mollia Intholis*; *semnia salicis temeraria noctis*; ac si sola ponantur, sicut substantivo praeposantur.

7. Quod *Apia*, si grandia magnifice, tenuia humiliter, tractet, ac genera, siue Sylyi modos omnes pro materiae ratione autem peret. 8. ne sit *Sicca*, siue arida, quae aut teminquit, ut si *calere ira* diceret pro *astuare*; vel mutila est, ac praecisa: vel si nulla figura, nulla vis, nullus nitore, nulla sit in seipso sententia. 9. ne sit *Tumida*, quae altiora seipso capiet.

Alia est virtus dictionis Epicae Numerus, qui & in Periodo, & in constantia eiusdem consistit. Periodus est oratio ex alijs inter se sensu connexis constans, ut:

Vix

Vix è conspectu Siculae telluris, altum

Vela dabant, læta, & spumas salis ere tuebant;

Cum Juno aeternum serpens sub pectore vinctus,

Hæc fecum.

Quatuor, quinque, raro octo, aut decem membris, hoc est, orationibus constat. Septem illa habet *Æn.* 30. Postquam res *Asia* aditque *Sistere* debet. Potest etiam novio versu absolvi. Tamen Periodus sere nec pauciores, vel las habeat, quam duos, aut tres, nec plures, quam quinque, aut septem. Tum ne facile in medio versu, sed sere in fine absolvetur. Ac praeter sonum metri laus etiam concinetur oratorius sit in Periodo: id quod curat Virgilius. Periodi usus est in amplis, ac gravioribus rebus.

Membratim, siue solius orationibus loquitur Poeta in Narrationibus; ut *Æn.* 1. vers. 21. *Es in conspectu Tenedon*. Et cum refellitur, ut *Æn.* 11. vers. 361. *Nulla salis billa*. Incitum, siue per breves orationes, aut solas, verba in concitato affectu, ut:

Non arma expedient, & toraque ex urbe sequentur;

Diripientque rates, alii navalibus, hic,

Ferte citi flammam, date vela, impellite remos.

In constantia carminis positus Numerus ita est praefatus, ut pedes adhibeantur, atque iungantur, pro ut festinationem, moramve rei, quae exprimitur, possint. Deinde ut celum querantur, ac ne eodem multae conglutinentur, sed jucunda sit earum varietas, quae curiosa totum in se totum versuum, ut maxime fecit Virgilius. Tum Epici versus graves sint simul & suaves, majestatis praesentis sine timore, proculque rei, quae tractatur, accommodatis. Plura vide *lib. 1. Cap. 7.*

ARTICULVS. IV.

Epopeja partes.

Partes haec sunt Propositio, invocatio, Narratio, Elusula. De singulis videamus.

K

Est prima Epopejæ pars, in qua Poeta summam rem, verecunde, & accurate proponit, quam actionem in poemate sit ficturæ. Summatim proponit, si omnino necessarij verbis, ample licet, concludatur: *verecunde*, si non exquisito ornatu, & amplificatione proponit: *accurate*, si neque humilis, nec tumida sit. Virtutes illis habere dicitur: *Virgiliæ* tumens coelestis Phœnix, & Achilleidos, ac de Raptu Proserpinæ propositio: *laoguida* Siliij de Bello Punico. Proinde summaria propositio est *Georgicorum*: *Quid faciat lætas segetes*.

Invocatio

Pars est Epici poematis altera, in qua divinam operante implorat, quod carmen perficere valeat. Nam Græci Poetæ cum Propositione miscbant, Latini, Virgilium imitati, subiungere solebat. Potest invocatio in reliquo poemate adhiberi, cum arduum quid exponendum venit. Ita *Æn.* 6. vers. 264. infernum descripturus, Deos inferos invocavit. *Mato.* Tum lib. 7. vers. 37. *Nunc age qui reges.* *Herato*, ac vers. 641. *Pandite nunc Heliconæ Deæ,* quam repetit lib. 10.

Poeta porro Christodorus Divinum Spiritum, Christum Salvatorem, Divam Virginem, Angelum Tutelarem, Divumve alium, quos res gestæ cavodur, invocabit, Jovem enim pro cælo, Martem pro bello, Muses pro poetice facultate licet illi tantummodo appellare. Alia poemata, ut *Georgica*, & *Sylvæ*, post invocatum Numen solent. Viro alicui illud dicant.

Narratio

Princeps est pars, vel potius poematis corpus. In ea verò quinque (si quæ de Propositione hæc diximus, isthuc revoce) spectanda sunt, Dispositio, Copia, Brevitas, Probabilitas, Suetitas.

Quod *Dispositionem* attinet, ista, qui velint, ac, quæ contigerunt, ordine narrent res Poeta, sed a medijs incipiat, deinde priores subjungat, ita Virgilius ex discessu

Æneæ

Æneæ à Sicilia orditur, postea ejus à Troja in Siciliam ire narrat: atque in libro nobis, cum in Italiam esset *Æneæ*, navium fabricam exponit. Vir autem id fecit, initium enarrationis ne sit longè petitum, ut si à comitum memorandis *Hæc* avis inciperetur. Sic autem antea, nam, & quæ placebunt magis, statim flagat: ut *Æneis* incipit ab orationibus Junonis, & tempestate. Et qui perturbato ordine Poeta incepit, post initium deinceps in reliqua narratione rerum ordinem ferre servet. Solent etiam causæ, consiliaque actionis suscipiendæ narrationi præmitti.

Copia parabitur, si ornamenta fictionis apud insperantur, ac si non summa tantum rerum exponantur, sed partes omnes. Dicit enim poster, cum è Sicilia solvillet Troes, oratione itæ illis Junonis permotus. *Holus*, Deus ventorum tempestatem civi, navisque disjecit. Tu vide quàm hæc faste, & copiose narret Virgilius lib. 1.

Brevis expositio erit, cum in re quæque, tantum, quæ instituto nostro sufficiant, expendamus. Vt Virgilius cum *Æneæ* digressum à Sicilia exponit, non eam deseribit, neque ubi posita sit, nec quo pacto è portu solvit, considerat. Tam, si præcipuas, ac non singulas rerum particulas conspectemus. Vt *Æn.* 3. Vers. 55.

Fas omne abruptis, Polydorum obruncat, O' auro
Vi positur.

Præstat itaque in dubijs, grandibusque copiose, in apertis, ac levibus breviter dicere: ac ceterè brevitate copiam temperare.

Probabiliterit, cum verisimilitudinis in rebus, locis, personis, factis habeatur cura. Lege in exemplum *Æn.* 2. Sinonij fictionem in re Trojanis adeo incredibilis.

Suetis demum erit, cum quæ delectant, sententiarum, & descriptionum, extus inopinatos, aptas transitiones, ornatusque generis affectus, orationes, atque id genus alia.

Clausula.

Hujus nulla certa lex est: vel eodem carmen narrati-
one ipsa desinit, ut in *Eneide*; vel sit, Poeta indicante lo-
cum, tempus, aetatem, qua cecinit; aut sibi gratulante, &
spem concipiente cujusdam immortalitatis. Vide Virgilij
Georgica, Theocriti, Ovidij *Metamorphoses*.

ARTICVLVS V.

Artificiose componende Epopæe ratio.

NON Epopæiam modò perfectam, magnamque res,
Ipseimus, sed minora quorundam, quæ velot brevis,
finita Epopæia, aut certe ex ejus arte coadunata, poemata
itaque ibus actiones quoque juxta exerceri.
Primo igitur sumenda est illustris personarum actio heroica,
ex vera historia. Deinde componenda est mente Fabula,
quæ delectet, ac doceat, verisimili quidem, & virili ficti-
one aptanda. Episodij, & variorum implexio exituum, &
certa magnitudo, unitasque fabulæ, & ornamenta. Tum
effragandi mores, affectusque Personarum. Demum, id
omne verbis, sententiisque Fabula effretur.

CAPUT VIII.

De Dramatica Poesi.

ARTICVLVS I.

Quid sit Drama.

DRAMA ab agendo dictum, si uniuersè spectetur, est
Imitatio Actionis humanæ, quæ ab sit, verisimilis,
sejuncta magnitudinis, nec narrando, sed agendo exponi-
tur. Est itaque ejus materia Actio una, & verisimilis, cui
de Epopæia Actio dictum est. Quæ iuxta quoque sit
magnitudinis, seu quæ unius diei spatio absolui potuisset,
si quidem accidisset: quod si id temporis solum teneat,
quod exhibetur in scena, certe erit perfectior. Episodia
tameo, (quod de Epigis item dicitur) et si his breviora
esse oporteat, & rariora, ad diem anum non adstriguntur.

No.

Numerus autem versuum, quæ altera est Dramatis magis
tudo, ita sit, ut nec duas horas non expleat, nec sex superet.

Rarum Dramatis fabulam esse Recentiores non vult
li prosa oratione scripserint, colligenda metuo videatur
esse, ut Poema dici possit. Nec verò narrando, sed agen-
do hoc est, productis, quæ colloquuntur, agant, personis,
quæ *Actores* adeo dicuntur, exhibenda est.

ARTICVLVS II.

De Fissione Dramatis.

QUÆ materia est Dramatis, Actio, aut ficta sit tota,
aut ita fictis ornata, ut fabula omnino dici debeat.
Fictionis hujus venustas iode erit, quod admirabilis ipsa
sit, implexaque, & nodis implicata, vix ut appareat, quo
demum pacto solvetur.

Ejus igitur duæ sunt partes, *Nexus*, & *Solutio*. *Nexus*
totam est id, quod à principio ad ultimam implexionis
partem pertinet. *Solutio* pars est altera, quæ nodos omnes
dissolvit, & ad finem ulque pertingit. In *Nexo* sunt *Pro-
tasis*, in qua proponitur summa rei sive exitus declarati-
one; & *Epitasis*, in qua res tota magis, ac magis involui-
tus, diciturque Latinis *Nodus erroris*, Hispanis *Error*.
Tum *Catastasis*, in qua coppiuatur implexio, ostenduntur
tamen, qui possit illa explicari. In *Solutione* est *Catastro-
phe*, in qua totum negotium dissolvitur, quæ ad extre-
mum Drama rejicienda est.

Nexus porro implicatur per errorem aliquem, sive
ignorationem rei alicujus, aut personarum ad Actionem perti-
nentis. Quod si unus error duplicem adimpleat Dramatis
magnitudinem, primum alter excipiat, & huic tertius;
modò inter se connectantur, quod lata sit unitas Dramatis.
Solutio autem sit aut *Peripetia*, aut *Anagnorisis*, aut etiam
Machina, de quibus in Epopæia. Horumque melior erit so-
lutio, quod nata potius est, re videbitur, quam quæ sita; id
quod obtruncat, cum quædam veluti semina per fabulam
totaque sparsit.

AR.

ARTICVLVS III.

De Partibus Dramatis.

Prima diuisio Dramatis est in *Dixerbum*, & *Choricum*, siue eam partem, in qua Actores agunt, & colloquuntur, eamque, in qua iidem, vel alij aliquid concidunt. Altera est diuisio in *Nexum*, & *Solutionem*, de qua modo. Tertia est in *Fabulam*, *Mores*, *Sententiam*, *Diffusionem*, *Melodiam*, *Apparatum*. Fabula potius est Drama ipsum continens Actiones, mores, affectus, peripetias, agnitiones, ac reliqua ornamenta.

Per *Mores* intelligimus ingenium personarum; illi esse debent probi, conuenientes, equabilisque tenoris; ut supra de *Epopoeia* videbamus. *Sententia* significat sensus mentis, atque animi, qui personis quoque esse debet accommodati. *Diffusio* est dicendi ratio, quae Dramati conueniat, de qua mox in *Tragedia*, atque *Comedia*. *Melodia* ad Chorum pertinet, *Apparatus* ad Scenam, de quibus postea.

Quarta est diuisio Dramatis in *Prologum*, *Actus*, & *Chorum*. *Prologus* ad fabulam introducit, eiusque argumentum exponit; agi autem debet ab Actore, qui ad fabulam non pertinet, aut ex primarijs certe non sit. brevis autem *Prologus* sit, oportet.

Actus sunt actionis partes, quibus tota continetur. Quia illos esse, uult Horatius, quorum primus argumentum exponat, ac non rei exitum; alter rem in Actum deducat; tertius impliceat; quartus soluendi viam ostendat; quintus soluat. Tribus Recentiores actibus contenti sunt, hae leges, ut primus fabulam introducat, primusque habeat partem implicationis, alter implicationem torquatur, turbatur, & uolum ad summum perducatur; tertius viam indicet solutionis, atque artificiose dissolvat. Sunt autem actus singuli maiores, aut breviores, prout res sunt, quae tractantur, magis minulve graues, graueque.

Distribuantur actus in Scenas, quae plures sunt, aut pau-

paniores pro rerum dignitate; pauciores olim etiam, iam ad eodecem, & amplius adhibentur. Est uero *Scena* pars Actus, in qua unus, vel plures Actores producuntur; quo tunc accedit, receditue saltem unus, toties noua *Scena* inuenitur.

Actores porro non plures sint, quam quatuordecim in toto Dramate; in singulis autem Scenis ues tantum, aut quatuor loqui permittuntur.

Chorus in Dramatis partibus censetur, quod ad illius splendorem confert, haud leuiter. Est autem pars, quae Actum sequitur, aut eam praecedat, & *Intermedia* iam dicitur. In eo aut aliquid canitur, aut salutationes adhibentur, aut breues, ac ridicula quaedam actio exhibetur, cuius sint Actores humiles, & e tabernis adsciti, atque a Dramatis Actoribus alij. Siquid autem canitur, cum Fabula sit coniunctum, ut Horatius praecipit in *Aide* ab illo versu:

Actus partes chorus, officiumque uisile

Defendat.

ARTICVLVS IV.

De Apparatu, ac Dramatis nomine.

Apparatus dici idem potest, atque oratus ille, quo & locus, & personae instruuntur ad fabulam exhibendam. Apparabatur olim in Theatro, in quo erant, *Scena*, *Orchestra*, & *Proscenium*. *Scena* erat frons theatri, uel coeperta, *Orchestra* locus spectatorum, *Proscenium* locus ante Scenam porticus, in quo Actores agebant. Iam autem loci Apparatus pro dispari rerum natura, quae in Scenis aguntur, variis exhibetur.

Ex Personarum apparatus. *Pallio* dicebantur Graecorum Fabulae, quod pallio Graeci Actores utebantur; ex Latinis vocabantur *Practica* ille, quae Regum, & Virorum illustrium Actionem imitabantur, quod horum uel sit esse *Practica*; *Togata* uero, quae actiones privatorum habuit, exhibebatur quia *Toga* erat uelis populi; *Practica* si ignotior erat, qui cum personis quam Actor refert, maxime consentiat.

ARTICVLVS III.

De Partibus Dramatis.

Prima diuisio Dramatis est in *Dixerbum*, & *Choricum*, siue eam partem, in qua Actores agunt, & colloquuntur, eamque, in qua iidem, vel alij aliquid concipiunt. Altera est diuisio in *Nexum*, & *Solutionem*, de qua modo. Tertia est in *Fabulam*, *Mores*, *Sententiam*, *Diffusionem*, *Melodiam*, *Apparatum*. Fabula potius est Drama ipsum continens Actiones, mores, affectus, peripetias, agnitiones, ac reliqua ornamenta.

Per *Mores* intelligimus ingenium personarum; illi esse debent probi, conuenientes, equabilisque tenoris; ut supra de *Epopoeia* videbamus. *Sententia* significat sensus mentis, atque animi, qui personis quoque esse debet accommodati. *Diffusio* est dicendi ratio, quae Dramati conueniat, de qua mox in *Tragedia*, atque *Comedia*. *Melodia* ad Chorum pertinet, *Apparatus* ad Scenam, de quibus postea.

Quarta est diuisio Dramatis in *Prologum*, *Actus*, & *Chorum*. *Prologus* ad fabulam introducit, eiusque argumentum exponit; agi autem debet ab Actore, qui ad fabulam non pertinet, aut ex primariis certe non sit. brevis autem *Prologus* sit, oportet.

Actus sunt actionis partes, quibus tota continetur. Quia illos esse, uide Horatius, quorum primus argumentum exponit, ac non rei exitum; alter rem in Actum deducit; tertius impiecit; quartus solvendi viam ostendit; quintus soluit. Tribus Recentiores actibus contenti sunt, hae leges, ut primus fabulam introducat, primusque habeat partem implicationis, alter implicationem torquatur, turbatur, & uolum ad summum perducatur; tertius viam indicet solutionis, atque artificiosae dissolvat. Sunt autem actus singuli maiores, aut breviores, prout res sunt, quae tractantur, magis minulve graues, graueque.

Distribuantur actus in Scenas, quae plures sunt, aut pau-

paniores pro rerum dignitate; pauciores olim erant, iam ad tredecim, & amplius adhibentur. Est uero *Scena* pars Actus, in qua unus, vel plures Actores producuntur; quo tunc accedit, receditve saltem unus, toties nova *Scena* inuenitur.

Actores porro non plures sint, quam quatuordecim in toto Dramate; in singulis autem Scenis ues tantum, aut quatuor loqui permittuntur.

Chorus in Dramatis partibus censetur, quod ad illius splendorem confert, haud leuiter. Est autem pars, quae Actum sequitur, aut eam praecedat, & *Intermedia* iam dicitur. In eo aut aliquid canitur, aut salutationes adhibentur, aut breues, ac ridicula quaedam actio exhibetur, cuius sint Actores humiles, & e tabernis adsciti, atque a Dramatis Actoribus alij. Siquid autem canitur, cum Fabula sit coniunctum, ut Horatius praecipit in *Aristo* ab illo versu:

Actus partes chorus, officiumque uisile

Defendat.

ARTICVLVS IV.

De Apparatu, ac Dramatis nomine.

Apparatus dici idem potest, atque oratus ille, quo & locus, & personae instruuntur ad fabulam exhibendam. Apparabatur olim in Theatro, in quo erant, *Scena*, *Orchestra*, & *Proscenium*. *Scena* erat frons theatri, uel coeperta, *Orchestra* locus spectantium, *Proscenium* locus ante Scenam porticus, in quo Actores agebant. Iam autem loci Apparatus pro dispari rerum natura, quae in Scenis aguntur, variis exhibetur.

Ex Personarum apparatus. *Pallio* dicebantur Graecorum Fabulae, quod pallio Graeci Actores utebantur; ex Latinis vocabantur *Practica* ille, quae Regum, & Virorum illustrium Actionem imitabantur, quod horum uel sit esse *Practica*; *Togata* uero, quae actiones privatorum habuisset exhibebatur, quia *Toga* erat uelut populi, ut *Practica* si ignotior erat, qui cum personis quam Actor refert, maxime consentiat.

Dramatis nomen imponi solet vel à persona primariis, ut Terentij *Phormio*; vel à loco, in quo evenisse fingitur actio, ut Senecæ *Thebais*; vel à primaria actione, ut Plauti *Captivi*.

ARTICVLVS V.

De Tragædia, & Comædia.

QUAE hæc de Dramate doctissimus, Tragædia, Comædiaque, quæ Dramatis sunt species, æquæ convenerunt. Restat, quæ utrique propria sunt, expeditamus. Discrepat potissimum Tragædia, & Comædia materia, hoc, personis, affectibus, exitu, stylo. Materia, inquam, est enim Tragædiæ materia Actio insignis illustri persona, quæ se à historia petitur, eîs fictione oritur: ac res Tragice sunt grandes, ut iussa Regum, exilia, exilia, fletus, ululatus: Comædiæ autem materia est Actio privata, læta, & jocularis, ut lusus, nuptiæ, servitutum assus, senes argento emendati; ac fingit solet.

Sine etiam distat, nam Tragædia misericordiam ostendit, & terrorem extat, ut cum miseri exponuntur Viri principes, humano sepe errore, aut aliena culpa, miseratio in spectatoribus; non ulque merus concussor, nequid tale sibi accidit. Comædia privatæ vitæ exemplum proponit, ut inde suos quique mores componat. Quam propter eî erit dolendum, quod præ facta Comædiæ est temporis.

Diffant Personis quæ sunt in Tragædia nobiles, saltem primariæ, quarum calamitas magis movet, & Histricones vix capit: in Comædia humiles sunt, & domesticæ, & est in ea Histricorum usus libertorum. Distat Affectibus, in Tragædia enim queruntur Misericordia, & Terrores, ad hæc autem ciendos magis quique, & vehementes tractantur affectus: Comædiæ vero affectus sunt sedationes, risus, lætitiaque acconmodatæ.

Distat quoque Exitu, in Tragædia enim, plerumque infelix est, in Comædia nunquam, tum in Tragædia

lætis rebus, tristis succedunt, aut si contrari est, multa sunt lætitia, & terrores plena.

Distat denique Stylo, quem Tragædia amat gravem, sublimem, aspersam sententijs, verbis compositum levis, sonantibus, illustribus, quæ cum re ipsa consentiunt. Demittit tamen se decenter Tragædia, eîs ignobilis Actor loquitur. Versus ut Jambicos Trimeter: Chorus vero alia versuum genera facili admittit.

Contrari Comædiæ Stylum amat tenuem, atque à docto sermone non abhorrentem: figuras infimas, sententias vix ullas, sales, jocosque frequentes. Carmen ipsum (quod Jambico versu, sed liberiori constat) optime erit, si ad solutam orationem accedat.

Quidam illustres personæ ad Comicam fabulam adhibentur, eîs tunc tota quadam Dramatis species, *Tragicomædia*, ut Amphitruonem appellavit Plautus, cuius exitus lætus, res modò ludicræ, modò tristes, Stylus temperatus.

CAPUT IX.

De Sylvis.

ARTICVLVS I.

De Poëmatum Sylvarum universæ.

SYLVA dicitur carmen subito calore effusum, neque assatum castigatum, quod quasi oblatum temere materiam extempore tractet Poeta, facili stylo. Verum ad Sylvas revocamus minora quædam Poëmata, quæ Sylvis suis Statius complexus est, atque ijs affinita alia, ut Epithalamia, Epicedia, Parænetica.

Poëmatum istorum materiam in singulis videbimus forma in fictione, versuque continetur. Porro fictio suam servet verisimilitudinem, suam etiam unitatem; negotiosa tamen esse non debet, neque implexa; sine nexu, & solutione; sed facilis, suavisque & maxime rebus apposita. Vel rerum fictio si omittatur omnis, unaque queratur poetica amplificatio, haud vitio erit vertendum.

Versos aut Hexameter est, aut Lyricos, poterit quosque Elegiacos adhiberi; ubi tunc esse solet Hexameter; in quo Stylus neque gravis sit, ut in Epopæia, neque tenuis, ut in Bucolicis; sed mediæ, omni cultus, apparatusque poetico, qui ad suavitatem faciat, & delectationem. Exempla dabimus ex Horatio, Statius, & Claudiano, à quibus duobus ingenium, & inventionem, sive tumore carminis, licet derivare:

ARTICVLVS II.

De singulis Sylvarum Carminibus.

PRIMUM occurrit Panegyricum, sive laudatio unius, aliquem carmen. De eo vide Iost. Rhet. 5. C. 1. Lege etiam Claud. de laude Sciliconis *Centiniam superi*; ac Sert. 22. *Die mihi, Calliope*. Horat. item lib. 1. Od. *Quem riuum*. & lib. 4. Od. 8. *Qualem ministrum*. Et Od. 3. *Nullus argento*.

Huc pertinent *Hymni*, *Pæan*, *Epinitium*, *Epipompæticum*, *Scolinum*, *Hymno* Deos Poeta laudabant. Horat. Lib. 1. Od. *Mercurij*; & 2. Od. 19. *Bacchus*; aut iococabant, ut Lib. 3. Od. *Faune Nympharum*; aut laudabant simul, & iococabant. Lyrici estimois genus sunt *Hymni*.

Pæan Dijs canebatur in ipsa belli victoria; *Epinitium* Imperatori celebrat victoriam ex hoste reportatam, cum ex adjunctis exaggerando, ex fructibus commendando, & Imperatoris virtutem collaudando, vota demum concipiendo. Claud. de Bello Gildon. *Redditus imperijs*; & de Getico: *Intacti cum clausura fretis*. Horat. lib. 3. Od. *Herenis riuu*. Et lib. 2. Od. *O sate mecum*. Martialis lib. 2. *Creta dedit magnum*. lib. 7. *Esquid Hyperboreis*. Et: *Nunc hilares*, *Epipompæticum* accinebatur in ludis, pompisque triumphorum, ut carmen est *seculare* Horatij lib. 4. Od. *Dive, quem proles*. *Scolinum* in convivijs, ad propinandum. Horat. lib. 1. Od. *Nunc est bibendum*. Lib. 2. Od. *Quid bellicosus*.

Genethliacum pascienti canitur, quo laudat à maioribus, à spe infantis, ab augurijs, seu signis, denique ab ad-

juas

Jocundis partibus, temporis, occasionis; ac vota concipit pro parentum; puerique felicitate. Statius lib. 2. *Lucani proprium*. Et 4. *Pande, fores Superum*. Virg. Ecl. 4. *Potest singulis annis, die recedente, cant*. Horat. lib. 4. Od. *Est mihi novum*. Martialis lib. 4. *Cæsaris alma*. Huc etiam pertinet laus nominis, quod impositum est solet. Mart. lib. 9. initio tria hujus argumenti exhibet *Epigrammata*.

Epithalamium nuptias celebrat, materia sumpta ab adjunctis conjugum, ac virtutibus animi, corporis, fortunæ; à spe proles; à ritu nuptiarum. Claud. in Honorij nuptijs *Princeps, cornu*; & Palladij: *Foris Venus blando*. Statius lib. 1. *Vnde sacro Latij*. Martialis lib. 4. *Claudius, Rhesus*. At ne Christianus Poeta profana, appelleret nomina, nec scindis stolis carmen conspiceret. Deum, Angelos, Pietatem, Concordiam, Fidem, Religionem licebit advo- care.

Gratulatio bonum uni alicui gratulatur. Materiam sume ex Epistol. ante. Exempla à Statio lib. 4. *Lata his colonis*. Claud. ad Probinum, Soli, qui flammigeris.

Soteria de recuperata valetudine, aut vitato periculo gratulatur. Eadem est ars. Statius lib. 1. *Epith, io, Superi*. Horat. lib. 1. *Et ibure, & fidibus*. Martialis lib. 13. *Cajus hanc lucem*.

Eucharisticum gratias agit de accepto beneficio. Statius lib. 4. *Regia Sidonia*. Horat. lib. 3. Od. *Descende celo*; & *Quem tu, Melpomene*. Interdum munus Deo, vel homini offert: ut Horat. 1. 3. Od. *Quem tu*. 1. 4. Od. *Montium castis*.

Epicedium in funere canitur. Lege de funebri oratione. Et Statium lib. 2. *Quod tibi preceps*; & quatuor alia. *Epicedio* conveniunt nuntia, & querela. Martialis lib. 1. *Alcime, quem rapium*. Horat. lib. 1. Od. *Qui de sacro Quintilij mortem dedit*.

Propempticon amico in bellum, aut peregrin profectum, aut etiam roganti bona vota concipit. Stat. lib. 3. *Dis, quibus audaces*. Horat. lib. 1. Od. *Sic te Diva solenni*. & Od.

Od. O Diva gratum & Epod. Od. 1. Ibis Liburnis. Martial. Lib. 12. Battis viris. Redemptem quodque amico. Izo excipit carmine Horat. Lib. 12. Oda O sepe mecum. Martial. Lib. 12. Antiqua Rex magne polli. Et 10. Felici, qui bus mra.

Proreptum carmen est, quod hortatur ut Parthenis, Nathericon. Parathyceicon.

Parthenis continet precepta sapientie. Horat. Lib. 1. Od. Annam memento. Od. Refilius idas. Od. Eheu fugaces.

Lib. 3. Od. Odi profanum vulgus.

Nathericon utique admonet. Horat. Lib. 1. Od. O navis, referent. Lib. 3. Od. Moram ex Merello. Lib. 4.

Od. Pindarum quicquid.

Parathyceicon aliquem consolatur. Horat. Lib. 1. Od. Quis desidero. Lib. 2. Od. Non semper imbro. Lib. 3. Od.

Quid se.

CAPUT X.

De Ludis Poeticis.

ARTICVLVS I.

De Symbolo, & Emblemate.

Symbolum (quod Aegyptij, Caldaique excogitauerunt, & Hieroglyphicum etiam, id est, sculptam Sacram appellationem) ut hic accipitur, Signum est, seu figura occultae rei, quae doctrina intelligenda proponitur. Sic oculo depicto, cui scriptum substituebatur, Deum omnia intuentem, amplissimumque ejus imperium illi designabant. Serpente Tempus, quia flexuosus est, & lenis: nec terribiliter.

Nunc clarior Symbolum, Heroicum quod dicitur, Hispanis Empressa: estque picta metaphora, seu imago quaedam picta rem aliam non pictam significans propter derivatam similitudinem, adjecto lemmate, seu sententia, quae utriusque connexionem ostendat. exempli causa: Solatis radiis chrysalidem per vadens cum sententia. Per vadit nec ladit. Diva Virginis partus Symbolum erit.

Ergo similitudo interit figuram pictam, & rem signi-

f.

ficatam, necesse est. Figura autem de rebus naturalibus plerumque sumitur. Et Status quidem adhiberi so figat potest: nam si adscribitur, Perficitur, dum cadit: Symbolum habet Viri probi, qui adversus rebus ad virtutem proficiunt: corpus autem humanum vivum fingi, non probatur. Tum plures figurae adhibeantur, nisi novum quid faciatur, utique subjaceant sententiae: ut si graves multas dormientes, vigilem unam progeres cum sententia. Omnibus una: Viri Principis Symbolum esset. Nec Figura totum Symbolum ita conficiat, ut sententia nihil significet: onis, nihil claritatis accipiat.

Lemma item de se solo totam rem significet, nec significatam figuram rem verbo exponat: generali autem quodam modo effertur, cum rei tam figurae conveniat: verbi quoque constet paucis, tam clatis, itaque & figurae simul accommodatis. Lemmata possunt Græco, aut Latino, aut vernaculo sermone scribi: possunt optativo, aut imperativo, sed ferè indicativo modo adhiberi: possunt esse hemistichia, imò hæc magis probantur: præsertim cum ex Poeta aliquo sumuntur: possunt quoque ex Historia, aut ex Sacris Litteris peti.

Solet Symbolum adjecto Epigrammate explicari, cuius prior pars figuram, posterior rem exponit. En exemplum: Fonti ex ossa terra scaturienti lemma positum est. Puras ab impuro, ut D. Virginem significaret, quæ est immaculata parentibus prodijt immaculata: adjectamque est Epigramma:

Sæpe paludosa fonti limpidus exiit alga.

Nativisque nihil sordibus unda trahit.

Sic fiet infelix Virgo Majoribus orta.

Pura, nihil scelerum, quæ vitetur, habet.

Verum de Symbolo leges, siue exempla abunde suppeditat Picinellus Mundus Symbolicus.

Iam a Symbolo Heroico Emblemata discrepat, quod hoc magis est popolare, atque id hominum mores pertinet: illud rejicit quicquid cum laude, ac decore conjunctum

non

non est. Tum Symbolo brevis, ac una quædam sufficit,
Emblema picturam largius explicat: adiungiturque, quam
libet, ac plures figuras Symbolum non item.

ARTICVLVS II.

De Inscripione, & Epitaphio.

NON hic videbitur de Inscripitionibus, Epitaphiis
que, quæ Elegiæ, ac ratione conduntur, de his
enim Rhetor. libet. 5. Cap. 1. Sunt autem Inscripiones,
quæ versibus, quarum est duplex, genus primum earum,
quæ simpliciter quid, & à quo factum sit, exponunt: hoc
juxta modum extrinsecus Inscripção ab Aenea posita armis;
quæ Græcis epitaphia.

Aeneas hic de Danais villaribus arma.

Alium est illarum, quæ acuto Epigrammate, sem-
per tamen brevi, ac perspicuo continentur, nec tam rem
explicanti, quam orationem quæritur, & venustatem, hæc
hæc est Fontis Inscripção:

Surgunt in postis miracula sedibus, Hesper;

Lympha, ubi dora siles, terra, ubi pontus erat.

Vixit opus tanta est fluitans sobbere furens;

Et vixit pasum spargere, nectar, aquam.

Epitaphia quoque solent versibus extrahi, quibus cum
necumine, & venustate, quis sit sepultus, indicetur: Summa
hæc Inscripção Ovidius:

Hic situs est, quem Dixi Cesaris ara

Augusti Latia cedere iussit humi.

Sape miser voluit patriis occumbere sacris,

Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.

Legitur etiam morale Alexandri magni Epitaphium:

Sufficit hic tumulus, cui non suffecerat orbis;

Res brevis hinc ampla est, cui fuit ampla brevis.

Extat Satyricum hominis Lycophantæ:

Tandem salia facies, solius qui parere nulli est;

Si queris, quid agas, nunc quoque mordet humum.

Sed apud Martialem invenies multa, Lib. 9. Dolce accipit

Sec;

Scena. Lib. 7. Conspectus hic ego sum. Lib. 10. Ille ego sum
Scorpius. Atque etiam Hic festinata.

ARTICVLVS III.

De Enigmate, & Anagrammate.

ENigma, latine obscura locutio, oratio est obscura,
ac rem ceptis, quam audiens inveniat. Enigmata
veteres in convivio proponebant, quæ qui solveret, pri-
mum, qui secus, pecuniam ferret.

Ergo aut in rebus consistit, vocaturque Græcis Gry-
phus, cum rei natura allegoria obumbratur, ut illud
est de Bombyce:

Arte mea pereos, cumulum mihi fabricor asper.

Fila mei sati dabo, necemque, nec.

Vel cum opposita quædam de uno dicuntur, quæ suo ra-
men sensu, quavis latenti, vera sunt: quale est de Anco
illud:

Est unus genitor, cuius sunt pignora bis, sex.

Hic quoque triginta nata subdispare forma,

Adspectu hinc nixæ, nigra sunt vultibus illis.

Sunt immortales omnes, moriuntur omnes.

Vel etiam cum figuræ adhibeantur, quæ sua disposi-
tione, numero, actione, colore verbum, sententiam, parantur
am ingeniosè exprimant: Vt si Cupidine pingretur, qui
Orbem terrarum liget, cum seminare, Omnia vincit amor.

Aut in verbis Enigma positum est, diciturque Lego-
griphus, quod vel verba habet anacipitæ, quibuscum aliud
significamus, quam videtur; vel vocum syllabas resecando,
aut voces commutando lentus celatur. Sic in voce Ovis, si
O litteram detrahis, restat Vis: inde natus vermiculus;

Imbellis tota est, caput exime, Vis erit illa.

Ita etiam ille.

Mitto tibi Nareum, prora, puppique carentem,

Nempe quod N, & M resecdis, restat Nare, salataodi for-
mula. Et autem tunc quis inveniet, scriptum.

Cornigerum Taurum mecto tibi fronte carentem;

Quale soles inuicem mittere divos Arabi.

Jam

Item verò Anagramma fit, cum ex aliquo nomine, aut integrâ sententia eruntur aliud ipsâ quidem, sed eollocatione variatis litteris; ut ex Corpus Porcus; ex Eucharistia Sacramentum Chera Ceres mutata in JESVM; ex verbis illis Pilati ad Christum Serv. Quid est Veritas? Vir est; qui adest. Porro nomen, oratiove; ex quibus nomen aut oratio alia eruntur; Programma dicitur, quod eruntur Anagramma dicitur Dissertate. Cujus sunt leges:

1. Vt Programmaris litteræ multum perturbentur, et si omnino, erit perfectius.

2. Programma loquum de fit adeo, ut iustam periodum aquet.

3. Eodem Programma, & Anagramma idiomate sint.

4. Anagramma acutè, & cum laude, aut vituperatione eruntur, ut casu, non consilio erutum videatur.

Licet autem litteram H, quæ erit in Programmate, omittere, aut etiam addere, quæ non erit, modo ad vocis sonum non maxime pertineat; licet verbi causa in voce Hemo, non in Chelis. Licet præterea diphthongum diæresin solvere, ut e in a, & e in o, et diphthongum contrâ consistere ex hisce litteris. Licet compendiaris notas adhibere, quas facile omnes usurpant, ut D. pro Dominus, aut Di. pro Pater; S. pro Sanctus.

Quodsi littera addatur, dematurve aliqua, aut in aliam immutetur, Anagramma erit Imperium, non tamen ideo penitus contemendum.

Anagrammata porro aut adhibentur sola, aut adjuvato Epigrammate exponuntur. En ex nominibus JESVS MARIA ductum est Anagramma Maris et Via, quod exponitur Epigrammate:

Stella maris, Maria, et, cuius est Via natus JESVS:
Nato juncta tuo, Stella, marisque Via es.
Tum illud ex nomine Galeus ducto Anagrammate Angelus:

Angelus es: bonus, anne malus, Galeus? salutis
Humana iussor: Angelus ergo bonus.

Humana tamen heu quæries, Galene, salutem

Arte malo turbare Angelus ergo malus.

Est aliud Anagrammatis genus, quod Chronicum appellatur; fit autem, cum in septentia una, aut verso hæc voces adhibetur, in quibus litteræ illæ sunt, quibus Romanus Numeros computabatur; I, V, X, L, C, D, M. ut ex conjunctis illis numerus conficiatur, qui quævis volens, annum exprimat.

Ita invenies mille sexcentos quadraginta in illis versis:

XLVIa Vle splelVs MoVs In Deo salVtarl;
nam ijs ordine collocatis litteris, quæ grandiore nota sunt cæsaræ, numerus conficitur M. D. LL. XXV. VV. V. IIIII.

Ea igitur lex est, ut æqua, in oratione, aut verso vox sit, cujus nulla littera numerum contineat; ac ad, quantum numerus sit, aliqua non computetur.

ARTICVLVS IV.
De Parodia, Cemone, & Dithyrambo.

Parodia est imitatio versuum, ubi tamen sententia ad contrarium sentam traductur. Multas condidi Joas. Bapt. Masculus, Sarcievius item, præter alias, Odes Horatianam. Beatus ille, qui procul negotiis ad Ovis caligiosis laudem deflexit, At ille, Flaccus, nunc exultationem in gremio

Cento carmen est ex hemistichijs Poetæ alterius undique collectis, & ex arte conjunctis. Vt Proba, Faltonia, mulier iugentola hemistichijs Virgilianis mundi Genesio, & Christi S. Palsionem occidit; quod extat carmen in Bibliotheca Patrum.

Dithyrambus, à Bæcho dictus, carmen erat, quod velut furor correpti Poetæ, vario style, omniq; metri, ac generis peramillis versibus effundebatur. Talem habet in Scæcæ Oedipo post secundum Actum. sup. ne, quod

ARTICVLVS V.

De ceteris ludis Poeticis.

A Crochiliter carmen est, in quo ex versuum omnium primis literis nomen aliquod, aut sententia conficitur: ut *FESVS* nomen in istis leges:

Virginitas casta sine

errator mundi nostrum perductus in orbem

et omnibus vitam daret,

et matrem eorum indulset mortalibus agris,

Interdum geminatur Acrostichis, & extrema vero suum litera eadem luit, ac prima: interdum etiam in medio.

Protheus est versus, cujus e vocibus multimodis combinatis plures versus fiunt: ita ille est:

Tot tibi sunt doctores, Virgo, quot sidera celi.

Concordantes dicuntur versus, qui voces habent duobus versibus, etiam contrario scilicet, communes, ac bis legendas, ut:

Si canis in caulis stabulerat, servat:

Si lupus in caulis latitavit, vastat.

Circulativi vocantur, in quibus prioris versus voces singulis posterioris respondent, ita isti sunt de Aqua:

Extinguis, recreas, mulcet, solet, abluo, arcet

Astus, hepato, sensum, corpora, feda, sistim.

Retrogradi sunt, qui ab extrema littera incipiendo idem leguntur, qui a prima, ut illi:

Signa te, signa, temere me tangis, O angis.

Roma, tibi subito ingibus ibis amor.

Vel qui ab extrema item voce ita leguntur, ut versus seruetur, immutata sententia: Hujus est generis Tetrastichon, in quo Turca Germanum Imperatorem primo, deinde hic illum alloquitur.

Pannonici fera Mars moveat si praelia certis;

Gloria florebit tunc mea, sed tua non.

Omnipotens memor est Mahomet, nec Cynthia Christo

Subdita parebit; spes tua deficiet.

Quod ita quoque legas, *Deficiet tua spes &c.*

Leonini sunt versus, qui voces habent in medio, ac siue similiter desinentes: ut illi sunt, qui per imprudentiam (neque enim probantur) Nasoni exciderunt:

Querabant fluvios per nemus omnes feros.

Vir precor uxorem, frater succurre sorori.

Sunt denique, qui Echonem habere dicuntur, versum eum postrema eorum vox dimidia pars est vocis superius oris: quod in hoc disticho cerues:

Qua mea dicta refert vix dum vocitata citata.

Cur de rupe cava prompta reclamant amat.

Verum ludi isti laboris multum, pretij parum, aut nihil habeant.

A. M. D. G.

INDEX CAPITUM, ET ARTICULORVM.

Rhetoricarum Institutionum

INSTIT. I. De iis, quae generatim ad Rhetoricam pertinent.

CAP. I. Rhetoricae natura.	10
CAP. II. Rhetoricae materia.	11
CAP. III. Rhetoricae partes.	30
CAP. IV. Rhetoricae subsidia.	41

INSTIT. II. De Epistolarum artificio.

CAP. I. Quid sit Epistola, & quae ejus partes.	34
CAP. II. De singulis Epistolarum generibus.	
ART. I. Epistola deliberativi generis.	100
ART. II. Epistola generis judicialis.	113
ART. III. Epistola generis demonstrativi.	130

INSTIT. III. De Aphilonij Progymnasmatibus.

CAP. I. De Fabula.	
ART. I. Quid sit, ejusque utilitas.	100
ART. II. Fabulae partes, & artificium.	210
ART. III. Quotuplex sit Fabula.	Ibid.
CAP. II. de Narratione.	
ART. I. Quid, & quotuplex sit.	230
ART. II. Narrationis contextenda arte.	Ibid.
ART. III. Narrationis virtutes.	250
ART. IV. Narrationis ornamenta.	260
ART. V. Narrationis exempla.	270
CAP. III. de Descriptione.	300
CAP. IV. de Chria.	
ART. I. Quid sit, & quotuplex Chria.	390
ART. II. Chriae partes.	400
ART. III. Transitionum formulae.	420
ART. IV. Breve Chriae verba exemplum.	440

INST. IV. de singulis Rhetoricae partibus.

CAP. I. de Inventione.	460
ART. I. de Inventionis Propositionibus.	470

AR.

ART. II. de Argumentorum inventione.	48.
De Locis intrinsecis.	49.
De Locis extrinsecis.	61.
ART. III. de Affectibus.	64.
CAP. II. de Dispositione.	76.
ART. I. de Exordio.	77.
ART. II. de Propositionis Partitione.	81.
ART. III. de Oratoris Narratione.	83.
ART. IV. de Oratoris confirmatione.	84.
De Confutatione.	90.
ART. V. de Peroratione.	93.
ART. VI. de Amplificatione.	94.
ART. VII. de Transitionibus orationis.	99.
ART. VIII. Condenda orationis artificium.	100.
CAP. III. de Elocutione.	102.
ART. I. Elocutio pura.	104.
ART. II. Elocutio disposita.	106.
Quid sit Periodus.	112.
ART. III. Elocutio ornata.	Ibid.
Tropi Verborum.	115.
Tropi sententiarum.	117.
De Figuris verborum.	121.
Figura sententiarum.	132.
ART. IV. Elocutio apta.	134.
CAP. IV. de Memoria.	135.
CAP. V. de Pronuntiatione.	137.
ART. I. de Voce.	139.
ART. II. de Gestu.	140.
ART. III. de Interpunctione.	141.
ART. IV. de recta Syllabarum divisione.	147.
INSTIT. V. de singulis Oratorum generibus.	148.
CAP. I. de Genere exornativo.	150.
De Genere iudiciali.	151.
De Genere deliberativo.	153.
CAP. II. de Dialogo, Historia, & Elogio.	
De Dialogo.	154.
De Historia.	155.
De Elogio.	155.

APPENDIX de Latina orationis Elegantiss.	165.
§. I. Quae eleganter proponantur aut postponantur.	166.
§. II. Quae coniungantur eleganter.	169.
§. III. Quae separentur eleganter.	173.
§. IV. Quae in principio orationis, quae in fine recte collocentur.	175.
§. V. Quaedam aliae in collocando elegantiae.	178.
§. VI. Quae verborum constructionem attinent elegantiae.	181.
§. VII. Quae in usu vocum sunt elegantiae.	187.

INSTITUTIONVM POETICARVM.

INSTIT. I. de Poesi universae spectata.	
CAP. I. Norio Poeseos, & naturae.	Pag. iterum 1.
CAP. II. de iis, quae Poesis habet cum soluta oratione communia.	2.
CAP. III. de ratione condendi facile carminis.	5.
CAP. IV. de Amplificatione poetica.	7.
CAP. V. de Mutatione vocum in carmine.	13.
CAP. VI. de Epithetorum usu.	16.
CAP. VII. de Pedum concinnatione ad carminis venustatem.	17.
CAP. VIII. de Poetica Dictione, eiusque vitij.	22.
CAP. IX. de Figuris Poeticis.	
Figurae, quae ad ornatum spectant.	25.
Figurae, quae versuum dimensionem inserviunt.	29.
CAP. X. Quid factu opus sit cum ad Poema conscribendum accedimus.	32.
INSTIT. II. de quoquoque Poemate singulariter.	34.
CAP. I. de Epigrammate.	
ART. I. Epigrammatis notio.	35.
ART. II. de Epigrammatis acumine.	38.
ART. III. Unde peti possint acumina.	39.
ART. IV. Qua arte effertur possit conclusio.	41.
CAP. II. de Bucolico carmine.	
ART. I. Bucolici carminis notio.	47.
ART. II. Eclogae partes, & artificium.	48.

ART.

ART. III. <i>Elegia suavitatis, & venustatis.</i>	49.
CAP. III. <i>de Elegia.</i>	
ART. I. <i>Elegia notio, & materia.</i>	51.
ART. II. <i>Elegia partes.</i>	52.
ART. III. <i>Amplificationis Elegiacae ratio ex Ovid.</i>	54.
ART. IV. <i>de Elegia stylo.</i>	56.
CAP. IV. <i>de Georgicis.</i>	58.
CAP. V. <i>de Satyra.</i>	59.
CAP. VI. <i>de Lyrica Poesi.</i>	
ART. I. <i>Lirica Poeseos notio.</i>	60.
ART. II. <i>Lyrica Poeseos stylus.</i>	61.
ART. III. <i>Lyricorum versuum species Horatiana.</i>	63.
ART. IV. <i>de conjunctione versuum in Odis Horat.</i>	65.
CAP. VII. <i>de Epopoeia.</i>	
ART. I. <i>Quid sit Epopoeia.</i>	68.
ART. II. <i>Epopoeia fabula.</i>	69.
ART. III. <i>Epica fabulae ornamenta.</i>	70.
ART. IV. <i>Epopoeia partes.</i>	73.
ART. V. <i>Artificiose componenda Epopoeia ratio.</i>	76.
CAP. VIII. <i>de Dramatica Poesi.</i>	
ART. I. <i>Quid sit Drama.</i>	Ibid.
ART. II. <i>de Fikione Dramatis.</i>	77.
ART. III. <i>de Partibus Dramatis.</i>	78.
ART. IV. <i>de Apparatu, ac nomine Dramatis.</i>	79.
ART. V. <i>de Tragedia, & Comedia.</i>	80.
CAP. IX. <i>de Sylvis.</i>	
ART. I. <i>de Poematis Sylvarum universis.</i>	81.
ART. II. <i>de singulis Sylvarum carminibus.</i>	82.
CAP. X. <i>de Ludis Poeticis.</i>	
ART. I. <i>de Symbolo, & Emblemate.</i>	84.
ART. II. <i>de Inscriptione, & Epitaphio.</i>	86.
ART. III. <i>de Anigmate, & Anagrammate.</i>	87.
ART. IV. <i>de Parodia, Centone, & Distichrambo.</i>	89.
ART. V. <i>de ceteris ludis Poeticis.</i>	90.

